

ČASOPIS
ARCHIVNÍ ŠKOLY

REDIGUJÍ

GUSTAV FRIEDRICH, BEDŘICH JENŠOVSKÝ
A VÁCLAV VOJTÍŠEK

ROČNÍK XI.

V P R A Z E 1 9 3 4

NÁKLADEM STÁTNÍ ARCHIVNÍ ŠKOLY
PRAHA IV. BELCREDIHO TŘ.

TISKEM STÁTNÍ TISKÁRNY V PRAZE.

VYDÁNO S PODPOROU MINISTERSTVA ŠKOLSTVÍ
 A NÁRODNÍ OSVĚTY
 I ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ

OBSAH:

	Strana
ČLÁNKY:	1—122
<i>Janoušek Emanuel</i> , Další zkušenosti z prohlídek patrimoniálních archivů	49— 64
<i>Morávek Jan</i> , Archivní otázky na VII. mezinárodním kongresu věd historických ve Varšavě	65— 76
<i>Tille V. a Vilikovský J.</i> , Rukopisná bohemika v Admontě	77—122
<i>Vojtíšek Václav</i> , Za Janem Bedřichem Novákem	1— 2
<i>Vojtíšek Václav</i> , O hlavních problémech československého archivnictví	3— 48
LITERATURA:	123—140
<i>Correspondence d'Ottavio Mirto Frangipani</i> , premier nonce de Flandre (1596—1606). <i>Analecta Vaticano-Belgica</i> 2 ^e Série: <i>Nonciature de Flandre</i> . Tome I. <i>Lettres</i> (1596—1598) et <i>Annexes</i> . Par <i>Léon Van der Essen</i> . 1924. Tome II <i>Letters</i> (1597—1298) et <i>Annexes</i> . Par <i>Armand Louant</i> . (<i>Josef Matoušek</i>) 1932	133—140
<i>Katterbach Bruno P., O. F. M.</i> , <i>Inventario dei registri delle supliche</i> . (<i>Zdeněk Kristen</i>)	125—131
<i>Katterbach Bruno P., O. F. M.</i> , <i>Referendarii utrisque Signaturae a Martino V. ad Clementem IX. et praelati Signaturae supplicationum a Martino V. ad Leonem XIII.</i> (<i>Zdeněk Kristen</i>)	125—131
<i>Šaš Andrej</i> , <i>Archiv privilegovanogo goroda Mukačeva</i> (1376—1850). (<i>Miloslav Volf</i>)	131—133
<i>Vajs Josef</i> , <i>Rukovět hlaholské paleografie</i> (<i>Otakar Bauer</i>)	123—125
PŘEHLEDY A VÝTAHY:	140—162
<i>Archeion</i> , roč. X. a XI. (<i>Em. Janoušek</i>)	140—146
<i>Archivalische Zeitschrift</i> III. Folge. VIII. Band. (41). (<i>Miloslav Volf</i>)	146—153
<i>Archivna sprava</i> . Knižka 9, 10, 13, 14, 15. (<i>Miloslav Volf</i>)	153—160
<i>Archiv radjanskoj Ukrajiny</i> roč. I. (<i>Miloslav Volf</i>)	160—162
ZPRÁVY.	163—224
Za Václavem Hrubým (<i>Zdeněk Kristen</i>)	163—173
PhDr. Eduard Šebesta (<i>Miloš Lier</i>)	173—174
Stanislav Ptaszycski (<i>Em. Janoušek</i>)	174—175
Ze státní školy archivní (<i>Bedřich Jenšovský</i>)	175—176
Archiv ministerstva vnitra v Praze v letech 1918—1934 (<i>Jaroslav Prokeš</i>)	176—190
Z Čsl. státního archivu zemědělského (<i>Em. Janoušek</i>)	190—192
Z archivu ministerstva zahraničí (<i>MŠ</i>)	192—193

	Strana
Historický archiv Sociálního ústavu RČS (<i>Miloslav Volf</i>)	193—195
Vydávání pramenů v našem státě (<i>Bedřich Mendl</i>)	195—215
Z činnosti historické komise Sociálního ústavu RČS (<i>Miloslav Volf</i>)	215—216
Dvě pomůcky pro místní dějepis (<i>O. B.</i>)	216
O archivech ve východní Malopolsce (<i>E. Janoušek</i>)	216—217
Průvodce po polských archivech (<i>E. J.</i>)	217
Ukrajinský archiv II. (<i>Miloslav Volf</i>)	217—218
Zofja Kozłowska-Budkowa, Przyczynki do krytyki dokumentów śląskich z pierwszej połowy XIII. w. (<i>O. B.</i>)	218
Annales Institutorum roč. IV. (<i>Zdeněk Kristen</i>)	218—219
Z Čsl. archivní společnosti (<i>Bedřich Jenšovský</i>)	219—223
O našich městech a patrimoniích (oznámení příručky)	223—224

Václav Vojtišek:

Za Janem Bedřichem Novákem.

V čas bolestného loučení a rozchodu naléhavě a plně vstoupilo na mysl, co Jan Bedřich Novák vykonal za svého života a co znamenal svou osobou i dílem. A u vědomí velkých jeho zásluh i veliké jeho práce s veškerou naší veřejností vědeckou i kulturní přijali předčasnou smrt Novákovu, nespravedlivě předčasnou smrt, jako těžkou ztrátu především ti, kdo mu byli blízcí povoláním, povinnostmi i zájmy.

Československá obec archivářská a její organizace, Československá společnost archivní, povždy ctily v Novákovi skvělý vzor pravého archiváře. Jako úředník a potom ředitel archivu země české se vzácným taktem spojoval smysl i pro úkoly úřední i pro úkoly vědecké a měl k nim mimořádné schopnosti, kritický talent, důvtip, rozhled, široké vzdělání, neúnavnost, nadšení i lásku i krásné vlastnosti lidské ušlechtilosti a dobroty. Jeho vědecká činnost, tak podložená, bohatá a harmonická, vyrostla namnoze přímo z prostředí, v němž působil, uskutečňovala snahy a cíle toho ústavu a přispěla k povýšení jeho jména. Avšak Novák dovedl věnovati archivu země české i péči věrného strážce, prozíravého organizátora a budovatele.

Už to, co Novák dal zemskému archivu, stačilo by, aby mu bylo přiznáno první místo mezi našimi archiváři. Když Novák před několika měsíci za radostného vzrušení k vyvrcholení svého úsilí otevíral novou budovu archivu země české, jeho svátek i svátek toho archivu byl svátkem všech nás archivářů, a všichni, ač s jistou žárlivostí — řekl bych, s ušlechtilou žárlivostí — přáli jsme mu úspěch, který jsme pokládali za svůj úspěch, a vzdávali jsme mu čest a uznání. Avšak Novák nemyslel jen na prospěch zemského archivu, nýbrž pojímal své poslání širě a hlouběji. Už před obnovením našeho státu, ještě v dobách světové války, v dobách těžkostí, ale závratných nadějí, uvažoval o soustavě archivnictví

československého a promyslel plán pevné a spolehlivé jeho výstavby. Ten plán byl s to, aby sdružil naše archiváře k velikému a významnému podniku. Avšak postavily se mu v cestu překážky, silnější očekávání, a dovedly jej ne znehodnotiti, ale zadržeti. Jestliže ještě dnes plán zůstává jenom plánem a problém, jež chtěl řešiti, těžkým problémem, není to ani Novákova vina, ani Novákova ujma.

Novák spoléhal ve svých snahách po organisaci a zdokonalení našeho archivnictví na Československou společnost archivní. Proto stál v jejích počátcích, proto jí byl povždy nakloněn, proto nikdy neváhal súčastniti se jejích prací. Měl místo v jejím výboru a po kolik let byl jejím místopředsedou i předsedou i zanechal v ní milé vzpomínky, které se zase a zase ozývaly a byly znamením těsných vztahů, založených mezi Novákem a naší obcí archivářskou. Ty vzpomínky se zvlášť srdečně projevíly při oslavě 60tých narozenin Novákových. Vždyť Novák uměl získávati lidi a vyrovnávati rozpory, oceňovati dobrou vůli a imponoval zkušenostmi i pohotovostí a noblesou; s mladší generací archivářskou jej spojoval poměr oddaných žáků k učitelu. A Československá společnost archivní, která si vážila i toho, co Novák věnoval Archivní škole, Časopisu Archivní školy i Státnímu ústavu historickému, jak reprezentoval naše archivnictví v cizině, máje podivuhodné vědomosti jazykové, počítala s Janem Bedřichem Novákem i tehdy, když odešel ze zemského archivu do výslužby. Čekala, že Novák, v jednom směru uvolněn, bude jí moci přispěti z neobyčejných znalostí a poskytovat radu a pomoc, a těšila se na novou spolupráci.

Osud nečekaně jinak určil... Nezbyvá, než s resignací se poddati a s vděčností a úctou vzpomínati toho, kdo odešel. Avšak zemřel-li Jan Bedřich Novák, jeho duch zůstane s námi. A zvláště Československá společnost archivní bude věrně chovati jeho odkaz — věřím, že podle něho dospěje cíle a vyvede skutek, který bude k užítku našeho archivnictví, naší vědy historické, našich mladých pracovníků, naší veřejné správy pro dobro státu, že vyvede skutek, který bude trvale spojen s nezapomenutelným jménem Novákovým.

Václav Vojtíšek:

O hlavních problémech československého archivnictví.

O otázkách archivní theorie i praxe mnoho se uvažuje v různých publikacích a časopisech odborných, a z těch, které jsou nám nejspíše přístupné, zaslouží vedle příruček, především příručky holandských archivářů¹⁾ a na př. příručky Casanovovy,²⁾ obzvláštní pozornosti Archivalische Zeitschrift a polské Archeion.³⁾ Je v nich viděti, jak k starším problémům, stále se vracejícím a stále živým, dnešní doba přidává problémy nové a nové, které vyplývají z poválečných potřeb i z intenzity života veřejného a právního, přinášejícího nebývalé prostředky a vymoženosti. U nás se však těmto věcem v literatuře nevěnuje dosti pozornosti, ač máme své vlastní zájmy a požadavky, často velmi závažné i bohaté. A proto jsem si vybral toto thema k rozpravě,⁴⁾ ačkoli mám

¹⁾ Anleitung zum Ordnen und Beschreiben von Archiven von Dr S. Muller, Dr J. A. Feith u. Dr R. Fruin. Für deutsche Archivare bearbeitet von Dr Hans Kaiser. Leipzig 1905.

²⁾ Eugenio Casanova, Archivistica, 2a edizione, Siena 1928 (srv. ref. B. Jenšovský v Časop. Arch. školy IX.—X. 1931—32, str. 255 nsl., Clemens Bauer v Archivalische Zeitschrift III. F., 5. Bd. 1929, str. 254, Józef Paczkowski, Eugenio Casanova, jego dzieło i archiwa Italji v Archeion VI.—VII. 1930, str. 161). Srv. i Kazimierz Konarski, Nowożytna archiwistika Polska, Warszawa 1929.

³⁾ Archivalische Zeitschrift. Herausgeg. v. Dr Franz von Löher, I.—XIII., Stuttgart, München 1876—1888; herausgeg. durch das Bayerische allgemeine Reichsarchiv in München, Neue Folge, I.—XX., München 1890—1914; III. Folge, I.—VIII., München 1915—1932. — Archeion. Czasopismo naukowe poświęcone sprawom archiwalnym, I.—XI., Warszawa 1927—1933.

⁴⁾ Je to rozšířená a upravená přednáška, již jsem měl při valné schůzi Čsl. archivní společnosti 28. března 1933. Na nedostatek úvahových prací o archivních otázkách v naší literatuře upozornil Aleksy Bachulski, Czeskosłowacka literatura archiwalna 1919—1932, Archeion XI. 1933, str. 61.

rozpaky, povím-li v ní odborníkům co neznámého. Avšak řekl jsem si: konec konců, shrnu-li problémy našeho archivnictví v stručný přehled s některými poznámkami, objeví se aktuálnost těch otázek a bude dán podnět i látka k úvahám a třeba i k diskusím, a bude z toho jistě užitek.

Nač v potřebách našeho archivnictví narážíme zase a zase při každém kroku, je nedostatek organizace našich archivů. Že nemáme vlastně dodnes archivní organizace, v tom je kořen zla, to je příčina velké části našich nesnází, které nelze odstranit, pokud nebude první a hlavní požadavek uspokojivě a cílevědomě vyřešen. O této základní otázce československého archivnictví bylo už uvažováno a psáno,¹⁾ také mé stanovisko je

¹⁾ Plány v oboru archivnictví, počítající s obnovením samostatnosti čsl. státu, ozývají se už, ač ještě nezřetelně a neurčitě, v rozpravě Jana Bedřicha Nováka „Další úkoly zemského archivu“ (ve Zprávách zemského archivu království českého sv. V. 1918). Byla psána už r. 1917 a v ní byl zdůrazňován význam českého archivu zemského pro organizaci našeho archivnictví samosprávného a navrhovalo se zřízení archivní školy pro organizaci našeho archivnictví v archivní sekci Národního výboru, která při tomto archivu. Novákovy podněty byly promyšleny a rozšířeny i na jiné obory našeho archivnictví v archivní sekci Národního výboru, která započala činnost už před převratem a která svolala anketu českých archivářů dne 20. listopadu 1918. Na ní se uplatnila myšlenka jednotné organizace československého archivnictví pod ministerstvem školství a národní osvěty, a tehdy už se ozývaly i hlasy ve prospěch vybudování centrálního Národního archivu, které potom postavily většinu našich archivářů v jednotu požadavků. Novák byl mluvčím těchto i jiných názorů, v nichž šlo i o rozšíření čsl. výzkumů v Římě a v cizině vůbec a o ochranu písemných památek národního odboje domácího i zahraničního. Výrazem těch snah i dalšího přemýšlení byl návrh nové úpravy českého archivnictví, který podal Josef Borovička v článku „Archivy v českém státě“ (Český časopis histor. XXIV. 1918). V něm byly především vysloveny dvě důležité zásady: 1. že bude odstraněn příkrý rozpor mezi správou státní a autonomní (i když bude zachována „obojí správní kolej“), a tím že se vyřídí dosud nepřeklenutelný rozdíl mezi archivy státními a zemskými, a 2. že se celé předchozí období stalo uzavřenou minulostí a ovšem i všechny písemnosti vyšlé z úřední činnosti kancelářů a úřadů pro země české a Slovensko z doby české samostatnosti i poroby za vlády Habsburků proměnily se v historicky ukončený materiál. A ty zásady umožnily, aby byl zřetelně vysloven požadavek Národního archivu československého jako ústředního historického archivu českého státu a zároveň jako

povědomé, měl jsem o ní před několika lety přednášku v Česko-

archivu shrnujícího písemnosti, hledící k dějinám českého království. Do Národního archivu měly vejít i fondy dosavadních archivů, zemského a místodržitelského v Praze, a jemu po boku měly stát státní archiv v Brně pro Moravu a státní archiv v Opavě pro Slezsko i státní archiv v hlavním městě Slovenska pro tuto zemi. Tato organizace nedávala zatím oprávnění samostatným archivům odborným u jednotlivých ministerstev, a zejména se obracela proti samostatným archivům agrárnímu a průmyslovému. Také zakládání sítě krajských archivů zatím oddalovala, chtějíc učiniti městské archivy podstatnými oporami organizace a chtějíc jim dáti i určité funkce v ochraně písemných památek. Co se týče patrimoniálních archivů, čekalo se jejich vyvlastnění při dělení velkého majetku pozemkového, a v příčině archivů církevních ústavů se věřilo, že rozlučka církve od státu „umožní časem novou úpravu a založí jejich poměr k všeobecné organizaci archivní“ — věřilo se, že velké archivy církevní budou postátněny a menší archivy duchovní budou sneseny buď do jednoho státního archivu duchovního při arcibiskupství pro všechnu arcidiecési nebo do státních archivů duchovních při biskupských sídlech pro jednotlivé diecése. V tomto Borovičkově návrhu bylo ještě žádáno zřízení archivní rady při ministerstvu školství a národní osvěty a zřízení archivní školy. Borovičkův plán je arcí projekt v některých ohledech málo přesný, protože neměl podkladu v ústavě a správní organizaci státu a nemohl předpokládati, jak se zákonodárství vyvine, a někde, jako při archivech církevních, zbytečně centralisoval. Avšak i rozprava Bedřicha Jenšovského „Archivy a edice“, uveřejněná jako „poznámky k organizaci české práce historické“ (Český časopis histor. XXVI. 1920. Archivnictví) dnes se jeví v neshodě se skutečným stavem, zvláště že počítala se zákonem o zřízení župních a okresních úřadů č. 126 ze dne 29. II. 1920, jenž byl nahrazen zákonem o organizaci politické správy č. 125 a 127. Tímto druhým zákonem sice bylo potvrzeno, že politická správa v zemích je zásadně v rukou státních úřadů zemských, ale připouštěla se přece výjimka u zemských zastupitelstev a výborů, kterým byl v podstatě dán charakter sborů hospodářských. A jestliže v důsledku toho zemské archivy, před tím na krátkou dobu postátněné, byly prohlášeny za instituce zemské, myšlenka Národního archivu a jednotné organizace archivní byla způsobena větší škoda, nežli tím, že už před uveřejněním článku Jenšovského došlo k zřízení samostatných archivů odborných při některých ministerstvech, archivu ministerstva vnitra (převzetím dosavadního archivu místodržitelského poč. r. 1919 — dána mu však širší působnost, aby uschovával a pořádal nejen státní archiválie úřadů politických, nýbrž i soudních a finančních), archivu zemědělského (r. 1919), archivu poštovního (v polovině r. 1920), archivu vojenského a archivu zahraničního, pak

slovenské společnosti archivní.¹⁾ Nebudu se tedy o této věci zvlášť šířiti. Jen to bych pověděl, že se ani dnes nevzdávám myšlenky Národního archivu, ústřední instituce státní, stojící na vrcholu rozvinuté organizace, ač ne celistvého a jednotného, nýbrž rozděleného v samostatné sekce, které by představovaly regulované archivy odborné. Nebál bych se při tom ani přesunů archivních fondů, aby bylo vyhověno potřebám a učenosti podle hlavních odvětví správních. Při tom arci nemyslím, že by archivy sdružené v Národním archivu byly uzavřené archivy historické, které by neměly souvislosti s organismem nynější správy a nerostly z jeho činnosti. Naopak jednotlivé složky stály by v těsném spojení s živým ústrojím správních orgánů a v něm by měly hlavní podmínky vývoje.

Dnes je arci situace pro řešení otázky Národního archivu obtížnější a bude obtížnější, nežli bylo dříve, po převratu, i když se formuluje požadavek, jak jsem učinil. Nutí, aby se více počítalo se stavem, který je, který se za 15 let vyvinul a ustálil, vyrostla pevná zařízení a vznikly zájmové sféry, a ten partikularismus bude nesnadné spojití v promyšlenou vyšší soustavu. Avšak při dobré vůli mohlo by se přece dojíti ke kompromisu, který by vyhovoval a znamenal pokrok, který by vyrovnával protivná stanoviska a názory a přinášel řád.²⁾ A mám za to, že ne-

železničního. Jenšovský arci ve své rozpravě stál na stanovisku většiny českých archivářů, a proto se v hlavních otázkách stýká s pojednáním Borovičkovým, ač vzhledem ke kompetčním sporům, které zatím nastaly mezi ministerstvem školství a národní osvěty a ministerstvem vnitra — vznikly přes to, že se ministerská rada usnesla dne 23. listopadu 1918, aby péče o archivy byla v kompetenci ministerstva školství a národní osvěty, protože ministerstvo vnitra reklamovalo práva někdejšího rakouského ministerstva vnitra, ač se opírala toliko o císařská rozhodnutí, která neměla platnosti zákona ani vládních nařízení — hleděl najítí východisko v tom, že spojoval archivní organizaci s presidiem ministerské rady. V novější době bylo uloženo r. 1930 členstvem výboru Čsl. společnosti archivní, aby pracoval k vybudování velkého státního archivu historického služby správní, soudní a finanční spojením archivu ministerstva vnitra, českého zemského archivu, archivu Národního musea a Státního ústavu historického.

¹⁾ 16. ledna 1925.

²⁾ Pro poznání nynějšího stavu čsl. archivnictví viz: J. Morávek,

rozdílnou složkou takové organizace byla by jednotnost statusu státních úředníků archivních, ač by to nemělo působiti vždy bez vážných důvodů pohyb úředníků z archivu do archivu, nýbrž spíše pohyb platových stupnic.²⁾ Archivář nesměl by býti pohyblivý element, který by přecházel z archivu do jiného, dříve nežli by se s ním seznámil. Archivář vždy musí srůstí s působštěm, a jen mimořádné okolnosti mohly by vésti k přeložení archiváře na místo významnější a odpovědnější.

Půjde však také o to, jak spojití netoliko resortní archivy ve vyšší stavbě, nýbrž jak zorganizovati i jiné veřejné archivy, odborně řízené i neřízené, i také soukromé archivy, a jak spojití archivy státní, zemské, městské a obecní, ústavů a úřadů církevních, škol, korporací a činitelů veřejných i soukromých v pevnou filiaci, ve které by byla co nejlépe zajištěna ochrana archivů a

Archivnictví (Politika II. III. 1926, str. 174), kde je také naznačeno, co se stalo se strany ministerstva školství a nár. osvěty ve prospěch ochrany archivů a písemných památek, a jak si toto ministerstvo představuje řešení; srv. k tomu Bedřich Mendl, Zákonná úprava ochrany písemných památek (Věstník min. škol. a nár. osv. III. 1921); Josef Borovička, Archivy (Slovník naučný nové doby I. 1930, str. 233); všude i jiná literatura. (Ottův sborník vědecký nové doby I. 1930, str. 233); všude i jiná literatura. Mohlo by se mi namítnouti, že by porušování dosavadních poměrů i přemístováním archivních fondů narazilo na překážky a způsobilo nové rozpory. Avšak nesmí se zapomínati, že jsou fondy uloženy na určitých místech s výhradou, že jsou to deposita budoucího Národního archivu a že se sotva bude lze spokojiti dále s roztržením některých archivních celků do dvou i tří archivů, jak je dosud (důležitá je na př. otázka archivů zrušených klášterů). Lépe by bylo řešiti tyto otázky vědecky a organizačně pod vyšším zorným úhlem nežli mocí.

¹⁾ Jednotný status státních archivních úředníků není myšlenka neznámá, poukázal na ni už Jenšovský a rovněž v Čsl. společnosti archivní bylo o věci rokováno a vládě předloženo i memorandum r. 1926. Když podle platového zákona z r. 1926 byla provedena ve státních archivech systemisace, bylo ve výboru Čsl. společnosti archivní konstatováno, že zřízení jedné kategorie úředníků služby archivní a knihovní není vhodné. (Časopis Arch. školy VI. 1928, str. 216, 217.) V novější době byla pojata otázka jednotného statusu archivních úředníků vedle jiných otázek hmotného jich zabezpečení do směrnic, které dalo členstvo výboru Čsl. společnosti archivní r. 1929. (Tamže IX.—X. 1931—1932, str. 401).

písemných památek a jejich správa. Taková soustava mohla by býti provedena jedině mocí a pod patronací státu, jak je všeobecně uznáváno a jak vychází už z ustanovení revolučního Národního výboru z 29. října 1918, jímž byly všechny památky, i písemné, ať v majetku veřejném nebo soukromém, postaveny pod ochranu státní správy (Sb. zák. a nař. č. 13 ai 1918). Mohlo by se to státi buď způsobem byrokratickým, nadřazenou instancí, která by měla vrchní moc správní nade všemi archivy. Avšak zdá se mi, že takové nejvyšší ředitelství archivní, které by mohlo míti i několik stupňů, takže by pod centrálním místem úředním byly nižší úřady zemské, sotva by snesla a uznala ministerstva a jejich archivy, a proto snad by bylo účinnější provésti jednotné řízení ideové, odborné. A tu by byla na místě archivní rada, nevelký sbor, který by byl vybaven náležitou kompetencí a jemuž by byla zajištěna autorita i moc výkonná. Tedy nesměl by to býti orgán poradní, ale činitel usnášecí a rozhodující, s kterým by byl spojen zvláštní úřad s ujasněným a promyšleným posláním.

Otázka archivní rady není nová a Československá společnost archivní také o ní uvažovala a obšírným podáním hleděla její řešení urychlit.¹⁾ Věc však leží, a není to tajnost, že příčinou jsou rozpory, které zmařily a maří všechnu organizaci našich archivů. Stojí proti sobě dva principy, princip jednotnosti a princip dělení, a je zajímavé, že prvnímu principu je cizí nepřirozená centralisace, kdežto druhý princip je jejím vyznačem. Právě proto, že jsem na straně jednotnosti, není mi těžké rozhodnouti, jaké by měla míti archivní rada postavení, ke kterému vládnímu odboru by měla býti přičleněna a v kterém spojení. Mám za to, že nelze reklamovati archivní radu ani pro ministerstvo školství a národní osvěty ani pro ministerstvo vnitra — různé resorty mi-

¹⁾ Jak jsem upozornil, požadavek archivní rady se projevil už v citovaných člancích J. Borovičky a B. Jenšovského a Jenšovský navrhl i některé konkrétní pokyny. O věci bylo zvláště jednáno v komisi, která byla zvolena při Čsl. společnosti archivní ve výborové schůzi 16. ledna 1925, aby připravila memorandum vládě v otázce archivního zákona, a konečně po novém jednání byl vypracován pamětní spis, který byl předložen presidiu ministerské rady 24. května 1930 (jeho znění v Časop. Arch. školy IX.—X. 1931—1932, str. 402).

nisterské za dosavadního stavu mají v archivních věcech vlastní pravomoc, ale ji bude nutno, třeba na daných základech, vymeziti a usměrniti. Jako v jiných povinnostech i v těchto věcech může všechny ty činnosti vyrovnávati a dáti jim vodítka a cíl presidium ministerské rady,¹⁾ které by si zřídilo zvláštní archivní úřad pro vykonávání usnesení a rozhodnutí archivní rady, arci se opírající o archivní zákon, který by archivní rada dala jako první skutek především sobě i archivnímu úřadu za základ působnosti. Byla by to věc propracování organizace i stanovení agendy, aby archivní úřad měl oddělení v hlavních městech zemí pro jednotlivé země a aby mu byli k pomoci zvláštní státní funkcionáři, archivní inspektoři, i dobrovolní činitelé pro okresy, konservátoři a korespondenti, působící v okresech pro nejširší činnost v ochraně památek.²⁾

Archivní zákon, který je desiderium našeho archivnictví velmi naléhavé, musil by býti dílo promyšlené a nerozpačité. Měl by dáti našemu archivnictví v celku smysl i účel, měl by vymeziti kompetenci ministerských resortů a jejich archivů, vystihnouti vzájemné vztahy, podříditi jiné archivy veřejné i sou-

¹⁾ Tžž názor vyslovil už B. Jenšovský v uv. čl. a zastával jsem jej v přednášce v Čsl. společ. arch. 16. ledna 1925. Tu možnost připouští i Morávek, uv. čl. v „Politice“ 1925.

²⁾ Nepředstavuji si, že by archivní rada byl sbor hodnostářů, který by se scházel jednou, dvakrát do roka k formálním schůzím. Byl by to sbor vynikajících archivářů (ne jen chefů), volený tak, aby byl vzat zřetel na všechny skupiny řádně organizovaných archivů. Archivní rada v pravidelných měsíčních schůzích rokovala by o všelikých otázkách archivních, zásadních i speciálních, a její rozhodnutí by vykonával archivní úřad, který by musil býti vybaven personálem i prostředky. Tento úřad však by i archivní radě připravoval látku, aby její usnesení měla vždy pevný podklad, a dbal by o všeobecné plnění a zachovávání archivních zásad a předpisů. Archivní úřad také už doporučoval B. Jenšovský a bylo o něm uvažováno v Čsl. společnosti archivní. — Státní archivní inspektoři už působí od r. 1925 (na Slovensku od převratu) jako poradní a výkonné orgány ministerstva školství a nár. osvěty, a bylo by je třeba vklíniti do soustavy; konservátory a korespondenty bylo by lze zříditi podle vzoru, který dává zařízení bývalého mocnářství rakouského. Archivní rada mohla by tyto funkcionáře svolávati k výročním schůzím do různých měst k poradám a projednání odborných otázek.

kromé, živé i neživé, státnímu dohledu a zabezpečení ochranu písemných památek.¹⁾ V tom zákoně musilo by se pamatovati i na

¹⁾ Archivní zákon dnes by musil počítat s tou nevýhodou, že není provedena archivní organizace a že by jí měl provést sám dříve, nežli by řešil jiné otázky. Archivní zákon byl projednáván už v počátcích existence Čsl. společnosti archivní, ale nedospělo se k pevným závěrům, a také sotva by vše vyřešil zákon připravený min. školství a národní osvěty. Poněvadž za dosavadního stavu, chce-li se vzít zřetel na všechny platné složky bez radikálního řešení, není naděje na úspěšný nový pokus o archivní zákon, Čsl. společnost archivní užila příležitosti, že jí ministerstvo školství a národní osvěty zaslalo k vyjádření návrh osnovy připravovaného zákona na ochranu památek; doporučila podle elaborátu zvláštní komise vsunouti do zákona ustanovení i na ochranu památek písemných (viz Časop. Arch. školy IX.—X. 1931—1932, str. 407). Avšak vyslovně bylo řečeno, že to má význam prozatímní, nežli bude vydán samostatný zákon archivní. Jenže návrh Čsl. společnosti archivní i tak zase vycházel od komplikovaných dnešních zařízení, chtěl, aby zákon počítal s dosavadní praxí, roztržštěnou v ochraně písemných památek na různé orgány ministerstev a správních úřadů. Nepochybně toto stanovisko bude v rozporu s úmysly ministerstva školství a národní osvěty a s jeho snahou o jednotnost, a zákon na ochranu památek, stále odkládaný, dojde-li k němu, nepřinese pomoci našemu archivnictví. — Dosud se u nás nic nestalo v příčině zabezpečení a organizace duchovenských archivů a církevní předpisy dosavadní jsou nedostatečné. Byl bych pro zajištění archivů na místě původu, ale jsem si vědom nesnázi, a proto by bylo radné zřízovati církevní archivy pro menší obvody spojováním archivů, aby vznikly úřady. (Srv. X. Dr. Jan Kwolek, Naukowa organizacja archiwów diecezjalnych, Archeion IV. 1928, str. 15). Zato nutno s povděkem konstatovati, že při pozemkové reformě bylo pamatováno na ochranu archivů na zabraných statečích. Podle zákonů z 12. února 1920, č. 118 Sb. z. a n., a z 8. dubna 1920, č. 329 Sb. z. a n. náleží státu právo, aby měl dozor nad archivy velkostatků, které podléhají pozemkové reformě; jestliže pozemkový úřad převezme všechny velkostatek, stát se stává vlastníkem hospodářské registratury a dosavadnímu majetníku zbývá jen rodinný archiv, ale má povinnost o něj náležitě se starati. Pro tyto otázky byla svolána anketa v min. škol. a nár. osv. 9. XII. 1922 (viz J. Morávek, O archivech a registraturách na zabraném velkém majetku pozemkovém v Časop. Arch. školy I. 1923, str. 184; srv. i téhož zprávu Zákon o zrušení svěřenství, tamže II. 1924, str. 221, Ant. Markus, Archivy a registratury na zabraném velkém majetku pozem., tamže III. 1926, str. 1. a čl. B. Mendla, O archivech a registraturách na zabraných velkostatečích, Národní listy 2. IX. 1926).

zajištění archivů čistě soukromých, organizací, spolků a institucí i jednotlivců veřejně činných, především politiků.¹⁾ Čsl. společnost archivní už o těchto věcech mnoho přemýšlela, ale mám za to, že by archivní zákon měla mít stále na mysli a mítí jej svým předním úkolem a povinností.

Archivní rada s archivním odborem (úřadem) při presidiu ministerské rady a jinými funkcionáři mohla by přehlížeti všechny obory našeho archivnictví, poznávati jejich potřeby i požadavky a hledati cesty k jich vyplnění ve vzájemném souhlasu pod vyššími zornými úhly. Lze se domnívati, že takové řešení by bylo zdůvodněno i moderní definicí archivní. Mám definici vlastní, která je arci jen uzpůsobená definice holandských archivářů. Při těchto úvahách se jí přidržuji, ačkoliv jsem si vědom, že správně vymezení pojem archivu je také důležitý problém našeho archivnictví a že to není jen věc čistě theoretická, nýbrž že má velký význam praktický. Proto bych vítal každou definici lepší, která by měla na zřeteli i dosah věci v praxi.

Mně je archiv souhrn písemných i jiných příbuzných památek povahy dokumentární, který vzešel výběrem za účely správními i vědeckými z materiálu nahromaděného organickou činností úřední.²⁾ Tato definice mi umožňuje, abych rozlišoval archivy a

¹⁾ Ujímá se více a více názor, že stát musí mít nejen zájem, nýbrž i právo k písemným pozůstalostem po politicích, a řekl bych i po politických stranách a osobách veřejně činných. Na věc také upozornil Paul Dehio v rozpravě „Über politische Nachlässe des 19. Jhdts im Besitze des preußischen Staatsarchives“ (Korrespondenzblatt des Gesamtvereines der deutsch. Geschichts- u. Altertumsvereine roč. 72, sl. 92 nsl.). Zákonně je otázka politických pozůstalostí upravena v Itálii, jak poučuje zvláště příručka Casanovova.

²⁾ Tuto definici jsem podal a zdůvodnil ve své knížce „O archivech městských a obecních a jejich správě“ (Knihovna Časopisu čsl. knihovníků sv. 2., v Praze 1924) str. 7; uznal ji a použil Jos. Borovička v čl. „Archivy“ v Slovníku veřejného práva čsl. sv. I. (Brno 1929), str. 70. Václav Hrubý v „Úvodu do archivní teorie i praxe“ (Knihovna Společ. přátel starož. čsl. v Praze č. 1. 1930) str. 10 obměnil jen můj výměr a podle mého přesvědčení pokazil. (Srv. Časop. Arch. školy VIII. 1930, str. 171). Není tu možno sledovati vývoj definice archivů, uvedl bych jen, že Casanovova v knize „Archivistica“, str. 19, podává výměr tak, že „archiv

registratury ve vzájemném poměru. Registratura je arci souhrn písemností a jiných památek příbuzných povahy dokumentární, který vzešel z organické činnosti některého správního činitele. Avšak přes to je věc dosti těžká, má-li se říci, kdy a jak se stává registratura archivem. Dáti na tu otázku odpověď určitou a všeobecně platnou není snad ani možné. U různých registratur je různá doba, kdy jejich spisy přestávají býti živé pro úřední potřeby a mohou býti opatřeny jako archivy, a platí i různé způsoby, jak se to opatření má dít. Avšak přece by bylo záhodné věc promyslet a pravidla stanovit. Dodám k tomu ještě hned, že je mi archiv ůřad. Tím se stavím proti těm, kdo archiv pokládají za ústav — arci jsem toho názoru, že archiv není jenom ůřad čistě správní, nýbrž ůřad s funkcemi správními i vědeckými.¹⁾ Jsem

je spořádaná sbírka právnické osoby (di un ente) nebo jednotlivce, která vzešla v souvislosti s jejich činností a která je udržována pro jejich účely správní (politické), právní i kulturní“. Také tato definice vyšla od definice holandských archivářů, ale vynechávajíc zdůraznění činnosti správní, z které archivy vznikají, rozšířila, ne šťastně, pojem archivů do nekonečna.

¹⁾ Spor o to, je-li třeba archivy pokládati za správní úřady či za vědecké ústavy, je starý. Ozval se už v Německu tehdy, když se vyvíjely nové názory o archivech, v letech třicátých 19. století, a byl to „Zeitschrift für Archivkunde, Diplomantik und Geschichte“ (Hamburg 1834—1836), kde úvahy došly místa. F. L. von Medem v čl. „Zur Archivwissenschaft“ (I. str. 1 nsl.) a „Über den organischen Zusammenhang der Archive mit den Verwaltungsbehörden“ (II. str. 1 nsl.) zdůrazňoval postavení archivů jako státních ůřadů, které, samostatně organisovány, musí státi v těsném spojení se správou, arci bez ujmy vědeckých úkolů a zájmů archivních. Naproti tomu H. A. Erhard v čl. „Ideen zur wissenschaftlichen Begründung und Gestaltung des Archivwesens“ (I. str. 183 nsl.) kladl váhu na povahu archivu jako vědeckého ústavu a chtěl mu dáti zcela samostatné postavení a chtěl všemi prostředky umožnit jeho vědecké využití. (Srv. Hans Kaiser, Aus der Entwicklung der Archivkunde, Archival. Zeitschrift III. Folge, IV. Bd. 1928, str. 105.) K těmto dvěma pruským archivářům možno připojiti ještě bavorského právníka Nathanaela v. Schlichtegroll, tehdy adjunkta říšského archivu v Mnichově, jenž napsal rozpravu „Abhandlungen über Archivrecht u. Archivwesen“ (v Zeitschrift für die Archive Deutschlands I. Gotha 1847, str. 205) a v ní zase prohlásoval, že archiv je státní zařízení, úd správního organismu, a při tom šel tak daleko, že v podstatě stejně vážil nutné vlastnosti řádného archiváře i registratora. (Tamže.) Myslím, že holandská theorie jasně pově-

přesvědčen, že si archivy zjednájí náležité místo ve správní organisaci a respekt, jestliže osvědčí svůj význam, schopnosti i zdatnost v těsném spojení s úředními potřebami a zájmy správními, a těch by nemohly znáti a je pochopovati, kdyby se uzavíraly v samostatné postavení vědeckých ústavů, nezapadajících rovnou do aparátu úředního. A budou-li archivy plniti platně povinnosti správního faktora, zjednájí si porozumění i pro své poslání vědecké, zvláště podaří-li se jim prokázati a osvědčiti, že všechna povaha práce archivní je odborná, vědecká, a že stojí i výše nad jiné činnosti správní, které namnoze na ni musí spoléhati. Jako ústavy archivy by se vlastně dostávaly v postavení „památek“, které by se hodnotily více nebo méně podle vzácnosti obsahu, a stojíce opodál správního organismu i chodu, poškozovaly by samy sebe.

Pojímám-li archiv tak, jak bylo naznačeno, je, tuším, pochopitelné, že nepřičleňuji nejvyšší odborný orgán archivní, archivní

děla své stanovisko, zvláště také Mullerovým doslovem (viz B. Mendl v Časop. Arch. školy IV. 1926—1927, str. 1 nsl.). U nás jsem se věci několikrát dotkl a jasně pověděl svůj názor, řeše poměr mezi prací úřední i vědeckou (nechei s archivy spojovati velká díla historiografická, ale tvrdím, že vědecká práce archivářů je nutná, poněvadž je nejlepším měřítkem jejich zdatnosti archivářské). Stalo se tak na př. v nekrologu Jaromíra Čelakovského (Sborník příspěvků k děj. města Prahy sv. I. 2. 1920) nebo v článku „K úkolům archivu hlav. města Prahy“ (Národ 1919) nebo v knížce „O archivech městských a obecních“. Totéž stanovisko má i Casanova. Také Jenšovský (uv. čl. str. 29) se drží věty, že „nutno archivy pokládati v první řadě za součást úředního aparátu správního“. Vůbec lze říci, že se většinou přijímá úřední charakter archivů a jejich souvislost se správním organismem. Proto musí překvapiti, že Frant. Čáda v čl. „Archivy a právní prakse“ (Právník LXIV. 1925, str. 399) došel „se stanoviska právního“ k závěru, že „archiv je vědecký ústav, který je pro některé případy pověřen funkcemi úředními“, zvláště když jeho argumentace není dosti jasná. K Čadovu mínění bez citace se přiklonil B. Mendl v stati „Archiv“ v Ottově slovníku nauč. nové doby I. 1. 1930, str. 233, tvrdě, že „vítězí znenáhla nazírání, že archiv je podstatou svou vědecký ústav“ a že „veřejné archivy jsou pro některé případy pověřeny funkcemi úředními (opisy, výpisy), než i tam, kde archiv koná funkce úřední, koná je jako vědecký ústav: má opatřiti veškeren materiál a podrobuje jej kritice s hlediska vědy“. (Jako by právník nebo technik při úředních pracích nemusil postupovati s kritikou a s hlediska vědy!)

radu s archivním odborem, ani k ministerstvu vnitra ani k ministerstvu školství a národní osvěty. V onom spojení by se nemohly zcela uplatnit vědecké potřeby, protože by převyšovaly zájmy administrativy, jistě do značné míry jednostranně nesené — vědecká činnost archivu ministerstva vnitra, jistě velmi bohatá a významná, nemůže být zárukou, protože je namnoze dána zvláštními okolnostmi bezprostředního styku s nadřízenou instancí, vlivů university i rivalitou s jinými archivy — v tomto svazku zase by mohla brát újem úřední praxe a úřední interesy při omezených směrech činnosti toho resortu. Obojím funkcím třeba však dát, co jim náleží, žádnou nelze vyzdvihnouti ani zanedbávat, a úřední i vědeckou povahu práce archivní stejně může respektovat orgán, jenž stojí na vrcholu a může být neutrální i může všestranně dbát potřeb a interesů a je regulovat.

Kladu ve svém výměru váhu na to, že archiv může vzniknouti jen u správních činitelů jejich organickou činností. Tím mi vzniká měřítko pro archivy uměle sestavované i pro poměr archivů ve vlastním slova smyslu ke knihovnám a museím. I to jsou věci důležité a náleží jim povšimnutí, zvláště že se v posledních dobách zařídily samostatně nebo v souvislosti s knihovnami, musei i jinými institucemi „archivy musejní, literární, menšinové, průmyslové, sociální“ a jiné. Nejde mi tu jen o to, má-li se v těchto případech užívat jména archivů — nejde toliko o věc terminologie, jak ještě ukáží, jde o víc, jde mi o to, zda taková zařízení, leckdy podnikaná za účasti archivářů, jsou oprávněná s archivního stanoviska či by zasluhovaly úkoly jim dávané řešení jiného.

Otázku třeba navázat na otázku platnosti zásady provenienční, kterou podle francouzských základů (*respect des fonds*) promysleli holanští archiváři, a zasadivše ji do soustavy archivní nauky, zjednali jí obecné uznání.¹⁾ Oceňují provenienční zásadu

¹⁾ O vývoji nauky archivní viz už uvedenou rozpravu Hanse Kaisera „Aus der Entwicklung der Archivkunde“ (Archiv. Zeitschrift III. Folge, IV. Bd. 1928, str. 48 násl.). O francouzském „*respect des fonds*“ nebo „*classement par fonds*“ viz Hans Kaiser, *Das Proveniensprinzip im französischen Archivwesen* (Archivstudien k počtě W. Lipperta, Dresden 1931, str. 125). Knižku holandských archivářů citoval jsem už dříve v pozn. 1.

a jsem si dokonale vědom jejího významu pro zakládání, pořádání i správu archivů. Avšak možno pozorovati, že se provenienční zásady často i zneužívá, často se na ni hřeší, a dokonce i to je viděti, že se jí používá, aby kryla sobecké snahy centralisační na škodu archivnictví. Lpí se na striktní literě zásady, o ducha se nedbá.

Provenienční zásada má lehkou platnost při archivních celcích jednoduchých i jednodolých, které jsou produkty jediného úřadu, působícího ať čas kratší nebo delší. Avšak takových archivů je vlastně málo v uzavřenosti a neporušenosti. Stav je tím nesnadnější a obtížnější, kde se jeví komplikace a mnohotvárnost i roz-

Srv. o ní ref. V. Kratochvíla „Hollandská theorie archivní a reforma archivnictví u nás“ (Čes. časop. histor. XIII. 1907) a ještě stať B. Mendla „Mullerův doslov k systému holandských archivářů“ (Časop. Arch. školy IV. 1926—1927, str. 1). Od holandské nauky archivní jsem vycházel, píše knížku „O archivech městských a obecních i jejich správě“. Proti holandské nauce se u nás postavil J. B. Novák v rozpravě „Další úkoly zemského archivu království českého“ (Zprávy zem. arch. království čes. V. 1918, str. 277 násl.); zvláště zamítal holandskou definici archivu, podle níž „archiv není vlastně nic jiného než stará registratura a nepatří do archivu nic jiného než písemnosti, které nějaký úřad služebně přijal a vyhotovil, pokud byly k tomu určeny, aby při úřadu zůstaly“. Avšak prudkost útoku byla dána podle mého soudu tím, že Novák nerozlišoval přesně terminologie, mísil pojem archivního fondu (podle holandské nauky) s pojmem archivních úřadů, archivních míst, a tím holandské nauce křivdil. Proto se mu nepodařilo proti jejím zásadám uhájití archivům povahy depozičního úřadu, který vzniká ne přirozeným vývojem ze správní činnosti, nýbrž z archivářské činnosti sběratelské. Novák, chtěje zachrániti archivy vzniklé uměle — obával se zejména, že by podle holandské nauky zemský archiv v Praze byl „monstrum“ — zašel ve svých výkladech tak, že je mu archivem každá „sbírka historické látky, která se vztahuje k dějinám držitele archivu, ať jím je země, město, duchovní a jiná korporace nebo nějaký šlechtický rod“. K věci se ještě později budu musiti vrátiti, neboť jde tu o to, lze-li archiv sestavit uměle, sběratelskou činností, jen bych tu upozornil, že Novákův poukaz na „*loca credibilia* v Uhrách“ nebo „na sbírky důležitých dokumentů deponovaných v chrámech“ ve středověku nedostačuje k podpoře jeho mínění, ba obojí stará instituce stojí s ním v rozporu. Srv. ještě J. Schultze, *Gedanken zum „Proveniensgrundsatz“* (Archivstudien, str. 225) a Kazimierz Konarski, *Z zagadnień nowożytniej archiwistyki polskiej* (Archeion I. 1927, str. 106).

manitost, ať z jakýchkoliv příčin. Není třeba vykládati, jak se v našich zemích ve všech oborech vyvíjela správa, jak královské instituce dostaly konkurenty v institucích stavovských, jak proti zemským orgánům správním byly orgány ústřední, jak se rozdrobovala správní organizace, jak se utvářela a měnila správa církevní, patrimoniální, městská atd. Byl pluralismus správy a je dodnes a byla a je složitost správních orgánů u těchž správních činitelů, úřady vznikají a zanikají, a děje se to přirozenou cestou nebo i násilím. Naše archivy jsou povětšinou archivní depoty ve smyslu holandských archivářů, souhrny řady archivních celků, a při tom archivní fondy nebývají vždy v určitých archivech úplně, celé, nýbrž mohou být ve zlomcích, troskách a mohou být i roztrhány v několika různých archivech. Víme, jak stát rušivě zasahal do osudů archivů církevních při rušení klášterů, městských i patrimoniálních po reformách r. 1848, víme, jak z jeho moci archivy byly ukládány na nenáležitá místa, buď z úmyslu centralizačních (příklad korunního archivu v polovině XVIII. století) nebo pod domnělou potřebou úřední nebo prostě proto, že nebylo smyslu pro zařízení vhodnější. Víme také, jak do archivů přicházely věci jen proto, aby byly zachráněny před zkázou v archivech zanedbávaných a ohrožených, a jindy na vzrůst archivů působila i sběratelská činnost, ať zase na újmu jiných archivů, třebaš při jejich tehdejšímu stavu byla nesena ušlechtilou snahou záchrany památek.

Kdyby se podle provenienční zásady, která má ohled na fondy a jejich původ, měl provést mezi našimi archivy pořádek, soulad a vyrovnání, znamenalo by to revoluci. Považme jen, co by vzešlo, kdyby se chtěly vyřešit nesrovnalosti, které jsou na př. mezi archivem ministerstva vnitra a zemským archivem! K takové revoluci za dosavadní situace a nevyřešených poměrů v našem archivnictví nechci dáti podnět, a obával bych se jí, ale mělo by se žádati při reformách archivnictví, aby se vyřídily nesnáze a závady. Přispělo by to i k lehčímu vymezení kompetence určitých archivů (sekcí Národního archivu i jiných archivů), aby se nekřížily a nepotýkaly zájmy i činnost. Zatím archivy, které mají v rukou možnosti, měly by mít ohled, aby jejich činnost takové nesnáze ze starších dob aspoň nyní nezvyšovala a neroz-

množovala. Jestliže provenienční zásada není dosti silná proti tomu, co dřívější časy nanesly, neměla by býti brána za záminku, často příkře a neoprávněně, aby se ukázala vlastní moc a prosadila snaha po vyniknutí.

Uvedu příklad z vlastní zkušenosti. V letech 1784 až 1848 byla samospráva měst pražských, v jednotu uvedených reformami Josefa II., odstraněna a nahrazena správou byrokratickou, zeměpanskou, vsazenou do centralistické organizace státní správy. Když r. 1848 došlo k obnově městské autonomie, bylo soudnictví odděleno od vlastní správy a přeneseno na nové soudní úřady státní a ještě správa městská zúžena. A soudní úřady, jako jinde u magistrátů a patrimonií, také v Praze převzaly městské knihy, zvláště o převodech nemovitostí a závazcích na nich, a pozemkové knihy, majíce za to, že jich budou potřebovat pro úřední účely — nedálo se to přesně z určitého období časového, a myslilo-li se původně, že hranicí bude asi rok 1680, zemský soud civilní převzal i množství starších knih až do 2. poloviny XIV. století — a tento zemský soud civilní převzal i judičiální spisy civilní, právě jako zemský soud trestní převzal spisy kriminální, počítaje, že o ně opře svou počáteční činnost. Avšak knihy i spisy brzy se ukázaly odumřelými, a zvláště soudní spisy civilní byly uloženy do sklepa ve zvláštním uzavřeném oddílu. Městské knihy pražské starší roku 1680 po delším úsilí obdržel archiv města Prahy a dostal po převratu i městské a gruntovní knihy z veškerého území Velké Prahy, a při tom se stala ta zajímavá věc, že dříve ministerstvo spravedlnosti ve Vídni neučinilo vůbec výhrad v příčině majetkového práva, ale čsl. ministerstvo spravedlnosti svěřilo knihy městskému archivu jako státní deposit.¹⁾ Před několika lety pak presidium zemského soudu civilního nabídlo městskému archivu i zmíněné spisy civilní, a městský archiv vyslovil ochotu je převzít. Avšak do jednání zasáhl archiv ministerstva vnitra a ujal se jich sám.

¹⁾ O těchto věcech se najde bližší poučení ve zprávách o činnosti městského archivu v Administrativních zprávách král. hlav. města Prahy a v mých pracích o vývoji městského archivu, uveřejněných také v Časop. Arch. školy roč. I.—III.

Archiv ministerstva vnitra mohl se při svých krocích odvolávat, že spisy vzešly z činnosti judičiálního senátu civilního pražského magistrátu, který byl vlastně úřadem zeměpanským, státním, ale byla vynalezena dokonce taková formulka, že registratura judičiálního senátu civilního vešla do registratury zemského soudu civilního, a proto s tou registraturou mohla být právem převzata státním archivem, jenž je ukládacím místem i soudních orgánů. Konec konců důvody se mohou hledat a najít, ale je otázka, co tomu říká rozumová úvaha. Archiv ministerstva vnitra má nyní soudní registraturu civilní z let 1784–1848, která vznikla u úřadu spravujícího město Prahu v souvislosti s ostatními orgány správními, městský archiv má ve svých sbírkách, nehledíc k jinému hojnému materiálu, také podobného významu, městské knihy, o tu registraturu se opírající a na ní se zakládající. Víím, mohlo by se důsledně říci podle stanoviska archivu ministerstvu vnitra: i ty knihy jsou státní proveniencí a náleží právem do sbírek státního archivu. Podle litery snad by stanovisko činilo i dojem oprávněnosti. Avšak v praxi by to znamenalo, že souvislý a organický ústav městských knih pražských, jdoucí od počátku XIV. století do r. 1850, byl by roztržen jen proto, že jej vedli některý čas samosprávní úředníci a jiný čas úředníci státní. Ostatně u zemského soudu civilního byly chovány knihy od r. 1680, některé už, jak bylo řečeno, až ze XIV. století, a také velkou část těchto knih dostal městský archiv — také to bylo pověděno — k uložení jako depositum státní. To by státní archiv mohl reklamovat i tyto knihy a stavba městských knih pražských mohla by být rozbořena a materiál v troskách rozdělen!

Theorie bývá šedivá, ale i praxe může být šedivá. Provenienční zásada především znamená příslušnost k určité kanceláři a původ v určité kanceláři. Avšak kancelář zůstává kanceláří, ať se jakkoliv mění její vedení. V době postátnění a zbyrokratizování městské správy pražské v letech 1784–1848 (1850) nepozbyly správní orgány pražské charakteru úřadů městských. Právní subjekt, městská obec, zůstal beze změny, byť s omezenými právy, také objektivně nenastaly změny, a správní orgány neprošly takovými převraty, aby v nich byla porušena přirozená konti-

nuita s tím, co dříve bylo. Naproti tomu státní úřady soudní (a politické), r. 1850 zřízené, jsou státní úřady zcela nové, s novými prostředky a s novou povahou, a převzaly-li starší registratury a úřední knihy, převzaly jen pomůcky na čas potřebné, ale neměly právo natrvalo porušit archivy vydané jinou organizací a jinou činností. A judičiální registratura civilní pražského magistrátu (i registratura trestní, také městskému archivu zcizená) i městské knihy, vyrostlé v určitém prostředí a pro určité území, mají těsnou souvislost s jinými obory správními a jejich písemnými produkty pro totéž teritorium. Proto, jestliže je soudní registratura pražského magistrátu nyní odtržená od městských knih i od politické registratury magistrátní a v jiných místech chována, nemůže v osamocenosti přinášet takový užitek, jak by přinášela ve spojení s příbuzným materiálem v archivu města Prahy, a je rozrušeno i doložení vývoje městské správy pražské, které má městský archiv představovat, je porušeno základní stanovisko historické, při archivech jediné správné.

Chci tím vším povědět, jak je důležitý problém našeho archivnictví náležitá aplikace provenienční teorie, a jak se musí v případech nezcela určitých nebo v čas jiné potřeby třeba i regulovat zásadami jinými. Je povědomé, že zejména byl prosazen s naší strany po obnově naší samostatnosti při dělení archivů vídeňských princip teritoriality, princip územní,¹⁾ a že měl

¹⁾ Srv. rozpravu Jana Opočenského „Archivní úmluva republiky Československé s republikou Rakouskou“ v Časop. Arch. školy I. 1923, str. 51 nsl.; jsou v ní sneseny precedenční případy dělení archivů v souvislosti s teritoriálními změnami a poukázáno na význam mírových smluv versailleské i st.-germainské, jichž účinkem byla úmluva našeho státu s Rakouskem, a podrobně jsou uvedeny výsledky této úmluvy. Opočenskému připadlo, aby hájil československé stanovisko i na mezinárodním fóru proti neinformovaným nebo špatně informovaným zastancům nedělitelnosti archivů podle zásady příliš doslovně a bezduše pochopované. Princip teritoriality zastával také Casanova, jak poučuje B. Jenšovský v čl. „O vrácení italských archiválií z rakouských archivů“ (Časop. Arch. školy I. 1923, str. 189), a to se zcela jeví i v jeho knize „Archivistica“ str. 214. Jestliže při úmluvě italské a jihoslovenské (viz Otakar Bauer, Jihoslovenská archivní úmluva s republikou Rakouskou, Časop. Arch. školy IX.—X. 1931—1932, str. 24 nsl.) byla vzata za základ provenienční

pro naše archivy dobré účinky. Takový ohled má především význam pro deponování, spojování archivů — jím se může zdůvodnit širší poslání městských archivů, zemských archivů i budoucí poslání státních archivů okresních nebo krajských i budování archivních depotů vyšších složek správních. Aby se mi rozumělo, nechci provenienční zásadu porušovat, nýbrž upravovat, aby se dosáhlo mezi archivy rozdělení práv a funkcí, shody i spolupráce. Archivy, mající vztahy k určitému teritoriu v určitém oboru správním, musí bez poškození zachovávat historickou kontinuitu správních orgánů, dokud nenastane podstatná změna v právních řádech a v jejich postavení, oprávněnosti a kompetenci. O tom nás poučuje už stará zvyklost, že se statkem při majetkových změnách přecházely i archiválie a archivy na nové majetníky. Tím byla zajištěna souvislost správy, netržitost archivu určitého objektu, ale zároveň se připouštělo z archivů větších celků vyřadovat spisy, potřebné pro správu usamostatněných celků menších. V tom je tedy i důvod pro uzpůsobování striktního předpisu provenienční zásady, a to je možné tím spíše, když nejsou dotčeny zájmy veřejnosti, nýbrž spíše se jim napomáhá.

A podle toho, co bylo pověděno, bylo by lze řešit otázku

záhada, souviselo to jistě s tím, že smlouvající se strany neměly takových účinných důvodů jako Československo. W. Engel, Territorialänderung und Archivalienfolge (Archivstudien, Dresden 1931, str. 78), obíraje se otázkou historicky, došel k závěru: „Der Grundsatz, dem Rechtsnachfolger Urkunden u. Akten auszuliefern, ist eine staatsrechtliche und finanzpolitische Notwendigkeit; er kann jedoch seinen Sinn verlieren, wenn er auch geschlossene Archivbestände, die längst dem laufenden Geschäftsverkehr entzogen sind, angewandt wird...“ Tento názor dělá tedy koncese principu teritoriality, pokud jde o mladší materiál. Tu také lze připomenouti článek, který napsal Antoni Prochaska, Dziedziczenie registratur a ich porządkowanie, Archeion I. 1927, str. 135 — jde mu o opatření registratur, které po zrušení úřadů vcházejí do jiného úřadu, nastupujícího bezprostředně nebo prostředně na místo úřadu zrušeného, a upozorňuje na jejich trhání. O archivních úmluvách v důsledku mírových smluv viz v témže svazku Archeionu a také Ludvig Bittner, Die zwischenstaatlichen Verhandlungen über das Schicksal der österr. Archive nach dem Zusammenbruch Österreich-Ungarns. Berlin 1925. (Zvl. ot. z Archiv für Politik u. Gesch. 3. Jg.)

uložení starých matrik,¹⁾ až by stát převzal funkci vedení matrik, jak by jediné bylo správné, a buď ji vyhradil státním úřadům politickým nebo k ní delegoval úřady městské a obecní. Matriky by pak přešly buď do státních archivů nebo do městských archivů podle jednotlivých obvodů — druhá možnost byla by výhodnější, že by se, při řádné akci organizaci, zabránilo centralisaci — a byl by v tom dobrý prostředek k povznesení jejich významu a k položení jejich organizace. Dosavadní stav, že matriky jsou chovány při farních úřadech, zpravidla nevyhovuje, také správcové farních úřadů nemívají dosti porozumění a znalostí, aby mohli vždy zcela vyhovět v potřebách úředních i vědeckých. Něco jiného je otázka vlastních archivů kostelů a klášterů. Avšak i ty podle zásady teritoriality bylo by lze ukládati do obvodových archivů státních nebo městských, když by nedošlo k zřizování archivů diecézních nebo lépe menších církevně-správních obvodů, stejně jako jiné archivy.

Tyto věci by potřebovaly promyšlení na podkladě konkrétních případů, kterých by praxe dosti mohla přinést. A z nich bude prospěch i pro rozlišení, co je materiál archivní, co materiál knihovní nebo musejní. Hlavní opora při tom rozdělování je arci definice archivu. Podle ní je archiv produkt organizované činnosti správní, není to tedy útvar umělý a náhodný. Takový ráz však mají knihovny a musea, která vznikají sběratelskou prací, třeba vyššími účely řízenou. Tedy archivy v zásadě neprovádějí sběratelství, leda aby do úplnosti snesly rozptýlené prvky a složky, do nich náležející, nebo aby spojily archivní celky příbuzné a podle naznačených už možností souvisící k dosažení plnosti poslání. Avšak to není sběratelství v běžném slova smyslu, to jsou úkoly rekonstrukční a budovatelské. Sběratelství je charakteristická vlastnost knihoven a museí a jejich programy se naplňují sbíráním jednotlivostí bez organického spojení — i skupiny knih a předmětů musejních se skládají z jednotlivostí nemajících hlubších pojetek organické souvislosti. Obsah knihoven i museí, i když je snesen

¹⁾ Sr. H. Voges, Sollen die Kirchenbücher in den Archiven aufbewahrt werden? (Archivstudien, str. 254), kde se propaguje z důvodů historických uložení matrik do archivů. Také Čsl. společnost archivní ve stejném smyslu působila, ale bez účinku.

za určitými potřebami, třebas i vědeckými, a hledí dosáhnouti bohatosti a učeněnosti, nepředstavuje pevné ústrojí. Avšak ještě jiná věc má důležitost. Archivní obsah činí písemnosti a příbuzné památky dokumentární povahy. Tím chci říci, že jsou to úřední projevy, které dokumentují právní akty, právní řízení a právní skutky, nebo předměty, které mají důležitost pro právní potřeby, i když původně k právním účelům nebyly určeny. A to má cenu pro stanovení, které rukopisy, listiny, listy, pečeti, medaile, tištěné knihy, noviny, kresby, plány, rytiny, fotografie, filmy, modely, vzorky atd. patří do archivu a které do knihovny nebo musea. Rukopisy úředních knih a právních pramenů náleží do archivu, vznikly-li účinkem určité úřední činnosti, která vydala archiv, nebo vešly s ní ve spojení a souvislost anebo byly určeny, aby napomáhaly té úřední činnosti. Knihy, které se předkládají k úřednímu řízení nebo posílají k úřadům jako povinné exempláře nebo které některý činitel nebo správní orgán kupuje na podporu autorů, vydavatelstev, které přijímá darem, poctou, na doklad činnosti podporovaných spolků, korporací i jednotlivců, při ucházení o ceny literární a vědecké — to vše je nerozlučná složka správního řízení a náleží k spisům do registratury, a tím do archivu. To ovšem neznamená, že by takové knihy a tisky musily zůstat ve spisech a ve fasciklech. Z praktických důvodů se mohou ukládati mimo spisy, ve zvláštní oddělení, v archivní knihovnu. A mohou i předběhnouti spisy, jdouce do archivu ihned, jak je věc vyřízena, bez čekání na uplynutí nějakého období časového. Vždyť i důležité listiny a úřední knihy se ukládají v archivech pro větší jistotu a bezpečnost hned, jak vejdou v moc práva. A podobně může býti u kreseb, plánů, fotografií, medailí, filmů, fonografických desek a j. — tyto předměty mohou býti často důležitým podkladem úředního řízení (na př. plány a fotografie v otázkách stavebních), ale přísluší do archivu nejen v takových důvodech, nýbrž i když jinak souvisí s úřední činností, a vždy představují významné složky k dosažení všelikých účelů správních i vědeckých.¹⁾ Vytčené požadavky dostačují pro rozhodnutí,

¹⁾ Otázku „Was ist Archiv-, was Bibliotheksgut?“ položil si na sjezdu německých archivářů v Kielu 1926 Ivo Striedinger (viz *Archivalische*

co náleží do archivu — k tomu možno říci, že do knihoven tedy přísluší písemnosti a tisky a j. povahy literární a do museí ty

Zeitschrift III. Folge, 3. Bd. 1926, str. 151). Poukázal při jejím výkladu, jaká je nejistota i v odborných kruzích a jak se i tvrdí, že nelze stanovití hranice mezi archivy a knihovnami; sám soudí, že lze takovou hranici vésti zcela přesně, takže u každého kusu možno určití, kam náleží. Vychází arci od holandské definice, že archiv je sbírka registratur nebo částí registratur, kterých už není potřebí pro běžné záležitosti, ale které zasluhují uchování, a že registratury jsou sebrané výsledky (*der gesammelte Niederschlag*) soukromé nebo úřední správy. Pro to, co náleží do archivu, je mu tedy rozhodující registraturní původ (*Registraturfähigkeit*). Odtud vycházejí, S. poznamenává, že do archivu nepřísluší jen písemnosti, nýbrž i jiné předměty, které buď do registratury náležely nebo byly oprávněné, aby do registratury byly přijaty, *corpora delicti*, vzorky, modely, plastická znázornění kraje, *festuca* nebo jiný symbol, obraz, film, fonogram a j., vše, co má účelem podati důkaz o právních okolnostech nebo uspořádání právního stavu, co má právní význam v nejšířším slova smyslu. Tedy do archivu náleží to, co má právní účel. Avšak vedle toho S. klade důraz při určování, co je archiválie, na příslušnost, chtěje tím říci, že archivy sbírají jen to, co se v nich může hledati podle hledisek teritoriálních, právních i osobních. Také při knihovnách chce S. vystačiti s dvojmým hlediskem, s účelem a příslušností. Co se týče příslušnosti, zdůrazňuje, že knihovny sbírají knihy s celého světa, po případě i písemnosti a předměty (papyrusové a jiné listiny, zvláště takové, které už pozbyly příslušnosti k archivům a mají jen vědecký význam, na př. pro potřeby filologické nebo právní historii) — avšak v tomto případě S. zapomněl na národní knihovny, které nesbírají látku ze všech zemí, a které mají archiválie často zřetelného původu archivního nebo archivy, zbavené pána, zbavené majetníka, s území svého působení (univerzitní a veřejná knihovna v Praze); zapomněl-li, je to podstatný nedostatek vývodů, neboť věc by také zasluhovala vyjasnění (ještě se k ní vrátím v dalších výkladech). Jako druhé hlavní hledisko pro určení, že něco náleží do knihovny, S. pokládá účel literární. Avšak v této příčině zašel, vyslovil-li názor, že i noviny i listy vůbec mají povahu literární. Noviny, které se předkládají nebo pravidelně posílají úřadu k úřednímu řízení nebo které úřad dostává nebo odebírá k úřední potřebě, nabývají tak úřední povahy, ceny dokumentární, a nezaslouží, aby vešly do knihovny, kde by ten charakter ztratily, zvláště když v archivu mohou dále sloužiti účelům úředním. Při listech si sice S. uvědomil, že třeba dělati rozdíly, ale mluví-li na př. o korespondenci básníků, učenců, hudebníků a mluví-li při ní o soukromé registratuře, která by byla příhodná (praví výslovně „rein theoretisch“), aby vešla do archivu, činí to takovými způsoby, že

předměty, které umožňují názor určitých stránek vývoje, a mohou je postrádati s ohledem na účel muzeí archivů i knihovny.¹⁾

Vyloučil-li jsem sběratelství z podstaty archivů, nevylučuji ho z archivních funkcí. Archivní obsah potřebuje doplnění, pomůcek, neboť z úředního působení nevyjde vše, co může být

by bylo lze uvést všeliké námitky. Zvláště však třeba odporovat, jestliže praví, že prakticky „läßt sich das Persönliche vom Geschäftlichen schwer trennen, oder bildet das Geschäftliche gegenüber dem Literarischen einen so kleinen Bruchteil, daß kein Archivar etwas dagegen haben wird, daß der Nachlaß unzerissen beisammen bleibe, daß die Nebensache der Hauptsache folge und das Ganze einer Bibliothek einverleibt werde“ — byla by to prázdna výhrada, kdyby archivář trval, jak praví S., na stanovisku, „daß alle Arten von Zeugnissen, Verlags- u. Aufführungsverträgen, Ausstellungsdekreten, Prozeßakten u. Geschäftsbriefen eigentlich Archivgut wären“. Při svém zásadním stanovisku o listech, chce ovšem S., aby pozůstalosti politiků, vůdců stran a důstojníků náležely archivům a aby se jich knihovny zříkaly, ale i tu argumentace, myslím, není přesná. S. ještě, aniž by zřetelně korigoval předchozí výklady, připouští, že mohou být knihy ve spisech, ale jinak zase by svolil, aby knihy, které činí část úředních spisů, byly ukládány v knihovnách — při tom si neuvědomí, že lze při archivě samém zřídit knihovnu. Otázkou „knih v aktech“ se také obíral Dr. S. a s. z Berlína v přednášce na 20. sjezdu německých knihovníků v Erfurtu 1924 (Zentralblatt für Bibliothekswesen 41., str. 463 nsl.), ale třeba si byl jist, že mnohé tisky jsou nerozlučná složka spisů a takorča pozbývají charakteru tisků a stávají se v technickém smyslu listinami(!), přece končil větou, že knihy nepatří do spisů, ale do bibliothek.

¹⁾ Nedávno v kuratoriu městského musea v Praze náhodou byla do-
tčena otázka, co náleží do musea a co do archivu z vyobrazení města. A myslím, že na můj názor nebylo odpověděno správně. Vedle toho, co je složkou spisů, registratury, reklamoval jsem pro archiv vše, co je dokumentem starého obrazu a místopisu města, vycházející od toho, že taková vyobrazení, i když nejsou příslušenstvím spisů, mohou být v historické ceně rozpoznána jen pomocí písemných svědectví povahy úřední a potřebují s nimi spojení. Museu jsem přiznával taková vyobrazení, která mají význam pro poznání vývoje uměleckého pojmání a techniky v zobrazování města. Nepochybuji arci, že se i tak obě stanoviska stýkají a že jedno a totéž vyobrazení může mít místo i v archivu i v museu. Pro poměr archivů a muzeí vypracoval jsem pravidla, která byla uveřejněna při mém článku o činnosti státního inspektora archivního pro Čechy v Časop. Archiv. školy IX.—X. 1931—1932. Tyto otázky se namnoze dotýkají toho, co hned je dále připomenuto o sběratelské funkci archivní.

s užitkem pro hájení práv majetníka archivu a pro jeho jiné potřeby a co bude umožňovati i příští historické badání o správné organizaci, o formách její činnosti i o předmětu a místě její činnosti. Proto se v archivech sbírají památky, nevzešlé ze správné činnosti, listiny, rukopisy, akta, staré tisky, nové knihy, brožury, letáky, noviny, rytiny, vyobrazení, pečeti, medaile, fotografie atd., a směr sbírání je určen povahou a posláním toho kterého archivu. Avšak oddíly, vzniklé sběratelskou činností, musí být v inventářích přesně odděleny od přirozených částí archivních, a ty dvojí věci nemají být spolu ani v lokaci míseny, aby se neporušovala struktura archivů.

Nová je otázka, pokud se má v archivech sbírat materiál doby přítomné,¹⁾ a pokud má sběratelská činnost archivní před-

¹⁾ Na tuto věc upozornil už r. 1911 Zimmermann v přednášce „Was sollen Archive sammeln?“, kterou proslavil na 9. archivním sjezdu ve Štýrském Hradci (srv. Korrespondenzblatt des Gesamtvereins 1911, sl. 465 nsl.), a vrátil se k ní Helmuth Rogge na archivním sjezdu v Marburku r. 1929 v přednášce „Zeitgeschichtliche Sammlungen als Aufgabe moderner Archive“. Onen archivář pojal sběratelskou činnost archivní šířeji, Rogge zvláště kladl důraz na zajišťování politických pozůstalostí osob veřejně činných. (Srv. Münchner Wirtschafts- u. Verwaltungsblatt II. 1929, č. 3). Pozůstalosti politických činitelů arci se týkají namnoze věcí, které už třeba desetiletí jsou staré a proto i mohou představovatí periodu historicky uzavřenou. Proto Armin Tille v čl. „Soll das Archiv Gegenwartstoff sammeln?“ (Archivstudien, str. 237 nsl.) bere zřetel spíše na opravdovou přítomnost, proto chce klásti hlavní váhu na současné věci, „die sich . . . nur durch sofortigen Zugriff in ihrem schriftlichen Niederschlag festhalten lassen“, a pojímání úkoly mnohem šíře, „indem ich die geistigen, wirtschaftlichen u. sozialen Vorgänge den politischen als ebenbürtig zur Seite stelle und namentlich auch auf die hervortretende Personen, die oft recht bald wieder vergessen sind, Gewicht lege.“ Tille při těch zásadách vycházel z vlastní praxe i z pozorování praxe jiných a upozornil také na výhodnost takového sběratelství pro psaní pamětních knih, kronik. Z dokladů třeba zvláště upozorniti na zařízení v městském archivu v Mnichově, kde se taková sběratelská činnost provádí už od r. 1845. Z ní vznikají pro každý rok svazky kroniky (Zeitbuch), při nichž byly přílohy pramenů, tyto přílohy od r. 1917 jsou zvláště vedeny a změněly se v „Zeitgeschichtliche Sammlung“ a jsou děleny podle obsahu. Tato sbírka „sucht allen erreichbaren gedruckten u. handschriftlichen Stoff über das kulturelle, künstlerische, wirtschaftliche, soziale, po-

bíhati pravidelný vzrůst archivu úředními písemnostmi. Podle toho, co právě bylo pověděno, nemůže být pochybnosti, že bdělost a pohotovost archivářů může mnoho zachytit ze současného života, co uniká úřední činnosti správní, co se týká význačných událostí, akcí, osobností, co je důležité pro majetníka aneb původce archivu i pro předmět, na který se archiv vztahuje (území, korporace, ústav, podnik a j.), a co by nebylo budoucnosti zachováno přirozenou funkcí správní. Proto nelze než schvalovati, jestliže archivy sbírají osobní písemnosti, knihy, brožury, tajné tisky všelikého rázu a povahy, letáky, vyhlášky, provolání, příležitostné projevy, programy, zprávy o politických, kulturních, sociálních, hospodářských, náboženských a j. akcích, směrech, podnicích, událostech, vyobrazení, podobizny, plány, kresby, výroční zprávy, filmy, fonogramy atd., a netoliko jednotlivosti, nýbrž i celé sbírky, celé archivy. Deposiční činnost archivů nabývá tak nového argumentu. Arci archivář v této starosti musí postupovati rozvážně a cílevědomě, aby se nehromadil zbytečný materiál, ale třeba říci, že právě archivář je povolán k takovéto činnosti, poněvadž si k ní přináší rozhled a zkušenosti, ví, s kterými otázkami se přistupuje k historické látce a jak posuzovati látku v nové době se rodící. Jednostrannost praktických úředníků by v těchto věcech selhala, naproti tomu archivář dovede i postihnouti, v kterých směrech sběratelská činnost může a musí doplňovati registratury a příští archivy. Vzdělaný archivář má i kriteria pro odhadování významu osobních pozůstalostí a počíná si i v této příčině s taktem

litische u. gemeindliche Leben der Stadt und ihrer Bevölkerung zu erfassen, namentlich soweit er nicht in den städtischen Akten erscheint...“ Tille se zvláště ještě dotkl novinových výstřížků, a jejich sbírce dává přednost před sbírkou úplných novin, ale myslím, že neprávem, zvláště když je možné pořizovati k ročnickým novinám lístkové rejstříky, které jsou s to, aby jejich obsah co nejvíce a co nejvýhodněji zpřístupňovaly. Ostatně i v jiných ohledech bylo by lze leccos namítati, ale možno souhlasiti s míněním Tilleho, že sbírky současných písemností a tisků atd. mají velký význam praktický a podporují pohotovost archivů i povznášejí jejich význam v potřebách úředních i veřejnosti. Viz ještě čl. Helmutha Roggeho, *Zeitgeschichtliche Sammlungen als Aufgabe moderner Archive* (Archiv. Ztschr. III. Folge, 8. Bd. 1932, str. 167).

a obezřetností. V této funkci archivní nesmí být snahou hromadit materiál za každou cenu, nýbrž s promyšleností a s úrovní.

Sběratelskou činností archivů se dostáváme k tomu, jak se třeba dívati na archivy, řekl bych „v uvozkách“, jak se dívati na umělé archivy, které vznikají byť podle nějakého programu náhodným a hlouběji nemotivovaným spojováním archivních celků, archivních trosek a fragmentů nebo shromažďováním rozptýlených archiválií. Je příznačné pro takové umělé archivy, konglomeráty různorodých prvků, že jsou sestavovány hlavně z důvodů ochrany archivních památek a pro polehčení vědecké práce historické v určitých ohledech. Avšak abychom si otázku pojmání takových „archivů“ vyřešili, třeba k ní přistoupiti se širší přípravou.

Pojem archivů má značný rozsah. Každá osoba právnická i fyzická, veřejná i soukromá, může vydati ze své správní činnosti registraturu, archiv. Proto se právem mluví o archivech státních (podle jednotlivých oborů státní správy), zemských, okresních, městských, obecních, o archivech cechovních, šlechtických a patrimoniálních, biskupských, klášterních, kapitulních, farních, o archivech ústavů, škol, spolků a korporací, podniků průmyslových a obchodních, jednotlivých funkcionářů (notářů, advokátů) a podnikatelů a j. Je otázka, zda může archiv vydati i jednotlivec bez správní činnosti, zda každý prostý člověk nebo na př. učenec, literát, umělec.¹⁾ Sám jsem toho názoru, že to není možné. Proto

¹⁾ Myslím, že se tato otázka zbytečně znesnadňuje. Holandská definice archivu, již sám jen něco uzpůsobuji, zcela dostačuje k vysvětlení věci. Proto činí zvláštní dojem, jestliže na př. Ivo Striedinger v článku výše už zmíněném „Was ist Archiv-, was Bibliotheksgut?“ (Arch. Ztschr. III. Folge, 8. Bd., str. 151) zcela vážně vykládá, že „registraturu má každá osoba fyzická i právnická, ba každý vagabund na silnici: zmačkané a zamazané papíry, které ukazují kontrolujícímu četníku, jsou prý jeho registratura“. Takový názor může přivést k důsledkům, které by znamenaly hotový chaos. Není však takové mínění osamocené. Avšak i v tomto případě mnoho neurčitosti zavinuje nepřesná terminologie, třeba se tak přeče všechno nemůže vysvětliti. Casanova na př. vědomě zdůrazňuje, že jeho definici archivu lze rozšířiti bez rozdílu i na archivy osob soukromých, které také mohou mítí řádné archivy, a u nás Václav Hrubý v „Úvodu do archivní teorie i praxe“ (str. 10) „nemá za nemožné, aby

na př. u poslance nutno v jeho registratuře přesně odlišovati, co se týká jeho činnosti poslanecké a co jeho soukromé osoby. Je pravda, že leckdy nelze vésti hranici přesně, ale přece jsou k tomu možnosti i kriteria. Uvedu ještě případ zřetelnější, mne samého se týkající. Svou soukromou korespondenci ukládám zvlášť, ale co dostanu jako archivář města Prahy a potřebuje úředního vyřízení, vejde do úřední registratury městského archivu, mám velkou registraturu, která vzešla z mé činnosti státního archivního inspektora pro Čechy,¹⁾ a zvlášť mám registraturu inspektora archivu university Karlovy; tyto dvě registratury přejdou jednou do rukou mého nástupce a dalších nástupců nebo budou uloženy do archivů, ona do archivu ministerstva školství a národní osvěty, jemuž jsou státní archivní inspektori podřízeni, tato do archivu university Karlovy. V takovém oddělování věcí čistě soukromých od věcí vyplývajících z určitých funkcí správních je analogie toho, co se jeví u archivů vrchnostenských — spojují se v nich archivy soukromé, rodinné, patrimoniální i hospodářské správy.

Řekl bych, že bych osobní „archivy“, čistě soukromé archivy, nepojímal archivy v pravém slova smyslu, nýbrž mluvil bych o dokladech, korespondenci, literární pozůstalosti a p.²⁾ A tak hledím na umělé sbírky archiválií, které sestavují soukromníci nebo soukromé (polosoukromé) instituce, ať se jakkoliv jmenují. A pokládám za chybu, jestliže soukromé instituce přejímají do svých umělých sbírek, více méně náhodně snesených, i skutečné, uce-

se nazval archivem i soustavný soubor psaných, tištěných a obrazových památek, vzniklých z organické činnosti významných lidí, veřejně činných“, a podle toho podává definici. Upozornil jsem však už v tomto časopise, jak jsou nejistá a nepřesná slova: „významní lidé, veřejně činní“.

1) Bližší v čl. „O státním archivním inspektorátu pro Čechy a jeho činnosti“ (v Časop. Arch. školy IX.—X. 1931—1932, str. 1 nsl.).

2) Několik dokumentů (křestní list, domovský, školní vysvědčení a vysvědčení o studii, doktorský diplom, oddací list, úmrtní list a p.) byt významných osob nedává archiv — takový „archiv“ mohl by vskutku mít každý člověk (je možno při těch dokumentech mluvit, že vzešly organickou činností osoby?) Něco jiného je, je-li literát nakladatelem svých spisů, působil-li vědecký pracovník jako universitní profesor, hudební skladatel pečuje o vydání svých skladeb, virtuos projednává své koncerty, politik má rozsáhlou agendu poslance a j.

lené archivy. Klád bych tu důraz na stanovisko, že soukromé archivy mají být chovány ve veřejných rukách, ve veřejné ochraně, a přiznával bych zejména státu právo na soukromé archivy, jejichž význam není čistě soukromý, nýbrž při nichž se musí uplatňovati zájem veřejný. A to právo státu rozšířil bych i s ohledem na korespondence a literární pozůstalosti. Stát by ovšem nemusil vše to ukládati ve svých archivech, nýbrž i deponovati v organisovaných jiných archivech veřejných, kde by byly plně kautely náležitého uložení a bezpečnosti, nebo by takovým archivům mohl přenechat část svého práva a vymeziti jim působnost v určitém okruhu zájmovém a obzvláště pro určité teritorium. Ve smyslu provenienční zásady musilo by se i u soukromých archivů dbáti, aby nebyly vytrhovány zbytečně z půdy, ze které vyrostly. A možno tu ještě aplikovati, co bylo dříve pověděno o rozdílnosti materiálu archivního a materiálu knihoven a museí — do archivů lze reklamovati archivy soukromých osob, vydané z činnosti správních, kdežto korespondence a pozůstalosti třeba rozlišovati podle toho, vyniká-li stránka veřejná, právní, politická, vědecko-správní či se uplatňuje stránka čistě literární, umělecká, vědecká.¹⁾ Chei ještě říci, že jako nepokládám za zdravou centralisaci u veřejných archivů, tak že nepokládám za zdravé umělé skládání t. zv. archivů smíšením archivních celků nebo jejich zbytků jen proto, že se v nich jeví stejná povaha, stejný ráz, podobný původ a účel. Obojí odporuje provenienční zásadě, oboje je v rozporu s praktickými potřebami i zájmy vědeckými. Jestliže „archiv průmyslu, obchodu a technické práce“, před některým časem zaří-

¹⁾ Do archivů pochopitelně náleží řádné archivy spolků literárních, uměleckých, vědeckých, nakladatelství, redakcí časopisů, zvláště vědeckých, politických stran atd. Tam se sepisují a ukládají jako samostatné fondy a přiřazuje se k nim, jak co k nim přísluší. Tak třeba opatřovati i archivy osobní. Naproti tomu v knihovnách a museích i archivy řádně sestavené bývají rozdělovány proti archivním pravidlům podle umělých hesel osobních i věcných, čímž se ruší jejich celistvost nebo se zanedbává uvěsti archiv v celistvost. Pro právo státu k soukromým archivům mluví nejnověji Max Stois, *Das Recht des Staates an privaten Archivalien* (Arch. Ztschr. III. Folge, 8. Bd. 1932, str. 195); srv. Thimme, *Die Notwendigkeit eines Archivalienschatzes*, Arch. für Politik u. Gesch. 1925, str. 206.

zený,¹⁾ chce soustřeďovati archivy průmyslových a obchodních podniků snad celého území našeho státu, je to pro mne se stanoviska archivního něco nepochopitelného, co zasluhuje pozornosti a úvah. Průmyslové a obchodní podniky vznikají, žijí a zanikají, jejich archivy se uzavírají a odumírají — je důležitá otázka, aby pro každý případ byly zabezpečeny a uchráněny, aby byly k užitku v potřebách správních i vědeckých, ale při tom především platí, že ty archivy vznikly na určité půdě, v určitém prostředí, a že mají bližší vztahy k jiným archivům místa nežli k archivům téhož rázu, vyrostlým v podmínkách zcela jiných. Jejich původci i majetníci to mají mít na zřeteli, když jde o uložení a trvalé uchování jejich archivů. Při daném příkladu jistě by mělo více oprávnění, kdyby obchodní a živnostenské komory zřizovaly takové archivy pro své obvody, činíce jejich základy vlastní archivy. A bylo by při tom významné, že by se tak soukromé archivy dostávaly pod ochranu veřejné instituce,²⁾ která by měla možnosti využití jich pro správní účely, ne zase v pravomoc společnosti, mající na mysli jednostranně jen vědecké záměry a bez veřejné autority i bez záruky stálosti v existenci i činnosti. Avšak i proti takovým archivům obchodních a živnostenských komor bylo by lze ještě namítati, že jsou jejich obvody rozsáhlé a že by spojovaly archivy firem a podniků z míst od sebe velmi vzdálených a podstatně se podmínkami lišících, že by spojovaly archivy vytržené z přirozené souvislosti a původní půdy.³⁾

¹⁾ Viz Časopis Arch. školy IX.—X. 1931—2, str. 367. Podobné povahy bude „archív pro dějiny sociálních hnutí XIX. století“, který se chce zřizovati „jednak získáváním písemných pozůstalostí a korespondence starých představitelů hnutí, jednak archivů dělnických organizací odborových, politických, vzdělávacích, tělovýchovných a družstevních“ (tamže, str. 367—368); tento druhý archiv bude mít přednost před oním, že bude spojen se Sociálním ústavem republiky československé, jenž má oficiální povahu. Srv. co podává Jean Lulvès v čl. „Technische Betriebsarchive“ v Arch. Ztschr. III. Folge, 7. Bd. 1931, str. 189 a 279 a V. Černý, Francouzská anketa o soukromých archivech hospodářských v Časop. Arch. školy IX.—X. 1931—2, str. 393.

²⁾ V daném případě obchodní a živnostenská komora v Praze, instituce veřejná, světila svůj archiv instituci soukromé.

³⁾ Vyslovuji své zásady jako přirozený důsledek základního svého

Abyste se nemusilo taktó postupovati, je třeba vybudovati síť archivů státních, krajských nebo okresních.¹⁾ Avšak do té sítě bylo by potřebí zasunouti i archivy městské.²⁾ Ta síť

stanoviska, daného plným uznáním zásady provenienční. Víím také, že o těchto věcech bylo uvažováno v cizině i u nás, a také víím, že zemský archiv v Praze už před světovou válkou měl na mysli soustřeďovati archivy, aby v něm vznikly oddíly průmyslový a zemědělský. Avšak to bylo dáno úsilím povznéstí vědecký význam zemského archivu, jenž měl býti vybudován jako ústřední ústav historický. Ty úmysly však byly zemským archivem v podstatě v nové době opuštěny, a nepochybně zemský archiv ani nyní nemůže se vznikem podobných institucí jako je „archív pro dějiny průmyslu, obchodu i technické práce“ naplno souhlasiti, i když mu poskytl útulek ve své budově.

¹⁾ Ta myšlenka je už stará. Státní archivy krajské v Čechách požadoval už r. 1899 v Čase Ad. L. Krejčík, maje na mysli vzor Bavorska. Jako výsledek svépomočné akce představoval si krajevé archivy Václav Novotný v čl. „Kus otázky sociální — kus vědecké organizace“ v Pražské lidové revui roč. II. 1906, str. 45 a Josef Svoboda [Salaba] v čl. „Pro lepší poznání naší vlasti. (O nutnosti organizace krajových archivů v Čechách)“ v Naší době roč. XXII. 1915 (srv. ref. V. Vojtíška v Agrár. archivu II. 1915, str. 161). Potřebu státních archivů krajských zdůrazňoval i Jos. Borovička i B. Jenšovský v cit. rozpravách.

²⁾ Na to správně poukázal už B. Jenšovský, uv. m. str. 21, kde připouští, aby státní archiválie byly ukládány do městských archivů, aby zbytečně nebyly přenášeny na jiná místa. Věc jsem rozvinul v příčině zařazení městských archivů do celkové organizace v knížce „O archivech městských a obecních“. Organizování městských a obecních archivů měl v programu zemský archiv a psal pro ně především Josef Borovička, Samospráva a archivnictví v Čechách ve Věstníku České akademie roč. XXIII. 1914, str. 9 nsl. a O úkolech českého archivnictví v České revui roč. 1915—16, str. 86 nsl. Tytéž zásady se čtou ještě u Nováka i Jenšovského, avšak při povšechném řešení otázek organizace našeho archivnictví bylo by třeba hledati nové cesty, aby se dosáhlo jednotného ústrojí. Možno při tom upozorniti na zásadu, která je platná v Itálii a kterou zastává i Casanova, že stát může deponovati své archiválie v archivech nebo ústavech nestátních, a že taková deposita v archivech řádně spravovaných vedou k rozšíření archivní sítě, při čemž stát má příležitost dozoru. To je důležité pro naše potřeby, neboť se u nás opravdu často zbytečně dělají rozdíly mezi archiváliemi státními a nestátními. (Srv. ještě čl. Wilhelm Dersch, Staatsarchive u. Gemeindearchive v Staats- u. Selbstverwaltung č. 15 z 2. VIII. 1926, Dr Kaebler, Der 18. deutsche Archivtag u. die deutschen Städte v Ztschr. für Kom-

by musila být promyšleně zařízena, její kompetence řádně vymezena a také by bylo nutné promyslet, jak by nejlépe ta organizace byla postavena do služeb ochrany archivů soukromých. Taková síť veřejných archivů by lépe než co jiného umožňovala soustředování archivů. Provenienční princip, po případě, jak bylo pověděno, uzpůsobený jinými zásadami, zasloužil by plné pozornosti při té sjednocovací práci. A vše to by také dalo možnost i prostředky, aby archivy městské (zařízené a vydržované třeba několika blízkými městy) v té archivní organizaci nabývaly plného práva na postavení úřadů a na zajištění náležité správy.

Kdyby městské archivy byly zařaděny mezi archivy s plnými funkcemi veřejných orgánů, mohly by přijímat k uložení archivy cechovní, pokud se tak nestalo, ale i archivy sousedních obcí i jiné z určitého obvodu, také býv. samosprávných okresů, a zvláště by jim musily být odevzdány městské a pozemkové knihy, převzaté koncem let 90tých XIX. stol. nebo později zemským archivem v Praze nebo dosud chované a zanedbávané často u okresních soudů, ovšem spolu se soudními spisy civilními i trestními staršími r. 1850, a s podobnými spisy politickými.¹⁾ A to by postavilo ochranu soukromých archivů na nové základy, zvláště když by i archivy vrchnostenské mohly v nich nalézt ochranu.

Za takového stavu nemusely by už také vznikat, jako dosud, umělé archivy, na př. archivy musejní, které nejsou archivy musejních správ, nýbrž sbírky archiválií různě snesených, třeba i z vlastního archivu vyňatých, archivy literární, které přijímají netoliko pozůstalosti literátů a jejich korespondence, nýbrž i ucelené archivy spolků, redakcí, nakladatelství. Pak by nemusely vznikat i t. zv. menšinové archivy v městech s německou správou.

munalwirtschaft XVI. č. 18 z 25. IX. 1926, K. Oberdorffer, Das Archivwesen der sudetendeutschen Städte v *Archival Ztschr.* III. F., 4. Bd., str. 225 a zprávy o archivech českých měst s německou správou v *Mitt. d. Ver. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen*, v novější době i o našich archivech měst. vůbec v *Časop. Arch. školy.*)

¹⁾ Důvody jsem podal už v knížce „O archivech městských a obecních“, str. 29.

vou. Vyrostla jich už řada vedle menšinových museí v jejich spojení. Jsou akt svépomoci a musí se dnes s nimi počítati, třeba je zřejmé, že mohou i poškozovati činnost městských archivů a městských museí. Jde o to, aby tyto menšinové archivy dostaly pevný program a aby měly určité postavení pod úřední autoritou veřejnou. Menšinové archivy chtějí sbírat materiál, který by osvětloval vývoj a život českého živlu v cizím prostředí, chtějí zdvihovati právě ty stránky, které městské archivy měst v cizí správě potlačují nebo zastírají, a chtějí sbírat archivy českých obcí a českých činitelů, kteří by je nedali do archivů německých správ městských. Je pravda, že místy se dospělo k součinnosti činitelů českých i německých, ale i to znamená jen mechanické dělení zájmových sfér, po případě roztrhování od sebe věcí k sobě náležejících. Sám jsem si ovšem vědom, že t. zv. menšinové archivy mohou dnes mnoho vykonati nadšenou prací funkcionářů v ochraně písemných památek, zvláště soukromých, avšak znamenají přec jeden z problémů organizace našeho archivnictví, problém, který by byl odklizen, kdyby k organizaci došlo a kdyby v ní městské archivy dostaly postavení veřejných orgánů, jejichž činnost by dostala směr a byla pod stálou kontrolou.¹⁾

Chei se ještě zmíniti o archivu Národního musea v Praze.²⁾ Při něm se musí odlišovati vlastní archiv musejní, který vzešel z působení musejní správy, všech jejích složek, a umělé sbírky, sestavené z darů, z deposit činitelů veřejných i soukromých i z úřední sběratelské činnosti správy musejního archivu. Archiv Národního musea má tak krásné a bohaté sbírky, které jsou velmi různorodé a namnoze chovají archiválie, jejichž původ je jistý a tím i jejich příslušnost do jiných archivů. Podle strohé litery zásady provenienční mělo by se uvažovati o rozdělení těchto archiválií na příslušná místa, a nepochybuji, že by

¹⁾ Podobně nemají oprávnění jiné umělé archivy, na př. archivy válečné pro dobu světové války (srv. Casanova, uv. m., str. 248), hudební a j.

²⁾ Srov., co jsem pověděl o tomto archivu v knížce „O archivech městských a obecních“, str. 6, a co proti mně namítal V. Hrubý, Úvod do arch. teorie i praxe, str. 11.

z toho měl velký zisk na př. archiv ministerstva vnitra, archiv zemský, archiv města Prahy, archiv university Karlovy a jiné archivy, zvláště venkovské. Avšak s takovými požadavky bylo by lze přijít i na jiné archivy, které nemají ani pro svou umělost takové zdůvodnění jako archiv Národního musea. Vždyť jeho sbírky jsou produkt určité doby a názorů, vždyť tento archiv i v oddílech uměle sestavených vzešel ze správní činnosti musejních orgánů tím, že Národní museum a jeho činitelé mnoho získali a mnoho snesli cílevědomou prací úřední. Archiv Národního musea má zásluhu, že zachránil, co by se jinak snad nezachovalo, do něho mnoho přišlo, co bylo dáno Národnímu museu pro jeho význam uznávané národní instituce a čeho by nebyl dosáhl žádný jiný činitel.¹⁾

K těmto výkladům chci ještě dodat, že by sice v dnešním stavu našich archivů, který znamená často dlouhý předchozí vývoj a ustálení, bylo těžké dělati pořádek podle přesných zásad provenienčních bez současné výstavby nové organizace, ale že by měly být mezi archivy a jinými ústavy takové vztahy, aby se vyměňovaly nebo postupovaly jednotlivé archiválie, zabloudilé do archivu nepatřičného. Na př. archiv hlav. města Prahy rád by vyměnil gruntovní knihu vesnickou, náhodně získanou, za archiválii, náležící proveniencí do jeho sbírek, a musí s povděkem konstatovati, že se mu podařilo získati za knižní dary dvě knihy perkmistra horviničských z knihovny buchlovské od velkostatkáře p. Berchtolda.²⁾ Kdyby nebylo lze takové archiválie získati pro archiv, kam patří, možno si vyžádati opisy, fotografie, a při těsných vztazích archivů, které jsou žádoucí a utvrzují se ochotou při podávání zpráv, zaslání tištěných katalogů a inventářů, při výměně publikací, při

¹⁾ Mezi direktivami, které dala skupina archivářů v Čsl. společnosti archivní pro zařízení Národního archivu r. 1930, byl požadavek, aby archiv Národního musea vešel do toho útvaru. Avšak ani toto řešení nemohlo by znamenati prosté převzetí a přenesení archivu Národního musea, nýbrž bylo by třeba věc rozhodnouti s ohledem na jeho složení a význam. Nemožné by bylo každé jiné řešení parciální bez současné celkové organizace archivní, a nepochybně by narazilo na odpor.

²⁾ Srv. čl. Bertolda Bretholze „Fremde Archivalien in Archiven“ A Archivstudien, str. 56).

zapůjčování archiválií, dospělo by se k významným výsledkům.

Otázka zapůjčování archiválií má význam i mezinárodní a věnuje se jí velká pozornost. Avšak má především důležitost pro domácí potřeby, a v tom je také spojena s otázkou přístupnosti archivů. Obojí závisí na vůli majetníků. U nás není v těch věcech pevných pravidel, a je povědomé, co potíží působí formality zavedené v archivu ministerstva vnitra, nebo omezování možnosti práce v soukromých archivech, duchoven-ských, velkostatkářských i městských, které se také často zdráhají zapůjčovati archiválie do veřejných archivů, třeba se dávají všechny kautely. Je jasné, že by otázky nemohly být vyřízeny všeobecnými pravidly, zvláště pokud jde o důvěrná a tajná akta a pokud jde o deposita, vázaná podmínkami, ale zásadní pokyny mohly by být obecně přijaty. Nechci se o věci šířiti a také ne o možnostech, které jsou s to dáti náhradu při vyloučení vzácných a závažných archiválií ze zapůjčování (fotografie), protože o tom mluví zpráva Jana Morávka, „Archivní otázky na VII. mezinár. kongresu věd histor. ve Varšavě (1933)“ v Časop. Arch. školy XI. 1933. (Srv. B. Mendl, Půjčování archiválií do ciziny, tamže VI. 1928, str. 212.)

Vedle organizačních věcí naše archivnictví má velké potřeby ve správě archivů i v jejich řízení. Jde v první řadě o to, aby byla přesná pravidla pro přijímání a postavení archivářů. Za dnešního stavu nejde tak ani o nevelký počet míst archivních úředníků ve veřejných archivech, kde je situace daná platovým zákonem z r. 1926, systemisací míst a předpisy, které z těch základů vplynuly. Podle těch předpisů se dává přednost při přijímání na čekatelská místa pro archivní službu absolventům státní školy archivní se státní zkouškou úspěšně vykonanou. Řekl bych k tomu, že tato přednost je oprávněná caeteris paribus a že nelze přestat na archivní zkoušce samotné, nevykazuje-li obzvláštní prospěch, kdyby nebyla podepréna jinými okolnostmi. Zejména bych kladl ve smyslu toho, co jsem už řekl, důraz na to, že se archivář rodí a že si nelze mysliti archiváře bez vědeckých sklonů a schopností. Ty mohou být i do značné míry měřítkem archivářských kvalit kandidátových, a pro ně bych dovedl dáti

přednost před nejlepším vysvědčením dosaženým na omezené látce, kdyby nebylo záruk v naznačených směrech. Archivní úředník takto přijatý zajisté by snadno dohonil, co by mu v archivářské přípravě chybělo, a složil by zkoušku, ale dlužno i s takovým případem počítati, že se může o archivní místo ucházeti kandidát, který studoval pomocné vědy historické a archivářské speciálně na některé naší universitě, zvláště mimo Prahu a mimo možnost navštěvovati archivní školu v Praze, a může se vykázati vědeckými pracemi z těchto oborů, a v takovém případě bylo by tím spíše nespravedlivé zdůrazňovati „samospasitelnost“ archivní školy a archivní zkoušky. Ostatně výhradný význam archivní školy pro všechny archivy celého státu lze i tak potvrditi, že by úřednické zkoušky archivářských čekatelů, kteří nejsou absolventy archivní školy, musily býti konány toliko na této škole.

Máme-li státní školu archivní — a možno pověděti, že má celkem dobré úspěchy a že účinně zasáhla do výchovy našich mladých generací archivářských i do vědeckého ruchu historického — přál bych si, aby byla pevně postavená, pevně vedená a náležitě vybavená. Její dosavadní řády nejsou zcela určité, lehko se připouštějí výjimky a nepravidelnosti, také její chod není zajištěn. A také by snad bylo s prospěchem, kdyby archivní škola byla uvedena v těsnější spojení s universitou Karlovou v podobě zvláštních kursů, neboť by tím nabyla výhod i vyšší autority. Chystaná reforma podle návrhu Čsl. společnosti archivní přinese ustálený učební plán, konstituování pevného sboru učitelského, pevný zkušební řád pro státní zkoušku archivní absolventů archivní školy i pro státní zkoušku úředníků archivních, kteří neprošli archivní školou, a přinese i jiné novoty; ale bude ještě mnoho zbývat, aby archivní škola byla na spolehlivou basi popostavena. Tato reforma bude však mítí důležitou přednost v tom, že rozšíří program archivní školy tak, aby to byla škola i pro přípravu musejních úředníků. Změna vyšla z přesvědčení, že je toho potřebí, aby se dostalo náležité správy odborné i soukromým archivům a museím.

Mezi archivy nestátními a nezemskými především městské archivy zasluhují a mají možnost, aby byly opatřeny archiváři

odborně kvalifikovanými v pevném postavení úředním. Avšak uznává se, že většina městských obcí, zvláště dokud se neprovede organizace archivnictví, nebude si moci zřídití archiváře jinak, než když spojí ve svých rukou vedle správy archivu ještě správu musea městského a po případě i městské knihovny. K tomu má reorganizace archivní školy napomáhati, a jistě by bylo dobře, kdyby archivní škola byla ještě uvedena v souvislost s institucí pro výchovu knihovníků vědeckých knihoven, s knihovnickými kursy při filosofické fakultě university Karlovy. Tak by mohla býti vybudována škola pro archiváře, knihovníky i musejníky, a není pochyby, že by to znamenalo vyřešení nesrovnalostí, soustředění a propracování programu a nové možnosti pro mladé lidi. Zvláště dnes platí, že ten se lépe probije a uplatní, kdo více zná a kdo více může zastávat. A bylo by dobře pamatovati, aby při škole takto zařízené byly kursy pro zdokonalení vzdělání administrativního úřednictva v archivech, knihovnách a museích.

Avšak dokud není ten nový stav zaveden — a i potom, v nových podmínkách, nebude lze vše provéstí naráz — bude třeba stále počítati s dobrovolnými pracovníky, a jde o to, aby to byli pracovníci náležitě připravení a svých povinností si vědomí. Sám jsem obrátil zřetel na tyto potřeby. Již r. 1924 uspořádal jsem dvakrát pod patronací Spolku čsl. knihovníků archivní kurs pro obecní archiváře, knihovníky a kronikáře a vydal jsem knížku „O archivech městských a obecních a jejich správě“. Šlo tu o první pomoc, aby městští knihovníci a kronikáři, působící v obcích, dostali poučení i pro archivářskou činnost, a tím spíše se jí věnovali. V roce 1926 v témže smyslu měl jsem v Poděbradech přednášky v prázdninovém kursu učitelském,¹⁾ ač musím říci, bez znatelného účinku. Proto jsem uvítal, že mi byla dána příležitost, abych mohl působiti na středoškolské profesory, historiky a filology, u příležitosti jejich sjezdu v r. 1929 přednáškou, v které jsem ukázal, jak je důležité věnovati se práci v archivech a v archivářství.²⁾

¹⁾ Přednášel jsem o právním vývoji českých měst a o jejich písemných památkách.

²⁾ „Středoškolská profesora i naše archivy“ — přednáška byla vytištěna ve Sborníku sjezdu (1929).

A v tomto ohledu kul jsem pak železo a možno konstatovati jisté výsledky. Ústřední spolek čsl. profesorů středoškolských, do jehož Věstníku jsem napsal některé články,¹⁾ projevil o věc porozumění a jeho přičiněním a za účasti Čsl. společnosti archivní byl uspořádán ministerstvem školství a národní osvěty r. 1931 první kurs archivní²⁾ a v r. 1933 druhý kurs archivní³⁾ pro středoškolské profesory, oba kursy se setkaly se zdarem a je naděje, že se tyto archivní kursy stanou stálou institucí. Sliby pro to dává změna názorů, která je patrná v ministerstvu školství a národní osvěty. Dnešní chef II. odboru mne ujistil, že se při obsazování míst profesorských bude přihlížeti i ke kulturním potřebám místa, také k potřebám archivů (a museí), a profesori, kteří budou vědecky pracovati a budou míti sklony k archivářství (nebo musejnictví), za určitých záruk a při stejnosti podmínek budou míti v konkurech přednost.

Leccos z toho všeho jsem konal jako státní archivní inspektor pro Čechy. Jsou i státní archivní inspektoři pro zemi Moravskoslezskou a pro Slovensko, a také tito funkcionáři se mohou vykázati dobrými výsledky činnosti, a bylo by důležité, kdyby byli s Čsl. společností archivní v těsných stycích a podali v Časopisu Archivní školy zprávy, jako jsem sám učinil.⁴⁾ Činnost státních archivních inspektorů, kteří jsou poradní i výkonné orgány ministerstva školství a národní osvěty a kteří mají vlastní pravomoc v ochraně archivů a písemných památek, jistě zasluhuje

¹⁾ „Na prospěch našich archivů“, „Pro zachování archivních kursů“, a „O vědecké práci středoškolských profesorů“ (Věstník roč. XXXVIII. 1930—31 a XXXIX. 1931—32).

²⁾ Viz čl. prof. Dr. V. Lívy „Archivní kurs pro středoškolské profesory historie“ (Věstník čsl. profesorů XXXVIII. 1930—31 č. 14—15). Kurs měl účelem dáti nejdůležitější poučení pro archivářskou práci. Většina přednášek právě vyšla v knížce nákladem Čsl. společnosti archivní za podpory ministerstva školství a národní osvěty s názvem „O našich městech a patrimoních a o správě obecních archivů. S poučením o hlavních archivech pražských“.

³⁾ Tento kurs se opíral o první a doplňoval jej, chtěje poskytnouti základy pomocných věd histor. Také tyto přednášky vyjdou v knížce nákladem Historického spolku v Praze.

⁴⁾ Roč. IX.—X. 1931—32.

pozornosti, ačkoliv jejich postavení má ráz provisornosti pro nedostatek zákonné opory, a bude věcí organizace archivnictví, aby byli do ní zařadění jako činitelé nadaní plnou autoritou, jsouce připojeni k příslušné instanci. Dnešní stav je k tomu dobrá příprava a zkušenosti dosavadní činnosti státních archivních inspektorů dají podklad pro řešení mnohých otázek našeho archivnictví. Při těchto úkolech pro lepší stav našeho archivnictví připadá důležitá úloha Čsl. společnosti archivní, která netoliko pečuje o stavovské zájmy archivářů, nýbrž především má na mysli odborné potřeby našich archivů i jejich organizace. Čsl. společnost archivní je archivářské sdružení celostátní, avšak ještě dosti zbývá, aby její postavení bylo všeobecně platné a uznávané. Čsl. společnost archivní má i konkurenta v archivním odboru při Vereinu für Geschichte der Deutschen in Böhmen, a ten postupuje samostatně bez součinnosti s Čsl. společností archivní, leccos zařídil, co znamená i náskok proti české organizaci. Zvláště pravidelně pořádá archivářské kursy a němečtí archiváři se uplatňují na výročních schůzích Vereinu.¹⁾

Čsl. společnost archivní k získání podnětů pro svou práci a k výměně názorů pořádá přednášky na členských schůzích a vycházky, ale nedospěla ještě k tomu, aby zařídila pravidelné sjezdy archivářské. Teprve v poslední době se podařilo dohodnouti se s musejní radou, a je naděje, že se archivářské sjezdy uskuteční v různých městech republiky v souvislosti se sjezdy musejníků. I na to mohlo by se mysliti, aby bylo dosaženo také spojení s knihovníky, pokud je možné při jejich rozdělení v několik organizací. Důležité je, že Čsl. společnost archivní má nyní i účast v důležitém orgánu, Časopisu Archivní školy, vycházejícím od r. 1923, a tento časopis byl by s to, aby soustředil zájem netoliko o otázky našeho archivnictví, nýbrž i musejnictví a knihovnictví.

Je samozřejmé, že archivy i archivář musí míti normy pro svou činnost. Zase tu jde především o archivy soukromé, dosud nezajištěné. Každý archivář při soukromých archivech má býti ve

¹⁾ Viz zprávy v Mitteil. des Vereins für Gesch. der Deutschen in Böhmen a čl. K. Oberdorffera „Aus dem Archivwesen der sudetendeutschen Städte: Die Archivlehrgänge“ (Archivstudien, str. 174).

svazku úředním, opíraje se o dekret nebo o smlouvu, ať bere za svou práci peněžitou odměnu nebo nikoli. Sám k tomu působím jako státní inspektor archivní a pokusil jsem se o návrh těchto právních aktů ve své knížce „O archivech městských i obecních a jejich správě“ i v „Praktické příručce pro obecní a okresní funkcionáře“, kterou r. 1931 vydal JUDr. Jaroslav Flögel. A také jsem se pokusil i o instrukci pro archiváře. Každý archiv musí mít instrukci podle individuální povahy a složení i potřeb, ale přece se v základě instrukce různých archivů musí stýkat. Předpokladem pro tyto úřední normy je ustálená terminologie archivní.

Už dříve jsem na tuto věc narazil. Jsou v ní také veliké potíže. Nesnáz je už v tom, že není ani ustálenosti v užívání slova „archiv“, jež přichází jinde i u nás v několika významech. Archiv v pravém slova smyslu je archivní celek podle definice, jak jsem ji zprědu položil, archivní fond, jak vzešel z určité správní činnosti. Avšak říkáme archiv i budově nebo místnosti, kde jsou archiválie uloženy, a archivem je i úřad, který archiv chová a spravuje. V těchto ohledech měla by se zjednotit určitost. Jestliže bych název „archiv“ ponechal pro archivní fond, produkt působení některého orgánu správního, užíval bych pojmenování „složený archiv“ při takovém zařízení, pro které holanďtí archiváři stanovili termín „archivní depot“, anebo bych užíval označení „archivy“. A říkal bych „archivní úřad“ správě archivu, na př. archivní úřad ministerstva vnitra nebo archivní úřad hlav. města Prahy. „Archivní budova, skladiště, depot“, to by byla označení pro stavení archivu nebo jeho části. Umělé archivy neměly by nárok na jméno archivů nebo archivních úřadů, byly by to „sbírky archiválií“ nebo „archivní sbírky“.¹⁾

Šlo by ještě o bližší označení archivů, aby bylo hned patrné, kdo je jejich původcem nebo majetníkem. V tom jsou ustálené zvyklosti, ale i závady, a zvláště bude potřeba jasně povědět, co jsou archivy veřejné a soukromé. Je tu taková potíž, jako v diplo-

¹⁾ Viz články, které uveřejnili Heinrich Otto Meisner a Wilhelm Fürst pod titulem „Unsere Berufssprache“ v Arch. Zeitschr. III. Folge, 6. Bd., str. 260 nsl.).

matice při rozdělení listin podle vydavatelů. Avšak zdá se mi, že tu východisko je: veřejný archiv je archiv vydaný a udržovaný veřejnoprávní korporací nebo činitelem, soukromý archiv má soukromou povahu původem i postavením; něco jiného je, jsou-li archivy veřejně přístupné nebo uzavřené, slouží-li veřejnosti nebo jen soukromým účelům. A také v tomto směru by pomohla archivní organizace. Zato lehčeji lze rozdělit a jmenovat archivy podle jednotlivých majetníků anebo jejich skupin a stanoviti, které archivy jsou živé a které odumřelé, neživé. Nesnáz je toliko na př. při správném pojmenování archivů bývalých šlechticů, které spojují zpravidla archivy různé povahy, rodinné, patrimoniální a hospodářské.¹⁾ Kde jde o takové produkty, snad by se mohly zařaditi pod pojem „archivů panských, velkostatkářských (šlechtických)“; při archivech, vyrostlých v nových poměrech, jsou arci možnosti jednodušší — archivy a registratury hospodářských správ statků a p.

Říká se, že se archivy skládají z listin, listů, mandátů, úředních knih a aktů. Tyto diplomatické pojmy jsou vymezeny dobře a mají v archivnictví nepochybnou platnost, jako jsou jasné i jiné souvisící pojmy diplomatické. Avšak nutno připomenouti, že v nové době složkami archivů jsou i tisky, vyobrazení, filmy, fonografické desky, plány, mapy a j. Vysvětliti, jak tyto prvky pojímají v archivních potřebách, bylo by, tuším, velmi důležité, ač dříve jsem už naznačil, pokud tyto předměty náležejí do archivů a mezi archiválie. Tu bych jen ještě pověděl — vysvitá to také z toho, co už dříve bylo vyloženo — že třeba přesně rozlišovati v archivech mezi fondy (fonds) a mezi sbírkami (collections).²⁾ Fond, archivní celek, archivní souhrn je produkt organické činnosti správní. Sbíрка je uměle sestavená skupina archiválií a nezáleží na tom, z kterých důvodů vznikla. Arci i mezi sbírkami

¹⁾ Na to narazil už Em. Janoušek v rozpravě „Osudy patrimoniálních archivů“ (Časop. Arch. školy IX.—X. 1931—32, str. 46); užívá názvu archivů patrimoniálních v širokém smyslu, ačkoliv archiv patrimoniální bývá jen částí většího celku.

²⁾ Srv. Meisner uv. m., str. 261 rozlišuje „Bestände“ a „Archiv-Körper“.

může být rozdílnost; mohou být sbírky sestavené na podporu úředních nebo vědeckých funkcí archivů v pravém slova smyslu, a mohou být archivní sbírky založené náhodně, bez vyšších cílů, ze sběratelské žádostivosti, a projevují proti oněm i rozmanitost v zájmech a náladě sestavovatelů; takovéto sbírky bývají zpravidla v rukou soukromých sběratelů.

Tím, co bylo naznačeno, není vyčerpána otázka terminologie archivní. Bylo by třeba u nás vyjasnit a ustálit názvy fascikl nebo svazek, sešit, balík, karton, konvolut, rukopis, městská kniha, právní kniha, právní rukopis, právní sborník, signatura nebo značka, číslo, podčíslo, oddělení, archiválie, archivální, archivářský, archivní, archivnický, archivářství, archivnictví, archivní nauka nebo archivní věda a j. To jsou příklady, a bylo by lze uvést, že leckteré ty pojmy i jiné náleží i do jiných oborů (pomocných věd histor.). Leccos je už vysvětleno, ale v archivnictví není obecně zavedeno, a jsou v užívání neshody a nestejnomyšlnost.¹⁾

Avšak vyjasnění těch pojmů a názvů není jen věc odborné terminologie, nýbrž i věc plného pochopení obsahu archivů a jejich pořádání. Podle obsahu, podle jeho rázu, množství i způsobu a stavu dochování, mohou být voleny různé systémy. Výchozí diskem a základem každé práce archivářské musí být systém provenienční, a s ním je spojena potřeba rekonstrukce archivu poškozeného nebo rozptýleného. To nemusí znamenati skutečně uspořádání, ale v inventáři a jiných pomůckách třeba rekonstrukci provést. Avšak s provenienčním systémem se nevystačí veskrze. Musí být kombinován i prohlouben. Proti všem systémům je nejpravděpodobnější systém historický, systém rozdělení obsahu podle oborů pravomoci určitého činitele správního. Musí vyplývati ze skutečné znalosti látky archivní i dějin orgánu správního, který ji vydal. Avšak ani tento systém nepomůže vždy a ve všem, k němu je

¹⁾ Uvésti archivní terminologii německou v stručnou soustavu pokusil se Wilhelm Fürst uv. m., str. 277 nsl.). Srv., co o italské terminologii podává Casanova a o polské práce: Stanisław Ptaszyci, *Archiwum — archeion* (Archeion III. 1928, str. 1); Józef Siemieński, *Roztrząsania terminologiczne* (tamže, str. 12, IV. 1928, str. 45, V. 1929, str. 59); Adam Ant. Kryński, *Archiwista i archiwarjusz* (tamže IV. 1928, str. 36).

potřebi vzít k podpoře i systém chronologický a dělení podle hlavních druhů obsahu. V našich archivech mělo by se však už přestat se sestavováním umělých řad, které vycházejí od uměle stanovených hesel a neostýchají se vynímati spisy z přirozených produktů minulosti. A pokud jsou takové sbírky ze starších dob, měly by být, ne-li likvidovány, aby byla provedena rekonstrukce archivních celků, tedy opatřeny pomůckami, které by tu rekonstrukci naznačovaly. O těch věcech už bylo uvažováno mnoho, také jsem o nich psal — aby se pro starou látku archivní používalo decimálního systému, pokládám za zcela nemožné a jakýkoliv pokus o to v zásadě za pochybený. Vždyť decimální systém podle mého přesvědčení není příhodný ani pro moderní registry, v kterých se jeví plnost nynějšího dění a života.¹⁾

S volbou správného systému je nerozlučně spjata otázka inventářů, soupisů, katalogů, indexů, rejstříků, regist a j. pomůcek, a její důležitost stoupá, jde-li o jejich vydávání. To je podstatná část práce archivářské, a bylo by radné tyto věci promyslet a přesná pravidla vypracovat. Předpokladem k sepisování archivního materiálu a k jeho zpřístupňování, které arci musí mít na zřeteli archivní funkce úřední i vědecké ve stejné míře, je správné umístění archivu, správné způsoby ukládání archiválií a jejich opatřování. V těchto příčinách máme nyní vzor v moderní budově archivu země české, jenž v nových podmínkách má možnost, aby všeliká svá zařízení přivedl k plné dokonalosti. Avšak možno poukázati i na to, jak bylo vypraveno archivní oddělení Památníku osvobození nebo archiv ministerstva zahraničních věcí nebo archiv zemědělský. Menší archivy, zvláště rostoucí, nemusí však přepínati požadavky, a vždy možno mysliti na to, že lze i staré místnosti dobře adaptovati pro archivní účely a dobře je zařídit. Jsou v tom ohledu pěkné příklady; jestliže se může upozorniti na rozsáhlé adaptace a stavby v starobylé budově Klementina pro universitní a veřejnou knihovnu pražskou, v menších rozměrech se podařilo postupné moderní upravení ar-

¹⁾ Na vše to upozorňuje Casanova a bylo by lze uváděti hojnou literaturu. Je zajímavé, že si decimální systém zavedli pro registry v Holandsku, ač decimální systém selhal na př. ve velkých knihovnách.

chivu hlav. města Prahy nebo archivu pražského hradu. Z těchto dvou archivů archiv pražského hradu zůstal věren dřevěným skříním, naproti tomu archiv hlav. města Prahy v souhlase se zařizováním jiných archivů, zvláště cizích, volil skříně a regály železné, podle místních potřeb řešené. Avšak není třeba jíti do Prahy pro poučení v těchto věcech; archiv města Českých Budějovic nebo archiv města Českého Brodu v Podlipanském okresním museu jsou ukázky, jak lze dobře a poměrně lacino uspokojit archivní potřeby. Zvláště tam lze dosáhnouti snížení nákladů, kde možno přestat na regálech a skříních normalisovaných, továrnami seriově vyráběných. Také bych upozornil, že k zlacinění může vésti pořízení lehkých regálů, které místo polic mají tyče, a v nichž se spisy ukládají horizontálně, ne vertikálně, jak se dříve pravidelně dalo. Tento způsob v nové době dochází uznání a provádí se (naš archiv min. zahraničních věcí). Avšak i tak bylo by vhodné vypracovati pravidla pro zařizování archivů, zvláště s ohledem na bezpečnost proti ohni, vloupání, krádeži, vlhku, vlivům prudkého světla a j. Upozornil bych především na to, že by mělo býti předním požadavkem, aby archivy byly osvětlovány elektrickým světlem, při čemž by vedení bylo zapuštěno v olověných trubkách do zdí a mělo hlavní vypínač mimo archivní místnosti, aby topení, pokud nemůže býti parní a přestává na obyčejných kamnech, bylo tak upraveno, aby se zvláště u archivních depotů topilo zvenku, a aby archivní depoty byly úplně odděleny od kanceláře a přístup nepovoláným byl naprosto znemožněn. Ba, mělo by se žádati i naprosté oddělení skladišť od administrativních místností, jak je provedeno v archivu země české, neboť pak by byla i snadná kontrola personálu pracujícího na sbírkách a byla by možná odpovědnost chefa. Opatrnosti nikdy nezbývá, a krádeže a škody v archivech i knihovnách jsou vážnou výstrahou.¹⁾

Měly by však býti připraveny i předpisy pro opatřovací práci archivářskou, především pro způsoby ukládání materiálu

¹⁾ Poučný je příklad, který publikoval Heinrich Otto Meisner v čl. „Die Archivdiebstähle Haucks. Tatsachen u. Folgerungen.“ (Arch. Ztschr. III. Folge, 3. Bd., str. 178.)

— ideální by bylo, aby i ukládání materiálu bylo v souhlasu s provenienčním systémem, ale prakticky to není možné, protože jednotlivé druhy archiválií zevnějšími znaky mají zvláštní požadavky v příčině uchovávání, tak listiny, pergamenové i papírové, knihy, akta, plány a rysy, fotografie, pečetidla a j.¹⁾; bylo by třeba regulovati i ochraňování archiválií, opatřování obaly, deskami, kartony, značkování, vedení inventářů, katalogů, rejstříků, regist a j. S těmito věcmi mnoho souvisí otázka užívání papíru a inkoustu v archivu, psacích strojů a při nich pásek, kopírovacích papírů, průklepů, fixování písma a j. v. Tím se dochází k otázkám konservování archiválií, které má dvojí účel, jednak preventivní, jednak zachraňovací a napravovací. Konservace archiválií je už rozsáhlý obor, který je nerozlučně spojen s archivnictvím a jeho problémy. Avšak není třeba, abych se věci podrobněji obíral, mohu poukázat na svou knížku „O konservaci archiválií“ (v Praze 1932, vydala Čsl. společnost knihovnická i Čsl. společnost archivní). V ní také při jednotlivých otázkách uvádím podrobně literaturu a z ní je viděti, co je v konservaci archiválií věcí dosud nejistých. Co bychom zvláště v tomto směru potřebovali, je chemická laboratoř, kde by se konaly zkoušky s nabízenými konservačními prostředky a hledaly by se pravé cesty, a fotografický ústav, vybavený všemi prostředky pro rychlé rozmnožování i vědecké zkoumání. Takové instituce, nejlépe zařízené při universitě Karlově,²⁾ měly by neobyčejnou důležitost,

¹⁾ Na mnohé upozorňují H. Glasmeier, Die in den deutschen Archiven verwendeten Methoden zur Aufbewahrung von Urkunden a H. Beschoner, Risse u. Karten in den Archiven (Archivstudien, str. 103 a 20). Potíž stavěti archiválie podle provenienčního systému připomněl J. Schultze, uv. m. v Archivstudien (str. 234), kde ukazuje na vhodnost, aby se v řady spojovaly archiválie povahou příbuzné.

²⁾ Ústav prof. Dra Vojtěcha při přírodovědecké fakultě university Karlovy lehce by mohl býti zařízen pro dokumentární fotografii archivářskou a pro vyzkumné potřeby archivářské, a podobně by nebylo asi těžké, aby chemický ústav rozšířil svou působnost. S fotografií souvisí i reprodukce archiválií, ale o této věci nelze se šířiti. Na nový levný způsob reprodukční upozornil Friedrich Schneider, Das Mannulverfahren (Arch. Ztschr. III. Folge, 3. Bd. 1926, str. 230).

neboť všechny archivy stojí před těžkými úkoly v příčině konservování netoliko starých písemností, nýbrž i moderních, a před péčí o to, aby do spisoven a archivů přicházely písemnosti a tisky v náležitém stavu. Staré archiválie mají dobrou látku psací (pergamén, papír) a jsou psány zpravidla dobrým inkoustem, takže jsou značně odolné proti škodlivinám a podléhají jim zvolna a za mimořádných okolností. Avšak moderní papíry, moderní inkousty a barviva psacích strojů bývají namnoze nevalných kvalit a nesou v sobě zárodky rychlé zkázy věcí psaných i tištěných. To je zvláště u novin a také archiválie z doby válečné a poválečné jsou ve velkém nebezpečí. Důležitější nežli normalisování papírů a obálek ve formátu, které se u nás zavádí nepromyšleně, ne v souvislosti s jinými reformami, nýbrž nahodile, bylo by bývalo vypracování předpisů, jak se má v kterých případech užívatí dobrého papíru, trvanlivého inkoustu a barviva a kdy by bylo lze připustiti i horší druhy.¹⁾

V těchto věcech musí náležeti archivářům účast, aby uplatnili své zkušenosti při závažných otázkách, týkajících se stavby spisoven. Avšak archiváři by měli mítí vůbec dohled na registratury, které jednou vejdou do archivů. Jde o to, aby spisovny byly vhodně rozděleny, dobře zařízeny, pečlivě vedeny, tak aby jejich přejímání do archivů bylo co nejsnadnější. Arci spisovny nepřejdou do archivů v úplnosti, nýbrž bude lze provéstí předem vyřadění spisů bezcenných pro potřeby úřední i vědecké. Nemáme dosud pevných pravidel pro skartování,²⁾ jsou jen zvyklosti

¹⁾ Literatura o těchto věcech je rozsáhlá a vedlo by daleko, abych ji uváděl. Možná také upozorniti na předpisy, které si zavedli v cizině, zvláště v Německu.

²⁾ Na dosavadní praxi a předpisy upozorňuje Jaroslav Prokeš v čl. „Skartování písemností“ v knížce „O našich městech a patrimoniích a o správě obec. archivů“ (1934). Jinak vedle archivářských příruček, které byly uvedeny, srv. z novější doby: Karl Otto Müller, Fragen der Aktenausscheidung (Arch. Ztschr. III. F., 3. Bd. str. 188), Ernst Müller, Die neuen preussischen Kassationsbestimmungen (tamže III. Folge, 5. Bd. 1929, str. 87), Bronisław Pawłowski, Nieco o brakowaniu akt (Archeion III. 1928, str. 23), E. Müsebeck, Grundsätzliches zur Kassation moderner Aktenbestände, Archivstudien, str. 160), Karl Demeter a Hermann Pantlen, Grund-

a zkušenosti a některé předpisy, které se v některých archivech tradují s generace na generaci. Je pravda, že sotva bude možné vypracovati podrobné návody pro skartování, aby platily pro všechny archivy, pomyslí-li se, že každý archiv je individualita, ale bylo by lze podati aspoň zásady podle jednotlivých oborů správních. A záleží-li mnoho, aby registratury byly v dobrém stavu a dobře byly připraveny pro příští uložení v archivu, odtud také vychází argument pro to, aby archiváři mohli působiti už na vznik spisů, snažice se o jeho nejpříhodnější úpravu i o označení, aby se vědělo, smí-li býti spis kdy skartován a po které lhůtě.

Archiváři musí však mítí jasné stanovisko i k spoustám spisů, které se v nové době ve spisovnách hromadí a úřady zaplavují.²⁾ Píše se mnoho, i zbytečně mnoho, a kdyby ty spousty přicházely do archivů, znamenalo by to rychlé zaplnění a přeplnění archivů a těžkou situaci archivářů při nedostatku místa i personálu. Místy se tyto otázky zjednodušují, že spisovny, třebaš odumřelé, zůstávají při úřadech, a tam bývají zanedbávány a trpí zkázu, ukládány ve sklepích, komorách, na půdách nebo dokonce prodávány do stoupy. To je ovšem prostředek, který pravý archivář nemůže přehlédnouti, zvláště že to znamená škody v ohledech úředních i historických. Ovšem nutno si býti vědomu, že archivář mnohdy nic nezmůže, zvláště nemá-li úřední autoritu, nemůže se opřítí o předpisy a nemůže-li se dodnes odvolati na zákonná ustanovení o ochraně archivů a písemných památek.

Tak jsem se vrátil k hlavní otázce našeho archivnictví, od níž jsem vlastně vyšel. O mnohém by bylo ještě třeba mluviti (o vedení pamětních knih v archivech, o vědecké a kulturní práci, o archivních edicích a publikacích a o souvislosti archivní práce vědecké s organizací vědecké práce historické, o soustavném výzkumu archivů) a mnohé bude lze vyříditi i pomocí úvah, které

sätzliches zur Aufbewahrung u. Kassation moderner Wirtschaftsakten (tamže III. Folge, 8. Bd. 1932, str. 152).

²⁾ Otázkou se obírá G. H. Müller, Das Massenproblem in den Stadtarchiven (Archivstudien, str. 147) a dotýká se jí i Ernst Müsebeck, Der Einfluß des Weltkrieges auf die archivalische Methode (Arch. Ztschr. III. Folge, 5. Bd. 1929, str. 135).

se dějí intensivně a účinně v cizině. Avšak už jen zdůrazňuji, že na vyřešení hlavní otázky záleží, aby nastala nová doba našeho archivnictví. Ta věc není ve vlastní kompetenci archivářů, ale i na archivářích závisí, bude-li vyřízena a jak bude vyřízena. A doufám, jestli se českoslovenští archiváři sjednotí a dojde k vydání archivního zákona a k organizaci našeho archivnictví, že si i ostatci, opírajíce se o archivní radu a o Čsl. společnost archivní, archiváři sami přidají, a že pak budou moci vstoupiti do mezinárodní organizace archivní a archivářské jako rovnocenný a sebevědomý činitel.¹⁾

Povznesení a zorganizování československého archivnictví je v zájmu ochrany a zpřístupnění archivů i písemných památek a řádného zajištění jich uchovávání a fungování i v budoucnosti. Avšak je to zároveň, jak už správně bylo řečeno, „kus otázky stavovské i kus organizace vědecké práce historické“. A pro to vše musí být heslem: co nejvíce archivů a co nejvíce archivářů. To arci znamená: ne centralismus, ale regionalismus.²⁾ Předchozí mé výklady dávají, myslím, argumentaci této zásadě, která je jediné správná a zdravá. Jen bych dodal, že při budování a vývoji archivů nemůže být vůdčí myšlenkou jen pohodlí historiků v hlavním městě.

¹⁾ Na mezinárodní archivní organizace a problémy archivní upozornil Heinrich Otto Meisner, Internationale Archivorganisationen, Arch. Ztschr. III. F., 8. Bd. 1932, str. 282.

²⁾ Srv. rozpravu Hellmuta Kretschmara „Zentralismus oder Regionalismus im sächsischen Archivwesen“ (Archivstudien, str. 131). Nynější zdůrazňování důležitosti regionalismu není však novota; už H. Ermisch v čl. „Über Vollständigkeit u. Einheitlichkeit der Staatsarchive“ (Archivalische Zeitschrift III. 1878, str. 12) vyslovuje se proti centralisaci archivů a přimlouvá se za účelnost archivů provincionálních.

Emanuel Janoušek:

Další zkušenosti z prohlídek patrimoniálních archivů.

V článku „Osudy patrimoniálních archivů“, uveřejněném v minulém ročníku tohoto časopisu, podával jsem první zprávu o soustavných prohlídkách archivů na velkostatecích, které mi bylo svěřeno prováděti jako úředníku zemědělského archivu. V té zprávě jsem věnoval vlastně více pozornosti řešení řady theoretických otázek, které vyvstaly nutně při plnění tohoto úkolu, než konkrétním výsledkům, které ty prohlídky přinesly. Měl jsem tehdy za sebou jen zkušenosti jednoho roku. Avšak již podle nich se mohlo souditi, že otázka péče o archivy na velkostatecích, jakmile jest dána, stává se problémem organizace československého archivnictví nemálo důležitým a zejména značně rozsáhlým a stejně i naléhavým.

Na počátku akce bylo třeba zabývatí se především metodami, jakými se tyto prohlídky mají konati. A k nim tedy především theorie ukazovala cestu. Šlo hlavně o to, aby byl zjednáán v době co nejkratší přehled o existenci, o stavu a konečně i o obsahu archivů na bývalých dominiích, nyní tedy větších neb menších velkostatecích. Avšak byla stejně ještě nemalá řada otázek čistě praktických. Zmínil jsem se již v cit. článku, jakými cestami došel právě zemědělský archiv k úkolu, všimati si stavu archivů na velkostatecích soukromých. Mohlo se zajisté předpokládati, že je na velkostatecích až dodnes zachováno nemálo starých písemností. Zjednati si však spolehlivé informace o jejich rázu mohlo se podařiti jen prohlídkami. Dotazníková akce, jak některé zkušenosti ukázaly, přinesla výsledky jen tam, kde jde již o archiv instalovaný a organizovaný, a ty případy konec konců, až na malé výjimky, byly již známé. Zklamala však tam, kde se ani nynější správa určitého velkostatku sama nedomnívala, že ty staré spisy, které má na různých místech uloženy, mají vůbec nějakou cenu

historickou a mohou se zvatí archivem. A bylo a je dosti takových případů, kdy správa panství ví velmi málo, a často zhola nic, o existenci těchto papírů.

Také stránka úřední kompetence při akci nehrála podřadnou úlohu. O ní jsem též promluvil v citovaném článku. Při velkém porozumění, s kterým všichni majitelé velkostatků vycházejí této akci vstříc, ukázal se tento problém, s počátku nemálo vážný, via facti téměř rozřešen. Otázka důvěry má hlavní význam a tu staví nyní nejšší majitelé archivů na první místo. Pokládám tedy za nutné na tomto odborném foru prohlásiti, že nebylo ani jednoho případu po plná tři léta, aby mně bylo bráněno archiv prohlédnouti. Byl jsem ve svém úkolu podporován měrou někde až překvapující. A stejně je třeba zdůrazniti velký zájem ministra zemědělství i presidia téhož ministerstva, kteří vlastně neobyčejně liberálním rozřešením otázky nákladů, spojených s těmito cestami, zcela věc umožnili.

Po vyřešení těchto praktických otázek bylo možné se tedy již rovnou věnovati zkoumání vlastních method prohlídek. Otázka stejně theoretická jako praktická byla, kde tyto archivy dnes hledati. Konečně však její zodpovědění záviselo vlastně na výsledku theoretického uvažování o základním typu archivů, s kterými se dnes na velkostatech můžeme setkat. Hledáme-li tedy staré spisy na velkostatech, musíme si pochopitelně předem postaviti otázku, co tam vlastně chceme nalézt a co tam má býti. Pokládal jsem proto za nutné zmíniti se v cit. článku, ještě před zprávou o prvních výsledcích akce, o určitých závěrech tohoto theoretického uvažování, které těm prohlídkám muselo nutně předcházeti a které tkvělo především v rozboru kompetence i rozboru forem úřadování institucí, které spisovou pozůstalost, uloženou dnes na velkostatech, vydaly. A při té příležitosti bylo třeba dále i vymeziti řadu archivních termínů. Nazval jsem tedy zejména tu spisovou pozůstalost, kterou zanechaly panské úřady před r. 1848, archivem patrimoniálním, spisy správy velkostatku po tomto datu registraturou hospodářskou, a navrhl jsem i termín pro spisový materiál různých hospodářských centrál několika panství.

Všemu tomuto theoretickému uvažování a theoretickému zpracování úkolu, jimž je pro archiváře prohlídka archivů velkostatkář-

ských, příkládám význam zásadní. Vidím v něm nejjistější methodu a nejbezpečnější cesty, jak dojíti co nejrychleji k proniknutí spousty papírů, často ohromné, s kterou se ještě dnes setkáváme na velkostatech. Při všech dosavadních popisech těchto archivů, pokud jsou nám známy z literatury, nebylo právě této stránce věnováno dostatečné pozornosti, a tím si vysvětlují, že máme z nich dnes dojem pestrosti věru kaleidoskopické a vpravdě nepřehledné. Hlubší proniknutí forem patrimoniálního úřadování přináší však v míře překvapující tolik třídících hledisek do tohoto pestrého materiálu spisového, že se brzy v každém novém archivu patrimoniálním pohybujeme na půdě zcela bezpečné.

Když jsem po zkušenostech prvního roku 1931 doporučoval v často již cit. článku tento, řekl bych, theoretický apriorismus archivářský, mohl jsem již poukázati na nejedno vyzkoušení této methody. Dnes však po třech letech, v nichž jsem zajel již na 137 velkostatků a prohlédl na nich celkem 88 archivů větších neb menších, které nazývám archivy patrimoniálními, mohu říci, že jsem se ani v jednom z nich nesetkal s takovým druhem spisů, který bych byl nemohl předem již předpokládati neb odvoditi z theoretického studia patrimoniálního úřadování. Nejde ovšem konec konců o nic, co by již nebylo známé moderním methodám archivním. Zajímavé jest ovšem to, jak základní zásada novodobého archivnictví, aby archiv byl posuzován především jako organický výtvar úřadu a studován právě v souvislosti s životem svého tvůrce, osvědčila životnost a upotřebitelnost na tak rozsáhlém poli, jako jest výzkum archivů patrimoniálních. Toto konstatování pokládám za velmi důležité a příkládám mu nemalou váhu.

Ta okolnost totiž, že je již předem možné načrtnouti si základní kontury archivního celku, vede nás právě proto, že se v konkrétních případech zcela osvědčila, značně daleko. Využili jsme jí především po té stránce, že nám dala pevný základ pro formu prvního přehledného popisu tohoto druhu archivů. Pomáhala především při konstatování, zda v tom nepřehledném množství archiválií máme před sebou vskutku celek neb jen některé jeho části. Její pomocí bylo lze velmi brzy konstatovati všechny úchytky

a zvláštnosti od obvyklé normy, a tím podati hned výstižnou charakteristiku veškeré spisové pozůstalosti. Odpovídá však namnoze velmi bezpečně na otázky po stavu uložení a po případě i archivního zpracování, jakému v minulosti byly spisy podrobeny.

Z tohoto konstatování možno rozřešiti mnoho praktických otázek čistě archivářských o možnostech a formách příštího archivního zpracování. Popis každého archivu, takto získaný, může tedy s jistou bezpečností odpověděti na všechny tyto otázky, a to v době co nejkratší. Tato krátkost doby hraje při našich prohlídkách nemalou úlohu. Má-li býti získán rychlý přehled o stavu archivů, není možno věnovati jednomu archivu více než jeden den. Methody shora vylíčené lze dobře užiti u archivů nebo u jeho zbytků, pokud se zachovaly ve stavu původním nebo málo změněném. Osvědčila se však i v archivech, které při dobré snaze svých pořadatelů jsou sice dnes snad zevně v lepším stavu, vnitřně však značně porušeny proti původnímu organickému, a tím účelnému spořádání. V těchto archivech, rozdělených často podle různých umělých schemat, které obyčejně byly vypracovány s hlediska více méně širokých a pronikavých historických zájmů pořadatelových, může jen touto methodou býti rozřešena nejdůležitější otázka, zda jest zachován celek, a stejně též po určité analytické přípravě dovede nás i k původnímu organickému růstu veškeré spisové pozůstalosti. V takových případech můžeme si též změřiti, do které míry jest bezpečná naše základna proti labilním schematům umělým, spokojujícím se relativně platnými hledisky historické heuristiky, problémově omezené. Aby tedy již první přehledný popis archivu, k jehož vypracování jest poskytnuto tak málo času, mohl co nejvíce o archivu pověděti, nutno postupovati jen tak, že každý jednotlivý případ zkoumáme s hlediska toho apriorního, ideálního typu patrimoniálního archivu. Nejde nikterak o nějakou neživou schematičnost. To není nějaké schema archivní, předem dané, které přikládáme měřítkem na konkrétní archiv, nýbrž právě obraz živého úředního organismu, produkujícího spisy, které máme zkoumati.

Zabývám se déle tímto theoretisováním, a to především i z toho důvodu, že může pomoci rozřešiti i nejednu otázku budoucího po-

stupu při inventarisaci a katalogisaci těchto archivů. Přinesla-li tato methoda nejeden bezpečný pohled do obsahu patrimoniálního archivu, může nám býti stejně spolehlivou průvodkyní v bližším jeho zkoumání, a zejména při jeho inventarisaci. Podrobné studium kompetence jednotlivých druhů agendy patrimoniálních úřadů přinese též i pevné formy pro vybudování základního a jednotného inventáře, podle něhož mohou býti všechny tyto archivy jednotně inventarisovány. V tom nám ovšem pomohou nemálo i ty různé všeobecné předpisy pro pořádání archivů, které právě v době patrimoniální byly vydávány a které též byly uváděny v život ne snad jen v jednotlivých archivech, nýbrž ve valné části těchto archivů.

Touto cestou dojdeme však i dále, a to za hranice otázek již jen čistě archivářských. Spořádání těchto archivů nemůže býti ovšem samo sobě účelem. A je pochopitelně jen prostředkem k tomu, aby byly otevřeny historickému badání. Budeme-li tedy dále přihlížeti při studiu kompetence i forem patrimoniálního úřadování k historickým problémům, které lze řešiti právě na základě materiálu v patrimoniálních archivech, postavíme zejména heuristickou část všeho tohoto badání na základ naprosto bezpečný. Tu tedy především diplomatika patrimoniálního úřadování, která nutně musí popisovati formy jednotlivých druhů spisů a výkazů, chovaných v patrimoniálních archivech, bude již tím ukazovati na nejeden nový doklad k řadě historických problémů, a půjde-li dále a všimne-li si i obsahu všech těch různých spisů, výkazů a knih, tak hojných v archivech patrimoniálních, postaví na zcela nový základ všechnu problematiku našich dějin selských, zemědělských, hospodářských a do jisté míry i kulturních. Právě z podrobného poznávání všeho patrimoniálního úřadování vyplyne mnohý nový problém historický a ukáže se, kde hledati nové prameny pro problémy již známé a dnes řešené. Tímto způsobem může pak býti vypracována jednotná forma další evidenční pomůcky, t. j. katalogu, který bude tedy již z heuristických hledisek, takto získaných a z celé spisové látky organicky vyplývajících, tříditi spisový materiál, získávaný v patrimoniálních archivech.

A odtud není již daleko k jednotnému problému historického

výzkumu patrimoniálních archivů a ke stanovení základních temat, které se mohou pomocí jich vypracovati. A nejde nikterak o otázky málo důležité. Řekl jsem již v prvním svém článku, že jest to zejména stol. XVIII. a XIX., které je v těchto archivech převážnou měrou zastoupeno. A v těch dobách rostl vlastně ten národ, který si vybudovav vlastní stavbu sociální, hospodářskou, kulturní i politickou, jest podmětem dnešních dějin československých. Předpoklady hospodářské a do určité míry i kulturní pro zdar ideí našeho národního problému ke konci stol. XVIII. a v první polovici stol. XIX. mohou být zkoumány v konkrétních podrobnostech především na základě dokumentů, chovaných v těchto archivech.

Již ve zprávě o cestách v r. 1931 poznamenal jsem, že jejich výsledek překvapil všechno očekávání. Podobně tomu bylo v r. 1932 a 1933. Stejně jako pro r. 1931 stanovil jsem si i pro r. 1932, 1933 povšechný rámcový program. Kombinací Palackého Popisu a různých starších pomůcek i právě vydaného nového seznamu velkostatků v Čechách označil jsem si velkostatky, kam zajedu. V r. 1932 jsem zejména prohlížel panství v býv. kraji litoměřickém, a to v jeho částí, ležící na levém břehu Labe, a k nim jsem přibral několik z jiného kraje z různých speciálních důvodů. Kromě toho jsem dokončil kraj boleslavský, jež jsem z valné většiny projel již v r. 1931, a částečně i kraj tábořský. Pro r. 1933 zbylo mi jen něco málo z kraje tábořského a též z budějovického (ake v tomto kraji jest usnadněna tím, že valná většina archivů jest uložena v archivech schwarzenberských). V r. 1933 jsem dále probral všechny kraj plzeňský, druhý břeh Labe z kraje litoměřického a kus kraje čáslavského.

O těchto jednotlivých archivech, které jsem měl příležitost na cestách prohlédnouti, chci říci několik slov. Z archivů, prohlédnutých v r. 1932, zasluhuje zmínky na př. archiv panství Bystřice nad Úhlavou. Jsou v něm kromě rozsáhlých registratur správy panství a jiných hospodářských centrál dva patrimoniální archivy, a to archiv panství bystřického a archiv panství Železná Rudy (Eisenstein). Bystřický archiv poskytuje obvyklý obraz všech patrimoniálních archivů. Jest velmi úplný, původní ar-

chivní uspořádání podle téměř všeobecné normy, nařízené krajskými úřady ke konci stol. XVIII., částečně se zachovalo až dodnes i s několika repertáři. Tím tedy jsou do značné míry usnadněny možnosti jeho event. pořádání a inventování. Zajímavou zvláštností, zejména pro dějiny selské, lze uvést hojně doklady o dělení dvorů a reluování roboty, prováděném na tomto panství koncem let 90tých stol. XVIII. V archivu eisensteinském, též dosti úplném již od 50tých let stol. XVIII., nacházíme rovněž podobné stopy původního uspořádání. Zájezd do Bystřice byl ovšem odbočkou, odůvodněnou speciálními důvody. Hned nato byla již probírána část kraje litoměřického zcela soustavně. Archivní bilance těchto cest byla sice o něco menší, ale přes to v ni náleží nejeden pěkný archiv. Překvapilo ovšem, že se z dvou velkých panství, a to Milešova a Kostomlat-Křemýže, zachovalo jen něco málo zbytků v několika skříňních křemýžského zámku a něco též na půdě zámku milešovského. Doksanské panství se reprezentuje po této stránce již mnohem lépe. Má patrimoniální archiv pěkně uložený, do jisté míry do umělých skupin uspořádaný, sahající některými kusy i do konce stol. XVII. K tomu archivu je připojeno i něco rodinných písemných památek nynějších majitelů panství Lexů z Aehrenthalů. Zajímavé jsou též, zejména neobvyklou formou, dosti značné zbytky archivu panství Dlažkovice, chované na zámku Skalce u Lovosic. Jsou to především účetní spisy a hospodářské výkazy, vázané do více než sta velkých foliantů, a stejně i hospodářská korespondence s majitelem a jeho instrukce a rozhodnutí. Zvláštní tento způsob účtování a ukládání spisů je zaveden podle vzoru bavorského z polovice 90tých let stol. XIX., kdy panství, původně hatzfeldské, získala dědictvím bavorská linie Schönbornů. Spisy však o politické a judiciální správě poddaných mají i tu obvyklou formu. Zachovaly se v malých zbytcích, ještě k tomu uložených na půdě. Kromě oněch vázaných foliantů pro panství dlažkovické jsou uloženy na Skalce i podobné svazky pro další dvě panství, dříve hatzfeldská, Lukavici (kraj klatovský), a dále i pro dvě panství, později již od Schönbornů k tomuto dědictví přikoupená, Příchovice (kraj klatovský) a Malesice (kraj plzeňský).

Za archivy dalších dvou panství, a to Všebořic a Krásného Března, musil jsem zajeti do městského archivu v Ústí nad Labem, kde jsou tyto archivy dnes uloženy. Při této příležitosti mohl jsem se podrobněji informovat o akci, kterou pro zachranu patrimoniálních archivů konají správce městských archivů, zejména našich severočeských měst. Chtějí totiž vybudovat z městských archivů jakýsi ústřední archiv okresní a soustřediti v něm také archivy patrimoniální, jak už navrhoval V. Vojtíšek v knížce „O archivech městských a obecních a jejich správě“ (1924), pokud by je jejich majitelé do ochrany městských archivů chtěli svěřiti.

Výsledky prohlídek v této oblasti, na první pohled méně příznivé, jsou ovšem vyváženy hlavně tím, že prohlídka na největších panstvích tohoto kraje, totiž v Oseku, Teplicích, Binsdorfu a Duchcově, byla vykonána již dříve, jelikož právě na archivech těchto panství má správa státních statků zvláštní zájem tím, že z těch panství část půdy přešla do majetku státního. Kromě toho archiv panství Trmice je dnes uložen v Průhonících a je tedy ve správě státu. Při jiné příležitosti byl dále popsán archiv panství libochovického a budyňského. Archivy panství libčevského, bilínského, brozanského, střekovského a encovanského musíme hledati v lobkovickém archivu roudnickém. Přidáme-li tedy k nově prohlédnutým archivům i tyto archivy, dříve již popsané, jest celkový výsledek ovšem mnohem příznivější.

Lobkovický archiv v Roudnici je zajisté kruhům archivářským a historickým dobře známý. Zajel jsem však i tam, zejména proto, abych zjistil, které patrimoniální archivy byly v poslední době do něho soustředěny. Najdeme tam tedy dnes archiv panství roudnického, encovanského, libčevského, bilínského, eisenberského (Jezeří), nelahozeveského, střekovského, vysokochlumeckého a brozanského. Zajímavé je též pozorovati, které ze spisů patrimoniálních, zejména staršího data, jsou zařazeny do vlastního archivu, nyní již zkatalogisovaného. Jsou to hlavně urbáře, sahající do první poloviny stol. XVII., které najdeme sepsány v katalogu, z ostatních spisů je pak

výběr více méně náhodný. V celku lze říci, že se jen zcela malá část všech těchto archivů patrimoniálních stala součástí tohoto vlastního archivu. Ostatní tento spisový materiál, vskutku přehojný, sahající namnoze až do konce stol. XVII., čeká ovšem na inventarisaci, která se bude moci opřít o původní archivní uložení, které je u některých z těchto archivů ještě velmi dobře zachováno. Situace, již jsem zastal v archivu roudnickém, jest charakteristická i pro jiné archivy panské.

V r. 1932 jsem zajel ještě jednou do kraje tábořského, kde jsem tentokrát, především pro přesnou evidenci, prohlédl situaci asi na 10 menších panstvích a statcích, a musil jsem ovšem konstatovati, že tu bude nutné ozeleti nejednu ztrátu. Z těch panství mají archiv, který stojí za zmínku, vlastně jen dvě, a to Pacov (archiv sice velmi neúplný, ale s jednotlivými kusy, sahajícími do polovice století XVII.), a Žirovnice (archiv jest nyní v majetku města, dobře uložen v městském museu; od konce stol. XVIII. je téměř úplný, s původními repertáři). Stejný program měla i další cesta, dokončující evidenci v bývalém kraji bydžovském prohlídkami na zbývajících menších panstvích, a měla také stejně malý výsledek, který se ovšem, zejména u drobných panství, může předpokládati. Tu stojí za zmínku na př. rodinný archiv hrabat Morzinů na zámku vrchlabském. Patrimoniální archiv však kromě urbáře ze XVII. stol. vůbec nebyl nalezen. Při zájezdu do Vrchlabí byla mi též dána příležitost učiniti odbočku do Maršova (kraj hradecký), kde jsem našel neúplný sice archiv, ale zajímavý četnými starými knihami gruntovními již ze šedesátých let stol. XVI.

Číselně na první pohled nesplnil snad rok 1932 naději, ke kterým opravňovaly výsledky z r. 1931. Avšak právě proto, že byly prohlíženy oblasti, které byly již předchozími prohlídkami částečně zpracovány, nezměnil tento relativní snad úbytek nikterak situaci, která již v r. 1931 ukázala, že můžeme stále ještě počítati s existencí 60—70% archivů na velkostatecích zachovaných.

Výsledky r. 1933 potvrdily tento odhad plnou měrou. Byl to vskutku rok po této stránce nejbohatší. Již hned začátek v druhé části kraje litoměřického, k němuž z hotového již kraje boleslavského bylo přibráno ještě několik panství, poněvadž z této strany

byla komunikačně lépe dosažitelná, byl velmi slibný. Vskutku téměř na každém panství měl jsem příležitost prohlížeti archivy namnoze velmi zajímavé. Tak na př. v augustiniánském klášteře v Bělé pod Bezdězem, k němuž patřil jen malý statek Víška, mohl jsem si prohlédnouti pěkné kopíře dokumentů o klášterním hospodaření na tomto statku a také některé spisy i ze stol. XVII. Další panství zákupské, jež jsem měl na cestě, je státní. Tam najdeme soustředěny archivy tří nyní státních panství, a to panství zákupského, polického a rumburského. Na sousedním panství mimoňském jsou v zámku uloženy dosti značné zbytky dvou archivů patrimoniálních, a to mimoňského a vartenberského (Stráž pod Ralskem), a menší zbytek archivu panství Starého Dubu. Většina spisů jest ovšem ze stol. XVIII., ale najdeme tu i několik archiválií starších. Z nich za zvláštní zmínku stojí na př. zpráva o stavu panství z r. 1640, makulář urbáře panství mimoňského z r. 1628, dva urbáře panství vartenberského, jeden český asi z r. 1636, druhý německý z r. 1656. Najdeme tu dále i urbář panství hornobeřkovického z r. 1668 (panství to totiž kdysi patřilo nynějším majitelům Mimoně, Hartigům). Kromě archivů patrimoniálních chovají se tu i rodinné listiny a písemnosti rodu Hartigů a řada spisů a knih o úřední činnosti Putzů z Adelsturnu, zejména Jana Putze, předchůdců to Hartigů v držení Mimoně. Menší byl výsledek prohlídky na panství Sloupu u Boru u České Lípy. Jeho patrimoniální archiv je téměř zničen, což dlužno litovati tím více, že v něm ztrácíme důležitý pramen zejména k dějinám velkého rozvoje sklářství v kraji. Něco zbytků z něho, a mezi nimi právě i některé dokumenty k historii sklářského průmyslu, zachránil majitel (A. Kinský) mezi rodinnými archiváliemi. Z těchto stojí jistě za zmínku tři kopíře spisů o vyslanecké činnosti Štěpána Viléma Kinského, jenž byl v r. 1721 vyslancem v Moskvě a od r. 1726 ve Francii.

Po určitém zklamání ve Sloupu překvapil tím více archiv v Haňšpachu u Šluknova. Starší část rozsáhlého archivu je sice z velké části zničena a mladší počíná až ve stol. XIX., ale právě ze starší části se zachovalo mnoho knih, a to zejména gruntovních (Schöppenbücher), již z 60tých let stol. XVI. Nemálo zajímavé jsou

i velké urbáře z 2. pol. XVII. stol. s podrobnými výklady o způsobu jich sestavování a s převody saských měr a zvyklostí na české. Kdybych byl býval uvěřil ujišťování správy panství šluknovského, oznamujícímu, že archiv ve Šluknově neexistuje, nebyla by se, myslím, již dnes archivní veřejnost dověděla, že v Šluknově jest uložen, ovšem z valné části na půdě, nejen patrimoniální archiv šluknovský, nýbrž i archiv panství Velkého Března, který jsem marně hledal v r. 1932 ve Velkém Březně, a archiv statku Malé Markvartice. Spisy a zejména účty všech těchto archivů sahají až do 60. a 70tých let stol. XVII. V malé, separátně složené a inventované části těchto archivů nalezneme dva velké urbáře, a to z r. 1646 a 1760. Mladší je již archiv dalšího panství Lemberku, a to až z 2. polovice stol. XVIII. Jest v celku dobře uložen a částečně inventován.

Záporný výsledek na následujícím panství v Benešově nad Ploučnicí zatížil sice zase pasivní položku, ale panství v okolí České Lípy vyrovnala toto pasivum několikanásobně. Panství Nový Zámek u České Lípy chová v celku značně úplný patrimoniální archiv, nesoucí zřetelné stopy původního archivního uspořádání. Spisy sahají do počátku stol. XVIII. Knihy jdou však značně dále. Mezi nimi jest na př. urbář z r. 1579, jiný z r. 1619 se záznamy pozdějšími zvláště z r. 1643 a mnoho starých gruntovních knih z let 1577—1654. Kromě patrimoniálního archivu jsou tam uloženy i spisy centrálního vrchního ředitelství kaunicovských panství, mezi nimiž najdeme též něco málo kaunicovské korespondence, a zejména i dopisy Rudolfa Kaunice se sestrou Marií, vdovou hraběnkou z Hodic, z r. 1567. Zajímavý příklad, jak se může dobře zachovati i archiv menšího panství, podává panství Konojedy. Od konce stol. XVII. je v něm zachováno vskutku vše, spisy, knihy, repertáře, ale i stará skříň a regály z dob patrimoniálních. Původní pořádek, žel, je porušen. Mezi knhami vidíme zase četné staré gruntovní knihy, sahající zápisy až do 70. let stol. XVI. Archiv sousedního, býv. jezuitského panství liběšického, není již zachován v té sympatické úplnosti, ale najdeme v něm nejeden starý kus, a to zvláště mezi starými gruntovními knhami až ze stol. XVI. a XVII. Za zvláštní zmínku stojí i kniha šacunků jedno-

tlivých selských gruntů z polovice stol. XVII. Že ve zbytcích archivu panství kdysi jezuitského najdeme nejednu stopu raabisace, bylo lze očekávat. Uvítáme však zvláště 70 kusů raabisáčnických map z 80. let XVIII. stol. a map revírů z r. 1798. Archiv panství Stvolíněk, majetku to biskupství litoměřického, není již tak zajímavý, jest uložen v zámku stvolínském na půdě. Má nejvíce spisů až ze stol. XIX. Ani v hospodářské kanceláři biskupství v Litoměřicích nenalezeno nic, co by ty spisy doplnilo. Dobrá, ale dokonalejší obdoba malého archivu kláštera bělského jest pěkný archiv kláštera dominikánského v Litoměřicích s četnými doklady, a to jak ve spisech, tak i v kopiích o hospodaření na klášterním statku Velkém Újezdě.

Na dalším programu z r. 1933 bylo Plzeňsko. Tím jsem začal akci v západních Čechách. Podporován četnými informacemi ředitele městského archivu plzeňského dra Fridolina Macháčka měl jsem zejména v nejbližším okolí plzeňském nejednu cestu usnadněnu. Z výsledků stojí na př. za zmínku rozsáhlý archiv panství chotěšovského z druhé pol. XVIII. stol. a malé zbytky archivů v Křimicích, Manětíně a Preitenštejnu (Nečtiny). Skutečné překvapení přinesl zájezd do Svojšína. Patrimoniální archiv tohoto panství není úplný a ne starší stol. XVIII. Mezi jeho knihami najdeme však nejednu zajímavost. Avšak jádro tohoto archivu znamenají zajímavé rodinné listiny a písemnosti rodiny Junckerů, jejíž následkyně po přeslici je rodina nynějších majitelů panství v. Bigato. Dokumenty rodiny Junckerů, a stejně i dokumenty rodů s nimi spřízněných, jichž též nemálo v archivu najdeme, mají značnou důležitost zejména pro dějiny města Chebu a okolí, neboť s ním je tato rodina činností úzce spjata.

V severozápadní části kraje plzeňského měl jsem příležitost prohlédnouti velký archiv na panství v Boru u Tachova, kde najdeme patrimoniální archiv panství borského a též i bezdružického, oba velmi úplné od počátku stol. XVIII. Jsou dnes částečně inventovány. Z četných knih všimneme si hlavně urbáře z r. 1601 a velkého urbáře z r. 1803. Úplný a dobře, ještě v původním stavu uložený, jest archiv v Plané u Marián. Lázní, sahající z valné většiny až do 2. polovice stol. XVII. Zajímavé jsou

i spisy o dolování minerálií. V sousední Chodové-Plané nemají sice nic z archivu patrimoniálního kromě účetních knih 1. polovice stol. XIX., mohli mně však přece ukázati tři mapy dominia z r. 1738, provedené neobyčejně důkladně a v nezvykle velkém formátu. Na klášterním panství Teplé čekali bychom jistě starší archiv. Ne najdeme tam však více než spisy stol. XVIII., a stejně není starší archiv druhého panství, téměř řádu až do nedávna patřícího, t. j. panství krukaničského.

V celku lze říci o plzeňském kraji, že na mapě zachovaných patrimoniálních archivů, kterou jistě bude brzy možno již sestavit, bude v něm sice o něco více bílých míst, než v kraji na př. litoměřickém, ale procento archivů ještě dnes existujících neklesá ani tu pod 50%.

Situace v části kraje čáslavského, kde jsem pracoval na podzim, bude asi podobná. Z větších archivů, které v něm stojí za zmínku, jest na př. archiv klášterního panství želivského; starší jeho spisy jsou uloženy společně s archivem klášterním (v něm je na př. urbář z r. 1680). Mladší část od konce stol. XVIII. jest uložena zvláště. Archiv není úplný. Ve Štokách jsou zbytky archivu panství, nazývaného v dobách patrimoniálních panství střítežským (Schrittens), společně s nečetnými spisy i menších statků v okolí. Jestliže jsme si všimli v Bystřici nad Úhlavou zvláštních dokumentů o dělení dvorů v 90. letech stol. XVIII., nalezneme podobné i tu. Obě panství tehdy patřila stejným majitelům. Kromě tohoto archivu jsou tu i zbytky archivu panství Horní Cerekve. Ty jsem marně hledal již v r. 1931 na cestě po kraji tábořském. V Přibyslavi shledáme archiv panství Polná-Přibyslav. Je zinventován a podléhá jako majetek okresu archivu země české. A stejně též ústav dozírá i na stav archivu nadačního panství okrouhlického, uloženého velmi pěkně v zámku ve Větrném Jeníkově. Přibyslavský archiv je téměř úplný, okrouhlický již méně. Malé roztroušené zbytky jsou konečně v Chotěboři a o něco více jsem našel v Mladé Vožici, kam jsem odbočil z cesty do kraje čáslavského.

V r. 1933 mohl jsem ještě zařaditi do programu prohlídku dvou velkých archivů jihočeských, odborným kruhům dobře zná-

mých, a to archivu bechyňského a novohradského.¹⁾ V těchto archivech zajímalo mě především, které z archivů patrimoniálních jsou v nich soustředěny a kterým způsobem jsou inventovány. Této stránce těch archivů nevěnovala se totiž dosud téměř pozornost. A stejně jako tomu bylo v archivu roudnickém, sledoval jsem tu i poměr zkatalogisovaného již archivu k těmto archivním celkům. V Bechyni máme tedy ústřední archiv všech bývalých i nynějších paarovských panství. Ovšem není každý archiv těchto panství stejně rozsáhlý. Jen několik balíků na př. čítají archivy panství smiřického, statku jeřického, zdechovického a vršovického. Rozsáhlejší jest již archiv panství opařanského a panství Vysokého Veselí. Největší jest archiv panství, nyní státního, Kardašovy Řečice, a panství bechyňského. Když tedy vidíme tyto úhledné balíky spisů sumárně zinventovaných, uložené v krásných místnostech a čistých skříních, a pokoušíme se pracně vniknouti do myšlenkového postupu toho, kdo dovedl spojití v neorganickou spleť podle historických neb správních hledisek, dnes již namnoze málo pochopitelných, provenienčně i časově zcela různorodé dokumenty, tu bezděky zataoužíme, abychom raději byli postaveni před méně snad čisté a upravené původní balíky jednotlivých oddělení patrimoniálních archivů. Jak jsem již řekl na počátku, tu tedy naše theoretická metoda musela nám teprve odkrývat, jakého druhu spisy máme v jednotlivých odděleních tohoto archivu před sebou.

V druhém velkém archivu jihočeském, v Nových Hradech, byla situace již jednodušší. Poměr vlastního archivu k archivům patrimoniálním, resp. mladším jejich částem, tedy hlavně k archivům panství novohradského, rožmberského a částečně i libějovického, je podobný jako v archivu roudnickém. Nejstarší jich části, tu ovšem v míře značně hojnější než v Roudnici, jsou vloženy do vlastního archivu a mají s rodinnými dokumenty společný známý Teichlův katalog a index. Časovým mezníkem jsou léta 70. stol. XVIII. V Nových Hradech pracuje se však velmi

¹⁾ O nich referuje již A. L. Krejčík v „Příspěvech k soupisu archivů velkých statků“. (Prameny a základy řada A, čís. 1, Praha 1929, str. 4, 49—53). Tamtéž str. 13—14 o archivu ve Vyšším Brodě, o němž promluvíme dále.

intensivně na inventarisaci těchto mladších částí, což pokládám za nutné obzvláště vřele vítati a zdůrazniti.

Kromě dalšího, menšího archivu arcibiskupského panství Týna nad Vltavou, od polovice XVIII. stol. velmi úplného, připojil jsem k těmto jihočeským archivům i prohlídku archivu klášterního panství Vyššího Brodu. To, co se v tomto archivu z patrimoniálních písemností zachovalo, může se vskutku i co do stáří i co do významu měřiti s tím, co nalézáme v ostatních velkých archivech jihočeských, tolik bohatých i na tento druh archiválií. Poměr starších částí patrimoniálních spisů jest tu stejný jako v Nových Hradech. I tu jsou do vlastního archivu zařazeny společně se spisy a listinami klášterními nejstarší archiválie patrimoniální. Mladší, a to též z 2. polovice XVIII. stol., jsou zatím uloženy jinde, ale i o ně je dnes dobře, aspoň po stránce bezpečnosti, postaráno. Na jeden zjev, opravdu za zaznamenání stojící, pokládám za nutné upozorniti. Je to jedinečná přímo píle řádového archiváře P. Kühwega, pořadajícího v první polovici století XIX. tento archiv. Několik druhů evidenčních pomůcek, které P. Kühweg založil, jest sepsáno s takovou důkladností, že pochybuji, najdu-li někdy něco podobného. Avšak na tom není dosti. Jedinečný tento archivář dovedl nemalou část archivu, jemu svěřeného, nejen archivně zpracovati, nýbrž i všechnu do 24 velikých kopiářů opsati.

Velké tyto archivy jihočeské, připojíme-li k nim ještě archivy schwarzenberské a jindřichohradecký, budou hráti jistě nejvýznamnější úlohu zejména v historickém výzkumu patrimoniálních archivů. V nich bude nutno začíti nejdříve. V ostatních archivech, na které jsem jen stručně upozornil, musí předem jíti o práce pořádací a inventarisační. V tomto ohledu si slibují velmi mnoho od toho, budou-li tyto práce prováděny jednotnou akcí, organizačně i ideově jednotně řízenou. Instituce kočovných archivářů, kteří budou na jednotlivých panstvích tyto práce prováděti, bude snad řešením nejpříjemnějším. Předpokladem jest ovšem, aby tito archiváři byli odborně školeni a pro svůj úkol náležitě připraveni; nejlépe, byli-li by to absolventi státní školy archivní nebo alespoň archivářských kursů, příležitostně pořádaných. Stejně bude třeba, aby

za věci stál vědecký ústav, vybavený dostatečnou úřední kompetencí, který by dále dovedl vzbuditi zájem pro tuto věc u korporací, v jejichž rukách dnes leží osud nejdůležitějších vlastně pramenů k dějinám našeho národního obrození.¹⁾

¹⁾ Předneseno v členské schůzi Československé společnosti archivní dne 9. března 1934.

Jan Morávek:

Archivní otázky na VII. mezinárodním kongresu věd historických ve Varšavě.

Mohl bych nebo vlastně měl bych nejprve naznačiti význam VII. mezinárodního kongresu věd historických, konaného v srpnu 1933 ve Varšavě, u porovnání s kongresy předchozími,^{*)} měl bych mluvit o úspěchu, s nímž byl polskými historiky tak úctyhodně organisován, o jeho organisaci a mnohotvárném obsahu i průběhu, o účasti jednotlivých států a význačných národních delegací, konečně i o obou městech, historicky tak vynikajících a přece tak zcela rozdílných po stránce kulturní, umělecko-historické a sociální, Varšavě a Krakovu, v nichž byl kongres pořádán. Slušelo by obzvláště se zmíniti o poradách česko-polských historiků i o nadějích, které v ně obě strany kladly v zájmu pokroku badání ve společných otázkách vědeckých i organizačních. To se však stalo již v přístupných člancích jiných našich účastníků kongresových (připomínám zejména čl. Stloukalův v ČČH a Macůrkův v ČNM), na něž možno odkázati. Thema přednášky vede mne však jediné k referování o archivech a archivních otázkách, které se na kongresu projednávaly, a o věcech těmto otázkám blízkých. Veškerá tato themata byla soustředěna v I. sjezdové sekci a jen zcela výmínečně a podružně se o nich rokovalo i v sekcích jiných. V sekci starověkých dějin ku př. promluvil prof. university v americkém New Havenu, Rus Michael Rostovcev, v rámci zajímavé přednášky o vykopaném mesopotamském městě Dura o nalezeném rozsáhlém archivu římských legií z III. stol. po Kr., nebo byla v sekci pro dějiny hospodářské a sociální zařazena přednáška francouzského archiváře Alberta Mirota o pramenech pro dějiny cen od XIII. do XVI. století, uložených v Národním archivu pařížském.

^{*)} Podávám přednášku, kterou jsem měl na valném shromáždění Čsl. společnosti archivní dne 23. března 1934.

Přednášky I. sekce se konaly ve sjezdovém týdnu po čtyři dny dopoledne v menší posluchárně varšavské polytechniky. Předsedou sekce byl spln. ministr, dobře známý našim dřívějším římským badatelům, Dr. Stan. Kentrzyński, místopředsedou řed. st. archivu Lvovského Eug. Barwiński, známý z jednání o spisovou rozluku polsko-československou, a gen. sekretářkou st. archivářka Jadwiga Karwasińska z Varšavy. O přednášky této sekce vedle profesorů pomocných věd historických jeví pochopitelně zájem archiváři, kteří, pokud to dovozovala kolise s přednáškami v jiných sekcích nebo jiné podniky sjezdové, tyto přednášky také ponejvíce frekventovali. Seznam sjezdových účastníků vykazuje z celkového počtu účastníků, jdoucího do set, na 53 archivářů (v tom jen 4 archivářky), z nichž téměř 30 bylo z Polska, ostatní z jiných států. Tím ovšem není řečeno, že se pod titulem docentů (jako tomu je právě v našem československém případě) nebo účastníků jinak označených netají ještě několik dalších archivářů, ale velkého rozdílu nebude. Nejpočetněji se z cizinců dostavili francouzští archiváři, majíce v čele ředitele pařížské l' Ecole de Chartes Clovise Brunela a ředitele válečného musea zámku vincennského Camille Blocha. Národní archiv pařížský byl zastoupen konservátorem Pierre Caronem, archivářkou Yvonnou Bezarovou a archivářem George Ritterem. Byl zastoupen i pařížský archiv min. zahraničního Georgem Espinas, archiv Thiersův konservátorem Albertem Depréaux a departementální archiv La Rochellský p. François de Vaux. Na druhém místě byli němečtí archiváři, z nichž se dostavili st. archivní radové A. Loessner a Joh. Papritz z Berlín-Dahlemu, st. archivní rada Wilh. Winkler z Mnichova a archivní ředitel Recke z Gdanska. Rakousko, odkud byl přihlášen generální st. archivář a ředitel dvorního a státního archivu Dr. Ludvík Bittner, nebylo na kongresu v poslední chvíli zastoupeno. Z cizích států stejnou účast po Němcích (počítáme-li mezi ně i archiváře gdanského) vykazovali by vlastně českoslovenští archiváři, z nichž byli na kongresu přítomni kol. Opočenský z archivu min. zahraničí, kol. Odložilík z archivu min. vnitra, kol. Stloukal z archivu Národního musea a já z archivu pražského hradu. Italy representoval velmi významně sám Eugenio Casanova, superintendent státních archivů

italských, a vedle něho profesor paleografie ze st. archivu římského Ottorino Montenovesi. Dánsko mělo dva zástupce: říšského archiváře Eilera Nystróma, badatele o Tychonu de Brahe, známého v pražských archivech, a archiváře Axela Linwalda, Švédsko řed. st. archivu Helge Almquista ze Stockholmu a Norsko vedle archiváře G. F. Natruda ještě jeho druha Einera Jansena ze st. archivu v Oslo. Z početných Poláků pokládám za nutné zmíniti se vedle zprvu uvedených a vedle čestného člena kongresu Witolda Sucho-dolskiho, gen. ředitele st. archivů polských, o řediteli ústřed. (hlavního) archivu Jozefu Siemieńskim, řediteli archivu „akt dávných“ Kazimierzi Konarskim a řediteli archivu min. kultu a vyučování Wincenty Lopacińskim, ježž zná Praha dobře jako sekretáře Federace historických společností východoevropských. Z ostatních archivářů varšavských, jichž bylo pochopitelně na kongresu nejvíce, budiž uveden ještě řed. vojen. archivu Bronislaw Pawłowski, řed. archivů „akt nových“ Jozef Stojanowski a archivní konservátor Aleksy Bachulski, jenž nás překvapil právě tehdy vydaným separátem z XI. ročníku „Archeionu“, v němž napsal velmi podrobný přehled o čsl. archivní literatuře z let 1919—1932. Vůbec nutno s povděkem akcentovati neobyčejnou ochotu a laskavost polských kolegů, s jakou nám vycházeli vstříc, ať jako hostitelé nebo informátoři a průvodci v jejich zajímavých městech i odborných ústavech. Vedle Varšavanů byli členy kongresu ovšem i polští archiváři z jiných končin Polska, zejména ze Lvova, Krakova, Poznaně, Vilna, Lublína, Lodže a Grodna.

Přednášky v I. sekci, jejíž devisou byly vedle archivů pomocné vědy historické vůbec a organisace historické práce, nemohly ovšem vesměs vzbuditi zájem čistě jen archivální, mnohé z nich se také obíraly otázkami nám značně vzdálenými a nebyly vždy ani přednášeny nebo prodebatovány. Proto se nejprve stručněji zmíním o tomto druhém typu, v němž se ovšem často zejména organizační otázky ocitají v úzkém spojení s některou z pomocných věd nebo i s archivními otázkami. Některé pak ani zcela do programu sekce dobře nezapadaly, jako ku př. metodicko-kritický diskurs univ. prof. krakovského Władysława Semkowicze o původu a osídlení polského rytířstva ve středověku. Diplomacie listin byly

věnovány jen dvě z přednášek: docenta varšavského Jerzyho Manteuffela o kusu ze sbírky egyptských papyrů — získala ji varšavská universita koupí v roce 1932 — který obsahuje několik soukromých listin z doby římských císařů, a profesora university v Budapešti Imre Szentpéteryho pod názvem „Die Kanzleivermerke im mittelalt. Urkundenwesen Ungarns“, jejíž obsah a závěry pro vývoj uherských listin byl by zaujal nejspíše některého z nepřítomných historiků bratislavských. Lvovská docentka Helena Polaczková obrala si zanedbávaný obor heraldický a ve francouzsky proslovené přednášce se přimlouvala za mezinárodní spolupráci v publikování středověkých „Wappenbuchů“ (armoriaux) a heraldických básní, vyzdvihujíc jejich význam pro historické badání. Tím přešla již i do oboru otázek, týkajících se organisace historické práce, kterým byla ostatně věnována většina přednášek I. sekce. Předseda tzv. „Corsi Superiori di Studi Romani“, Carlo Galassi Paluzzi, rozvedl zejména šířeji svůj starší podnět k usnadnění co nejširšího badání o dějinách Říma a latinské civilisace založením zvláštního ústředního rejstříku bibliografického (Schedario centrale di bibliografie Romana). Rejstřík by měl záznamy ze všech italských i cizích knihoven o všech tisících periodikách a rukopisech, které se jakkoliv týkají Říma, ať již z oboru dějin umění, literatury, práv, filosofie, historie, ekonomie, fyziky, biologie, archeologie, folkloru, správy nebo i urbanistiky. Paluzzi si představuje, že by do desíti let mohla být práce skončena, vycházejí z předpokladu, že za dvě předchozí léta bylo již sebráno téměř 180.000 listků tohoto „schedaria“. O účasti našeho římského ústavu a našich velikých knihoven nestala se při té příležitosti zmínka. — S pracemi ústavu římských studií (Istituto di studi Romani) souvisela i přednáška dalšího Itala, Angela Silvagni, prof. na papežském ústavu křesťanské archeologie, o paleograficko-epigrafickém organizačním problému, jakým je sbírání křesťanských nápisů italských ze středověku, zatím kompletní jen do VII. stol. a rozpočtené v první etapě až do stol. XIII. — Původně byla zařazena do I. sekce také syntetická přednáška známého berlínského profesora a ředitele Pruského historického ústavu v Římě, Paula Kehra, o plánu k vydávání starších listin papežských, byla

však přednesena až na valném shromáždění při ukončení kongresu ve Varšavě.

Do skupiny organizačních přednášek o novějším badání historickém patřila zejména přednáška prof. university clermontské, Gastona Zellera, nazvaná „Pour une histoire de relations internationales“. Vycházejí z předpokladu, že syntetická historie je sice na postupu tím, jak se šíří badatelské oblasti historiků a jak se se strany pedagogů doporučuje vyučovat mládež mezinárodním dějinám, že však doposud není skutečných celkových dějin vztahů mezinárodních, proslovil Zeller přednášku problémově tak hutnou, že nelze ji vůbec v tomto stručném referátě po všech stránkách reprodukovat. Skončila hlavním návrhem toho smyslu, aby byla podle podnětu gen. shromáždění Mezinárod. histor. komitétu z r. 1931 zřízena zvláštní komise pro historii mezinárodních vztahů, která by připravovala této speciální disciplíně cestu soupisem příslušných pramenů, majíc k ruce v každém státě zvláštní badatelskou skupinu pod dohledem národního komitétu. V debatě však přednáška nedošla plného souhlasu ani profesora londýnské university Webstera ani prof. Eisenmanna a byla velmi temperamentně napadena krakovským docentem Jos. Feldmanem. Na konec byl spor i o to, patří-li Zellerovy návrhy vůbec do I. sekce. Ze zpráv o zasedání Mezinárodního výboru historických věd je však patrné, že komise pro historii mezinárodních styků byla přece jen na varšavském kongresu zřízena. — Hned v zápětí přišel kratší proslov Camilla Blocha, profesora Sorbonny, o tom, jak by bylo možno prakticky organisovat mezinárodní historickou spolupráci vyhledáváním a oznamováním poznatků, získaných z pramenů o otázkách, důležitých pro mezinárodní vztahy v různých obdobích dějin novějších a současných. — Také gen. sekretář společnosti „Société d'histoire moderne“ v Paříži, Leon Cahen, hodlal v rámci stejných otázek podati velký návrh, aby Mezinárodní komitét historický v každém kongresovém pětiletí umožnil vydávání raportů, které by podávaly údaje o tom, kde a jak historická práce za tu dobu pokročila a kde by ještě bylo volné pole pro různá nezpracovaná themata, do kterých by se mohl historik pustit bez strachu před konkurencí a bez plýtvání drahocenným časem a finančními ná-

klady. Přednáška však nebyla konána, neboť tento francouzský historik se kongresu osobně nezúčastnil, a jeho myšlenky přináší jen ve zkratce „Resumé“, vydané před kongresem. Jsou, myslím, prakticky právě tak stěžejí, nebo velmi zvolna proveditelné, jako tak mnohé, o čem se mluvilo na kongresu o organisaci historické práce.

S jistým potěšením možno konstatovati, že to byly právě přednášky a diskursy z oboru čistě archivního, které naproti tomu přinesly dosti konkrétního a užitečného do jednání v I. sekci a obohataly vědomosti posluchačů leckterým novým poznáním. Zmíním se nejprve o těch, které ještě souvisí do značné míry s organisací historické práce.

Superintendent italských státních archivů, té doby jeden z nej-sympatičtějších zjevů mezi zahraničními archiváři, sign. Eugenio Casanova, navázal na svoje „Archivistica“ z r. 1928 — referoval o nich a jejich významné ceně podrobně Jenšovský v IX. roč. Časopisu Archivní školy — a přednesl velmi instruktivní přednášku o inventářích italských archivů. Podrobil nejprve povšechné kritice starší práce toho druhu a konstatoval, že vymizel již starší typ horlivých archivářů, kteří vydávali kdejakou nalezenou historickou prvotinu, a že se jejich nástupci stali učením profesionálové, řídící se přesně vědeckými normami. Také italské archivy jsou ještě plny různých inventářů, jichž názvy jsou buď nesprávné nebo si odporují v důsledku světové nejistoty v celém archivním názvosloví. Zejména jde-li o starší archivy, není v nich téměř serie, která by neměla nějaký vlastní popis. Mnoho těchto popisů nebylo vydáno, přes to však si vypomáhají historikové do dneška jejich edicemi, ať je to Codice Aragonese, Carteggio Visconteo, Regesti Lucchesi nebo inventář pergamenů sienských. Celkové přehledy fondů v mnohých archivech byly sepsány ve zvláštních příručkách o jejich částečných inventářích (tzv. inventari guide) nebo v generálních indexech (indici summarii). Takřka denně narůstají tyto práce a mnoho jich bylo i vytištěno. K starším náleží ku př. „Guide summarissime del' archivio di Stato di Firenze“ (z 1852—53) nebo „Relazione e inventario degli Archivi Napoletani“ (1872), sumární inventáře státních archivů v Luce, Sieně, Emilia-Reggio, z doby poválečné pak existuje Pietra Torelliho inventář archivu Gonzaga v Mantově

a poslední toho druhu imponující „Indice generale storico descrittivo e analitico dell' Archivio di Stato di Roma e dell' Archivio del Regno“ z r. 1932. Všeobecně, i u nás, je známa také rozsáhlá publikace pod titulem „Archivi della Storia d' Italia“, vzniklá šťastnou rukou Giovani Massatintiho. Ze státních archivů ve venkovských provinciích mají všechny již rukopisné inventáře, až na jedinou výminku. Z archivů samosprávných institucí (di enti autarchici) jsou větší uspořádány a často publikovány i jejich inventáře. Menších se ujal Italský historický ústav pod řízením prof. Pietra Fedele a počal vydávati jejich inventáře, vybíraje ovšem takové archivy, které mají skutečně historický význam. Z církevních archivů, odmyslíme-li si vzorné archivy vatikánské, uposlechly již velmi mnohé předpisů vydaných papežem Piem X. Bolestný je však stav archivů soukromých, které jsou často bez inventáře a bez řádné správy, která by je mohla vhodně zpřístupniti vědě. Po přednášce Casanovově v zřejmě inscenované debatě tázal se archivního italského superintendenta Vittorio Franchini, prof. italské university v Terstu, na některé interní archivní starosti italské, jako je možnost deponování ohrožených městských archivů v archivech státních pomocí zvláštního vládního nařízení. Po tomto úvodu vzbudila pozornost posluchačů intervence samého vůdce ukázněné italské výpravy, ministra a senátora Pietra Fedele, který zastupoval na kongresu vládu a šest vynikajících vědeckých institucí, takže slovo jeho jistě padalo na váhu. Ministr Fedele vylíčil přílehlavě nedůstojný stav menších církevních archivů italských a poukázal na nutnost jich zabezpečení se strany papežského stolce. Oba řečníci promluvili v té chvíli na mezinárodním kongresu zajisté úmyslně a takticky velmi dobře ve prospěch dalšího vývoje domácích palčivých otázek archivních.

Po tomto zajímavém intermezzu vzbudila již menší zájem přednáška, kterou měl veřejný knihovník P. Hannibal Scicluna o archivech na ostrově Maltě. Zástupce Carnegie-Institutu a Americké historické společnosti, Waldo G. Leland z Washingtonu, pronesl diskurs o významu evropských archivů anglických, španělských, francouzských, norvéžských a švédských pro dějiny kolonisace Ameriky, její nezávislosti, pro dějiny vztahů obchodních,

politických, náboženských i sociálních mezi oběma zeměmi i pro studium amerických problémů populačních. Mluvil o nutnosti studia evropských archivů pro americké studenty i vědce a o publikacích z archivů 11 hlavních států evropských, vydávaných v početné řadě svazků Institutem Carnegieho ve Washingtoně. Knihovna amerického kongresu chová již sama tisíce psaných i fotografovaných dokumentů, takto shromážděných. — Velmi informativní ráz o části budoucího edičního programu jihoslovanského měla francouzská přednáška profesora bělehradské university Jovana Radoniče o archivech dalmatských a o vydávání jich cenného obsahu Královskou srbskou akademií. Stručně promluvil o historii těchto archivů, z nichž nejvýznačnější jsou ovšem archivy dubrovnický a kotorský, až do provádění mírové smlouvy saintgermainské uložené ve dvorním a státním archivu vídeňském. Jejich materiál, významný pro dějiny Balkánu, pro všechny dějinný vztah hospodářský a civilizační mezi Západem a tímto poloostrovem, pro historii říše osmanské, Benátek a celé severní Itálie, království neapolsko-sicilského, Španěl, Francie a do jisté míry i Anglie, budil již zájem Konst. Jirečka, mladého Mikuláše Jorgy, některých editorů maďarských a zejména Jihoslovanské akademie záhřebské, jež z nich vydala dosud ve 14 svazcích za redakce Tadija Smičiklase známý „Codex diplomaticus regni Dalmatiae“, jehož listiny jsou základní příspěvek pro dějiny chorvatské a srbské až do 2. pol. XIV. stol. Archivy dubrovnický a kotorský jsou nyní uloženy v Král. srbské akademii v Bělehradě, jež je počala připravovati v několika seriích ke kritickému vydání ve sbírce „Fontes rerum Slavorum meridionalium“. Serie „Acta et diplomata“ přinese pergamenové listiny. Nejcharakterističtější z nich budou vydány v tabulkách, významných i pro studia paleografická. Pro diplomatiku privátních listin a pro dějiny notariátu bude význam této edice jistě též nepopíratelný. Jiná serie bělehradských „Fontes“ vydá diplomatickou korespondenci dubrovnických vyslanců v cizině, třetí serie usnesení dubrovnické rady, čtvrtá „Acta cancellariae et notariae civitatis Ragusii“ (ve sv. I. léta 1278—84) a pátá serie dokumenty soudního rázu z hlavních knih statut a reformací dubrovnických. Radonič upozornil v přednášce i na jiné chystané ediční podniky Král. srbské

akademie a v dalším i na významný klášterní archiv P. Marie v Zadru, jehož listiny ze stol. XIV. a XV. byly již rovněž pro akademii ofotografovány. Také velká část tureckých listin dubrovnického archivu bude v Bělehradě publikována. Význam všech těchto edicí rozebral prof. Radonič po všech stránkách a i z tohoto stručného referátu, myslím, jde najevo, že podnik bělehradské akademie, která jej za nových ústavních poměrů převzala od akademie záhřebské a postavila na nový základ, bude značným obohacením evropského medievalistického badání.

Ti, kdo se z nás těšili, že jim bude popřáno poznat na kongresu říšského hl. archiváře holandského Roberta Fruina, byli zklamáni, neboť klasický theoretik v oboru archivní nauky se nedostavil osobně a jeho přednáška o otázce půjčování archiválií do ciziny byla otištěna jen ve výtahu v předběžných publikacích sjezdových. Velmi příbuznou otázku si však vybral za thema svého výkladu ředitel varšavského státního archivu akt nových Jozef Stojanowski, t. j. o vypůjčování archiválií mezi státními archivy různých států. Vylíčil nejprve jednání, vyšlé právě z podnětů Roberta Fruina a jeho holandských kolegů roku 1925 z bibliografické subkomise v Mezinárodní komisi pro duševní spolupráci při Společnosti národů (o něm máme referát B. Mendlův v VI. ročníku Čas. Archivní školy, a Stojanowski jej v přednášce citoval). Je zajímavé, že současně a zcela nezávisle dali v téže věci podnět k mezinárodnímu jednání prostřednictvím svého zahraničního ministra i archiváři polští, jichž akce, jakmile byl seznán pravý stav věci, splynula v jedno s akcí ženevské komise. V Ženevě byly vytyčeny — jak odjinud známo — velmi liberální zásady pro půjčování rukopisů mezi knihovnami (ku př. aby se nedálo diplomatickou cestou, bylo prosto cla, a pokud možno, i poštovního). Pokud jde o archiválie, navrholo se poříditi seznam všech archivů v různých státech, které dávají záruku pro bezpečné zapůjčování, ustaviti v každém státě informační ústřednu o archivech, nemajících ještě tištěných inventářů, dále i co největší ulehčení při opisování a fotografování archiválií. Žádalo se též, aby normy ulehčující půjčování mezi knihovnami byly aplikovány na archivy. Bude dobře připomenouti si stručně na tomto místě názory Fruinovy,

podané v jeho tištěné zprávě. Fruin především soudí, že je třeba, aby k mezinárodnímu půjčování archiválií došlo v případech jen skutečně pro vědeckou práci zcela nevyhnutelných, poněvadž toto půjčování běře jednak na čas archiválie úřadům a ústavům, kterým patří a které jsou odpovědny za jich řádné uložení, jednak je vydává nebezpečím cesty. Archiválie jsou vesměs unikáty, ovšem nestejně ceny, a ty z nich, které jsou obzvláště cenné, neměly by být vůbec půjčovány. V mnohých případech nahradí originál zcela dobře fotografie, a proto má každý archivář badateli usnadnit tuto formu badání, také pokud jde o přiměřeně nízkou cenu. V případě, kdy přece jen je zapůjčení nutné, třeba dbáti všech bezpečnostních opatření a zapůjčovat archiválie vždy jen do knihovny nebo budovy archivní. Po cestě ovšem nejsou archiválie v rukou odborných, a proto jsou vysazeny největšímu nebezpečí. Tento nevitáný stav má trvat co nejkratěji, a proto se nutno vyhnout prostředkování vyslanectev a zahraničních ministerstev a zasílat akta od archivu k archivu nebo k bibliotéce. Aby se vyhnulo celním překážkám, měly by se všechny státy dohodnout, že chtějí ředitelům archivů dáti totéž zplnomocnění pro zaslání archiválií jako svým a cizím vyslancům. Vidíme, jak názory Fruinovy jsou velmi totožné s návrhy bibliografické komise ženevské. Většina států ve věci dotázaných se také pro ně vyslovila, některé, jako Belgie a Francie, chtěly omezit půjčování jen na některé materiály, Anglie však odmítla, poukazujíc, že anglické zákony nedovolují vůbec půjčování archiválií mimo archivy. Ředitel Stojanowski se zabýval i dalším vývojem jednání o návrzích z r. 1925, zmínil se o novém podnětu německých archivářů z r. 1930 a o jednání z r. 1931 v komitétu archivních znaleců při Ústavu mezinárodní duševní spolupráce, v němž ředitel Národního archivu v Paříži H. Courteault, Casanova, Cuvelier a Fruin zaujali k otázce výpůjční stanovisko příznivé, zástupce Anglie prof. Jenkinson ovšem se vyslovil proti. Vyšlo při tom najevo, že na př. zapůjčování archiválií ze španělských archivů do ciziny náleží k výminkám, které závisí na schválení gen. ředitele krásných umění (!), na druhé straně pak, že mezi Fruinem a gen. ředitelem pruských archivů Brackmannem existuje zvláštní úmluva, podle které jsou archivy

obou států pokládány za ústavy, mezi nimiž vlastně ani neexistují státní hranice. (!) Stojanowski probral též speciální ustanovení některých států, z nichž pozoruhodné bylo zejména Sasko, jehož hlav. státní archiv v Drážďanech směl půjčiti něco do ciziny jen se schválením „Gesamtministeria“. V Polsku je k tomu třeba souhlasu ústřední správy stát. archivů. Rakousko půjčuje liberálně, a myslím, že totéž bylo by lze říci celkem i o našich archivech. Přednášející vyslovil naději, že otázku co nejvíce objasní „Guide international des archives“, připravovaný od r. 1932 archivní komisí při Ústavu duševní spolupráce, jehož dotazníky, čítající 22 otázek, byly již do jednotlivých států rozeslány. Sám, hodlaje patrně pomocí varšavského kongresu uspišiti řešení otázky, stanovil na konci výkladu hlavní zásady pro půjčování archiválií, jak by si je, celkem ve shodě s liberálním stanoviskem Fruinovým, ovšem s některými modifikacemi, představoval, a navrhl resoluci, která byla po kratší debatě přijata a v níž kongres žádá Mezinárodní komitét pro historické vědy, aby podnikl kroky k úpravě mezinárodního vypůjčování archiválií.

Archivní komise při Mezinárodním komitétu věd historických určila již v létě 1931 pro historický kongres varšavský zvláštním oběžníkem otázky, které by obzvláště měly být projednávány a diskutovány. Měly to být hlavně otázky týkající se užívání archivů badateli, jako ku př. potřeba tištěných inventářů, kritická jejich bibliografie, zřizování archivů pro dějiny hospodářské, význam archivů zámořských společností dopravních, mezinárodní půjčování archiválií, vzájemná výměna archivních fondů, zaslání fotosnímků listin místo originálů a pod. Otázky čistě technické, jako skartace a třídění aktů, zařízení archivů a budov archivních, slovem otázky, které jsou v prvé řadě věci archivářů, měly být podle názoru komise ponechány mezinárodnímu kongresu archivářů, o kterém se tehdy uvažovalo. Srovnáme-li tato desideria archivní komise s tím, co potom varšavský kongres skutečně archivním otázkám poskytl, můžeme zajisté konstatovati, že I. sekce vyhověla těmto přáním řadou themat. Vynikne to ještě více, až budou tiskem vydána kongresová jednání.

Ke konci referátu musím ještě vzpomenouti prohlídek obou

varšavských archivů akt dávných, jež patřily k oficiálnímu programu kongresovému. Byl to t. zv. hlavní archiv na Długé ul. a archiv akt dávných v Jezuitské ul. Starého města. O jejich obsahu se návštěvníkům dostalo poučení nejen z úst odborných správců a úředníků těchto archivů, nýbrž i ze zvláštních publikací, které dala sekce státních archivů ve varšavském ministerstvu kultu a vyučování přímo z tiskařského lisu darem kongresistům k dispozici. Tyto publikace — zvláště I. svazek J. Siemeńského „Przewodniku po archiwach polskich“, jednající o archivech staré Polsky — zasluhovaly by si zvláštní přednášky v souvislosti s vylíčením veškeré polské organisace archivní, o níž nás poučují časté referáty kol. Janouška v Časopise Archivní školy. Mohu však pro krátkost času konstatovat závěrem jen dvě okolnosti: 1. že oba nejstarší archivy varšavské jsou sice uloženy v budovách starých a k tomuto účelu teprve adaptovaných, avšak že se tak děje se vzácným smyslem pro pořádek, čistotu, uspořádání i bezpečnost, a 2. že celostátní archivní organisaci, provedenou po obnovení státu, můžeme Polsku a jeho archivářům právem záviděti.

V. Tille a J. Vilikovský:

Rukopisná bohemika v Admontě.

O některých rukopisech klášterní knihovny v Admontě jsou dvě zprávy v Pertzově Archivu, totiž r. VI. 1831 a r. X. 1849. První popis má 59 kusů, číslovaných po řadě, a výpisky jsou udělány podle knihovního seznamu knihovníka Vojtěcha Muchara. Druhý popis užívá značek dodnes platných, podle seřazení knihovníka Benedikta Stadelhofera, a podává 36 čísel s prvním popisem shodných; jejich starší čísla uvádí v závorkách. Z těchto dvou částečných popisů jsou pro nás zajímavá tato čísla: 1. (1—2). s. XI. Passionale s životem sv. Vojtěcha *Est locus*; 24—25. (6—7). s. XII. Passionale s životem sv. Vojtěcha *Est locus*; 393. (29). s. XII.—XIII. Passionale s životem sv. Vojtěcha *Nascitur purpureus flos*; 412. (31). s. XII. Život sv. Václava *Crescente fide*; 596 (v prvním popise neobsaženo) s. XV. Epitaphium Sigismundi imperatoris. *Contra Rokyczanum etc*, 642. (v prvním pop. neobsaženo) s. XIV. Anály připsané k Jacobi Jannensis Historia Lombardica, v nichž jsou data: 1156 zřízení českého království, 1260 české vítězství nad Uhry, 1257 porážka českého krále u Muldorfu, 1278 zabití Ottokara Rudolfem, 1305 smrt krále Václava II., 1306 zavraždění jeho syna. Pozdější rukou: 1346 zvolen prvorozenec českého krále, markrabí moravský, císařem římským, 1351 zapověděl český a římský král hru v kostky; 654. (50) s. XII. Život sv. Václava *Crescente fide*; 703. (53) s. XV. Život sv. Václava *Oriente iam sole* a sv. Prokopa.

Roku 1902 popsal I. Zahradník ve Věstníku České akademie „Iter Austriacum“, cestu po klášterních knihovnách rakouských, kterou podnikl r. 1900. Výpisky o rukopisech admontské knihovny pořizuje podle seznamu knihovníka Dra Jakuba Wichnera, jenž byl dokončen 21. září 1888. Zastihl sedmasedmdesátiletého knihovníka ještě na živu. Seznam Wichnerův má 1058 čísel; registruje zvláště také rukopisy podle řeči neb původu, mezi jinými i „Bohemica“. Zahradník odtud vypsál zprávy o číslech 138, 144,

167, 417, 445, 459, 524, 586, 633, 667, 768, 778. Mimo to se zmiňuje o č. 590, 110 (soupis různých abeced, mezi nimi i slovanská), 569, 38. Dodává, že v č. 321, 466, 483, 546, 570 jsou české přípisky. Č. Zíbrt otiskl roku 1909 v Časopisu Českého musea „Bohemika XIV. a XV. století v cizích bibliothékách“. Z Admontu uvádí na str. 433 — podle zprávy Wolkanovy v Mitteilungen des oesterreichischen Vereins für Bibliothekswesen IX. — čísla 38, 569, 167, 550 (tohoto čísla Zahradník nemá). Dodává, že v své Bibliografii v prvním svazku uvedl pod č. 4270 z Admontu ještě značky 144, 192, 321, 417.

Roku 1931 byl jsem v létě nucen zdržeti se nějaký den v Admontě. Knihovnik klášterní knihovny, P. Fiedler, dovolil mi pracovat v sbírce rukopisů a neobyčejně ochotně mi půjčil vše, oč jsem ho požádal. Prohlédl jsem všechny rukopisy, Wichnerem označené jako bohemika, a pak jsem vybíral podle obširných popisů hlavního seznamu ty rukopisy, kde se vyskytovala jména neb poznámky, z kterých se mohlo soudit na český původ. Popsal jsem rukopisy, které potvrdily moji domněnku, a vypsal jsem z nich české kusy. Nemohl jsem popsat rukopis č. 550, jenž byl půjčen do Bratislavy. Psal jsem o něm dru J. Vilikovskému a poslal mu pak svůj soupis. Dr. Vilikovský odjel 1932 do Admontu,*) srovnal moje výpisky s rukopisy, našel ještě několik jiných rukopisů, a tak vznikl seznam, který tu otiskujeme.

V. Tille.

* * *

Ačkoli se v těchto rukopisech nevyskytuje sensační objev — při pozornosti, jakou knihovna admontská vzbuzovala v kruzích badatelských, nedalo se ani jinak čekat — přece jen nacházíme několik pozoruhodných dat, které podstatně obohacují naše znalosti. Ze starší doby je to zejména dosud neznámé dílo olomouckého biskupa Roberta (Opus super epistolas, č. 372), z pozdější pak rkp. č. 428, přinášející řadu husitů, mezi nimi i dosud neznámý traktát M. Jakoubka ze Stříbra. Avšak i pro vlastní dějiny literární není tento seznam bez užitku: vedle zajímavé básně v rkp. č. 590

*) Tato studijní cesta mi byla umožněna podporou krajinického úřadu v Bratislavě, za niž i zde vzdávám povinný dík. J. V.

upozorňujeme hlavně na Quadragesimale kodexu č. 550, z něhož dosud byla uveřejněna toliko bajka o lišce a džbánu; dílo přináší vedle toho řadu jiných exempl, která svědčí o velkém vyprávěčském umění neznámého autora — o něm se lze nejlépe přesvědčiti prostým srovnáním exempla o antiošském almužníkovi s reprodukcí téhož příběhu u Klappera, Erzählungen des Mittelalters (Wort u. Brauch, Heft 12), Breslau 1914, str. 316, č. 103. Je zajímavé, že rkp. č. 590 má druhý opis (ovšem jen částečný) tohoto cenného díla, jež se dosud nepodařilo v jiných českých rukopisech nalézt. Určování kusů anonymně zachovaných nebylo prováděno soustavně, protože by při dnešním stavu pomůcek stejně nebylo možné dosíci úplnosti. Zato jsou přesně uváděny začátky a konce; tím je usnadněno každému badateli zjistit si text, který ho zajímá. Literární odkazy nejsou připojovány, aby rozsah článku zbytečně nevzrostl.

J. Vilikovský.

*

1.

Cod. 38.

Perg. stol., XIII. exeunte, ff 262, 43 × 27. Vazba bílá kůže na dřevě, mosazné kování.

Decretales Gregorii IX. cum glossa Bernardi de Botono. (Zemřel 1266.)

Trhliny pergamentu zašívány barevným hedvábím; hojně užíván. R. 1402 půjčen z Admontu muži jménem Andree Gugler. Mnoho pozdějších poznámek uvnitř rkp i na přidešti. Wichner se podle některých poznámek domnívá, že byl psán v Praze. Zahradník ve Věst. Č. A. 1902; Zíbrt, ČČM 1909, str. 433 podle Wolkana.

261^r popsáno větším písmem než text knihy, 261^v původně prázdné vyplněno pozdějšími poznámkami drobně psanými, místy vyradovanými, místy rozmazanými. V druhé třetině stránky vlevo je, částečně na rasuře, zapsáno větším písmem, než se na stránce vůbec vyskytuje: Anno Domini 1376, die sancti Gangolfi martyris, ego Franciscus Presinger venio ad Pragam. Sedm řádek výše (drobným písmem) ... liber decretalium anno Domini 1360 emptus Praga pro... et VI florenis. Dole v pravém rohu stránky opět zápis: Anno Domini 1360 emptus fuit liber iste in civitate Pragensi a domino Leonhardo dechañ XX florenis monete Bohemice (Wichner čte vlastní jméno: de Chamer).

Poznámky jsou latinské i německé, místy i letopočty.

V katalogu admontské knihovny Petra de Arbona z r. 1370 ani v datech k němu z r. 1376 Wichner tento rukopis nenašel. R. 1402 byl však již v Admontě, jak patrně ze záznamu o jeho vypůjčení (viz výše).

2.

Cod. 133.

Pap., XV. stol., ff 122, 32 × 21. Vazba bílá kůže a mosaz. Vevázán do pergamenového dvojlistí s vyškrabanou listinou.

Prosté červené a modré iniciálky. Vodní znamení nečitelná.

1—7^r Hus, Sermo synodalis: Estote succincti lumbos vestros in virtute — salvatorem seculi eternaliter benedictum. Amen. Explicit sermo magistri Jo. Huss synodalis, quem predicavit in curia archiepiscopali archiepiscopo absente anno Domini 1407 in die Luce feria III^a Sbincone archiepiscopo protunc existente.

7^v—17^r Arnesti archiepiscopi Statuta provincialia: In nomine Domini ... Arnesti rex magnificus — facere talia ieiunia.

17^r—23^v [Thomas de Hibernia]: Incipit liber tractatus de tribus punctis christiane religionis. Religio munda et immaculata ...

23^v—27^r Stručné výklady: de matrimonio, de sacramentis, 25^r de horis canonicis, 25^v expositio orationis Dominicæ.

27^v vacat.

28^r—101^v [Homiliae in evangelia]. Cum appropinquasset Jesus Ierusalem et venisset Bethphage ... Evangelium istud deservit ... (Poslední o rozmnožení chlebě).

102^r An omnia opera infidelium sint mala.

102^v De peccato in Spiritum sanctum.

102^v—122^r Expositio in Cantica canticorum. Osculetur me osculo oris sui. In primis sensu hystorico. Salomon volens edificare templum. Ve výkladu Zodiaku 120^r vyskytuje se r. 1401. [Srv. rkp. univ. knih. pražské č. 568 fol. 131^r—192^r; 1843, fol. 93—115].

České glosy: 45^{rii} po straně 6. a 7. řádku terebintus de het, resina przyskyrzycze. — 82^{rii} v textu „debes Domino meo centum cados olei“, po straně cadus Banye, olia ad dunc neb a. J. vnas. — O 5 řádek níže k textu „Centum choros“, po straně „centum choros sto vntow, quilibet chorus continens XXX corzeczow“.

3.

Cod. 134.

Pap., stol. XV., ff 224, 29.5 × 20.5. Vazba bílá kůže.

Ve dvou sloupcích, různými rukama.

1^r—71^v Contractus de sanctis. Ambulans Jesu iuxta mare Galilee vidit duos ... In verbis istis describitur vocatio duorum discipulorum — Explicit Contractus de sanctis finitus per manus cuiusdam.

72 prázdné.

73^r—120^v [Sermones de sanctis.] Exaltavi electum de plebe mea. Dominus in verbis istis triplicem dignitatem in beato Mathia ostendit. — Et sic est finis illius.

116^v—118^r De sancto Procopio. Dilectus Deo et hominibus ... Hiis verbis ostendit, qualis fuit ipse s. Procopius, dum vixit, qualiter memoriam in terris reliquit ... 117^r Beatus igitur Procopius nacione Bohemigena ex ingenuis parentibus — fidei tue firmitas inconvulsa permaneret, miraculum ostendit, qui est benedictus ...

121^r—156^v [Jac. a Voragine, Legenda aurea.] Purificacio beate Virginis — [Sixtus papa].

152^v—153^v Inclitam et gloriosam festivitatem — oblacionibus non mediocriter adornatur.

157^r—160^r [Sermo.] Vidi civitatem sanctam Ier. novam descendere etc. ... Ad huius pacis plenitudinem ...

160^r—168^r Primus ergo punctus nostre religionis est credere articulis — non nimis obscurum nec nimis prolixum compilare decrevit.

169^r—188^v [Sermones.] Audite reges et intelligite ... Cum me video in medio magnatorum stantem — quia indutus est tunicam [patrně nedokončeno.]

189^r—^v Tercius accusator erit locus — seculorum Amen [jinou rukou než předchozí.]

189^v—218^v [Legenda aurea, jiná část]. Universum tempus presentis vite — [Helsinus].

218^v—221^r Sermo sancti Procopii. Humilem [?] illum fecit in gloria. Ecc. Dominus s. Procopium fecit omnibus sanctis similem — et apostolico hec miracula enarravit, Rogemus.

221^r—222^v Letanie in anno bis — demones illud maxime timent.

222^v—224^v [Sermones de ascensione, de corpore Cristi, de diebus rogacionum.]

4.

Cod. 138.

Pap., stol. XIV.—XV., ff 210. Vazba bílá kůže, spony.

Starý nápis na desce: Sermones de tempore et de sanctis. (Dalších 6 řádek nelze přečíst.) Různý papír, různé ruce. Místy 2 sloupce. Zahradník ve Věst. Č. A. 1902.

1^r—2^v Registrum [ke kázáním fol. 35—147].

2^v—3^r Sermo de novo sacerdote. Tu es sacerdos ... In istis verbis describit apostolus et eciam propheta ordinem — malos de medio iustorum.

3^r—4^r Ego Johannes Laurini de Raczicz, magister universitatis Pragensis, quandam regulam sacerdotum ab apostolo traditam [I Tim. 3, 2] simpliciter veram, que talis est, sic declaro: Oportet episcopum esse irreprehensibilem .i. sine crimine, quod accusatione vel damnacione esse dignum ... donabit vobis vitam eternam. O autorovi srv. O. Odložilík, ČMM 49, 1925, srv. i V. Chaloupecký, „Bratislava“ I, 1927, 100/1.

4^r Sermo de corea. Ad corisandum pudorem et terrorem — Unde boni scolares et virgines caste debent [končí kolumna i text, další listy až fol. 10 prázdné.]

11^r—29^v Lectionarium [evangelia a epištoly]: In illo tempore, cum appropinquasset — Et ego resuscitabo eum in novissimo die.

30—34 vacant.

35^r—147^v Sermones de tempore et de sanctis [nová ruka, číslováno vždy verso v levém rohu I—CXIII]: Quis est iste rex glorie. In persona ecclesie querit propheta de Cristo, quem Mycheas propheta — Ideo dicit se civem Romanum. Finito libro sit laus et gloria Cristo. Explicit liber completus per manus Hermanni de Verona.

148 [touž rukou] Intravit Jesus in quoddam castellum et mulier quedam Martha nomine — in ea parte passa est [dokončení in marg. 149^r].

149^r—150^v [nová ruka] De corpore Cristi sermo bonus. Revela oculos meos et considerabo etc. Quamvis mirabilia Dei consideranda sint, tamen -- Ista dicta de corpore Cristi sufficient.

150^v české verše, vydal Menčík, Listy filologické IX, 1882, 147—149.

151^r—185^v [nová ruka] Sermo in adventu Domini. Benedictus, qui venit... Domine, labia mea aperies. Verba ista ultimo proposita scripta sunt in psalmo. Sicut enim scitis, in qualibet predicacione facienda tria sunt attendenda — non interficiatis. Finitus est liber iste sub anno Domini 1356 etc. Potom následuje rejstřík kázání a pak: Exemplar habet dominus Johannes, capellanus ad celi portam, dictus Chleber cognomine.

185^v—186^v De s. Maria Magdalena. Ponam te in exemplum... Hec sunt verba Domini dicentis — contempsit in culpa. Rogemus Dominum. Explicit sermo de s. Maria Magdalena.

187^r—209^r. Viridarius. De s. Andrea. Venite post me. Multipharie multisque modis Dei filius — [de s. Katherina] tanta gloria exhibetur... Expliciunt Sermones viridarii. Confundantur, qui nos persecuntur.

209^v Ipse est, tenete eum — honoras omnipotentem.

209^v—210^r [De s. Trinitate]. Erat homo ex phariseis... Hodie facimus festum Trinitatis — Rogemus, ut semper teneamus pa... in corde nostro.

210^r [De corpore Cristi]. Dicit ille sapiens Salomon, quod oritur sol et occidit... Super quod dicit quedam glosa, quod Kristus sol iusticie — quia dicit Dominus [kus prázdný].

210^v [Palmarum]. Risus dolore miscebitur... In istis verbis convenienter — scilicet Ave gracia.

5.

Cod. 144.

Pap., stol. XV., ff 151, 31 × 21. Vazba bílá kůže, spony.

Nápis na desce: Sermones de sanctis per anni circulum. Ve vazbě vpředu i vzadu latinský pergamen. Začátek schází, ač nic není vyřiznuto (fol. 12^v je sextern očíslován 1°). Inicialy neoznačeny. 2 sloupce. Zahradník ve Věst. Č. A. 1902; Zibrť Bibliografie I. č. 4270.

1^r—v a patre nec per appositionem, mutacionem et alateracionem[?] et iste defectus non sit Jnd'nus ideo enim vocamus eum beatum. Verbum.

enim procedit — Ergo sic in sua nativitate gloriosus ostensus, ideo dicimus quasi Unigeniti etc.

2^r—151^v [Sermones de sanctis]. Osculetur me osculo oris sui Cant. primo. Ad gloriam et honorem primo sancti Andree summo illud verbum... — relinquit omnia et presentate Domino. Quod nobis concedat, qui vivit etc. Pomoz.

Fine completo saltat scriptor pede leto. | Ach kak sem welmi psal a | wssak ottoho malo anebo | nycz newzal etc.

41^r—42^r De translacione s. Wenceslai. Si quis michi ministraverit, honorificabit eum Pater meus etc. Duo facit Dominus in hiis verbis: Primo invitatur nos sibi ad serviendum — et sic ibidem multi sanantur et sic patet de eius translacione.

41^v—42^r Ad idem de miraculis. Hec sunt miracula intrinsecata[?] et post mortem in... tale... dum omnes mater eius effugasset sacerdotes — et ille sanguis nulla arte tergitur.

42^r—v Ad idem sermo. Post mortem autem eius omnes homicide eius sunt — castrum et sic postea basilicam in honore sancti Wenceslai fecit.

44^r Ciruli et Metudii. Beati, qui custodiunt vias Domini etc. Vere hic fuerunt in vita sua s[!] germani fratres de Alexandria Grecie — et in bono vitam suam laudabiliter finierunt.

52^v Adalberti martiris: Adalberti etiam hoc die festivitas celebratur, qui fuit episcopus Bohemie, cuius pater Salonnik — magna vulnera pandunt, orans pro inimicis migravit ad Christum etc.

52^v—56^r Ad idem. Ego sum vitis vera etc... Cum Kristus post cenam discipulis predicasset, preparans se ad locum passionis — qui est benedictus in eternum, sed intellectum pleniorum huius littere quere in postillam[!] de sancto Philyppo.

61^v De s. Sigismundo. Ego sum vitis vera. Require ante in secundo sermone. Tempore Tyberii cesaris.

110^v—111^r S. Ludmille vidue. Mulierem fortem quis inveniet, Prov. 31. Quis inveniet idem grave est invenire, sed si volumus eam fortem — invocemus auxilium Domini dicentes „Ave Maria, gracia plena, Dominus etc.“

111^r—v Ad idem. Respiciens Jesus vidit eos, qui... Luc. 21. Et illud evangelium legitur de viduis et hoc evangelium tunc fuit in die Palmarum, quando super asinum venit — Ludmille, de cuius vita hic, si placet dicatur etc.

111^v—113^r Ad idem sermo. Opus bonum operata est in me etc. Licet Kristus dixit hec verba de Maria Magdalena recomendans eam — quorum status est aliorum etc.

113^r Sequitur aliud. De viduis sermo. Viduas honora... Scriptura dicit: „Honora maiores tuos...“

118^r—v De s. Wenceslao. Audite reges et intelligite... Sap. VI.

Spiritus docet, ut reges et iudices audirent — et discere dicentes „Ave Maria...“

118^v—121^r Gloriosi principes terre. Ecclesia canit, ut principes gloriosi esse deberent... (Nota: ducatus est. Plutharcus de Troiano dicit Respublica est corpus...) — reges qui regnant in eternum. Amen.

121^r—^v S. Wenczeslai martiris. Si quis vult venire post me... Mat. XVI. Licet in vita bona debeat homo — dicentes „Ave Maria.“

121^v—123^v Si quis vult... Hic docet Dominus in evangelio... s. Wenczeslaus... in principio sermonis audientes, rogemus d.

České glosy (pozdější rukou[?] snad touž, která psala nadpisy nahoře na okrajích):

45^v k textu: Leva in circuitu oculos tuos et vide, omnes isti congregati venerunt tibi Isa. [49, 18; 60, 4] vezrzy okolo sebe, opatrzy a wyz, pozstwychny oczzy [niže] tyto su tye obkliczili, dobstupyly y przistupyly su k tobie. — 2. sloupec dole: dobyly ale nepozywagy, [po straně] vday nã cesty twe, [ještě niže] vzprysstil.

46^v dole: pkwetla pãna poswatna [psáno: pkwetla].

90^r II [k textu: hoc evangelium tripliciter exponitur, 1° litteraliter, 2° spiritualiter, 3° moraliter] skuteczny, duchowny a mrawny.

141^v [v káz. de s. Martino: Ecce sacerdos magnus etc. Augustinus in quodam sermone dicit: Agricole, id est sacerdotes eius eciam estis, agricole, eius agrum arate et exstirpate agros. O quid facitis] dospyewayte, orzte[?], klydye, przyprawuyte a sposobte a czyste. Dole: ze kerty dyabelsty perznawye | radle kazye roly bozy | gezkowe wdrazyeny kuczeryawy | syslykõe zaby nadute[!] | kdorzowe podrywagy jako swynye necziste brzehy pole bozyecho.

148^r II in marg. naperzuyegy | zawysti gest | w gich zalozeny

6. Cod. 167.

Pap., stol. XIV., ff 271, 30 × 21.5. Vazba černá kůže, spony utrženy.

Na předním přidešti: pactum smluwu. Ibid. Sermones de tempore. Zahradník ve Věst. Č. A. 1902; Zibrť ČČM 1909, str. 433 podle Wolkana.

1^r—54^v Jesum queritis Nazarenum... Cantavimus in dominica passionis: Vexilla regis prodeunt — ut illuminati misericordia eius glorificemus Patrem... seculorum. Amen.

55^r—257^r [touž rukou]: Euntes in mundum... Numquid irrationabilibus creaturis est evangelium predicandum, numquid iumentis? Ymmo irrationabilibus hominibus — et vitam obtineamus eternam, ad quam...

92^r De sancto Vito patrono wohemie[!] vel de aliis sanctis.

114^v—117^r. Beatus servus ille quem... Luce XII. Quia obliviscimur operum, honorum et dormitamus, ideo Salomon ammonet nos — nobis vigilantibus dare vitam eternam... [De s. Procopio.]

186^v—188^r De s. Ludmilla sermo. Elegerunt bonos in vasa sua... Sicut nunc piscatores trahunt rethe cum bonis et malis piscibus — assumpta est ad gaudium regni celorum...

193^r—196^r De s. Wenczeslao. Quid prodest homini, si universum... Nunc homines in mundanis lucris intendunt et dum... perseverantes mereamur vitam eternam.

257^v Maria Magdalena et Maria Iacobi... Sic scribitur hodie Marci... Quia hodie est dies, quam pre aliis diebus — 258^r Unde Teutonice et Boemice cantate, sicut nos cantamus latine „Crist ist erstandē“, item Boemice „Buchoch[!] chema huchi.“ Quia plures linguas in Praga non habemus.

258^r Simile est regnum celorum... In hodierna dominica, que vocatur III. dominica in septuagesima.

258^r—^v Cum turba plurima... Dominica hodierna vocatur septuagesima, quod Teutonice dicitur de sexceger est.

259^r—261^v Canones evangelistarum. Incipit canon Mathei ev. A generat b magos vocat — librum Ioha finit. Expliciunt canones evangelistarum.

261^v—270^v Tractatus de verbo Divino et predicacione eius. Verbum Dei multa spe concepta de Dei misericordia consequenda ad redeundum — discordantes conglutinat, superbos mollificat.

[Následují ještě úryvky kázání. Beati oculi... Salomon docuit nos modum...]

7. Cod. 179.

Perg. a pap., stol. XV., ff 155.

Conradi de Walthusa Postilla studencium: Postillam studencium sancte Pragensis universitatis desuper omnia evangelia dominicalia...

Jiný exemplář: kod. č. 360 (pap., stol. XV., ff. 156). Srv. ještě: kodex č. 142 (pap., stol. XIV. ex., ff. 258). Obsahuje: Sermones de sanctis intitulati Barnasan (čeští svatí se nevyskytují), Guil. Peraldi Summa de virtutibus et viciis; 250^v—252^r Bulla Bonifatii IX. de festo visitacionis B. M. V. a. 1390. Bonifacius ep. servus servorum Dei... Superni benignitas conditoris — et virtutum simul. Na zadním přidešti přilepeny fragmenty začátku téže Konrádovy postily (výška listu 29.5, výška popsaného textu 20.5, šířka popsaného textu — 2 sloupce s 1.5 cm mezerou — 12.5), zač. [P]ostillam studencium; týmž písmem psán i text přilepený k přednímu přidešti, kde začíná I. sloupec: octavis penthecostes usque ad adventum Domini, quia nobis, na II. sloupci 5. řádek zdola nový odstavec: [D]ominica hodierna est prima dominica tocius anni et vocatur dominica in adventu Domini. Agitur enim adventus Domini per IV septimanas ad designandum, quod est (tím končí kolumna i fragment).

8. Cod. 188.

Pap., stol. XV., ff 409, 30.5 × 22. Vazba červená kůže, spony.

Na prvním listě připsáno pozdější rukou jméno admontského opata (1488—1491) „Anton I.“ 2 sloupce, zřetelné písmo, čistá, pečlivá úprava. Vevázán do pergamenového dvoulístí. Vodní znamení trojlaločné fol. 41.

Quadragesimale. Circa illam particulam, ut temptaretur a dyabolo illius evangelii, ductus est Jesus in desertum, est notandum secundum Magistrum sententiarum I. dist. 21. Temptatio est motus mentis — Nam totum illud gaudium non intrabit in gaudentes, sed toti gaudentes intrabunt in gaudium. Quod nobis det Kristus. Amen.

Na konci: Finitus est liber iste sub anno Domini 1433 in die martiris Floriani per me Jacobum Dürmichel de Moravia [srv. kod. č. 464].

9. **Cod. 191.**

Pap., stol. XV., ff 252. Modrá kožená vazba, spony.

Postilla. Euntas... Numquid irrationabilibus creaturis [srv. kodex č. 167 fol. 55—257.]

Wichner: „Am Deckel Bruchstück einer Urkunde vom J. 1377. Wie es scheint, ein Schuldbrief des Kaisers Carl IV.“

10. **Cod. 192.**

Pap., stol. XV., ff 296, 31 × 19,5. Vazba modrá kůže, hřeby, spony utržené.

Na desce nápis: Sermones de tempore et de sanctis. 2 sloupce. Červené iniciálky (96v—122f, 139 atd. inic. chybí), porůznu i zelená neb hnědá. Vodních znamení několik: volská hlava s křížem, roh se závěsem, vztýčená lopatka s třemi lalůčky[?]. Zíbrt, Bibliografie I. č. 4270.

1r—292v Sermones de tempore et de sanctis. De purificatione Marie. Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui. Hodie celebramus festum, quod beata Virgo mater Domini — lignum agri crux est Cristi, cuius fructus Iesus Kristus, qui vivit et regnat in secula seculorum. AMEN.

[71r phenerator wlgai't' Sřantocznyk.]

Explicit liber domini Petri predicatoris de Straz per manus Erasmi de Lompnic[?] et finitus sub anno Domini M° CCC° lxxx° ij° proxima sabbato post Pascha. [V nečitelném jménu Erasmusově lze bezpečně rozpoznat lo... p... c].

292v—293v Sermo de s. Wenceslao martyre. An ignoratis, quia princeps magnus... 1° Regum 11°. Hec verba dixit David ad familiam suam plangens mortem. Et possunt esse verba salvatoris — quomodo a fratre suo sit invitatus et interemptus. Rogemus.

Vevázáno do latinsky popsaného pergamenu, na němž mimo jiné fragment kázání o sv. Vojtěchu a notované písně o sv. Václavu (Nocte surgens agros petit).

11. **Cod. 201.**

Pap., stol. XV., ff 172. Modrá kožená vazba.

2 sloupce.

1r Versus de viciis. Nil bene discernit, quem precipitatio sternit.

1v Rejstřík následujících traktátů.

2r Thome de Aquino expositio orationis dominice. Inter alias orationes oratio dominica [srv. Czerny Nr. 362].

9v Simonis de Cassia expositio eiusdem orationis. Orandi prerogativa.

14r Augustini tractatus in orationem dominicam. Panis est verbum Dei.

17r Symboli apostolici expositio. Primum, quod necessarium est.

30r Alia symboli apostolici expositio. Funiculus triplex difficile rum-pitur... [srv. rkp. kapit. č. 1542, fol. 232v].

59v Anselmi de conceptu virginali. Cum in omnibus religiose.

68v Thome de Aquino sermo de corpore Christi. Hodiernae celebritatis.

69v S. Bernardi sermo de corpore Christi. Pater sanctissime, Petre, audi, quid.

73r Pseudoaugustini tractatus: Apostolica vox clamat per orbem.

79r Petri de ordine predicatorum de confessionibus audiendis. Sacerdos sedens ad audiendam.

90r Tractatus de penitencia. Post abissum atque voraginem.

104r Johannis Rigaudi formula confessionis.

140r Johannis de Deo liber penitentialis. Venerabili patri... A. urbis Bononiensis episcopo.

Na konci verše: En ego, quem genuit patria pia Portugalensis, Diva cathedravit urbis scola Bononiensis.

Wichner: „An mehreren Stellen Bohemica“.

12. **Cod. 204.**

Pap., stol. XV., ff 196, 31 × 22. Vazba bílá kůže, kovové spony.

Vodní znamení trojprstá lopatka celou knihou. Dva sloupce.

1r—v [Sermo] De assumptione B. V. Marie. Tronus eius sicut sol... Verba ista possunt esse Dei patris — tociens osculata est in terris.

2r—3r [Alius sermo de B. V. M.] Ecce intelliget servus... Quia comendacio auctoris redundat in opus, et comendacio operis in auctorem, ideo verbum propositum — et fide illuminata.

3v—131v Chrisostomus super Matheum [vlastní číslování písařovo 1—129]: [Prolog] 4r Sicut referunt Matheum conscribere, [text] Liber generacionis — qui in Actibus apostolorum leguntur.

132—133 prázdné.

134r—137v Incipit liber Augustini de ecclesiasticis dogmatibus. Alii dicunt, quod est Gignasii de fide summe Trinitatis. Credimus vnum Deum.

137v—145r Incipit liber beati Augustini de agone cristiano. Corona victorie.

145r—157v Incipit liber sancti Augustini [recte Fulgentii Ruspenssi] ad Petrum Dyaconum: Epistolam, fili Petre, tue caritatis.

157^v—167^v Incipit ad episcopos Eutropium et Paulum de perfeccione iusticie hominis s. Augustini episcopi: Sanctis fratribus et coepiscopis.

167^v—187^v [Clastrum anime]. Abbas huius claustrum est iugis meditacio — Explicit presens liber Clastrum anime V. feria Salus populi etc. Nad tím nadepsáno touž rukou, světlejším inkoustem: Hoc scripsit Petrus dictus Hradisko.

188^r—192^v [Consideratio de passione Domini]. Jesus dolo venum-datus. Passionem Jesu Cristi pie considerare volenti occurrit — per crucem tuam petimus obtinere. Ad laudem... Amen.

193^r—195^r [Sermones de B. V. Maria et de animabus] [Jinou rukou]. Prvý: Cum venisset archa federis... 1. Regum 4. Archa Dei est B. V. Maria. Psalmus. Surge do... Hec archa venit hodie nascendo — ad terram promissionis. [Poslední, třetí] De animabus. Unusquisque onus suum portabit... Vos k. unius corporis onus defuncti — Quid ergo te inflas contra pauperes? [Zdá se nedopsáno].

195^{rII}—196 prázdné.

13.

Cod. 308.

Pap., stol. XV., ff 408. Vazba hnědá kůže, lisovaná.

2 sloupce.

1^r—406^v [Galli, abbatis Aule Regie, Malo granatum]. [Prolog]. Notandum, quod opus subsequens... [text] Fili, accedens ad servitatem...

407^r—448 [Lumen anime.] Philosophus in VI. libro animalium — Iste liber est compositus ab apostolico Johanne moderniori ad utilitatem fidei... et ipsum Lumen anime nominavit.

14.

Cod. 312.

Pap., stol. XV., ff 127, 30×22. Vazba bílá kůže, kovové spony.

2 sloupce. Inicialky modré a červené, rkp. čistý a úpravně udělán, ač písmo zběžné. Vodní znamení 1. listu trojprstá lopatka. Vpředu vložen nečíslovaný list s obsahem.

1^r—56^r [Libri sentenciarum]. Scriptura sacra de duobus agit — Explicit quartus et ultimus liber sentenciarum scriptus per manus Petri de Gurzym.

56^{rII} De coreis. Omnis, qui libenter corisat, dyabolo servit. De mulieribus... orma[?] mulierum multos decipiunt.

56^v—57^r Registrum primi, secundi libri sentenciarum, 57^{rII} tercii, ale tu jen nadpis a odtud až 59^{vII} nová ruka zapsala moralistické výklady a definice.

60^r—63^v Diffinicio magistri Adalberti, utrum Maria concepta sit in peccato originali. Aristoteles scribit IX. Eticorum..., na konci rejstřík.

63^v—73^r Incipiunt auctoritates theologie. Dominus dicit in evangelio charitatem — magnanimitate sustineant. Expliciunt auctoritates doctorum.

73^r—80^v Různé excerpty a kázání.

81^r—116^v [Sermones de tempore]. Hora est iam nos de sompno surgere. Nota, quod ad quatuor debemus surgere.

117^r—119^r Seznam čtení nedělních a svátečních (vyskyt. se Viti, Ludmille, Wenczeslai).

119^v Excerpta quedam ex Rationali Durantis.

120^v—123^r Notabilia de vitis patrum, contra peccatores in angulis etc.

123^r Dicta magistri Odonis [super evangelia dominicalia]. Per montem Oliveti intelligitur beata Virgo...

Vlepeny fragmenty brevfe s neumovanými officii de s. Gallo a de s. Martino (stol. XIV.).

15.

Cod. 315.

Pap., stol. XIV.—XV., ff 192, 31×21. Vazba bílá kůže s kováním.

2 sloupce. Červené, někdy i zelené, inicialky. Vevázáno do pergamenového listu (lat. verše XIII. stol.) Nápadně podobno vazbou rkp. 133. Vodní znamení 55, 56, 63 nezřetelné, jako zvláště s ocasem a tlapami (křídly?).

1^r—13^r. Excerpta de statutis domini Arnesti archiepiscopi et primo de confessione.

13^r [Joannis Rigaudi] Formula confessionis... Sicut b. Johannes canonice sue primo capitulo.

61^r—95^v [Henrici de Frimaria expositio super X precepta]. Audi, Israel, precepta Domini — explicit expositio super decem precepta Domini.

96^r Incipit tabula.

100^r—109^r Stella clericorum.

109^r [Tractatus de peccatis]. Verecundia bona et mala.

121^r Armatura sacerdotum. Induite vos armaturam Dei.

128^{rII}—132^r [Tractatus de Antichristo]. Ecce positus est in ruinam.

133^r [Evangelium Nicodemi.] Anna et Cayphas.

139^v [Historia de preliis]. Sapientissimi quippe Egipcii — Anno... M^occc^olxxxxix^o... completum est hoc scriptum.

167^v Currus dyaboli. Legitur in 4. Regum, quod Dominus Heliam — Explicit currus dyaboli completum... anno M^occc^olxxxxix^o.

175^v Rupertii episcopi Olomucensis Libellus de hiis, que ad poenitentiam et confessionem pertinent. Cum sit ars arcium.

192^v [Cause brevitatis dominice oracionis]. Septem sunt cause.

16.

Cod. 316.

Pap., stol. XV., ff 200, 30×21. Bílá kožená vazba s kováním.

2 sloupce. Předzázka pergamenový list s neumovaným liturgickým textem. Nápis na desce: Sermones de tempore et de sanctis.

1^r Recumbentibus illis XI etc. Unde, karissimi, notandum nobis in primis est, quod diebus quadraginta preteritis recolimus iam letissimam

dominice resurrectionis sollempnitatem — supergressa es universas filias.

87^r—92^v In festo s. Procopii. Sint lumbi vestri etc. Luc. 12. In hoc evangelio primo monet nos Salvator sollicite expectare iudicium — Hoc dupliciter potest exponi... — Et sic est finis istius libelli. Avšak pokračují kázání bez přerušení souvislosti, místy snad píše nová ruka (jistě od fol. 177^v). Srv. i fol. 173^v: Nicolai in parte 3a. Sint lumbi in festo Procopi, Thome, in octava Pasce. Cum sero etc. quere in parte 3a etc.

157^r—160^r Ludmille. Simile est regnum celorum... In hoc evangelio determinatur profectus ecclesie in fide et hoc in moribus. Primo, quantum ad vitam activam — Cristus Jesus sponsus Ludmille etc.

162^v—165^v In festo s. Wenczeslai. Si quis etc. Quia si quis fuerit socius tribulacionis, debet fieri et socius consolacionis — Que per singula nobis concedere dignetur ille Marie filius.

178^v—179^r Sancti Procopii sermo. Sint lumbi... et principium invenies in tuis sermonibus. Sed notandum super illo verbo Expectantibus Dominum suum etc. notandum, quod servi istius Domini adventum — talis fuit s. Procopius...

190^r—^v In festo sancte Ludmille. Luc xxj^o. Respiciens Jesus.. munera in gazophilacium w pokladnyczi. Postquam Dominus redarguit phariseos — occidi precepit per servos beatam Ludmillam.

192^r—193^r Sti Wenczeslai. Mt. 16... Tempus evangelii habetur ex processu evangelii — Sic et nos faciamus, ut cum s. Wenczeslao premium digni accipiamus, quod est regnum Dei...

České glosy: 190^v Alegorice duchownie, 193^v czo se zda, 198^r (mezifádkové) in psalmis et in ympnis et canticis spiritualibus, w zalmyech a w chwalach a w pysniech, et psalentes a czuczze.

17.

Cod. 321.

Pap., stol. XV., ff 228, 30×21. Desky dřevěné, potažené bílou koží, spony chybějí.

Vodní znamení fol. 32 volská hlava, 99 trojlaločná lopatka. Inicialky červené. 1^r—2^v jinou rukou než ostatní obsah kodexu, fragment, jak se zdá, nějakého dialogu mezi Petrem a Mojžíšem. Další rkp. má vlastní úslování pisařovo. Zmínka u Zahradníka, Zíbrt Bibliografie I. č. 4270.

3^r—217^v Contractus. Ascendam in palmam... Sicud dicit Bernardus in sermone, per palmam arbor crucis intelligitur — Anno Domini M^occce^oiiij^o iste liber, qui dicitur Contractus, finitus est. (Srv. č. 134 = Johannes Korz) Následuje rejstřík fol. 227^v—228^v. Čeští svatí se nevykytují.

České glosy: 1^r nahoře: decidens przypadczywe, auguriatus czarucze, *farcimila* rzemenek. Po straně v levo: extalus beznohel, saxor hrdyna, campestris polak, alumpnus schowanetz, pyzmo. — 60^v Několik slov, zač. ebetudo hlupost, 226^r tyczynyel kupecztwyte.

18.

Cod. 325.

Pap., stol. XIV., ff 168. Vazba bílá kůže, kování.

2 sloupee. Rozvité červené a modré inicialky. Pečlivá úprava. Vodní znamení: 24 volská hlava, kruh s křížem na tyči mezi rohy, 96 kříž bez kruhu. Na ořízce všech tří stran červený ornament. Na předním příděsti: Custodite precepta mea et facite ea.

1^r Crisostomus super Mateum.

2^r—8^r Rejstřík k Dialogům. — Explicit tabula super quatuor libris Dialogorum beati Gregorii registrata et conquisita per nobilem dominum Petrum de Rosenberg anno Domini 1393.

8^v—95^v [Gregorii pape Dialogorum libri.] Gregorius Sereno episcopo Marsiliensi. Literarum tuarum primordia...

95^{vii}—96 prázdné.

97^r [Sermones de passione Domini.] Stabat iuxta crucem Domini mater... Precipue sicut christiane religionis.

121^r [Johannis Hildesheimensis historia de tribus regibus magis.] [Předchází rejstřík. Zač. dfla:] Cum venerandissimorum trium regum magorum.

146^r [Tractatus de passione Domini et planctu Marie.] Extendit manum suam.

163^r Conversio s. Catherine. Katherina, ut legitur in antiquo libello...

165^r [Sermones de s. Spiritu.]

19.

Cod. 335.

Pap., stol. XIV. (ff 97—179)—XV. (ff 1—96), ff 180. Vazba bílá kožená.

1^r Sermo magistrí Ottonis. Cum appropinquasset Jesu Jerosolymis.

4^v Nicolaus de Dünkelspühl tractatus de corpore Cristi. Memoriam fecit mirabilium.

13^r [Eiusdem] Dubia circa defectus sacramenti altaris. Si contingat, quod sacerdos.

16^r [Decem precepta versificata] Mensch gelaub mer aynen got.

16^v Henrici de Hassia. Sacerdotes plures circa officium.

25^r Guilelmi episcopi Parisiensis dialogus de VII ecclesie sacramentis. Quoniam me sepius...

[80^r se vyskytuje datum 1442.]

80^v Rejstřík k Dialogu.

83^v Verus satirici de potu: Ut vivas sane, a potibus incipe mane. Duo sermones de novo sacerdote et de dignitate sacerdotii.

85^r Nicolai de Dünkelspühl tractatus de VII donis. Egredietur virga.

97^r Sermones de tempore. Ecce rex tuus... Si aliquem amicum ad nos venturum — Expliciant Flores sanctorum a. D. M^occce^olxiii^o.

Vevázáno do listu z r. 1449, jímž Petr Kröpfl prodává „dem Andreas Zirnpenger zu Haselbach.“ Wichner: „Fol. 179 Bohemica.“

20.

Cod. 343.

Pap., stol. XIV., ff 267. Vazba bílá kožená, s kovovými sponami.

Sermones de tempore et de sanctis.

[Prolog]. Alpha et omega... Ecce flecto genua, [text] Ecce rex tuus... De adventu Domini locuturus.

Fol. 122^r: Anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo secundo in domo Clementis, civis Maioris civitatis Pragensis, finius.

21.

Cod. 372.

Perg., stol. XIII., ff 122, 26 × 18.

2 sloupce; na desce: Sermones de tempore.

1^r-55^v Formavit Deus hominem de limo terre, qui ceteris elementis indignior, stellas fecit ex igne, ventos ex aere, pisces et aves ex aqua — [De uno confessore]. In prov. Malum malum est...

56^r-62^v Innocencii III. de miseria humane condicionis. Incipit prologus de miseria humane condicionis. Domino patri karissimo Petro.

62^r-64^r Incipiunt septem criminalia vicia. Primum de superbia. Johannes in Apokalypsi. Vidi bestiam — et misericors Dominus. Amen.

64^r-65^v Osculetur me osculo oris sui. Tria sunt oscula, primum pedum, secundum manuum, tertium oris — neque nubentur.

66^r prázdné.

66^v Opus Rūdperti Holmucensis episcopi super epistolas. Dominica In adventu Domini. Hora est iam nos... Tres sunt hore: Prima est ignorantie, 2. tollerantie, 3. medicine. Ignorantie, dum —

93^v II Ut habitarent secure in terra viventium. Tu předpokládá Wichner konec, následují však kázání, jak se zdá, téhož rázu:

94^r In vigilia nativitatis Domini. Syon renovaberis... Instat tempus renovationis. Sunt autem VI temporis distinctiones — 117^r [de dedicatione ecclesie] in secula seculorum. Amen.

117^v Sermo de nativitate beate Marie virginis de epistola. Dominus possedit me initio viarum... Quid leccio hec hodierna die nativitatis virg. M.

120^r De passione Christi, 120^v Sermo defunctorum.

22.

Cod. 417.

Pap., stol. XV., ff 204, 22 × 15. Vazba bílá kůže.

Zahradník ve Věst. Č. A. 1902; Zibrť, Bibliografie I. č. 4270.

1^r Text, jehož počátek chybí. Po 8 řádkách nadpis Sede in cathedra.

2^r-151^r [Sermones de tempore.] Ad te levavi animam meam... Quis levat... — Expliciunt dicta magistri Hiczinger [?Hiezmeser] super epistolas et evangelia de tempore.

Následují různé výpisky [Nota: quatuor sunt sensus sacre scripture atd.]

158^r Dicta pro cotidiana laycorum communicacione... magistri Francisci et canonici sancte ecclesie s. Crucis in Wlastislawia.

177^v Sermones et tractatus s. Augustini et Chrysostomi.

Na zadní desce uvnitř je vpleten list s českým textem (viz dodatky).

23.

Cod. 428.

Pap., stol. XV. ff 405, 20,5 × 14,5. Vazba bílá kůže, kování.

1^r-36^v Passio Jesu Christi. Egressus Jesus... Karissimi, quamvis indignus nuncius, tamen Deo disponente — Explicit passio bona et multum utilis quoad efficaciam [?!] ecclesie anno M^o 4031 [!].

37^r-55^v Alia passio. Et factum est, cum consumasset — lapidem cum custodibus etc.

56^r-79^r [Fulgentii Ruspensis]. Epistolam, fili Petre, tue caritatis accepi — Explicit opusculum Augustini de fide ad Petrum.

79^r-v Incipiunt capitula in libro de ecclesiasticis dogmatibus.

80^r-87^r Incipit liber Augustini de ecclesiasticis dogmatibus. Alii dicunt, quod est Gygnasii. Credimus — Explicit diffinicio eccles. dogmatum etc.

87^r-97^r Sequuntur auctoritates ex libris Moralium beati Gregorii. Proprietates hereticorum — a malis illesi permaneamus.

97^r-114^r Magister Jacobus. Inter alia disputata ex tempore hec questio versabatur, utrum viris ecclesiasticis seu clericis liceat aliquid possidere — agregare queso dignare. Amen. [Bartoš v svém soupisu nemá. Nález Vilikovského].

114^r-117^r Sermo episcopi Laudensis factus in condemnatione Johannis Hus in Constancia. In nomine Patris... Domini ac summi presidii supplicii invocacione confisus, serenissime princeps — qui est benedictus. Amen.

117^r-122^v Sequitur sermo Laudensis episcopi factus in condemnatione Magistri Jeronimi de Praga in Constancia. Supreme Trinitatis nomine invocato pro presenti proposito occurrit — secula seculorum. Amen. [Hardt, III. I-5, Mansi, XXVIII. 546.]

122^v-125^v Epistola concilii ad regni Bohemie proceres. Sacrosancta Constanciensis synodus universalem Dei ecclesiam representans — 1420 indiccione 8. 26. VII. 2*

125^v-130^v Alia. Quamquam in fidei causa catholicus quisque — obtemperatis non peritur. — Regis Francorum ad cesaream magistratum oratores destinati Ar. abbas s. Anthonii, Guillelmus Sargneti miles, Alanus anhe et Thomas.

131^r-139^r [Johannis Gerson de communione sub utraque.] Oblatus

iuxta seniorum huius concilii Constanciensis monicionem generalem — predisponat. Explicit tractatulus adversus heresim novam [1417, 20. VIII.]

139^r—152^r [Mauritii de Praga tractatus.] Apostolica docet sententia — subtilissima qua coruscant etc.

152^r—153^r [De communione sub utraque.] Hec est declaracio seu statutum generalis concilii... [na sv. Vita 1415] Cum in nonnullis partibus quidam — Directum... archiepiscopo Pragensi...

153^r—166^v Augustinus libro fieri nullomodo potest — et sic est finis. Expliciant auctoritates super communione sub utraque specie cunctis Cristi fidelibus facienda per certos magistros Wiclefistas Constanciam transmissis de Bohemia etc.

166^v—197^r Sequuntur super eisdem auctoritatibus auctoritates, solutiones et conclusiones per magistros Parisienses edite et per concilium approbate, ut infra. Compiler libelli postquam premiserat — suo non congruens etc. Expliciant atd. [ut supra].

197^r—201^r Sermo de corpore Cristi. Patres nostri... Omnes boni veteres in manna cibum invisibilem — eterne mortis.

201^r—209^r Sermo episcopi Laudensis ante ingressum conclavis. Tam ruinam universalem oportunitas — secula seculorum. Amen.

209^r—209^v Hec sunt nomina electorum Romani summi pontificis.

209^v—213^v Ista sunt, que supradicti electores... servare tenentur... Primo, quod infra decem dies — quovis modo procurasset.

214^r—233^v Elloquenti viro — animarum cristianorum. Et sic est finis istius tractatus.

234^r—249^r [Mauritius de Praga, ut supra fol. 139—152.] Apostolica — subtilissima qua coruscant.

249^v prázdné.

250^r—270^v Passio Domini. In illo tempore dixit Jesus discipulis — posuerunt eum. S německými interlineárními glosami.

271^r—336^v [Expositio passionis Domini.] Foderunt manus meas... Quia ista sacra die passio Cristi — ut patet Mat. 28, inducti sunt.

337^r—405^v [Jordani Quedlinburgensis] Inspice et fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est... Etsi Kristus ubique in scriptura dicatur mons — devocionem ministrabit. Amen.

Následují 3 prázdné listy.

Na pergamenové předsázce fragmenty latinského Aristotela (XIV. stol.). Rukopis zpracuje dr. R. Holínka.

24.

Cod. 445.

Pap., stol. XIV., ff 88. Vazba bílá kůže, kování.

Vodní znamení volská hlava s křížem na tyči na fol. 88. Vyžádal si 1912 prof. Sedlák do Brna. Zahradník ve Věst. Č. A. 1902.

1^r [Hermanni Tepelstensis?] Stella clericorum. Quasi stella matutina...

6^r Incipiunt letanie. Letanie bis in anno fiunt...

7^v—37^v [Speculum historiarum.] Incipitur liber de veteri testamento, primo de penitencia. Legitur in libro regum.

38^r—86^r [Commentarius in aliquot veteris testamenti loca.] In principio creavit Deus celum et terram... et continens et contentum... — Amen. Bud tva swatha mylost pochwalena pane boze. Amen.

86^v Hic incipitur expositio misse. Nota: chorus significat virgines [srv. rkp. kapit. č. 1531 fol. 115].

25.

Cod. 459.

Pap., stol. XIV., ff 136, 28 × 20. Vazba hnědá kůže, kování.

Vyžádal si 1912 prof. Sedlák do Brna, 1933 prof. V. Chaloupecký do Bratislavy. Na desce starý nápis: Sermones de tempore et sanctis cum excerptis Bible (vlastní staré číslování 1—94). Na zadní desce uvnitř vlepen obráceně list knihy úroků [?], z XV. stol. nahře seřiznutý a v levém rohu rozežraný. Psán ve čtyřech sloupcích, v několikařádkových odstavcích. Viz přílohu. Zahradník ve Věst. Č. A. 1902.

1^r—94^v Sermo de s. Maria in annunciacione. Ave Maria... hinc magister hystoriarum scolastice dicit, quod Allexander rex, qui totum mundum devicerat — Explicit summa summarum sive libelus ex diversis libris collectus. Na okraji pozd.: Soccus de voragine liber... Posco finales, quia deficiunt sotulares.

2^r De sancto Adalberto: Vidi alterum angelum... Legitur in libris morum: Quando aliquis vult servire — pie salutantes etc.

85^v Sermo de s. Wenceslao. Qui michi ministrat, me sequatur... Si aliquis rex volens bellum intrare promitteret omnibus suis — dic hystoriam et quomodo pro talibus ipsum Dominus respexit... Spiritum sanctum Amen.

95^r—123^v In primo capitulo Genesis dicitur de septem operibus dierum, in secundo — Explicit extractum tocius bible per manus [!, nic více]. [Bledším, menším písmem] hystoriace tyelestnye, allegorice duchownye tropoloyce naboznye, anagoyce bohoboyne. Níže nad hystoria: tyelest.

124^r—^v Nota registrum [ke kázáním 1—94] [jinou rukou.]

125^r—136^v [Sermones de sanctis]. Ecce gentem, quam nesciebas, vocavi... [Sermo de s. Petro martire]. Tu signaculum plenitudinis... Verba ista specialiter dicta sunt de primo angelo (127^r Zygyzmundus, 129^v de s. Hedwyge) — poslední, nedokončený, de s. Leonhardo.

135^r—136^r De s. Procopio. Optavi et datus est michi sensus... Ista verba appropriantur b. Procopio, de quibus ipse... 135^v Beatus Procopius abbas nacione Bohemus Sclavonicis apicibus — sicque viam sospes carpsit, qui venerat, hospes etc.

České glosy: 1^v nahře affliccio przacze [!], 63^v v textu quin eciam examinares id est gystoty chtyel ssy dogyty, 64^v circumdedit me indumento odyel mye [v posl. dvou případech glosa znovu zapsána i in marg.] 3^r [okraj] relaxat i. osslaby, 10^r vt'rpenye, 20^v mitigat [pozd.] wtysshugye.

26.

Cod. 460.

Pap., stol. XV., ff 174. Vazba bílá kůže, kování.

Dva sloupce. Vodní znamení 11 trojprstá lopatka. Nalepený list, 2 sl. po straně: Anno Domini incarnationis M CCCC XXX in Bud. Anno incarnationis Domini M CCC XXX | in Budways ego ieiunavit totam | et integram quadragesimam Deo | ad honorem et gloriam et omni die | missam defunctorum legi in ecclesia et omni | et sepe ploravi . . . lacrimas, ecclia pax | dedi albam.

1^r Thome de Aquino Summa de ss. sacramento. Ecce intelliget servus meus . . .

122^r [Statutum Arnesti.] Statutum domini archiepiscopi sic dicit.

138^v Questiuuncule hee quesite sunt a magistro Stephano, quondam vicario in spiritualibus domini Arnesti. Tunc autem idem magister fuit canonicus regularis in Rudnycz.

139^v Versus de virtutibus et viciis.

142^r [Meditatio super passione Domini]. Legimus Dominum ante sex dies . . .

154^r Conclusiones super IV Sentenciarum. Samaritanus distincione prima . . .

27.

Cod. 464.

Pap., stol. XV., ff 160. Vazba bílá kůže.

Listy 8—12, 68—72, 84^v, 160 prázdné. Vodní znamení 9 dva jehlance vedle sebe, pod nimi značka R, 68 volská hlava s křížkem na tyči, z tří trojúhelníčků, 57 trojlalok.

1^r—7^v [Tractatus de confessione]. Ad laudem Dei, animarum salutem . . . [konec chybí].

13^r—67^v Andree Hyspani Lumen confessorum. [Prolog] Lumen confessorum vocatur hec doctrina [text] Lumen penitenciariorum — Explicit tractatus seu doctrina, que vocatur Lumen confessorum, editus et compilatus ex multis sanctorum dictis et doctorum lecturis per indignum penitenciarium minorem Romane curie, sacre theologie magistrum Andream didaci Hyspanum ordinis s. Benedicti . . . Scriptum per Jacobum de Moravia cognomine Dürmichel a. D. M^occcc^oxxxiiiij^o. [srv. rkp. č. 188].

73^r—83^r [Tractatus de indulgenciis.] Indulgentie cum iam gracia habundante — [na poč. 6 řádková německá definice odpustku v textu].

85^r [Epistola Henrici de Hassia.] Amicorum sincerissime virtutis . . . reverendo domino E. de Yppolone [Eberhard de Ippelbrun], ecclesie Maguntine decano, H. Langenstein dictus de Hassia.

87^r Sermones. U některých udáno jméno autorovo, tak 102^r Conradus de Ebraco, 141^r Henricus de Hassia, 144^r Fridericus de Nurnberg ord. Carmelitarum anno 1384.

Zadní předsázka (pergam., XIV. stol.) má fragment z „Institutiones Friderici II. archiepiscopi Salisburgensis“.

28.

Cod. 466.

Pap., stol. XV., ff 158, 30·5 × 20·5. Vazba bílá kůže, kování.

Vodní znamení 95 poloviční rohaté zvíře s hřívou a prackami, 32 trojprstá lopatka. Zmínka u Zahradníka.

1^r—7^v Ordo misse cum notis musicis.

8^r—17^r [Sermones, prvý de corpore Cristi, ostatní většinou de animabus.] Dominus noster Jesus Cristus, ut testatur apostolus, in qua nocte tradebatur, accepit panem — Finis adest operis.

17^v—18^v [Tractatus medicinalis.] Si vis sanus fieri in januario, de vino optimo de mane unum haustum sume — tempus esse nebulosum. Obrázek lidského těla pro návod, kdy pouštět žilou. V textu jména měsiců i česky: leden, vnor, brzezen, duben, may, czrwen, czrwnecz, srpen, zarzyg, rzygyen, lystopad, prosyiecz.

19^r Microcosmus vel minor mundus. Ver. Nota, quod in vere omnia renascuntur — removet corporis.

19^v prázdné.

20^r—42^v [O kazatelích a kázání, pak sermones de sanctis.] [2 sloupce, iniciálky buď žlutohnědé nebo vynechané.] Conversacio predicatoris inter homines — ideo dicit angelis suis etc. [36^r Procopii, 39^r Wenceslaus].

42^v [Theobaldi episc. Physiologus, výklad bez textu.] Tres leo naturas habet. Nota, quod leo.

44^r—72^v In illo tempore . . . Dominus ac redemptor noster, fratres karissimi, qui semper equalis est Deo patri — regnum celorum. Amen. Explicit postilla dominicalis de tempore.

72^v A est littera, sicut dicit Ysodorus — Acharis idem est, quod generosus[?]. Epicharus i. supra graciosus, plus quam alii.

73^r—77^r [Sermones.] Hora est iam . . . In hiis verbis . . . nos fidelis . . . s. Paulus, qui scit salutem hominum, quia — suscipere volentibus.

77^v—78 prázdné.

79^r—92^r Gesta Romanorum. Dorotheus imperator — Expliciunt Romanorum gesta Dalekatye do Rzyma czesta. PROPTER PIUM PROCOPIUM. A ktöz tomu newyerzy ale nechat przemyerzy.

92^r—94^r De s. Zygismundo historia. Sic vir Deo plenus — Si quis furatus fuerit ovem.

94^v—101^v prázdné.

102^r—149^v [Sermones.] Altera die iterum etc. Crisostomus. Quia multi hiis, que a principio Johannes dicebat, non attendebant, secunda rursus eos excitat voce, dum dicit Altera die . . . Beda. Stabat quidem Iohannes — mistice autem Herodes, qui interpretatur pelliceus [tu končí, patrně nedopsáno].

150^r—154^v [Dialogus Anselmi cum Maria de passione Domini.] Tuam ipsius animam pertransivit gladius.

154^vII—158 prázdné.

Na předsázce fragment brevffe s neumami (stol. XIV.).

29.

Cod. 478.

Pap., stol. XIV., ff 54. Vazba bílý pergamen bez destiček.

Vodní znamení 49 dva kruhy nad sebou profaté kolmičí. Alanus ab Insulis de planctu nature.

Inc. In lacrimas risus, in luctus gaudia verto — Explicit Alanus de planctu nature per manus Johannis de Polna scriptus... finitus in feria proxima post Quasimodogeniti anno D. 1365.

Následuje 4verší: Alanum brevis hora brevi tumulo sepelivit.

30.

Cod. 483.

Perg., stol. XIV., ff 52. Vazba bílá kůže.

Studoval v lednu 1890 Max Goldstaub z Mnichova. Zmínka u Zahradníka.

1r [Tractatus de diis gentilium Petri Berchorii]. Cum antiqui plures deos... [17 prázdných míst pro obrazy bohů, srv. „Bratislava“ IV, 1980, 108 č. 3].

13v—15v Valerius libro III. ponit enigmata Aristotelis septem. — Enigmata satis declarata. Domino gracias.

15v—25v Declamaciones Senece moralizate. In civitate Atheniensi fuit constituta lex — Finiunt declamaciones moralizate Senece compilate per honorabilem virum dominum Bizybiconem archidiaconum et vicarium in spiritualibus. Zdrava bud maria mylosti plna etna knyezno.

26r—v [zběžnější, pozdější rukou] Richardi a S. Victore sermo. Diliges dominum Deum tuum... Postquam homo creatorem...

27r [Iniciálky přestávají.] [Hugonis a s. Victore mystice significaciones animalium s. scripture] Desiderii tui, carissime, petitionibus...

44r Incipiunt dicta Johannis Chrysostomi de naturalibus. Igitur Jacob benedicens filium [recte Theobaldi Physiologus].

31.

Cod. 524.

Pap., stol. XV., ff 292, 22,5 × 16. Vazba hnědá kůže, vtištěné ozdoby.

Na desce nápis: Sermones cum tractatu de sacramentis. Studovali Šembera a Menčík (1879). Zahradník ve Věst. Č. A. 1902.

1r Feria quinta in cena Domini. Jo. VI. Amen, amen, dico vobis... Hoc dixit in synagoga docens in Capharnaum. Multi ergo audientes. [Na prvních 3 stranách červeně psané německé glosy].

3r—64r Sequuntur auctoritates collecte cum diligencia. Jo. XVI. Nunc iudicium est mundi — Tunc dicit in tali devocione existentes pomoztez my pana boha poprozyty etc. Explicunt auctoritates suprascripte sabato ante purificationis s. Marie a D. Mcccc^oiiiij^o.

46r concussum est id est zburzylo se mare, 55v dicit Richardus de media villa.

64v prázdné.

65r—119r [Formula confessionis.] Sicut dicit beatus Johannes in canonica sua — et in hoc terminata est formula confessionis...

119r—133r [Sermones, hlavně asi de corpore Cristi.] Caro mea vere... Plinius in libro rerum dicit, quod linx est bestia — Et in hoc approbat sacrosanctum generale concilium ecclesiam... catholicam representans vel universalem militantem et hoc sede vacante, sed iam... dominus Martinus papa quintus est sumus pontifex ecclesie militantis et Sigismundus rex imperator eius et omnes Cristiani socius mundi sunt eis subiecti preter Hussitas.

134r—135v Incipit confessio generalis fratris Alberti dicti Woytyech de Psarz — nec manifestans [ed. Kotsmich, L. fil. XV, 1888, 37—41].

135v—137r Česká homilie na text: Expurgate vetus fermentum. (U)czyste sstary kwass — Takez on kdyz czo dobreho o kom [ed. Kotsmich l. c. 41—44].

137v—271r [Sermones.] Factum est autem, dum appropinquasset Jesus Jericho. Nota, quare Dominus venerit Jericho — vero tacuit prudenter etc. Rogemus.

271v prázdné.

272r—292v Quis vestrum arguet me... Tota causa passionis Cristi fuit duplex — faciat pro culpa.

32.

Cod. 546.

Pap., stol. XV., ff 179, 22 × 14,5. Vazba bílá kůže.

Zmínka u Zahradníka.

1r—52r [Jacobi de Lausanna Moralitates.] Abicit mundus pauperes et honorat divites. Nota Augustinus dicit, quod corvus est — et ad demonem. Cetera in libro narrationum, ubi gulosi in morte, capitulo ultimo. Finit tractatus bonus et utilis.

52r—59v [Sermones de sanctis.] Sequitur sermo de conversione s. Pauli doctoris summi etc. Vas electionis... Hec verba dicit Dominus ad Ananiam... Eadem verba potuit dicere ad angelum custodem sacerdotis — [de s. Maria Magdalena] ergo multum dilectus fuit Deo et hominibus.

60r—107r [Bonaventure Stimulus amoris.] Liber iste, qui Stimulus amoris in dulcissimum — et secum in eternum regnare, qui...

108r— [Commentarius super Cantica canticorum.] Materia huius operis sunt fideles existentes ante adventum Cristi et in eius adventu... [text] Osculetur me osculo oris sui. Salomon inspiratus divino spiritu composuit hunc libellum — Cristi bonus odor sumus Deo in omni loco. Amen.

Istum scriptorem, bone Jesu, fac meliorem. Explicit liber iste, gracias ago tibi, bone Jesu Criste.

135v—146r [Sermones.] Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. Phi-

losophus: Hominem ex duobus naturis dicimus esse compositum... [140^r Sermo b. Augustini de cogitationibus, 142^r eiusdem de conversione ad Deum, 142^v eiusdem de Abraham, 144^r de igne purgatorio] — ac timent penam.

146^v—147^r [jinou rukou] Dabit Dominus ipse... Ecce virgo concipiet Ys. VII. Vere novum, vere mirabile — dedit signum.

147^v—148^v prázdné.

149^r—160^r Různá kázání.

160^r—162^r Incipiuntur dicta b. Bernardi super Salve regina salutatione s. matris Marie. Amen. Ad salutandum B. V. M. primo debes — dulcis preellectis.

162^r Visio sola Dei sueque dulcis faciei [17 veršů; Bibra].

162^v [Sermo.] De s. Spiritu.

163^v Item Bernardus super missus est.

164^r—165^v De s. Wenczeslao sermo bonus. Si quis vult venire... Crisostomus: Non cogit sequi et pati, sed libere... Sequi Cristum — et talis rixa[?]

168^r—169^v Corizatrices multa mala faciunt. [Srv. rkp. vyšebrodský 31 fol. 150—151.]

170^r Incipit narratio quedam satis utilis et bona, quam scribit beatus Gregorius.

178^v České modlitby [viz přílohu].

33. Cod. 550.

Pap., stol. XV., ff 404, 21 × 15. Vazba bílá kůže. Nápis Quadragesimale.

Zřbrt ČČM 1909 str. 443; J. Vilikovský LF 1929 str. 246, »Bratislava« IV, 1930, 88/9.

1^r—16^r Honorii Augustodunensis Elucidarius. Sepius quidam rogatus — Explicit Enuclarius.

16^r—19^v Nicolai de Trano Rubrica de officio lamentacionum. Pro presentis tractatus declaratione — Amen, id est fiat.

19^v—54^v Johannis de Sacrobosco Tractatus de sphaera materialii. Scribit itaque philosophus — secula seculorum. Amen.

55^r—208^r Quadragesimale. Convertimini... Videns vos pauciores — Et sic est finis huius Quadragesimalis sabbato ante conductum pasche anno Domini M^occcc^oxxxiiij^o tempore persecucionis Wikefistarum sive Husitarum. Fragmenty téhož Quadragesimale v cod. 590. Srv. níže.

209^r—289^v Sermones de tempore. Mementote quomodo salvi — et veniale consumitur et cetera.

290 prázdné.

201^r—368^v Henrici de Primaria Sermones de sanctis. Ascendam in palmam — Ibant apostoli gaudentes.

369^r—396^v Commentarius in Adalberti Ranconis de Ericinio cantilenam. Ach in luctum chelym verto — vivit et regnat Amen. Částečně uveřejnil J. Vilikovský, »Bratislava« IV, 1930, 114-28.

396^v—397^v Versus memoriales.

398^r—404^v Anselmi Cantuariensis de passione Domini. Sanctus Anselmus longo tempore — pervenire valeamus. Explicit Anselmus per manus Martini de Kdyna finitus sabbato post Epiphaniam Domini anno Domini M^occccxxiiij^o et cetera.

34. Cod. 564.

Pap., stol. XV., ff 138, 21,5 × 15. Vazba bílá kůže.

2, fol. 1—7r pak 3, sloupce.

1^r—7^r [Versus memoriales.] Vippera vim patitur sine vi pariente puella — hoc bene decernit sic et qui singula cernit.

7^v—8^v Nota circa isto evangelio: Prope erat pascha iudeorum — Castorem papam.

10^r—11^r Incipiunt dissuasiones super matrimonio contrahendo et allegaciones Johannis, Petri et Laurentii et[!] Goliath socium eorum. Sit Deo gloria — Qui omnes litigant sic de coniugio. [52 strof, 4veršových, 1 dvouveršová.]

11^v prázdné.

12^r—29^v různé výpisky a poznámky theologické a lékařské, fol. 20r, 21v, 28v, 29r i německé. (Všechno od fol. 10 jednou rukou.)

30^r—55^r Kázání Milíčova. Sacerdotes contempserunt. Ezech. XXII. Reverendi domini et patres, sicut omnipotens Deus pro salute generis humani in sit — Expliciuunt sermones domini Miliczky scripti Prage.

58^r—94^v [Sermones.] Parvulus natus est nobis Ys. IX. Pontificalis infule gemma splendorosa ac doctrinalis glorie lampas rutilosa — misericordiam consequetur. Kázání zabírají i fol. 105^v—108^r, 117^r—138^r.

96^r—104^r [Theodori Casinensis?] Epistola ad regem Karolum de monasterio s. Benedicti directa. Propagatori ac defensori — de criminalibus delictis.

109^r—114^v Incipit ortus, conversio... vita et passio s. Lazari... Lazarus amicus Altissimi.

Fol. 9, 16, 22, 23, 28^r, 55^v—57^v, 61^v—64^v, 72^v, 76^v—78^v, 95, 104^r—105^r, 108^v prázdná.

35. Cod. 569.

Perg., stol. XIV., ff 121, 23,5 × 17. Vazba bílá kůže.

Na desce nápis: Sermones officiali[!] 2 sloupce. Zahradník ve Věst. Č. A. 1902, Zřbrt, ČČM 1909 str. 433 podle Wolkana.

1^r—11^r [Sermones.] Egressus Jesus perambulabat Jericho. Dominus

noster J. C. intravit Jericho... O mira res, qui est, quod perambulando invenis — Finis est sermonum electorum et cetera. Následují auctoritates z Bernarda.

11v Incipit registrum sanctorum per circulum anni [k následující sbírce].

12r—12l [Officiarius de sanctis.] Elige tibi viros... [Andree]. Hec verba scripta sunt de Machabeis — [červeně] Hunc officiarium comparavit dominus Andreas Paczavensis propriis manibus et pecuniis suis in remedium anime sue, qui habuerit post mortem... Ave Maria anno D. 1386 in Budways scripto.

45r—46r [De s. Adalberto.] Egrederere de terra... Verba predicta quondam Deus locutus est b. Abrahe patriarche, sed optime conveniunt b. Adalberto martyri, cuius hodie festum agimus — celos invexerunt etc.

88v—90v [Ludmille.] Eripuisti me... Ad laudem et honorem b. Ludmille, cuius hodie solempnia sancta colit ecclesia [89v gloriosus dux Borziwoy ipsam existentem filiam cuiusdam comitis de ipsa Bohemia nomine Slawiborii] — Quod nobis donet.

90v—93r Wenczsslay martiris. Tradet autem frater... Inter cetera, que futura predixit Dominus — [91r Iniquissimus frater eius Boleslaus felicibus eius actibus invidens] — nos perducet.

Officiarii sermones de sanctis ještě v dalších dvou rkpech č. 337 (pap., stol. XIV., ff 116. I tu se vyskytují Vojtěch a Václav, fol. 103r letopočet [M] CCC° lxxxvi°; následuje ještě 111r Sermo de novo sacerdote. Nuptie facte sunt in Chana...) a č. 628 (pap., stol. XV., ff 120.).

36.

Cod. 570.

Pap., stol. XV., ff 331, 21,5 × 15. Vazba bílá kůže.

Vodní znamení prvních listů volská hlava s přímkou mezi rohy, končící sedmiločným kvítkem. 254 volská hlava s přímkou mezi rohy, končící křížkem v kruhu. První dva listy Wichnerem nečíslovány. Na zadní stránce prvního listu latinský přepis: O vita solitaria, balneum peccatorum, spiritualium deliciarum paradisos, anime devote consolacio singularis, felixque expectacio futurorum. Hec recepti de pariete monasterii Cartusensis Prague. Zmínka u Zahradníka.

1r—91v [Sermones de sanctis.] Corde creditur... Magister sententiarum in 3. libro dist. 3. cap. 3. dicit super illo verbo: Unus Dominus, una fides — Et sic est finis huius operis et hoc utile de sanctis. Amen, amen, amen. [Čeští svatí se tu nevyskytují.]

92 prázdné.

93r—114r In diebus illis audi vocem de celo — secundo pertinet ad Patrem de celo.

117r—128v [Sermones de sanctis. In festo s. Katherine, 122v In die s. Mathie, 126v In die quinque fratrum].

124r Discite a me, quia mitis sum, nadepsáno: ze thichy sem wobczowaný.

126r suave sladké, iugum gho, onus brzyemye.

129r—252v Thomas cisterciensis super Cantica. Osculetur me osculo oris sui... Hec est vox sinagoge — Et sic est finis huius libelli seu voluminis super Cantica canticorum sub a. D. M°cccc°xix°. Est finis seu finitum feria quar [!] tertia post Palmarum. [V rkpe univ. 719 připsáno Tomáši Akvinskému.]

253r—260v prázdné.

261r [Exempla moralia.] Monachus quidam iuvenis in Hemenrode fuit, qui per carnis incentiva — [od 321 se zdá jiná ruka, ale ještě 322v stabat aliquando conventus de Hemenrode].

České glosy:

323v videny (contemplacionem), žádost (desiderium), hebka (flexibilis), przygymany, roshorlyuanye. — 323v—324r Martha autem satagebat snasnost vel pilnost alia frequens ministerium XI przy vstawicznem vsilowany vel pracowanye. — 324r hoynost, roskoschi, dari. — 327r dole: A tot su slova swateho czteny iakoz zalezty ot slova acz do slova pro pana hospodyna at nam raczy dati swu swatu milost prosime drahe panny... — Otecz syn duch swaty racz nam daty swu swatu milost. Pomocz drache panny marie ye swech swatich rachcz byti s namy amen milost a mudrost a nawczeny Ducha swateho racz nas swech nawstewiti.

37.

Cod. 586.

Perg., stol. XIV., ff 99. Vazba pergamenová.

První pergamenový list nečítán. Na něm pozdější rukou německý překlad zaltáře. Touž rukou kousek německého překladu vepsán na fol. 15v, jež původně ponecháno prázdné. Zahradník ve Věst. Č. A. 1902. Značkování červené a zelené. Rukopis má vlastní číslování. Na listu, podle číslování Wichnerova 96, je číslo 100 číslování původního. Na tomto listu na zadní stránce je explicit knihy: Explicit Greculus... scriptus per manus fratris Jacobi dicti de Byczouia... anno Domini 1343 consumatus sabbato in vigilia sanctissime Trinitatis. 97—99 rejstřík.

38.

Cod. 590.

Pap., stol. XV., ff 168, 22 × 15. Vazba bílá kůže.

Zahradník ve Věst. Č. A. 1902.

1v—28r (?) Excerpta z Quadragesimale, dochovaného v opise rkpu admontského 550. Dominica prima in quadragesima. Hodie octo dies vocabatur carnisprivium muliebre. — [Viz dodatek].

29r—v [v bezprostřední souvislosti s předchozím textem.] Unde ethomologice in bohemico sic dicitur al. le. lu. ya

(29v) al alle horze meho mynuleho zamucze [!]

le lepy gsem bozym wikupenym nynye

lu luczipera nebo luczka sye neboge

ya ya giz hrzechow nemagye protoz wesele zac
nu Boh wssemohuczł.

29v Fabula [Viz dodatek].

30r—31r Kázání [o vzkříšení?]: Maria Magdalena — dixit vobis.

32v—36v Corporis Cristi a jiná kázání.

37r—144v Incipit quadragesimale in capite jejunii. Beatus Paulus 1. ad Ephesios scribens dicit: Redimentes tempus, quia dies mali etc. in quibus... Unde carissimi tocus anni dies mali dici possunt... et maxime dies carnisprivii — Quod nobis prestare dignetur... Explicit Quadragesimale per manus M.

145r—148v Nativitatis Marie. Gloriam huius virginis — hec Bernhardus.

149r—152r Qui nos suos discipulos... ipsius verba audite, que tenentis — Amen. Odtud jiná ruka.

155r zzlute zzelenim. blankitne zbyelym bene stat.

155v České recepty. [Viz dodatek].

156v Česká báseň. [Viz tamtéž].

157r—167r [jinou rukou] [latinská kázání] 1. de assumptione, poslední de novo sacerdote.

39.

Cod. 596.

Pap., ff 123—183; perg., stol. XV., ff 192, 21 × 14. Vazba bílá kožená s vtačenými ornamenty.

G. H. Pertz, Archiv X. 1849. str. 641 č. 596. 25 listů nepopsaných: 24v—25v, 45—48, 52v—56v, 86r, 128, 138v—140v, 150r—152v.

1r—24r Incipit opusculum tripartitum Johannis de Gersona de preceptis, de confessione et de sciencia moriendi. Cristianitati suus — observatur.

26r—39v Prima tabula, in qua continentur salutaciones. Sanctissimo — reducat etc. Explicit tractatulus de usu et modo dictandi editus per venerabilem magistrum Jodocum de Haylprun, waccalarium formatum in theologia.

39v—44v Incipit de exordiis. Quia melius ex forma quam ex materia — Explicit tractatulus de exordiis octo modorum Deo gracias.

49r—52r Hic incipiuntur auctoritates I. libri Ethicorum. Omnia bona appetunt — hominis.

57r—85v Rethorice dulcedinis florenti sermone eiusque serenibus preceptis — feliciter pervenire.

88v—105r Coniam communicaturus[?] caritative meis desiderantibus hoc, quod de modo predicandi — Explicit ars predicandi per reverendissimum magistrum Mauricium Leydis per manus domini Nicolai Wegselpām a. D. M^occcc^o et lij.

105r—108v Sermo de visitatione Virginis benedictae... Johannis de Capistrano. Audivit Elizabet salutacionem...

109r Tractatus de ludo. Genimina viperarum, quid vobis demonstravit.

111r—127v Ars generalis [s figurami].

129r—138r Statuta et consuetudines ecclesie Brixiensis. [Z r. 1422.]

141r—144r Sermo de rixis inter Fredericum III. et fratrem eius Albertum. Prefulcite, magister ac comprogenialis amantissime — amator est operum sempiternus.

144v—149v Epitaphium domini regis Alberti. Ecclesiam Cristi — tuendo malum. V tom: 145v—146v Contra Rokyezañ: Cum sutor, sartor — ad ulla mala.

153r—160v Incipit liber epythetorum compilatus a magistro Iohanne de Aquilegia in dictamine refulgente. Unus est pater — promittit fieri.

161r—184 Circa confessionem — servus gaudet [nedokončeno].

184r Paulus episcopus, servus servorum Dei... Licet inscrutabilis superni auxilii [1468, XII. Kal. Mai].

186r—188r Paulus episcopus, servus servorum Dei... Regnans in secula sempiternus [?]... Ista copia collacionata et concordat cum originali scriptum [?] per me Nicolaum Wegselpām tunc temporis divino cooperectō in valle seeli anno 1458° etc.

40.

Cod. 603.

Pap., stol. XIV.—XV., ff 183, 21 × 15. Vazba kožená.

Vpředu i vzadu po jednom pergamenovém listě (liturgický text s notami). Na začátku řada listů (cca 9) vytržena.

1r Augustinus. O sacerdotes Dei, vos tangunt sermones mei — non ventre, sed mente debet portare.

1r—4r Sermo de novo sacerdote. Gloria et honore coronasti... David propheta previdens dignatem sacerdotum — Dominus noster, qui cum Deo patre vivit...

4r—v [Pozd. rukou.] O dya Dei potencia — notus est patribus [Analecta hymn. 20, 115].

5r—11v Coniuracio demonum. Nota: cum obsessus venit ad ecclesiam — habete fidem Dei. Amen dico vobis etc.

11v—13v Sermo de animabus. Cecidit corona capitis nostri... Verba ista... Que verba cum clamore et fletu cottidie — voracitate virtutes anime consumat.

14r Historia de predicatoribus et regno celorum. Legitur in hystoriis Alexandri, quod cum quodam tempore processisset — hec tam dulciter solent cantare.

14v prázdne.

15r—v De corpore Cristi tenendum est secundum fidem nostram — totum integrum.

16r—17r Queritur, que fuerunt opera Cristi ab anno xij^o — Hec Josephus super Matheum de vita Cristi compendiose ponit a duodecimo anno.

17^r—19^v Ut queant laxis, Antra deserta [s německým překladem].
20^r—23^v Revertere, Sunamitis, revertere... Vocat Dominus peccatricem et non cogit — Si civitatem non habueritis.

23^v—24^v Cyrilli et Methodii. Diffundente sole iusticie — migravit ad Dominum.

23^v [Několik historických poznámek.] Anno Domini ̅̅̅̅ [!] M^oc^oe lxxi^oiiij occisus est rex Ottacarus — Anno D. M^oc^occ.xlvii^o factus fuit terre motus et civitatis Willach subversio.

25^r [Zde dolní dvě třetiny odtrženy.] Libri biblie Genesis — Aggeus. Nota: septem gaudia beate Virginis, que notantur per VII — prestare digneris. [Na okraji ještě nápis: virtutes vini distillati].

26^r—118^r [Henrici de Frimaria Expositio Decalogi.] Audi Israhel precepta — Explicit expositio decem preceptorum finita in die ss. apostolorum Petri et Pauli existentes[!] die dominica sive dominica quinta post penthecostes a. D. millesimo tricensimo[!] nonagesimo nono.

Finis adest operis, mercedem posco laboris.

Jo tibi sit primum, do medium cusque sit ymum. Amen.

118^v—121^r Te ̅̅̅̅ [!] dum post synodum cleris celebraret — tenax vigor rerum. (Vilikovský, Lat. poesie zák., str. 97.)

121^r—^v Notabile bonum. Quidam rusticus ad sanctos patres veniens... [Johannes abbas]. De s. Barbara martire gloriosa. S. Barbara virgo Nycomedie — a fulmine redacta est in pulverem.

122^r—133^r Item confessio bona. Ich armer sündler — des ewigē lebens. Amen.

133^v Incipit tractatus de Antichristo bonus. Cum vidisset abominationem desolacionis [jen 1 strana, ostatek chybí].

134^r—173^r [Constitutiones pontificum.] Prvá je Bonifacia VIII. [De testande feritatis], poslední Urbana [Quia, sicut displicenter accepimus].

173^v Abbreviaciones in iure canonico.

174^r—179^r [Sermo.] Dum medium silencium... In quibus verbis notatur adventus filii Dei — cum angelis frui visione in futuro, Amen.

179^r—183^r De dedicacione. Sanctificavi domum hanc — usque in sempiternum. Rogemus ergo Dominum.

183^r—^v Collecte in novo anno. Omnipotens sempiterne — et in mellifluo.

41.

Cod. 607.

Pap., stol. XV., ff 194, 21,5 × 15. Bílá kožená vazba.

Na desce nápis: Sermones.

1^r—78^r Adventus Domini ante natale Domini in tota universali ecclesia — et ceteris peccatoribus.

44^v—45^r české glosy. Když kral slawnosty do pekla, aby gye po-boyowal, wsel gyst a sastum angelsky przyed oblyzecem gehu wrata

(brany) i dijaboli. Cum rex glorie Cristus infernum debelaturus intraret et chorus angelicus ante faciem eius portas principum tolli praeciperet.

78^v prázdné.

79^r—163^v [Sermones de sanctis.] De s. Nicolao. In diebus suis placitus Deo — de piscibus, quos prenditis etc.

117^v—119^v Procopii. Dilectus Deo et hominibus. Eccl. 45. Magnum diligi ab hominibus, maius diligi a Deo — multitudinem sanctorum.

137^v—140^r Ludmille. Die tertio induta est Hester... Regina Hester volens gratiam regis Asueri — Si malum etc. [české glosy: 137^v appropriata: przigednane, 138^r podpazmy: sub asselis].

144^r—147^r Wencesslai. Te laudabunt fratres tui. Gen. 49. Verba predicta tria ostendunt: quid facere, quid laudare — et Spiritus sanctus. Amen.

Následuje ještě sbírka kázání jednou rukou psaná ff 165^r—177^r, 180^v—181^r, 182^r—184^v, 178—180^v, jinou rukou Maria optimam partem... Fol. 164, 177^v, 181^v, 185 prázdná.

186^r—190^r Tractatus b. Jsdori de norma vivendi. Age, fili, ut oportet — despicias.

190^v—194^v Beata Elizabet langravia Turingie — lumine oculorum recepto.

Vpředu i vzadu po 1 pergamenovém listě (XIV. stol.) s fragmenty kázání.

42.

Cod. 615.

Pap., stol. XIV., ff 69. Vazba bílá kůže.

2 sloupce. První list nečíslován (je na něm latinský text).

1^r—53^v [Sermones.] Incipit de sanctis. Stabat Johannes... Cristus post baptisma pluries — Finitus est libellus iste in vigilia s. Procopii per Thomam altariam in Budways... sub a. D. 1374.

31—32 prázdné.

54^r Epistola pro defunctis.

55^v De ultimo adventu Domini a j.

59^v—60^r Petis a me, mi frater karissime, quod numquam — Explicit formula honeste vite b. Bernhardi.

60^v [Eiusdem de cura rei familiaris.] Generoso militi et famoso domino Johanni castri Ambrosii Bernhardus... Doceri petis a nobis.

62^r De dignitate sacerdotum.

64^r [Versus memoriales super evangelia.] Generat, magos vocat, Egiptum petit.

Na zadním přidešti fragment německého kázání, snad touž rukou jako v rkpe č. 586.

43.

Cod. 620.

Pap., stol. XV., ff 215, 22 × 14,5. Vazba červená kůže, kování.

Na přední předsázce poznámka: Recepti possessionem ecclesie mee in Haws anno etc. [MCCCC] LXVIII in die penthecostes.

1r—171v [Sermones intitulati Flores de sanctis.] Relictis retibus... Quidam dixerunt: frequenter predicatur nobis... [poslední je de passione Domini; čeští svatí se nevyskytují].

171v [Thomae de Haselbach sermo de cena Domini.] Hoc facite in meam commemoracionem... Et in hodierna epistola.

181r [Arnesti archiepiscopi statuta provincialia.] Arnestus... Rex magnificus.

212v Excerpta de erroribus Iudeorum in Talmud composita per Theobaldum... Talmuth est doctrina.

44.

Cod. 633.

Pap., stol. XIV., ff 122. Dřevěná vazba v hnědé kůži.

Na vnitřní straně přední desky vlepen pergamen, na kterém je velkým písmem v rohu: Lucas Mitt'perger (Mittersperger?) plebanus ad sanctum Michaelem. Níže menším písmem seznam zádušních mší (viz přílohu). Na líci prvního listu německy Credo a Salve regina, na líci 2. listu německý výklad na Mane est vobis ante lucem surgere. Na vnitřní straně zadní desky končí latinský text: Chum heyliger geist Erleuchte deiner treuen hercz. Zahradník ve Věst. Č. A. 1902.

2r Mane est vobis ante lucem surgere. In istis verbis monemur...

81r [Homiliae patrum.] Erunt signa in sole et luna. Homilia s. Gregorii. Salvator noster.

Jméno Mitterperger vyskytuje se i v kodexu č. 342 (stol. XV.).

45.

Cod. 667.

Pap., stol. XV., ff 105, 215 × 15. Vazba bílá kůže.

Zahradník ve Věst. Č. A. 1902.

1r [Andreae de Broda tractatus de corpore et sanguine Cristi.] De sumpcione venerabilis.

31v Decretum concilii Constantiensis. [Cum in nonnullis partibus]; srv. kodex č. 428 fol. 152r.

30 Articuli Wicklefistarum. Universitates, studia...

34r Articuli Johannis Hus. Substantia panis.

35v Sentencia damnacionis contra Hus. Feria quinta in die s. Procopii.

38r Česká báseň protihusitská. Sliste wsiechny starzy... na konci: Explicit processus contra hereticos, videlicet Wicklefistas, compilatus in Constancia. [Ed. A. Patera, Č. mus. filol. III., 1897, 162—175].

46v Sermo contra Wicklefistas. Profete mortui sunt. Joh. VIII. Cum secundum Hildebertum...

54r Eloquenti viro [Srv. kodex č. 428, fol. 214r].

104r Tractatus de mundi etatibus. Prima die creavit deus.

105r Preces latine.

Na fol. 1 hymnus Pange lingua gloriosi a fragment misálu (stol. XIV). Na vnitřní straně přední desky a fol. 46 německé zlomky.

46.

Cod. 703.

Perg., stol. XIV., ff 63, 19 × 13. Vazba pergamenová.

G. H. Pertz, Archiv VI. 1831 str. 180 č. 53. saec. XV.; X. str. 643, č. 703, saec. XV.

1r—30v Incipit vita ac passio beati Wenczeslay martiris ac ducis regni Bohemye. Oriente iam sole — vitam miserabiliter finivit.

31r—53r De sancto Procopio et primo de nomine eius. Procopius dicitur quasi procius pius — cicius venit et precibus instans anhelis recipere meruit sanitatem mentis et corporis.

53r—62r Incipit historia s. Wenczeslay. Et quia in antiphonis et responsoriis et ymnpis quasi tota vita et passio beati martiris Wenczeslay succincte et compendiose continetur, idcirco ea iussimus hic anotari. [Notováno.] Adest dies leticie — claris Deum oculis videns cum tripudio Evovae.

62r Suffragium de s. Procopio. Age mater ecclesia tanti festi — languoribus liberemur per.

62v Officium misse de s. Procopio. Introitus Os iusti — Jesus Cristus, Dominus noster, qui tecum...

62v—63r Officium de s. Wenczeslao. Introitus In virtute tua — faciat semper esse devotos per.

47.

Cod. 717.

Perg., stol. XIV., ff 54, 18 × 14. Vazba kožená.

I. 1r—8v [Sermones de tempore.] De animabus. Beati mortui... Nota, quod quidam moriuntur... [1v—2v Miraculum: Adolescens quidam bone indolis, filius cuiusdam clarissimi comitis — comes et comitissa bonis operibus pleni ad regna celestia migraverunt].

9r—16v [Exempla.] Začátek schází, první celé začíná: Miles quidam dives et strenuus in secularibus exercitiis — [20., poslední, zač.] Confessio eiam nocet demoni — quando ligat hominem. [Citován Rabanus in libro de sacramentis, magister Johannes, Regnonis!] cronica, Johannes de Rupillis, Hugo Cluniacensis, Turpinus; srv. Welter, Exemplum dans la litt. rel. et didactique du Moyen Age, Paris 1927, str. 278 nn.].

II. 17r—28v [2 sloupce, jiná ruka.] [Sermones.] In octava nativitatis. Post triduum... Diversi sunt status et generationes querencium Dominum — unde tres sunt, qui eum de cruce deposuerunt: Joseph, Symon, Abar, Michod' [!].

III. [Vše notováno.]

29r—40v Incipit hystoria de sancto Mauricio et sociis suis. Gaude, mater ecclesia, dies est gaudiorum — esse dux in acie.

41r—v De quatuor evangelistis. Plausu chorus letabundo — Deo... homini.

42^r—43^r De undecim milibus virginum. Virginalis turma sexus — per seculorum secula.

43^r—45^r De s. Wenczelao, rege Bohemie. Dulce melos cum centu — redde, que speramus bona. [Odtud Mone, Hymnen III 558ⁿ.]

45^r—^v Sequencia de uno martyre. Spe mercedis et corone — ad eterna provehi.

45^v—46^r Nostra de Domina. Ave Maria gracia plena, Dominus tecum, virgo serena — colocoet per secula.

46^v Beate Virginis de annuntiacione. Mittit ad Virginem non quemvis — syderum Amen.

47^r—51^v Incipit hystoria de s. Wenczelao. Antiphona in vesperis. Adest dies leticie — preces hodie Evovae.

51^v—53^r Hec sequencia canitur in festo pasce. Laudes Salvatori voce modulemus — spiritalis chori trinitati.

51^v—52^r dole později připsáno: Cum rex glorie Cristus infernum debellaturus — magna consolacio in tormentis. Alleluia.

53^r—54^v Incipit sequencia s. Margarete. Gratuletur orbis totus — fratres magis dilectus.

48. Cod. 768.

Pap., stol. XV., ff 241, 14 × 11. Vazba hnědý pergamen na dřevě.

Zahradník ve Věst. Č. A. 1902.

1^r—10^r Český výklad otčenáše. Otcze nass Swaty tomass aquinsky tak dye ze nass spasitel gezuss nekasal sye panem nazywaty — nebo pyena Amen Amen.

(1^v počíná týž text znovu až po slova: kazalt gest gymy wzhraty a pokračuje dál.)

49. Cod. 778.

Perg., stol. XIV., ff 142, 14 × 10. Vazba červená kůže, kování.

Na druhém předlistí pergamenová listina z r. 1320 (viz přílohu). 2 sloupce. Zahradník ve Věst. Č. A. 1902.

1^r [S. Bonaventura de institutione noviciorum.] Primo considerare debes semper...

20^r [Guilelmi Peraldi] tractatus de professione monachorum. Tractatus iste, qui est de professione... [text] Cum displiceat Deo...

86^v v 2. sloupci, 3 řádky před skončením textu červeně touž rukou, která píše text: Budeli w czechach prawo / Bude naam dobre sdrawo.

87^r Incipit epistola Cassinensis abbatis ad Karolum regem magnum: Propagatori [srv. kodex č. 564].

90^r [Compendium regule s. Benedicti.] Cogitet apud se monachus...

95^r Textus huius regule. O filii, auscultate.

50. Cod. 799.

Pap., stol. XV., ff 134, 21,5 × 14,3. Vazba dřevěná, uvnitř fragment tištěného kalendáře.

[Tractatus incerti auctoris de confessione et penitencia.]

Začátek schází. Pol. 1^r sextam feriam in pane et aqua et orent quinque Pater noster omni sexta feria — 134^v in vera penitencia et eius partibus, videlicet contricione, confessione et satisfaccione et de quibusdam circumstanciis tangentibus[!] eadem penitencie partes, de quibus omnibus prout Dominus donavit tractando hanc materiam dicta quedam et auctoritates sanctorum patrum in unum simul collegi, ut condicio siue status penitencium seu incipiencium aequaliter ista legentibus patefiat. Amen.

Podle Wichnera je část textu Galli, abbatis Aulae Regiae, Malogranatum. R. 1598 byl majitelem knihy Egidius Köler Eberacensis.

51. Cum 73—249.

Pap., stol. XV., 12 listů.

Svazek prvotisků pod značkou LXXIII-249.

Na prvním listě rukopisně obsah:

- I. Johannis Viterbiensis tractatus de futuris christianorum triumphis in Saracenos. Ex Genua 1480.
- II. S. Vincentii Ferrerrii opusculum de fine mundi.
- III. Tractatus contra perfidiam aliquorum Bohemorum. Argent'ne anno 1485. [Hilarius].
- IV. Manuscripti articuli Hussitici... Pogii Florentini epistola in laudem Hieronymi Pragensis Constantiae combusti.
13 listů drobným písmem psaných (na posledním jen 9 řádek).
- V. Duplikát čísla II. Norimberk 1455.
- VI. Traktát o Turcích.
- VII. Spis university erfordské proti traktátům I-VI.

Texty a glosy.

ff 150^v II.

Cod. 138.

Sine me nichil potestis facere.

O w'ny c'stane

twe nabosentstwo swetkno stane.

Acz mylost bosye tebe ostupy
a zkarzyedy Dyabel k tobye p'stupy.

5 Proto yest ma k tomv rada

yescye kasdy was nesada

y porzucyl tworczy swemv

stworzytely nebeskemv

- Abychom gemv dnesny den
 10 y po wsye tzassy tak slusyly
 az bychom swych wsech hryechow
 na tompo swyetye sbyly.
 A od neho sye nyckdy neodlucyly.
 Aby nam racyl poslaty.
 15 Duchu swateho w nasye syrtdza Daty
 Abych yaz mohl wam
 tak bosye slowye // // // // // prawyly.
 ez by wy yeho tak snasnye posluchaly.
 yask by skrosye to vyeecnv radost obdyrzaly
 20 Amen tako boh day
 Rtzetetz po mnye Duchu swathemu modlyttwu yednu
 Aby Wam dal pamnyet snadnu.
 Aby mochly to wsetkno obdyrzyty.
 24 csos wam yest potryeba na dusy y na tyely myety.

[Dále menším a bledším písmem pečlivěji]:

- 25 Wytay, myly spasytelu.
 wseho swyeta stworzytelu.
 Wytay myly ihu xe
 iakz sye poczal s dyewky cystey
 Wytay swathe bozye tyelo.
 30 yaks na swate su pnelo.
 pro clowyecye spasenye.
 Prosyu tebe ihesu myly.
 meho sywota wsemy syly.
 veyn pro sweho cyla rany.
 35 y pro swoy bok proclany.
 Racz my popryty tyela sweho.
 pryed skoncyenym sywota meho.
 Aby odpudyl wsu mocz dyabelsku
 A dal my radost nebesku.
 40 Wytay draha kyrwy bosye
 nade wsenkno swyetske sbosye.
 Racz mye hrychow oplakaty.
 43 Dobrye skoncyenye poslaty.

[Dole poznámka:] Av Wasye ye syrdcye swadyty.

ř. 8: stwosparz stworzytely [! nezrušeno], 13 nyckdy e ne- [!], 15 nane/sye [!], 41 mye nadepsáno nad pův. nas

ř. 12 spíše tempto, od ř. 17 v infinitivech koncovku by bylo čísti spíše *-cy* než *-ty*: prawycy 17, 23 obdyrzycy, 36 poprycy, 42 oplakacy, 43 poslacy, 44 swadycy. Podobně i ve slově tyelo 29, 36, proto i 34 třeba emendovat cyla na cyela.

Srv. Nejedlý, Poč. hus. zpěvu, 121, pozn. 4.

České glosy:

Cod. 167.

- 49^rI abych wam czo mene mluwyl
 60^rI na pamyet wam przywede; smluwu; tagynosty
 60^rII na horním okraji modlitba k sv. Duchu.:
 Zawytay swaty dussye, napln srdezye twych wyernych,
 a zapal w nych ohen, twey mylosty, nebs ty rozlycznosty
 wssyech zazykuow sebral lydy w gednotye, gedney wyery. Racz
 ny take sebracy w gedno spassenye, abychom tye wyeznye
 chwalyly Amen hoc est Veni sancte spiritus etc.
 61^rII symulare zwyesczowacy neb ukazowacy sye in symulacione
 wzwyesczowany neb wukazany
 61^v napamyet wam przywede (suggeret vobis)
 84^rII nauseat anima nostra ohawnost ma nassye dussye
 139^rI in eterna tabernacula v wyezne staný nebo przyebytky; ine-
 quale nerowneho
 147^rII sollicita es et turbaris erga plurima pynass mnoheho a staras
 sye mnohymy
 155^rII seorsum sukromye; effeta bud otewrzyeno
 182^rI mamone bohatstwy
 182^rII sustinebit trpyeczy bude tocyss dyabla; contempnet potupy boha
 183^rI ne solliciti sitis nebudte peczlyuy
 185^rII nonne vos magis pluris estis illis [scil. avibus] nezdaly wy-
 neyste lepsy a drassy nez ty ptaczy
 186^rI dicere przyczynyty
 186^vII adicientur vobis przydany budu wam
 241^vI vexacio zamuczenye
 252^rI kupczy
 252^vI wytahse educentes; wen wymetachu ante foras [!] miserunt
 254^rI genz pronosi z sweho pokladu nowe y wetche qui profert de
 thesauro suo nova et vetera

Zadní deska uvnitř:

Cod. 417.

Jacob quasi potlačitel. V ten czas rzekl gezyss vczednykom sw ym
 Budte mylosrdny, jako otecz wass milosrdny gest. Nerodte sudity, aby
 nebyly suzenye, nerodte odsuzowaty a nebudete odsuzeny, odpusstyeyte
 a bude... pusstyeny, dayte a dano bude wam myru dobru... plnu
 a tlaczenu a osutu dayte w lono wasse, neb tuz myru, kteruz myerzyty
 budete, odmyerzeno bude wam. A powyedye gym y podobenstwye, zdaly
 muoz slepy slepeho westy, wsak oba w yamu padata. Neny vczednyk
 nad mystra, ale dokonaly kazdy bude, acz bude jako mystr geho; y czo
 wydlyz mrwu w oku bratra sweho a hrzewna, kterez w ocze twem gest
 neznamenass, y kterak moczny budess rzeczy bratru swemu: bratrze necht

wywrhu mrwu z oka tweho, a ty w ocze swem brzewna neznamenass?
Pokrytze, wywrz nayprwe brewno z oka sweho a tehdy prozrzyz, aby
wywedl mrwu z oka bratra sweho. Amen. — calide lstywie, queso prosym.

Cod. 459.

Zlomek knihy úroků (?) z XV. (?) stol. Velkým písmem čtyři sloupece. Text rekonstruoval a zkratky rozvedl Dr. Holinka.

1. sloupec:

Baptiste 1 fertio et Nativitatis Christi tantum; et iste census est ex parte Henslini de Sobisslaw.

Item super domo Symonis bra[seatoris] Johannis Baptiste 1 fertio et Na[tivitatis] Christi tantum. [P]ossessor Jaclinus [...]or; et iste census est pro anima [...]nisse et de hoc est litera.

Item super prato quondam Hawckonis singulis annis in annuali foro $\frac{1}{2}$ sexagena; debitor census Cutrerius; et iste census est ex parte Gisuntonis et de hoc est [litera.]

Item super eundem Cutrerium in Nativitate Christi 1 sexagena; et iste census est ex parte Anderlini de Netolicz et est in libro civitatis.

Item super domo Henslini Lat... conis Georgii $\frac{1}{2}$ sexagena et Galli tantum; et iste census est ex parte antiqui pistoris et de hoc est litera. [Zápis je mřezován.]

Item Maydlinissa pro carnibus in festo Pasce, Penthecostes et Nativitatis Christi $\frac{1}{2}$ sexagenam.

Item super domo Redlini Georgii $\frac{1}{2}$ sexagena et Galli tantum.

Item super orto Michahelis piscatoris in Antiqua civitate Georgii 1 fertio et Galli tantum; debitor census est Pavmcockarus (?); et iste census est ex parte Dratlini et tenet eum frater Nicolai lapicide ad tempora vite et de hoc est litera.

2. sloupec:

Georgii 1 fertio et Galli tantum et iste census est ex parte Cris(tia)ni carnificis, cui tenemur facere servicium circa festum Philippi et Jacobi, et de hoc est litera.

[Item] super domo Syttherii Georgii 1 sexagena [et Galli] tantum; et istum censum tenet frater Fabi[anus] ad tempora vite; 1 sexagena ex [parte] Hermanni de Slyben et 1 ex parte patris, et de hoc est litera.

Item super domo Heclini Georgii $\frac{1}{2}$ sexagena et Galli tantum; et istum censum tenet frater Michahel Geblini ad tempora vite, et de hoc est litera.

Item relicta Curadi pannificis in Pasca VII grossos et de hoc est litera: et iste census est ex parte Gruczenisse.

Item super curia et alodio Raplini de Brod Georgii $\frac{1}{2}$ sexagena et

Galli tantum; et iste census est ex parte Anderlini de Netolicz et de hoc est litera.

Item super curia et alodio Henslini de Dubiczen Georgii XXXVII grossi et Galli XXXVIII grossi; et iste census est videlicet una sexagena ex parte Puyonisse et XV grossi ex parte Flaxonisse et de hoc sunt II litere.

Item in eadem villa Hayclinus in ramis Palmarum XII grossos; et iste census est ex parte magistri Fridrici et de hoc est litera.

Item super molendino in Laytmaricz Georgii 1 fertio et Galli tantum; et iste census est ex parte pistorisse et de hoc est litera.

3. sloupec:

$\frac{1}{2}$ sexagena.

[Item] ex parte domini Prundlini in Invencione sancte crucis 1 fertio et in Exaltacione sancte crucis tantum; et iste est census pro pitancia fratrum et de hoc est litera.

Item super domo Formanni fabri [Georgii] $\frac{1}{2}$ sexagena et Galli tantum; et iste census est ex parte fratris Wenceslai et de hoc est litera.

[Item] super eundem domum Georgii 1 fertio [et Galli] tantum; et iste census est ex parte Pell(...) conisse pro anima filii eius Cunradi; servicium in die sancti Stanislai et Martini et de hoc est litera.

Item super domo Wenceslai sellatoris [Georgii] 1 fertio et Galli tantum; et iste census est ex parte domini Petri Plublini de beata Virgine et de hoc est litera.

[Item] super domo Henslini Rauchonis [est census Georgii] IX grossi et Galli tantum; et iste census est ex parte Peslini cerdonis [et] de hoc est litera.

[Item super] domo Zayblini omnibus [quatuor temporibus] 1 fertio; et iste census [est ex parte] Pibonis, cui tenemur facere [servicium] omnibus III^{or} temporibus.

4. sloupec:

est ex parte domine Clare Senfelde et de hoc est litera.

Item super domo Thaczensi Aywe Georgii 1 fertio et Galli tantum; et iste census est ex parte Chraplini, [cui] tenemur facere servicium circa festum Nicolai, et de hoc est litera.

Item super domo Chlumpnerii Johannis Baptiste 1 fertio et Nativitatis Christi 1 fertio; et de hoc est litera.

Item super domo Eberlini textoris Georgii $\frac{1}{2}$ sexagena et Galli tantum; et [tenet istum] censum frater Petrus Formanni ad tempora vite et de hoc est litera.

Item super domo Chyrmplini [Georgii] 1 fertio et Galli tantum; et de hoc est [litera].

Item super domo Cugehiczerii [Georgii] 1 fertio et Galli tantum; et iste census est ex parte Plublini de beata Virgine, cui tenemur facere servicium dominic[a] Oculi, et de hoc est litera.

Item super domo Wenceslay Chersni Georgii 1 fertio et Galli tantum; et de [hoc] est litera.

Item super domo Pauli sutoris, ubi nunc moratur Hana textor, Georgii 1/2 sexagena et Galli tantum; et iste census est ex parte fratris Wenceslay et de hoc est litera.

fol. 178v.

Cod. 546.

O przyeslawna matko bozyc,
nebeska czty, raske sbozyc,
o przyedostoyna ... bozyc

.....
sye tobye dostalo
nosyty w tem swatem tyele
wseho swyeta spassytele

Srv. Nejedlý, Děj. předhus. zp., 280.

.....
179^r kralowstvo nebeske wyczny zywot.

Amen. Tako boh day

Myly ihu xpe, genz sy rzekl, ktoz bude me tyelo gyesty a mv krew pyty, ten we mnye gest a yaz w nem ...

(4. řádek) sye radugy wyeky wyekoma. Amen

Dále psáno v dvou sloupcích:

Ctwer a wyecz gest, gesto brany czlowyeku, aby neprzygymal swateho ducha, prwa wyecz gest twrde srdcze ... O blahoslaweny gsu ty, gesto pro prawdu trpye nassyle nebo budu vtysseny.

Cod. 550.

Fol. 61v. Sunt multi homines ex Dei gracia, qui non obmittunt aliquem diem, quod non darent elemosinam causa Dei. Ut legitur de uno cive in Antiochia, qui quotidie pauperes ad mensam habuit, et si iam aliquem habere non potuit aliquo die, tunc circumivit platheas, querens aliquem pauperem, ut comederet cum eo. Et sic semel una vice usque meridiem expectavit, non potens habere aliquem pauperem. Tandem in foro invenit tres viros, modo unus ex eis habet manutergium. Et sic accedens ad eos rogavit eos, ut cum eo comederent. Tandem ille vir, qui habuit manutergium, dixit isti: Cur non potuit nos liberare ille Symon magus, ut ista civitas non subverteretur? Et sic movit manutergio et statim media pars civitatis propadla sie, in qua parte nullus fuit misericors. Voluit secunda vice movere manutergio. Tandem secundus vir rogavit eum, ut non moveret, qui in illa parte iste misericors vir morabatur.

Fol. 66v. Fabulam dicam et post cantabitis cancionem sancti Adalberti Hospodin pomyluy ny.

Semel rex animalium diligenter i. pilnie precepit sub precepto et pod milosti feris i. zwierzij, ut omnes convenirent sibi ad confitendum. Et quis fuit ausus transgredi mandatum suum? Et dum omnia animalia moverent se i. hybali sebu transeuntes ad confessionem et confitentes leoni, inter cetera animalia, venit vulpes et odbywssi swe zpowiedi, dum reddiret domum, obviavit sibi symea dicens: Compatrix, unde venis? Respondit: A confessione. Iam enim ego sum confessa. Interrogavit eam symea dicens: Quomodo tibi successit? Respondit: Tu bene rescies.

Tandem symea rogavit vulpem dicens: Rogo te, concede michi caudam tuam. Verecundor i. stydym sie, quia cauda careo. Et eciam si fuero flagellata, ut me eadem protegerem et eciam verecundiam i. hanbu tegerem. Respondit vulpes: O compatrix, nec cauda mea fuit michi proficua.

Fol. 79v. (Též v kod. 590 fol. 3^r). Fuit unus miles, quem nullus umquam potuit inducere ad aliquod mendacium. Post unus fuit vadiatus cum jaliis, quia semper inducet eum, quod menciatur, dicens: Ducam eum venatum i. n a low, ubi multa comittuntur mendacia et rarus, qui non menciatur [!]. Et cum fuerunt in venacione, tunc iste semper clamabat super canes: Teneas, drz, drz; modo nichil fuit nec aliquam feram vidit. Et iste miles tunc sic clamavit: Si teneas, teneas i. drz issli tehdy drz, et sic ibi non potuerunt eum inducere ad mendacium.

fol. 99^r. Talia multa fiunt in nobis, quod inutilia in oracionibus petimus. Sicut scribitur, quod fuit una mulier, quam vir suus sepe percuciebat, que in suis oracionibus rogavit Deum, ut maritus prius moreretur. Tunc vir presciens hoc habuit duas occasiones, id est pr z y c z y n y: primo, quod semper maledixit eum et contendit, secundo, quod rogavit mortem super eum: et sic semper eam percussit. Tandem ista venit ad unam suam vicinam conquerens illi de isto et dixit: Peto, consule michi ad ista, quia vir meus semper me percutit. Cui vicina: Quia forte sola es rea. Attamen, si vis obedire, habeo in orto g eden korzen weliky et ibi est una radix. Cras mane ante ortum solis, quando adhuc sunt tenebre, vade ibi et dic ter: Audi, bona radix, vir meus me percutit. Et ista non potens expectare summo mane venit illuc et ista vicina pre- (99^v) venit eam et sedit retro illum ramum, id est kr z e m. Et quando ista dixit: Vir meus me percutit, et eciam ista respondens dixit: Quare eum maledicis et oras, ut moreretur. Et post ista venit ad vicinam dicens: Sic michi respondit. Tunc vicina respondit: Ego narravi, quia sola rea es.

fol. 167^r. Nemo potest se conservare omnibus, quia si te omnibus conservas, male facis, quia oportet te adulari a w u c h o s s e p t a t i. Si autem te nulli conservas, eciam male facis, quia ostendis crudelitatem. Et sic unus homo opinans, quod Deus in aliqua [fabula] parte male faceret, dixit: Si essem Deus, vellem me omnibus conservare. Tandem in illa locucione

fuit sibi dictum: Conceditur tibi, ut sis deus. (167v) Modo iste iam solus opinabatur, quod esset deus. Habuit circum se duos vicinos, unus fuit ortulanus, qui habuit ortum, alter fuit lutificulus, qui ad solem ollas exsiccabat. Unus petivit pluviam, alter serenitatem, sic quod ortulanus, modo sibi ortus exsiccatur, venit ad istum dicens: Da michi pluviam. Iste mandavit, et statim pluit. Post venit lutificulus, volens ollas exsiccare, et sic dixit: Quid facis? Vis michi destruere ollas? Et iste videns istam difficultatem dixit: *wzdawam* et nolo ulterius esse deus etc.

Fol. 181r. Fabula: Fuit una domina dives habens omnem necessitatem i. *potrzebu* in sua domo. Illa habuit unum caniculum, quem multum dilexit et fuit cara super eum; multociens fecit eum balneari, pulvinar sibi sternere, nutritivum eum in synu et sic bone valetate fecit sibi. Et ille caniculus non servivit domine in alio, nisi in illo, quia saltavit i. *skakal* et aplausit domine, dum venit de missa aut aliunde. Eadem etiam domina in sua curia habuit asinum — pro eo dico, quia hodie habemus de asino.¹⁾ Ille videns istius canis bonum valetate, dixit intra se: O quam ego sum infelix! Hoc michi (181v) est, omnia librare et portare, aquam, siliques, et quod imponitur super me, et non habeo tale valetate, nec unum pulvinar michi sternitur, sed iaceo in fimo. Ego credo, ex quo illi cani proficit suum servicium, faciam idem. Et sic semel, dum redibat de missa domum, asinus rugiens cucurrit contra dominam et amplectitur. Clamans vocavit servos, qui veniunt et percuciant asinum baculis usque ad mortem dicentes: *Ne temuz kussie iako s oczassem.*²⁾

Et asinus satis percussus dixit: O, melius est michi mori quam sic laborare et percuti, — ad hec saltem requiescam. Et dum asinus mortuus fuisset, exscoriarunt asinum et cutem eius *natahli na buben*, et sic super eam timpanisabant. Tunc iste asinus dixit: O, ego opinabar, quod post mortem pace fruerer: modo adhuc me infestant i. *muczie* post mortem.

fol. 204v. Hodie plures transeunt propter fabulas audiendas quam propter sermonem. Et tales fuerunt Judei, qui de Ierusalem transierunt in Bethaniam non propter Jesus, sed propter Lazarum *prawij diwaczii*. Et utrum non fuit melior Jesus quam Lazarus? Et sic multi transeunt. Attamen semper fabulam adduco ad veritatem, quia dicit Ambrosius, quod fabula redduci ad veritatem debet et potest dici. Ideo adhuc hodie dicam vobis fabulam, que est talis:

Fuit unus dominus vel civis, qui ferculis ieiunalibus destruxerat sibi stomachum i. *zkazyl sobie* (205r) *zaludek* et amisit omnem appetitum i. *chut* ad comedendum et bibendum. Et quando iam appropinquabat feria magna quinta et prope fuit, valde attediatur i. *styskal sobie*, quod ad istud festum nullum potest habere appetitum comedendi

¹⁾ *Na květnou neděli.*

²⁾ *Srv. Flajšhans, Česká přísloví I col. 715. Bajka těž v rkp. č. 590 fol. 25. zapsána.*

et bibendi. Ergo pro eo vocavit ad se unum medicum dicens: Bone, consule michi; iam appropinquat pascha et ego destruxi michi stomachum per fercula ista grossa ieiunabilia, et pro eo non habeo appetitum i. *chuti* comedendi. Tunc medicus respondit: Domine, oportebit te aliquid pati i. *przetрпиети*. Dabo tibi pocionem, et sic dormies tres dies, et sic post eris sanus. Et sic dedit sibi potagium, et iste accepta bibicione dormivit tamquam lapis. Et cum ita fortiter dormiret, venit medicus et in parte incisit i. *prorzezal bok* et excepit stomachum et ivit ad flumen et abluit et pendit in sepe i. *na plotie*, ut siccaretur et e converso sibi imponeretur. Tandem venit milvus et capiens stomachum volavit vias. Quid tunc? Hoc iam medico non aliud solvit nisi mors. Et sic cogitans ivit ad macellum et emit stomachum vitulinum dicens: Tamen dormit, non cognoscet. Et consuit ibi et tunc excitavit dominum tercio die et dixit: Quomodo vales? Qui respondit: Valde bene, iam sum sanus. Tunc medicus inquisivit dicens: Placet tibi comedere? Qui dixit: Bene, si haberem *otiepku syena* i. feni. Ecce quid sibi placuit!

Sic multi habent nunc stomachos diversos, nunc illi istud placet, nunc illi aliud. Et sic canite *Buoh wssemohuczii*.

Fol. 207v. Fabula: Decubuit i. *slehla* una puerpera in partu, et placuit sibi de boletis i. *hlyw*. Et non habuit dirigere nisi filium, qui in toto fatuus fuit, dicens: Vade, eme michi *hliw* et cogitta bene. Tunc iste vadens semper per viam *hlywy*, et tandem canes irruerunt in eum. Et ipse defendens se oblitus est, quid mater mandavit. Tandem obviavit uni viro et interrogavit eum dicens: Bone, quid libenter puerpere comedunt? Dic michi? Et iste respondit dicens: *Sie y ono*. Tunc iste per viam transiens iterum dixit: *Sie y ono*. Et tandem obviavit uni, qui lateres duxit cooperatos, et interrogavit eum dicens: Quid ducis? At ille: Lateres duco. Tunc iste: Vere hoc est, quod mater vult comedere. (208r) Et sic rogavit, ut pro uno grosso daret ei de lateribus, et iste dedit sibi. Qui recipiens ad saccum portavit domum. Et cum venisset, interrogavit eum mater dicens: Emisti? Qui dixit: Emi. Tunc ista: Abluens decoquere michi. Cui filius: Opportet eas prius concutere. Tunc ista: Ba, quid emisti? Et iste dixit: Lateres emi. Cui mater: Tamen boletos mandavi comparare. Et ipse: Hoc totum unum et idem est, *czihly* et *hlywy*.

Tandem mater post partum voluit se introducere et dixit filio: Custodias hic hostium i. *wrath*, et ego ibo *ku vwodu*. Tunc iste filius dixit: Semper videbo, quo mater se introducet. Et sic recipiens hostium super se ivit post matrem. Que conversa vidit eum et dixit: Tamen tibi dixi, quod esses domi et custodires hostium. Qui respondit: Tamen custodio, quia hic illud porto. Tunc mater: O filii, cito eris sapiens!

Sic multi sunt insipientes et nunquam volunt sapere et fieri sapientes.

Cod. 590.

fol. 29v. Fabula. Erat quidam vir calvus et habuit beranconem, et ubicumque sedebat, semper ludebat cum ipso dicens: hup ber ssy, hup ber ssy. Semel autem transiit ad sermonem wzaw s sebu stolyczku more Pragensi, et cum sederet, rozdrzemal se et incepit cum capite kiwaty. Agnellus, quem secum duxerat, qui nunquam sequi desinebat eum, kamz kolywyek gdyessye, dum ad pedes eius iaceret, ut vidit, quia dominus eius calvo capite kiwa, estimans quod vellet cum eo ludere, rozbyeh sye i da sibi w samu lysynu, az sye y stolyczku przewraty.

Fol. 11 je bajka o lišce a džbánu v textu poněkud odchýlném od kod. 550.

Cod. 590.

fol. 156v.

Srdeze netuz, nelzet zbity
 prawymt czele,
 anyt se gest lze vkryty
 gyz wesele.
 Tot prawym: za utyessyeny
 mnyet w sswyetye myleyssye neny
 a za tot mam
 Nez to me myle slowcze M,
 genz panugye w srdeczku mem,
 a w tomt se znam.
 Acz pod nebem gest stworzenye,
 nerozomyem,
 roze, gyny kwyet nycz neny,
 tot smyele dyem.
 Gestyt gy mylo sluzyty,
 acz z mylosty
 anat da dobrym pozyty
 wzdy w radosty.
 Racz to w swem srdezi zawrzety
 ne bez smyechu,
 Ez mnye gyne nelze myety
 za utyechu.
 Tedyt powyem otewrzenye:
 w twet sluzbye sem!
 Anyt zmyenym do skonczeny
 me myle M.
 Repeticio ut supra post duos versus.

Při strofě 1, 4—7 je po straně označení *ó* = *versus*; při str. 2—3 *R*^o (= *repeticio*), jež jest při 2. str. snad zrušeno.

Cod. 633.

Na pergamenu, přilepeném na první desku uvnitř, velkým písmem po straně:

Lucas Mitt'perger plebanus Ad Sanctum Michaelem.

Menším písmem:

Dominus pesoldus
 clara taulowicz
 Bohmilo sutor
 itenselmus(?)
 vfricus(?)
 Symon scholare
 Schtyepanko
 Marye uxor eius XXI missas
 Sazanussa XXI missas
 ...mochlyn XXX missas d'de

Cod. 778.

Vevázaná pergamenová listina.

(1) Nos Jarozaus abbas totusque conventus mon. . . Wilemořeň notum facimus universis per litera

(2) sentem. Quod pro quibusdam debitis . . .

(5) nos contigit in villa nostra Slopný sibi dare

(6) . . . Matheo etc.

(9) et uxori sue Marusse atd.

Huius autem ordinationis testes sunt: Tro . . . Morauan, Vrbanus de Budyzchowicz, Nicolaus . . . phanowa, Hertwycus de Hostrusna, Martinus de . . ., Martinus Judeus et alii quam plures fide . . . In testimonium . . . Datum . . . anno Domini mil[lesimo] t[recentesimo] vigesimo idus aprilis.

* * *

Stranou těchto rukopisů, jejichž česká provenience je více méně evidentní, stojí několik sborníků, majících životy českých svatých, známé i odjinud a všeobecně rozšířené. Ačkoli o těchto kodexech nelze předpokládati, že by pocházely z Čech, zasluhují přece býti uvedeny aspoň stručně. Jsou to:

1 (stol. XI.—XII.), fol. 219^r—227^r má Kanapariův život sv. Vojtěcha (viz Monumenta Germaniae SS IV. 581) v textu, který se nejvíce blíží rkpu montecasinskému č. 145 (stol. XI.), srv. i A. Kolberg, Zeitschrift, f. Geschichte u. Altertumskunde Ermlands, XVI, 1907, 557—648. (Pertz, Archiv VI, č. 1. 2, X. č. 1).

24 (stol. XII.), fol. 92—97 táž legenda v běžném textu, patřícím ke skupině t. zv. Magnum legendarium Austriacum, srv. Analecta Bollandiana XVII, 57. (Pertz, Archiv VI. č. 6, X. č. 24).

393 (stol. XII.), fol. 204^v—220^r; Brunonův životopis sv. Vojtěcha, text kratší recense, srv. MG SS IV, 596, srv. i Kolberg, Zs. f. Gesch Ermlands XV, 1904, 1—208. (Pertz Archiv VI. č. 29, X. č. 393).

412 (stol. XII.), fol. 6—11, a 654 (stol. XII.), fol. 126^v—132^v: *Crescente fide christiana — dimiserunt eum*; srv. J. Pekař, Wenzels- und Ludmilalegenden str. 25, Analecta Bollandiana XVII, 82 (Pertz, Archiv VI. č. 31 a 50, X. č. 412 a 654).

Literatura.

Josef Vajs, Rukověť hlaholské paleografie. Rukověti Slovanského ústavu v Praze, svazek II. V Praze 1932, str. VIII+178, tab. LIV.

Lze opravdu s povděkem uvítati, že se nám dílem Vajsovým dostává do rukou příručka, drahný čas postrádaná, seznamující nás svědomitě a důkladně se všemi otázkami hlaholského písma. V šestnácti kapitolách, nečítajíc v to kapitoly úvodní a dodatkové, všímá si autor jednak původu a vývoje hlaholského písma, jednak významných památek hlaholského písemnictví a jejich rozřídění, provázeje výklady hojnými ukázkami písma a jeho zvláštností jakož i padesáti čtyřmi tabulkami přílohovými, neméně pečlivě a a vhodně volenými. Vycházeje ze svědectví mnicha Chabra, který přisuzuje autorství slovanského písma sv. Cyrilu, upravivšímu prý 38 písmen po způsobu písma řeckého a podle potřeby slovanské řeči, soudí Vajs, že se zpráva Chabrova týká staršího písma slovanského, totiž hlaholice. Prvenství hlaholice před kyrilicí hájí Vajs velmi rozhodně, a to jak důvody filologickými, tak i důvody paleografickými. Postavení obháječů prvenství kteréhokoliv směru jest ovšem velmi ztíženo tím, že nejstarší datované památky obojího písma, hlaholice i kyrilice, pocházejí skoro z téže doby; v nápisech na stěnách chrámu v Přeslavě, který pochází z doby cara Simeona (892—927) je zastoupeno obojí písmo. Probrav zevrubně mínění jednotlivých badatelů o původu a stáří hlaholice od Dobnera, Dobrovského a Šafaříka až po Jagiče, Vondráka, Fortunatova, Nachtigala a Kuľbakina, dospěl Vajs k závěru, že hlaholice jest stylisovaná řecká minuskula, z níž se odvozuje alespoň většina hlaholských liter, ne-li dokonce všechny. Řecká minuskula je podle výkladu autorova stylisovaná kursiva, jež převzala úkol písma unciálního. Proti námitkám (na př. Karského), že hlaholice jakožto písmo knižní nemohla vzejíti z minuskuly, písma kursivního, dovozuje autor, že řecká minuskula měla ráz písma knihového; na připojených ukázkách se snaží doložit, jak často byla jednotlivá písmena v minuskulních kodexech řeckých od počátku IX. do konce XIII. století psána odděleně od sebe. Pokud jde o výklad, odkud převzal Konstantin-Cyryl, sestavuje hlaholskou azbuku, ně-

kteřé znaky, jichž nebylo v minuskulním písmě řeckém, souhlasí Vajs spíše s míněním Vondrákovým, že autor hlaholice sáhl po prvcích hebrejsko-samaritánských, obraceje se proti tvrzení Fortunatovovu o koptském původu některých písmen hlaholských. V kapitolách V. až VIII. autor probírá jednotlivá písmena hlaholské azbuky, snaží se určití jejich původ, přihlížeje i k odchýlným míněním různých badatelů; všímá si vývoje písmen, pokud jej lze ze zachovaných památek hlaholského písma zachytiti, zkratek a zkracování slov v hlaholských textech, zkracovacích a rozdělovacích znamének, číslic, příděchů a jiných značek nadřádkových. K označení ligatur dvou, tří i čtyř liter, obvyklých v písmě hlaholském, zavádí Vajs nový název „svaznice“.

V druhé části díla, počínající se kapitolou IX., obírá se Vajs významnými památkami hlaholského písemnictví a jejich paleografickými zvláštnostmi. Zachované památky rozřídí autor do tří hlavních skupin a to na období moravsko-pannonské, období bulharsko-makedonské a období hlaholice charvátské. Období moravsko-pannonské pokládá Vajs pro jeho majuskulní ráz za nejstarší známý typ hlaholského písma. Do tohoto období zařazuje Kyjevské listy a Pražské zlomky. Skupina druhá, nazvaná Vajsem obdobím bulharsko-makedonským, měla dvě literární střediska, Prěslav a Ochridu; do Prěslavě, kamž se uchýlili za panování cara Borise a Simeona Metodovi učedníci, klade Vajs vznik druhého slovanského písma, kyrilice. Na rozdíl od prvé skupiny jsou památky z období bulharsko-makedonského psány spíše písmem polouničálním; z památek uvádí zejména Assemanův kodex (X.—XI. stol.), čtveroevangelium Zografské a Mariinské (X. stol.), Clozův sborník, Sinajský žaltář a Sinajské euchologium (bulharského původu), jakož i Ochridské evangelium a Ochridského apoštola (původu makedonského). Třetí skupinu, hlaholici charvátskou, početně nejsilnější, rozvrhuje Vajs do tří období: první od nejstarších dob do polovice XIII. století (1248); druhé od roku 1248 do vynalezení tisku (doba rozkvětu charvátsko-hlaholského písemnictví); třetí (mladší), zahrnující XV.—XVI. století. Na půdu charvátskou pronikala hlaholice se dvou stran; od severu z Pannonie a od jihu z Makedonie. Charakteristickým znakem charvátské hlaholice jsou ostře hranatá písmena proti zaokrouhleným typům památek bulharských. Z nejstaršího období charvátské hlaholice uvádí Vajs zlomky Vídeňské, zlomek Grškovičův a Mihanovičův, Baštanské zlomky, Lublaňský homiliář, zlomek sv. Tekly a j. v. Období rozkvětu hlaholského písemnictví charvátského, které se podle Vajse počíná oběma dekrety Inocence IV. (z let 1248 a 1252), schvalujícími slovanskou liturgii, zahrnuje z památek ze-

jména známý Remešský evangeliář, Vrbnický breviář, Vatikánský misál, Bodlejanský kodex v Oxfordě, hlaholský rukopis bývalé knihovny Lobkovické v Praze, Pažmanský breviář a j. v. Z hlaholských památek charvátských století XV.—XVI. vzpomíná Vajs misálu knížete Herveje, Ročského misálu, breviáře v Leninově (Rumjancevském) museu v Moskvě, kodexu ze sbírky Kopitarovy, hlaholské bible emauzské (z r. 1416) a j. v.; polouničální prvotisky hlaholské byly vytištěny v Benátkách, Seni a ve Rjece; nejstarší tištěný misál hlaholský neznámého autora pochází z roku 1483. Dodatkem se zmiňuje Vajs ještě o hlaholském písmě kursivním; památky psané hlaholskou kursivou jsou obsahu duchovního a právního, zvláště t. zv. statuty a razvody t. j. rozhraničení polí (přepisy statutu vinodolského, krěského, vrbnického z XVI. století, z razvodu istrijského z r. 1546 a pod.). Téměř všechny důležité památky hlaholské jsou zastoupeny v příloze fotografickými ukázkami.

Otakar Bauer.

P. Bruno Katterbach, O. F. M.: Inventario dei registri delle suppliche. — Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, MDCCCXXXII, 4°, str. XXVII + 341.

Bruno Katterbach, O. F. M.: Referendarii utriusque Signaturae a Martino V ad Clementem IX et praelati Signaturae supplicationum a Martino V ad Leonem XIII. — (Studi e testi 55: Sussidi per la consultazione dell' Archivio Vaticano, vol. II.) — In Bybliotheca Apostolica Vaticana, MCMXXXI. — V. 8°, str. XLV + 408.

K nejbohatším a obsahově zvláště významným fondům archivu vatikánského náleží nepochybně řada register suplik papežům podávaných, zachovaná v poměrně značné úplnosti od čtyřicátých let XIV. stol. až do samého sklonku XIX. stol., t. j. až do roku 1899, kdy byl dnem 1. května úřad register suplik papežem Lvem XIII. zrušen. Je proto pochopitelné, že při nových archivních pracích inventarisačních (srov. ČAS VI., str. 186 n.) bylo hned v prvé etapě přikročeno k jich novému uspořádání a zinventarisování. Toho úkolu se ujal P. Bruno Katterbach a pracoval o něm od r. 1925 až do smrti (srov. ČAS IX.—X., str. 346), která byt předčasná, byla alespoň tolik milosrdná, že mu jej dopřála provésti, zabránivši mu toliko dokončiti tisk inventáře, jinak však zcela připraveného. V tisku pokračoval (čís. 4283 počínajíc) prefekt vatikánského archivu Mons. Angelo Mercati, který v krátké úvodní poznámce připojil — jak níže uvedu — některé dodatky.

Katterbachův inventář „Inventario dei registri delle suppliche“ je časově třetí inventář register suplik. Nejstarší inventář byl sepsán za Urbana VIII. r. 1633 z příkazu datáře Havla Ursiniho dei Vivari a generálního komisaře papežské komory Felixe Conteloriho. Tento inventář, uložený nyní o sign. „Reg. Suppl. Rubricelle 2“ (dříve Reg. Suppl. 100), podává soupis svazků register suplik počínajíc pontifikátem Martina V. Registra suplik Martinových předchůdců nebyla totiž tehdy uložena ve vatikánském paláci, nýbrž svazky register suplik papežů avignonských byly tou dobou ještě chovány v Avignoně, kdežto registra suplik z doby Řehoře XI. až Jana XXIII. byla snad již tehdy ztracená; řada jich vzala za své v bouřích r. 1405. Srovnáme-li inventář z r. 1633 s dnešním stavem, vidíme, že se od té doby mnoho svazků ztratilo; ve velmi četných případech jde však o takové, které již tehdy byly označeny „aliqua litera rosus“, „rosus sine cupertis“, „cum foliis volantibus“ a pod. Naproti tomu zase existují dnes některé svazky, které za Urbana VIII. zinventariso-vány nebyly.

Když Napoleon Bonaparte odvezl vatikánské archiválie do Paříže, bylo mezi nimi 6728 svazků register suplik, jež byly uloženy v páté kolekci o sign. B a číslech 7523—14.250. Po navrácení z Paříže (r. 1815) byly chovány při datáři v paláci lateránském a nově očíslovány; poněvadž však mnohá čísla byla při tom přeskočena, dospělo se do pontifikátu Pia VII. až k číslu 8630, které ovšem nikterak neodpovídá počtu svazků, které tehdy byly po ruce. Když r. 1892 registra suplik byla znovu přenesena do Vatikánu, kde byla k nim připojena i řada register suplik z doby avignonské, která asi r. 1783 spolu s t. zv. registry avignonskými byla převezena do Říma, bylo přikročeno k novému jich očíslování čísla 1 až 7011, a to se stalo podkladem nového (druhého) inventáře „Inventarium supplicationum Datariae apostolicae a Clemente papa VI. ad Pium papam VII.“; byl sestaven r. 1900 za vedení prof. Melampa a je uložen mezi indexy vatikánského archivu o čís. 195.

Při novém uspořádání bylo přihlíženo především k tomu, aby byl zachován přesný chronologický pořad jednotlivých svazků register, aby tím bylo dbáno původního jejich označování pořadovými čísly v jednotlivých letech pontifikátu toho kterého papeže, jak je dosud čteme napsány velkými písmeny na dolní ořízce jednotlivých svazků. Proto bylo nutné napravit omyly, způsobené v XVIII. stol. při vazbě — zejména v registrech suplik papežů avignonských — tím, že do svazku jednoho papeže byly sevázány některé složky z téhož sice roku pontifikátu, avšak

papeže jiného. Takové složky byly nyní vyňaty a zařaděny do příslušného svazku register, anebo, byli-li snad dotyčný svazek ztracen, učiněny z nich svazky zvláštní, byť jen zlomkovité. Pro snazší orientaci a z ohledu na četné edice a publikace, které z register suplik čerpaly — jejich podrobný výčet je uveden na VIII.—X. str. úvodu; z českých prací kromě edice „Monumenta Bohemiae Vaticana“ připomíná se tu Jenšovského článek ze Sborníku Novotného — a které ovšem citují podle signatur z r. 1900, připojuje Katterbach na XIX. str. úvodu konkordanci starých a nových čísel příslušných svazků. Podobně byly nyní v jednotlivých svazcích register uvedeny do správného stavu listy a složky, které při původní vazbě z poč. XVIII. stol. nedopatřením knihaře byly přeházeny; aby však bylo zřejmé, jaké pořadí měly jednotlivé listy v nejstarších dochovaných svazcích register, Katterbach otiskuje příslušný přehled na XXI. až XXIII. stránce úvodu pro prvých 76 svazků původního číslování. Posléze nutno se zmíniti i o tom, že jednotlivé listy, vytržené z register suplik, které byly nalezeny porůznu ve fondech vatikánského archivu, byly nyní zařaděny zpět do příslušných svazků a že jsou označeny v inventáři hvězdičkou, připojenou k číslu toho kterého listu.

Katterbachův inventář register suplik uvádí celkem 7363 svazků register a 35 svazků t. zv. „rubricelle“, t. j. indexů k jednotlivým jejich svazkům, kromě dvou dalších svazků, stojících mimo řadu a pocházejících z doby, kdy Pius VII. byl vězněm Napoleonom (str. 315). Novými nálezy, o nichž se zmiňuje prefekt Mercati v úvodní poznámce, byla řada register suplik rozmnožena od smrti Katterbachovy o další tři svazky register „mandatorum et nominationum“ z doby Pavla V., Klimenta XIV. a Pia VII. a o několik nových svazků rubricel. Kromě toho byl odevzdán r. 1932 bavorskou vládou do Vatikánu jediný zachovaný svazek registra suplik Bonifáce IX., chovaný až do té doby v knihovně eichstadské o sign. Cod. 174.

Registra suplik se rozdělují, jak známo, na několik skupin. Největší z nich znamenají registra t. zv. obecná (communia), která jsou zachována celkem souvisle od r. 1342 až do r. 1899 s výjimkou pontifikátů papežů Řehoře XI., Urbana VI., Bonifáce IX., Inocence VII. a Řehoře XII., a protipapežů Alexandra V. a Jana XXIII., jejichž registra suplik (až na výše zmíněný svazek Bonifáce IX.) vesměs se ztratila. Avšak i v jiných pontifikátech se jeví větší nebo menší ztráty, jak názorně o tom poučuje tabulka, kterou podává Katterbach na XV. až XVII. str. úvodu a v níž počet ztracených register obecných suplik je odhadován na více než 427 svazků. Vedle nich takřka mizejí ostatní skupiny register

suplik, zejména i proto, že došly mnohem větších ztrát. Tak „registra secretorum“, třebaže jsou doložena již za Lva X., zachovala se v souvislejší řadě teprve od doby Klimenta XII. a vykazují podle Katterbacha přinejmenším 142 ztracených svazků. „Registra officiorum“ se vyskytují teprve od pontifikátu Urbana VIII. a z „register mandatorum secretorum“, která se připomínají již za Alexandra VI., zachoval se toliko jediný svazek Inocence X., odevzdaný do archivu r. 1928 římskou Rotou. K těmto druhům register přistupují ještě jednak registra „nominationum (ad pensiones)“, o kterých se Katterbach domnívá, že byla zavedena teprve Piem VII., kdežto novým, výše zmíněným nálezem hlásí se patrně již do doby Pavla V., jednak registra „matrimonialium solius signature Sanctissimi“, založená teprve Lvem XIII. roku 1893 a vedená toliko do r. 1897.

V inventáři u každého papeže — nebot inventář pro větší přehlednost je rozdělen na odstavce podle papežů — je nejdříve podán výčet svazků register obecných podle jednotlivých let pontifikátu a po nich v pořadí, jak jsem je výše uvedl, následuje soupis register suplik skupin věcných, pokud ovšem jsou pro ten který pontifikát zachovány. Ztratily-li se, avšak je-li o jejich existenci učiněna v jiných fondech zmínka, uvádí ji Katterbach v poznámce, připojené na počátku jednotlivých odstavců k papežovu jménu, aby tím byl pokud možno věrně zachycen původní stav register suplik každého pontifikátu.

Poněvadž registra suplik představují fond, jehož obsah je jednotný a stejnorodý, bylo možné spokojiti se s inventářem, podávajícím pouhý přehledný soupis jednotlivých svazků. Proto údaje inventáře jsou celkem velmi stručné. V prvním sloupci uvádí Katterbach nové číslo svazku, v druhém jemu odpovídající číslo inventáře z r. 1900, ve třetím počet listů podle nově provedené foliace, ve čtvrtém sloupci původní číslo svazku v jednotlivých letech pontifikátu s udáním časového jeho rozpětí a v sloupci posledním, pátém, případný původní název svazku, starou paginaci, poznámky o eventuálním poškození nebo výzdobě (která však je celkem výjimkou), poznámky přicházející v inventáři z r. 1633 a pod. Avšak při vši stručnosti vyčerpává Katterbachův inventář daný úkol úplně a spolehlivě.

Vlastnímu inventáři předchází italsky psaný úvod, v němž autor stručnou formou vypisuje osudy, rozdělení a způsob zachování register suplik, jakož i pravidla, jimiž se při skládání inventáře řídil. Pokud jde o diplomatický rozbor suplik a jejich register, odkazuje v podrobnostech na své latinské pojednání v prvním sešitě publikace „Specimina supplicationum ex registris Vati-

canis“ z r. 1927, o níž jsem referoval v VI. ročníku tohoto časopisu, str. 190 nn. Cena úvodu je zvýšena zejména přehlednými tabulkami, seznamy a konkordancemi, o nichž jsem se již výše zmínil.

Katterbachův inventář register suplik jest — nehledíme-li k soupisům fondů konsistoriálního, otištěným v prvním svazku publikace „Sussidi per la consultazione dell' Archivio Vaticano“ (srov. ČAŠ, VI., str. 186 nn.) — první samostatný svazek nových inventářů vatikánského archivu, vydávaných z příkazu vládnoucího papeže Pia XI. Jest to nesporně zahájení šťastné a skvěle provedené a vzbuzuje v každém badateli, který pracoval ve vatikánských archivech, vřelou touhu, aby co nejdříve přišly další svazky podobně dokonalých inventářů pro ostatní fondy „velkého moře“ archivu vatikánského.

* * *

Na okraji prací o inventáři register suplik vznikla druhá publikace Katterbachova, uvedená v nadpisu tohoto referátu, totiž soupis referendářů obojí signatury a prelátů signatury suplik, počínajíc pontifikátem Martina V. Instituce referendářů, kteří přejali po notářích úkol přijímatí od žadatelů supliky a předkládati je papeži, sahá sice zpět až do konce XIII. stol. — nejstarší známý referendář je Petrus Roderici Hispanus, připomínaný za Bonifáce VIII. — avšak nehledíme-li k jedinému zachovanému svazku register suplik Bonifáce IX., teprve od Martina V. vyskytují se jejich jména zaznamenávána v registrech suplik na okraji při začátku zápisů. Právě proto, chtěl-li Katterbach sestaviti seznam úplný, mohl jej začíti teprve dobou Martina V. Přes to však pro větší úplnost otiskuje výčet referendářů doby předcházející, pokud se jejich jména mohla podle jiných pramenů určití, na konci latinského úvodu, v němž stručně, avšak výstižně seznamuje s vývojem tribunálu signatury suplik, podáváje tak cenný příspěvek k dějinám instituce, jež je z nejvýznamnějších institucí kuriálních.

Vlastní její zakladatel je Eugen IV., jenž dal referendářům právo vyřizovati supliky v zastoupení papežově, avšak vždy jen v jeho přítomnosti („in praesentia domini nostri papae“). Podle povahy suplik počal se tribunál signatury od doby Sixta IV. dělití na signaturu gratiae a signaturu iustitiae, kteréžto rozdělení bylo definitivně provedeno za Julia II. V jich čele stál zpravidla, a u signatury iustitiae vždy, kardinál, jemuž k ruce byli dáni zvláštní preláti, kdežto ostatní referendáři byli od doby Klimenta VII. přidělováni vždy obojí signatuře. Pravomoc signatury gratiae

byla od doby Benedikta XIV. pohlcena datárií, kdežto signatura iustitiae, jejíž tribunál činili vybraní referendáři, zvaní „praelati votantes“, změnila se poč. XIX. stol. reformami státního sekretáře kard. Consalviho v kasační tribunál; záhy nato začala však upadat, až od r. 1871 mizejí její stopy v registrech suplik docela.

Význam referendářů dosáhl vrcholu v XV. století — později, jak již ostatně z jejich velikého počtu je zřejmé, byl to často jenom čestný titul, udělující však přednostní výhody. V registrech suplik nacházíme jejich jména zapisována pravidelně až do doby Inocence X.; za Alexandra VII. přicházejí již jen ojedinele a od r. 1661 mizejí docela. Proto Katterbach dovedl jejich výčet toliko do pontifikátu Alexandra VII. Naproti tomu seznam prelátů signatury suplik je sestaven až do zrušení úřadu register suplik v r. 1899.

Soupis referendářů a prelátů je rozdělen opětně v odstavce podle jednotlivých papežů a u každého papeže je nejdříve podán chronologický výčet prelátů, kteří byli nadáni právem signovati v jeho jménu supliky (do Sixta IV. je to jednak signatura vicecancellarii, jednak signatura referendariorum, která však, jak řečeno, začíná teprve Eugenem IV., kdežto od Inocence VIII. dělí se již signatura gratiae a signatura iustitiae), a pak v abecedním pořadí seznam všech v příslušném pontifikátu působících referendářů. Jejich jména jsou uváděna věrně tak, jak se čtou zapsána v registrech suplik, tedy zkratkami jména referendářova nebo církevních hodností jím zastávaných. Takovýto způsob citace byl volen úmyslně, poněvadž podle něho bude možné určití jednotlivé referendáře, vlastnoručně podepsané v horním rohu na dochovaných originálech suplik, které tím zase bude lze časově zařaditi. Zkratku referendářova jména převádí ovšem Katterbach vždy v plné jeho jméno a k němu připojuje stručné životopisné údaje s výčtem zastávaných hodností a úřadů, doloženým citací pramenů nebo literatury. Tím se stává Katterbachův soupis referendářů a prelátů důležitou příručkou pro biografii četných duchovních hodnostářů XIV. až XIX. století, jejíž používání jest usnadněno dvěma pečlivě zpracovanými rejstříky: rejstříkem vlastních jmen a rejstříkem značek, užívaných jednotlivými referendáři.

Na konec chtěl bych ještě připojiti zmínku o referendářích českého původu. Třebaže Pius II. v bule o reformě kuriálních institucí přikazuje, „ut quaelibet natio saltem unum habeat referendarium“, nalézáme mezi neméně než 1532 jmény referendářů a prelátů jenom tři Čechy. Jsou to František z Benešova, kanovník kostela pražského, připomínaný referendářem Bonifáce IX. k r. 1391; Jan z Boršnice, kanovník pražský, jenž však v hodnosti referendáře vystupuje teprve za Martina V. jako biskup

lebušský a arcibiskup ostrihomský; a posléze Jan z Rabštejna, probošt vyšehradský, jež Pius II. jmenoval referendářem 3. dubna 1462. Od té doby nesetkááme se již nikdy s Čechem. Vysvětlení tohoto zjevu možno snad hledati v tom, že české země, jsouce převážnou většinou nekatolické, neměly s římskou kurií tak živého styku, aby vyžadoval zvláštního referendáře, zejména když je mohli zastupovati referendáři národa německého, k němuž nepochybně i české země byly počítány. Správnost této domněnky bude snad v budoucnu potvrzena pohusitskými svazky publikace „Monumenta Bohemiae Vaticana“. Ostatně není ani vyloučeno, že příkaz Pia II. nebyl v praxi dodržován; vždyť v Katterbachově soupisu se setkáváme, jak je konečně pochopitelné, nejvíce s Italy.

Zdeněk Kristen.

Andrej Šaš: Archiv privilegovaného goroda Mukačeva (1376—1850). Izdanie goroda Mukačeva 1927. Stran 160+4 tabule, cena 30 Kč. Z maďarského originálu přeložil Theodosij Lesěv, přehlédl Vasilij Petrov. (Datum na titulním listu jest převzato z maďarského originálu, překlad ve skutečnosti vyšel r. 1929.)

Přehledný nástin historie města autor vypustil s odvoláním na dvě práce C. Lehoczského o dějinách města Mukačeva a župy berežské, a teprve v závěru knihy připojil několik kapitol o speciálních otázkách městské historie, jednak ve stol. XIX., jednak o prehistorii podle výzkumů archeologických. Kniha se počíná přehledem zpráv o minulosti archivu samotného. Nejstarší inventáře městských privilegií pocházejí z let 1697 a 1733. Privilegia jsou v nich rozdělena ve čtyři fascikly v chronologickém pořadí a jest jich celkem 98. Od r. 1775 se ději zmínky o městské registratuře, jejímž správcem byl nejprve Franc Sikst a po něm Jan Holý a Štefan Evva. Prvním opravdovým archivářem se však stal teprve Vladislav Vári, nejprv od r. 1813 městský notář — který ve čtvrtém desetiletí XIX. století stará privilegia, radní protokoly a jiné městské knihy z doby před r. 1793 a pak celou registraturu, jak se zachovala do jeho doby, zkatologisoval a uspořádal v jednotlivé oddělení. Dosud se zachovaly i rewersy, které mu na zapůjčené spisy musili vystavovati „páni fiškálové“.

Pergamenových privilegií je dnes zachováno v archivu 60. Nejstarší je z 22. května 1376; královna vdova — po Karlu Robertu z Anjou — Alžběta (dcera polského krále Vladislava Lokietka) uděluje jim Mukačevu právo užívati pečeti. Tato královna byla teta čtyř bratří Korjatovičů, z nichž jeden, Theodor, prý r. 1360 založil klášter na Černécké hoře u Mukačeva, tedy na panství své

tety. Z doby anjouovské má Mukačevo dvě privilegia, lucemburské rovněž dvě (krále Zikmunda a jeho vasala srbského knížete Štěpána Lazareviče), z doby hunyadovské 12, jagelonské 10, zápolské 3, habsburské 20, rakoczyovské 5. Pět privilegií pochází od různých feudálních držitelů města: Benedikta Batyanyho, Petra Petroviče, Mikuláše a Štěpána Drughetů z Homoné, Anny Asandy, a jedno spišské komory. Šestnáct z těchto privilegií bylo vydáno v Budapešti, 11 ve Vídni, 6 v Praze, 3 v Bratislavě, 3 v Beregsázu, 2 ve Vari, 4 v Sedmíhradě, 7 v Mukačevě samém a ostatní na různých místech. Ze šedesáti je 56 latinských, 2 latinskomaďarská a 2 maďarská (rakoczyovská). Popis a jejich registry připojuje Šaš v příloze.

Další fond archivu jsou městské knihy. Rukopisných knih — nehledíc k rejstříkům počtů — je až do r. 1850 jen 26. Nejstarší zápisy má „Memorial Kigyósiho“, který vznikl sice r. 1616, ale má zápisy odjinud přepsané od r. 1573. Od r. 1600 jsou zachovány protokoly řízení před městskou radou až do r. 1793, celkem 5 svazků skoro o 2000 stranách; z doby před r. 1793 pochází také formulář přísah úředníků. K radním protokolům sestavil archivář Váři jmenný rejstřík. Po r. 1793 vedli městské knihy notáři a je do r. 1850 zachována 21. — Počty městských soudů jsou zachovány od roku 1659, počty městských hospodářů od r. 1796, lesního hospodářství od r. 1830, účty městských výběrčí berně od r. 1764, naturálních vojenských povinností od r. 1776. Od doby královny Marie Terezie jsou zachovány také spisy teragia a poddanského desátku městských vesnic. Spisová registratura je spořádána tak, jak ji zmanipuloval před 100 roky Váři, jehož inventář v ruském překladě Šaš zároveň otiskuje.

Vedle zmíněných organických fondů jsou v archivu ještě umělé kolekce, a to: Rakoczy, akty katastru poddaných z let 1835 a dalších, akty cechů, písemné památky z revoluce 1848/49, svědectví o Michalu Liebovi, otci Michala Munkacse, z let 1848/49, sbírka k historii Slovanstva, jednak podkarpatského národa, jednak styků s Čechy, vývoje velkoruského směru, styků s Rusy (1708, 1849) a pod. Konečně zvláštní oddělení představují plány a statistiky. Nejstarší statistika je popis mukačevského dominia z r. 1739, nejstarší plán města je z r. 1746.

Na čtyřech tabulích, které jsou k spisu připojeny, jsou uveřejněna faksimile privilegií královny Alžběty z r. 1376, krále Zikmunda, Jana Hunyada, Vladislava Jagiela, Rudolfa II., Františka II. Rakoczyho, Štěpána a Mikuláše Drughetů de Homona, dále šest otisků různých typářů městské pečeti, sporné privilegium Teodora Krjatoviče pro klášter na Černěcké Hoře, plány města z let 1746

a 1767 a fotografie titulního listu urbáře panství mukačevského z r. 1672.

Šašově práci, jež podává celkem vyčerpávající zprávu o městském archivu v Mukačevě, lze vytknouti jediné roztržštěnost a nesoustavnost vylíčení vývoje městské správy, kteréž není podáno v jedné kapitole, nýbrž jen příležitostně při historii a popisu jednotlivých fondů archivních. To je minus knihy.

Miloslav Volf.

Correspondance d' Ottavio Mirto Frangipani, premier nonce de Flandre (1596—1606). *Analecta Vaticano-Belgica 2e Série: Nonciature de Flandre. Tome I Lettres (1596—1598) et Annexes. Par Léon Van der Essen. 1924, str. 449. Tome II Lettres (1597—1598) et Annexes. Par Armand Louant. 1932, str. 502.*

Již r. 1896, když nastiňoval Alfred Cauchie v studii „De la création d'une École belge a Rome“ program belgické práce historické v Římě, tanulo na mysl tomuto organisátorovi belgického výzkumu v archívech vatikánských vydání korespondence nunciů v prvním období flanderské nunciatury (1596—1634). Jejím výzkumem se potom obíral jak Cauchie, který s Maereem podal základní edici „Les instructions générales aux nonces des Pays-Bas espagnols (1596—1635)“, 1904, tak i jeho žáci z historického semináře university v Lovani. Bylo proto projevem povinné vděčnosti, když vydavatel prvního svazku nunciaturní korespondence flanderské, profesor na universitě v Lovani a nástupce Cauchieův Léon Van der Essen jej věnoval památce tragicky zesnulého dlouholetého ředitele belgického ústavu historického v Římě. Zahnut jinými pracemi svěřil Van der Essen pokračování v edici druhým svazkem mladému archiváři Louantovi, jenž vydal již několik studií o dějinách belgických, zejména církevních, v XVI. století, opřených z větší části právě o nunciaturní korespondenci. Pojetí veškeré edice je dílo Van der Essena, jenž mohl ještě za příprav užití bohatých zkušeností Cauchieových, a jenž také opatřil první díl znamenitým úvodem, který některými partiemi (jako statí o poštovní dopravě) přesahuje okruh zájmu edice. První dva dosud vydané svazky nunciaturní korespondence prvního řádného nuncia v Bruselu, O. M. Frangipaniho, časově zabírají období od nunciovy cesty r. 1596 z jeho dosavadního působiště, nunciatury kolínského, od níž tehdy byla oblast flanderské nunciatury oddělena, ke dvoru arciknížete Alberta do Bruselu, až do konce roku 1598, kam po odjezdu arciknížete Alberta ke sňatku s infantkou Isabelou do

Italie, kdy se ujal dočasně v Bruselu vlády kard. Ondřej Rak., i obsahově spadá jakési rozhraní. Poněvadž edice nunciaturní korespondence Frangipaniho v době kolínské, kterou zahájil před čtyřiatřiceti lety St. Ehses, není ještě skončena, nemohl na ni Van der Essen navázati bezprostředně. Edice Frangipaniho nunciatury flanderské je rozdělena ve dvě řady zcela samostatné. První má listy psané nunciiovi ze státního sekretariátu, valnou většinou depeše kard. Pietra Aldobrandina (kard. di San Giorgio píše jen příležitostně za papežovy cesty do Ferrary na jaře 1598) v době od 27. dubna 1596 do 26. prosince 1598, celkem 140 čísel, druhá řada zabírá v pořadí přísně chronologickém všechny listy psané nunciem, a to jak jeho odpovědi na depeše ze státního sekretariátu, tak i jeho listy jiným osobám v době od 23. července 1596 do 31. prosince 1598, celkem 467 čísel. Van der Essen, původce tohoto nezvyklého uspořádání, v němž Louant jen důsledně pokračoval, odůvodňuje je v předmluvě k prvním svazku potřebou chronologického pořadí. Vskutku docházely listy ze státního sekretariátu flanderskému nunciiovi mnohem nepravidelněji než na př. současně nunciiovi u dvora císařského, a to v pořadí zhusta porušeném. Avšak bylo tuším přece jen dáti přednost hledisku vnitřní jednoty korespondence před chronologickým pořádkem více vnějškovým. Neboť nunciiovu listu zpravidla nelze řádně porozuměti, neznáme-li příslušné depeše ze státního sekretariátu, na kterou nuncius odpovídá. Tato souvislost je nadto ještě více přervána naprostým nedostatkem odkazů v řadě listů nunciiových na příslušná čísla první řady, což bylo lze provésti celkem snadno. Jak podobné rozdělení znesnadňuje provedení věcných poznámek pod čarou, když se o téže věci v téže souvislosti pojednává v edici na dvou místech, netřeba snad ani blíže zdůvodňovati. Podobně se nelze ztotožniti s vydavateli, jestliže vůbec neliší nunciiovy odpovědi a listy státnímu sekretariátu od jeho ostatní korespondence. Je ovšem pravda, že soudobý usus u nunciatur nepojímal obě skupiny zásadně nijak různě, pokud šlo o agendu nunciatury, ale leckdy i o soukromé věci nunciiovy. Vidíme však přes to, že si současník Frangipaniho v úřadě nuncia u dvora císařského vedl odděleně „registra“ listů obou skupin, a není-li věc nesporná teoreticky, tedy jistě aspoň s praktického hlediska bylo vhodné patřičně obě skupiny rozlišiti. Vydavatelé nepřihlížejí, žel, ani k jednotlivým „poštám“ (spazzi), takže na př. dva listy Frangipaniho z téhož dne zařazují pod dvě samostatná čísla a nedůsledně si vedou také, pokud jde o „avisi“, zasílané nunciem do Říma. Co oba vydavatelé pověděli v úvodech o malé spolehlivosti a hodnotě těchto „novin“, je jistě případné, ale jestliže Louant, odůvodňuje, proč zásadně

nepojal „avis“ do edice Frangipaniho nunciatury, odkazuje čtenáře na chystané zpracování samostatné, neměl pak zařaditi do edice některé tyto „avisy“, dokonce pod samostatnými čísly, jako vlastní depeše nunciiovy. Kdo věci rozumí, pochopí jistě nesnáze zachovati zcela důsledně vydavatelské zásady v podobné edici, tolik se však, tuším, může říci, že by nepochybně podržení přirozeného pořadí depeší státního sekretariátu a nunciiových odpovědí jako kostry edice, rozlišení jednotlivých pošt a úplnější a důslednější zřetel k průvodnímu materiálu bylo vydání prospělo. Stejně překvapuje, že se vydavatelé, když již pojali do edice pod samostatnými čísly v časovém pořadí všechny nunciiovy listy jiným osobám, nesnažili vyhledati listy příslušných adresátů; pokud šlo (a tomu je tak velkou většinou), o církevní hodnostáře v oblasti flanderské nunciatury, nebylo nesnadno belgickým vydavatelům k prospěchu úplnosti, ale leckdy i srozumitelnosti edice tu věc provésti. Abychom pochopili stanovisko vydavatelů je třeba ovšem zdůrazniti, že je vedlo k tomuto způsobu především jejich úzce územně-belgické hledisko, které je zčásti vskutku zdůvodněno převážně lokálním rázem nunciaturní korespondence flanderské.

V době počátků Frangipaniho nunciatury v Bruselu v popředí otázek velké politiky evropské, které se přímo dotýkaly arciknížete Alberta, jenž se po smrti arciknížete Arnošta (1595) ujal belgického místodržitelství, je sjednání míru mezi španělskou monarchií Filipa II. a Jindřichem IV. francouzským. Po míru ve Vervins, sjednaném za účinného prostředkování diplomacie papežské 2. května 1598, došlo za týden k slavnému vjezdu Klimenta VIII. do Ferrary, což korunovalo úspěšnou politiku papežovu v nástupnickém sporu ferrarském. Frangipani, jenž se od počátku bruselské nunciatury z příkazu kard. P. Aldobrandina u dvora arciknížecího zasazoval o mír (již poč. 1597 důrazně zakročuje proti kazateli, který veřejně tupil Jindřicha Navarského), zůstával ve stínu tohoto velikého jednání diplomatického, které se strany kurie vedle kardinála legáta Alexandra z Medici řídil od r. 1596 především generál františkánů Bonaventura Secusi di Altagirone. Jednání, která ho vedla r. 1597 do Paříže, Madridu a Bruselu, vypsál Secusi sám v knize „Historia pacis inter Philippum II. Hispaniarum et Henricum IV. Galliarum regem“; jednání se stalo nověji předmětem několika monografií, o které se opírá Pastor v XI. díle „Dějiny papežů“. Edice korespondence Frangipaniho nemohla tu přivésti důležitých dat nových. Osvětluje jen ochotu arciknížete Alberta dojíti míru s Jindřichem IV. co nejdříve. Již v říjnu 1596 došlo z Říma k pokusu přiměti Jindřicha IV. k jednání s arciknížetem Albertem, to však tehdy francouzský

král v navrhované podobě odmítl (II. 139). Mnohem důležitější než vlastní nunciaturní korespondence Frangipaniho jsou v edici po této stránce zprávy Secusiho, které vydavatel zpřístupnil v přílohách edice (sv. II., annexes č. XVIII, XX, XXI, XXII a XXIV o vyhlášení míru vervinského v Bruselu 7. června 1598). Vydavatelé vůbec právem pečlivě přihlíželi k soudobé diplomatické korespondenci kuriální o věcech francouzských. Ozřejmili však takto jasně patrný rozdíl mezi velkými nunciaturami, jako byla pražská, madridská nebo i benátská, a nunciaturou flanderskou, povahy přece jen více lokální. Třebaže Frangipani ve svých listech projevoval pochopitelně horlivý zájem o průběh mírového jednání a informoval zejména státní sekretariát o nesprávné představě, která převládla na čas pro nedostatek přímých informací u bruselského dvora o domněle malé iniciativě papežské diplomacie (v Bruselu dlouho nevěděli o mírových preliminářích, II. č. 16), kard. Pietro Aldobrandini ponechával flanderského nuncia, a to jak z jedné poznámky vidíme, úmyslně v nevědomosti o věcech, které mu mohly znamenitě prospěti při politické orientaci u bruselského dvora. Jen tak si na př. vysvětlíme, proč se Frangipani domníval, že dobytí Amiensu Španěly usnadní mírové jednání s Francií. Příležitostně najdeme ovšem v edici Frangipaniho korespondence, více však v látce průvodní, některé detaily k soudobé politice evropské: tak zejména dosti hojně zmínky o katolické akci proti Anglii nebo zajímavé zprávy o prostředcích, které měly donutiti k míru zejména hrozbou obchodního bojkotu odbojné Nizozemce (II. č. 152), proti nimž sjednal Almirante d'Aragona s nunciem kolínským plán útoku, předložený, ovšem neúspěšně, arciknížeti Albertovi (II., annexes VI).

Jestliže tedy zpravidla Frangipani neměl podílu na veliké politice evropské, soustřeďoval se tím více na úkol církevní, společný jinak všem nunciům tehdejšímu. Na krajní výspě katolického světa, v sousedství odbojného Nizozemí, protestantismu valně propadlého Porýní, Francie dosud plně církvi nevrácené, takřka před tváří největšího nepřítele společného Madridu a Římu, Anglie alžbětinské, představovala Belgie důležitý opěrný bod protireformace v severní Evropě. Právě tento důvod vedl roku 1596 ke zřízení samostatné nunciatury flanderské. Jestliže však španělské Nizozemí bylo již tehdy pro církev definitivně zachráněno a nuncius se nemusil v této části španělské monarchie potýkati přímo s kacíří, tím větší byly jeho potíže s odpůrci státněpolitickými. Arcikníže Albert zůstával vždy i po svém odchodu ze sboru kardinálského a po sňatku se španělskou infantkou katolíkem horlivým, kterého nuncius neváhal dávatí jeho poddaným za vzor (II. č. 184),

ale církevněpoliticky byly belgické poměry takřka věrným odleskem samých Španěl. Podobně jako Filip II. dovedl spojovati osobní oddanost k církvi a papeži, až fanatickou, s důrazným a často nesmlouvavým hájením církevněpolitických prerogativ koruny, tak také tento nejmladší z habsburských odchovanců Filipových, z něhož podle slov moderního historika belgického (H. Pirenne, Histoire de Belgique, IV. 212) učinili jesuité nejdokonalejší typ katolického panovníka, dovedl projevití tuhý odpor, když běželo o církevněpolitické spory s kurií. Je vskutku podivuhodné, jakou energii dovedl v těchto věcech pod tlakem rádců, nedůtklivě bdělých proti papežovým zásahům do církevních otázek belgických, vyvinouti panovník jinak povahy mdlé a leckdy dětinské. „Est tamen modus in rebus, Beatissime Pater“, oslovuje arcikníže papeže ve stížném listě z 2. srpna 1597 o otázce obsazení arcibiskupství v Cambrais (II., annexes IX), jenž vskutku přiměl papeže Klimenta VIII. k mnohem mírnější tonině (II., annexes XIII). Vedlo by nás ovšem daleko, kdybychom sledovali podrobněji tyto církevněpolitické spory mezi nunciem a vládou bruselskou, které plní valnou část Frangipaniho korespondence z těchto let. Třeba jen připomenouti, že tyto spory, třebaže jsou obsahem leckdy jen lokální povahy, v celku charakterisují znamenitě nejen poměr arciknížete Alberta ke kurií, ale jsou vůbec typické pro vztahy katolického vladaře k papežství na sklonku XVI. věku vůbec. Podobně jako ve vleklých sporech katolického krále s kurií vidíme i tu, jak si prokletý raggione di stato podmanil naprosto politické myšlení katolických vladařů a jejich rádců a jak neotřesen zůstává jako pevný odkaz renaissance v příboji katolické restaurace, křísící v nové scholastice středověké myšlení.

Vydavatele korespondence nuncia u císařského dvora pražského v této době upoutají ovšem z listů Frangipaniho osobám mimo státní sekretariát především jeho listy nunciiovi u císařského dvora, kremskému biskupovi Cesaru Specianovi. Frangipani si dopisoval s pražským nunciem, jak víme z „registra“ listů Specianových, dosti pravidelně již za své nunciatury kolínské, která ovšem v říšských otázkách, projednávaných u císařského dvora, závisela namnoze na nunciiovi pražském. Jinak tomu bylo arci v Belgii, jež sice právně zůstávala ještě částí říše, fakticky však byla samostatná část monarchie španělské, osamostatněná zanedlouho i zvláštním diplomatickým zastoupením u kurie. Bylo již řečeno, že papežskou politiku evropskou nevedl nuncius flanderský, ale nuncius u dvora španělského, po př. mimořádní zastupci papežovi. Proto říšské otázky, pokud byly evropské důležitosti, jako zejména otázka nástupnická, v první době nunciatury

Frangipaniho návštěvou Admiranta d'Aragona u císařského dvora pražského nově rozvířená, zasahují do korespondence Frangipaniho jen příležitostnými zmínkami, které zpravidla nově problémů neosvětlují. Zmínky zasluhuje, že Frangipani, jenž dlouho nevěřil zprávám o sňatku arciknížete Alberta s infantkou španělskou pro domnělou impotenci arciknížete, o kteréž se častěji zmiňuje (II. str. 119, 124), byl přesvědčen, že zpráva byla vymyšlena, aby přiměla císaře k nějakému rozhodnutí v nástupnické otázce (II. č. 242); podobně je zajímavý nunciův postřeh o závislosti Rudolfově v říši na protestantech, pokud trvá válka turecká (II. č. 239), která se jinde uvádí ve shodě s intencemi kurie jako hlavní důvod pro sjednání míru španělsko-francouzského, aby se tak mohly podle starého plánu papežova spojití křesťanské zbraně proti nevěřícím (II. č. 264). Obor otázek společných oběma nunciům, Specianovi a Frangipanimu, zúžil se odchodem Frangipaniho z Kolína n. Rýnem do nového působiště v Bruselu jen na několik málo západoněmeckých problémů, do jichž středu se tehdy dostávala otázka klevská. Proto vzájemná korespondence obou nunciů měla odtud ráz především informační. Při nedostatku přímých zpráv o západoevropských věcech v Praze v těchto letech, o kterém jinde pojednávám, vítal pochopitelně nunciůs u dvora císařského zprávy Frangipaniho o vojenských operacích nizozemských a severofrancouzských stejně, jako jeho oznámení o mírovém jednání mezi Francií a Španělskem. Tyto zprávy byly určeny, jak Frangipani častěji připomíná, také pro španělského vyslance v Praze, Guilléna de San Clemente. Louant věren zásadě nevydávati „avisy“ vůbec, potlačil i tady v edici zpravodajskou činnost bruselského nuncia. Pražský nunciůs se mohl odvděčiti flanderskému druhovi jednak zprávami o císařském dvoře, jednak informacemi z uherského bojiště, které v Bruselu vzbuzovaly značný zájem již pro mezinárodní způsob tehdejšího verbování vojska a přechod některých velitelů ze služeb španělských do služeb císařských. Je ovšem jen důsledné po tom, co bylo výše řečeno, že Specianových listů k Frangipanimu v této edici nenajdeme. Bylo také zjevné, jak právě pro válku tureckou naléhala kurie na sjednání míru s Francií, na kterém arciknížeti Albertovi tolik záleželo. Tak když v březnu r. 1598 bylo dobyt místo Jasz Berény na východ od Budapešti, arcikníže děkoval veřejně v kapli za toto vítězství císařského bratra. Jedno v korespondenci Frangipaniho se Specianem překvapuje: pražský nunciůs píše do Bruselu mnohem častěji nežli dostává listy flanderského nuncia, ačkoliv pro pořadí obou nunciatur bychom čekali poměr právě opačný. Nechceme-li věc vysvětlovati byrokratickou důkladností nuncia Speciana

a nespokojeností Frangipaniho s flanderským posláním, třeba hledati vysvětlení především v hmotných nesnázích flanderského nuncia. V těchto letech byly vůbec vypláceny platy nunciům zvláště nepravdivě. Po hospodárné finanční politice Sixta V. došlo k nákladnému vojenskému zásahu kurie do věci francouzských za Řehoře XIV. a konečně v letech, o něž jde, k samostatné expedici vojenské do Uher za velení papežova nepota i peněžní podpoře císaře. Peněžní nesnáze kurie, které doléhaly tehdy na všechny nunciatury, spojily se pro nuncia flanderského se svícelem, které vyvolal ve španělském Nizozemí španělský bankrot z r. 1596. Jest známo, jak zhoubně tato událost působila na válečné možnosti Španěl i arciknížete Alberta. Z edice Louantovy poznáváme, jak arcikníže Albert nemohl bezprostředně po španělském bankrotu sehnati ani 50.000 scudi (II, annexes I), a jak nějakou dobu žil ve strachu před vzbouřením žoldněřského vojska v belgických a severofrancouzských pevnostech, dokud aspoň z nejhoršího mu nepomohli Fuggerové a Španělé přes Janov (II. str. 80).

Placení nunciů v této době osvětlují vůbec zajímavě některé dokumenty Louantem zpřístupněné. Nunciové u císařského dvora, v Kolíně n. Rýnem i v Bruselu, dostávali tehdy plat v měsíčních částkách (mesate) podobně jako vyslanci císařští, a to skrze italské bankéře Torrigiani v Norimberce, již prikazovali výplatu těch peněz agentům nebo bankéřům, s kterými byli v obchodních stycích v místech nunciova působení. Tak dostával Frangipani peníze zejména skrze italské bankéře Giunty v Antverpách. Známeli stísněné poměry finanční ve španělském Nizozemí v letech 1596 až 1598, znějí v korespondenci Frangipaniho neustálé stížnosti na peněžní tíseň přesvědčivěji než v obdobných případech jinde. Postavení Frangipaniho na počátku jeho bruselské nunciatury bylo ovšem neradostné i jinak. Zdá se, že opouštěl jen nerad původní působiště (jeho korespondence z této doby není ještě vydána), neboť přeložení do nunciatury nově zřízené nemohl pokládati za povýšení. Nadto se dostal s nástupcem v Kolíně n. Rýnem, Garzadorem, do prudkého sporu o vytištění své knihy o církevní reformě v oblasti nunciatury kolínské, neboť Garzadoro vystoupil proti ní důrazně v samém Římě.

Viděli jsme, že nunciaturní korespondence flanderská ve svazcích dosud vydaných badateli, který nepřihlíží k lokální historii belgické, ale všimá si velkých problémů evropské politiky, v jichž středu bylo tehdy právě katolické Nizozemí, neposkytuje příliš mnoho, jednak pro povahu této nunciatury, jednak však také pro hledisko vydavatelů poněkud územně jednostranné. To

se projevuje i ve způsobu, kde a jak nahrazuje zejména Louant texty pouhými registry. Kdežto každý detail, leckdy malicherný, pokud jen se týká věcí belgických, reprodukuje v plném znění, nenašli v jeho očích milosti některé depeše, které pro politiku kurie jsou mnohem významnější. Soudíce, že při vydávání nunciaturní korespondence má především rozhodovat snaha podati látku co nejúplněji k poznání kuriální politiky v jejích souvislostech evropských a nikoli výběr, sestavený s hlediska potřeb historie lokální, jsme přesvědčeni, že by změna pojetí v tomto smyslu nepochybně dodala edici nejen větší důslednosti vydavatelské techniky, ale i větší závažnosti pro studium papežské politiky a protireformace na předělu XVI. a XVII. století.

J. Matoušek.

Archeion, Czasopismo naukowe poświęcone sprawom archiwalnym. Zalożone przez St. Ptaszyckiego. Redaktorowie W. Suchodolski, W. Łopaciński. X. Warszawa 1932. Str. VII, 182, 63. XI. Warszawa 1933. Str. 153. Wydawnictwo archiwów państwowych.

Redakce živého archivního časopisu polského, stejně odborně jako aktuálně vedeného, dovedla s vítanou pravidelností podati archivní veřejnosti v r. 1932 ročník X. a v r. 1933 ročník XI. V roč. X. čteme hned na počátku zprávu o změně ve vedení. Zakladatel časopisu, generální ředitel státních archivů polských, prof. Stanisław Ptaszycki, opouští úřad, vzdává se řízení Archeionu. V srdečně koncipovaném rozloučení naznačuje hlavní ideu, kterou se řídil při sestavování obsahu prvních devíti ročníků, a přesvědčivě podává nový typ archiváře, od kterého chce, aby nebyl jen ochráncem, nýbrž i interpretem dokumentů, jeho péči svěřených. Žádá od něho především, aby oživoval prameny dávných dějů a přispíval tak účinně k výchově a morální výzbroji a obraně národa. Noví redaktori Witold Suchodolski a Wincenty Łopaciński několika větami oznamují změnu redakce a věnují vřelá slova Ptaszyckého práci, v níž vidí syntesu starých tradic historických a archivářských z dob polské nesvobody s novými metodami archivní práce, konané za podmínek zcela změněných a příznivějších. Jméno Ptaszyckého zůstává jako jméno zakladatele časopisu stále v jeho čele. Dnes můžeme tato oznámení ještě doplniti další zprávou, žel smutnou, o skonu vůdce polských archivářů počátkem ledna r. 1934.

Program a rozvrh obou nových ročníků zachovávají důsledně pevné a osvědčené již linie. Ročník X. věnuje tentokrátě hojně

místa (182 stran) článkové části a dále 66 stran, separátně stránkovaných, dílu úřednímu, zprávám o činnosti jednotlivých polských archivů. V méně objemném ročníku XI. článková část má již jen 96 stran a úřední, tentokrátě separátně nestránkovaná, doplňuje sešit na 152 strany. A stejně jako v předešlých číslech jsou to především themata čistě archivářská, která mají i v obou posledních ročnících přednost.

Ročník X. zahajuje zajímavá studie T. Mańkowského, Archiwum lwowskiej katedry ormiańskiej, pokoušející se především zachytiti osudy starých vzácných knih obřadních a úředních arcibiskupské kapituly arménské ve Lvově a rekonstruovati tak původní její archiv. Největší jeho část nalezl autor dnes uloženou v knihovně kláštera mechitaristů ve Vídni, něco však je i v Paříži a jinde. Ke konci článku se Mańkowski zmiňuje též i o významu archivu pro kulturní dějiny polských Arménů, zejména lvovských, a krátce popisuje nejdůležitější a nejstarší ze zachovaných knih. Následující delší studie Adama Próchnika, Żandarmerja na ziemiach Królestwa Polskiego (1812 až 1915) vyběhá sice z rámce programu, daného polské archivní revui — líčí totiž organizační vývoj četnictva v býv. ruském Polsku s nemalou řadou podrobností o jeho kompetenci, poměru k četnictvu v ostatním Rusku, o teritoriálním rozdělení sborů a přesnými daty o vedoucích osobnostech a počtu mužstva — ale redakce sama v poznámce vysvětluje tuto okolnost, ukazujíc na to, že právě pořádání spisů četnických organizací a jich zpracování pro vědecké studium vyžaduje především podrobnou znalost všech organizačních změn, kterými tato instituce prošla. Takto tedy i tato studie, koncipovaná sice jako příspěvek k dějinám správy, má své místo a jistě oprávněné na stránkách archivního orgánu.

Další článek W. Łopacińskiego, Akta rz. kat. Kollegjum Duchownego w Petersburgu dotyczące Powstania Listopadowego omezuje archivní výzkum jednoho z nových fondů archivních, který se podařilo získati v r. 1932 při spisové rozluce s Ruskem, na jediné historické thema. Hledá v aktech nejvyšší instituce administrativní, které podléhala po celé 19. stol. římskokatolická církev, nejdříve v býv. polské Litvě a Ukrajině, později (po r. 1863) v celém ruském Polsku, především stopy účasti, zejména nižšího duchovenstva katolického, řádového i světského, v listopadovém povstání. Je to tedy další doplněk soustavného archivního výzkumu pramenů k dějinám tohoto povstání v polských archivech; jemu byl, jak jsme měli příležitost referovati již v minulém ročníku tohoto časopisu, věnován téměř celý ročník VIII. Archeionu, čímž tak originálně vzpomněli polští archiváři sto-

letého jubilea tohoto důležitého data polských dějin století XIX. Dobře informující přehled obsahu jednotlivých spisových konvolutů, jednajících o konkrétních případech povstalecké činnosti polských farářů a rádoých kněží, jenž zpracovává daný aktový materiál do té míry, že usnadňuje neobyčejně historickému pracovníku, který by se chtěl tímto thematem zabývat, heuristickou přípravu, jest uveden kromě toho i nástinem organizačního vývoje kolegia a podrobným výčtem jeho kompetence, doplněným stručnou charakteristikou spisové pozůstalosti úřadu. W. Hejnosz v další, spíše krátké poznámce než studii, rozbohem jedné z městských knih, v zemském archivu lvovském uložené mezi knihami města Sambora, dochází k výsledku, že máme v ní nejstarší zachovanou městskou knihu města Nowého Sącz a z let 1488 až 1527.

Již v předešlých sešitech Archeionu dbala redakce toho, aby měla mezi články i takové, které popisují i archivní polonica zahraniční. Tentokrát přináší článek R. Przelaskowského velmi instruktivní zprávu o archivu velkého francouzského politika, literáta a publicisty K. Montalemberta, jehož vztahy k Polsku a zejména jeho podpora snah polské emigrace po listopadovém povstání znamená důležitou kapitolu dějin polské emigrace. Przelaskowski za pobytu ve Francii měl vzácnou příležitost poznati celý archiv dokonale, neboť byl přímo vyzván nynějším jeho majitelem, aby pokračoval v jeho pořádání. Polské věci v tomto osobním archivu, značně rozsáhlém, jsou, jak vidíme z krátké charakteristiky jednotlivých oddělení, neobyčejně hojné. Je to zejména velká korespondence s knížetem Adamem Czartoryským, L. Zamoyským, C. Platerem a jinými. Jsou tu i dopisy samého Montalemberta generálu Skrzyneckému. Mezi nimi najde český čtenář i dokumenty, které možno nazvati do určité míry bohemicum. Jsou to totiž zprávy o útěku Skrzyneckého z Prahy z let 1838—1839. Další práce Ad. Moraczewského, provádějící rozbor, zejména se stránky provenienční, papírů čelné osobnosti povstání listopadového, generála Krukowieckého, jest jednak zase dokladem, jaký ohlas vyvolalo jubileum povstání v thematech polských archivářů, jednak přináší nový důkaz, kolik dokumentů z archivů veřejných úřadů se dnes chová v archivech rodinných. Všechno tento různorodý materiál spisový, deponovaný v učené společnosti varšavské, byl uložen bez jakéhokoliv uspořádání čistě mechanicky a v tomto stavu se dostal do varšavského archivu veřejné osvěty. Autor pověřen úkolem uspořádati tyto dokumenty, byl nucen rozřešiti řadu archivních problémů, do té míry zajímavých, že pokládá za užitečné podati řešení některých z nich archivní

veřejnosti. Z dalšího obsahu zaujme i krátké vyličení osudů, které stihly městský archiv kališský v první polovici XIX. stol., podané v článku J. Staszewského, *Losy ksiąg i dokumentów miejskich kaliskich w XIX. wieku.*

Redaktor Łopaciński kromě shora zmíněné studie zpeštil obsah archivní revue polské statí, vypravující o Dojmech ze zahraničních archivů, kterou bychom mohli dobře nazvati archivním feuilletonem svého druhu. Měl totiž příležitost pobýti v r. 1932 v Praze, Drážďanech, Bruselu, v Paříži a Miláně, a všude ho zaujal život archivářů a organizace archivní práce. Naše čtenáře bude pochopitelně zajímat, co píše o Praze. Jí věnuje vlastně největší část. Podivuje se vzornému zařízení i pořádku v archivu města Prahy. Krátce charakterisuje fondy archivu ministerstva vnitra a několika slovy vzpomíná i archivu ministerstva zahraničních věcí. Ví též o chystané novostavbě zemského archivu, kam však nezašel, a není mu jasný název „Čsl. státní archiv zemědělský“ pro archiv ministerstva zemědělství. Hojně místa věnuje programu archivní školy. V časopisu archivní školy vidí pendant Archeionu a referuje též podrobně o Čsl. archivní společnosti. V Drážďanech zaujala Łopacińskiego hlavně nová budova státního archivu, jejíž technické zařízení popisuje. Stejně v Bruselu, v Paříži a v Miláně vnější vzhled a technické zařízení archivních budov vzbuzuje především jeho pozornost.

Recensní díl, obvyklý ve vědeckých revuích, v Archeionu ani tentokrát nenajdeme. Nahrazují jej však souborné referáty článkově založené o jednotlivých celcích archivní literatury domácí i zahraniční. V díle X. pod společným názvem *Sprawozdania z literatury archiwalnej zagranicznej* najdeme tedy krátkou soubornou zprávu T. Manteuffela o čistě archivních thematech, pokud jsou zastoupena v obsahu všech ročníků *Bibliothèque de l'École des chartes* z let 1918—1931. Shledává jich v něm ovšem velmi málo a vysvětluje tuto okolnost zejména základním vzděláním francouzských archivářů, které jest stále orientováno výlučně na středověk. Obširnější jest článek A. Bachulského, *Literatura archiwalna w Z. S. R. R.* Již v II. díle Archeionu autor podal důkladným referátem o všech vyšlých číslech ruské archivní revue *Archivnoje* dělo nemálo pro nás zcela nových informací o archivním životě sovětského Ruska. Tentokrát si rozšiřuje úkol ještě více. Posuzuje nejen archivní literaturu ruskou, nýbrž i pojednání o sovětských archivech v ostatní literatuře evropské. Kromě o revui *Archivnoje* dělo, a to od ročníku X. z r. 1927 až do ročníku XXX./XXXI. z r. 1932, referuje ještě o archivním orgánu ukrajinské republiky, zv. *Archivna sprava*, jehož vy-

šlo od r. 1925 do r. 1930 13 dílů a o pěti ročnících Archivu radjanskoji Ukrajini. Informace a vědecké studium, které v těchto časopisech našel, sestavil Bachulski do několika základních temat. Nejšší referuje o těch člancích, které přináší data o archivním životě, organizaci a archivní práci v sovětském Rusku, a to separátně v centrálních archivech ruských, dále ukrajinských a běloruských. Zvláštní místo věnuje též zprávám o výchově archivního personálu. Dále sestavuje výsledek sovětského badání, pokud se v těchto časopisech jeví, o problémech archivní teorie a praxe, o skartaci, konservaci archiválií a jiných technických otázkách archivních. Kapitola, nadepsaná Historie archivů a data o jejich obsahu, shrnuje rozsáhlý článkový materiál, pokud jedná o jednotlivých archivech a jejich fondech. V dalších kapitolách Bachulského referátu najdeme též zmínky o tom, jak se sovětské časopisy informují o archivním životě zahraničním, i o tom, o jaké literatuře pokládají za nutné referovati v recensních partiích. Takto roztríděná rozlehlá látka, s kterou se v sovětských časopisech setkáváme, přináší v podání Bachulského dobrou informaci o pestrém a bohatém obsahu sovětských archivních revu a v nemalé míře také i pěkný přehledný obraz organizace sovětského archivního života a výsledků práce na poli archivním.

Již v referátech dřívějších čísel Archeionu jsme si povšimli, jak se vhodnou úpravou redakční podařilo ze střízlivých a pocho-pitelně suchých dat výročních zpráv úředních o činnosti polských archivů podatí nemálo zajímavou četbu, dávající nahlédnouti s několika stránek do denního života polských archivů. Stejnou metodou jsou sestaveny i v roč. X. v úředním díle tyto zprávy za rok 1931. Nejvíce místa je věnováno i tentokrát odd. A, který nás poučuje, a to velmi podrobně, o pořádacích a inventarisac-ních pracích v jednotlivých archivech. Bohatý jest i oddíl C, ukazující, jaká vědecká temata a stejně i jaké úřední úkony byly zpracovány podle dokumentů v jednotlivých archivech. Tento oddíl a zejména pak odd. G, probírající vědecké a úřední práce archivářů, poskytují ne jeden zajímavý pohled i do historiografické dílny polské.

Ročník XI. (1933) zahajují dva články, vzpomínající profesora Oswalda Marjana Balzera, zemřelého na počátku r. 1933. St. Ptaczycki věnuje osobnosti velikého historika a archiváře několik vřelých vzpomínek osobních a Helena Polaczková oceňuje s odborného hlediska archivářského činnost Balzera jako archiváře zemského archivu lvovského, v jehož čele stál plných 40 let. Právě líčením této jeho činnosti, která širší veřejnosti zůstává utajena, přináší ne jeden nový rys k dokreslení jeho portrétu.

Další obsah ročníku splňuje opět úkoly, vytčené archivním časopisem polskému. Významný je zejména překlad článku běloruského odborníka I. Šabatina o nových problémech archivní teorie a praxe, vyskytnuvších se při pořádání a inventarisaci archivů v sovětském Rusku. Redakce sice připomíná k tomuto článku vlastní kritické stanovisko k řadě autorových řešení, domnívá se však, že tato výměna názorů, stejně jako pohled do pracovny ruských archivářů, přinese nemalý užitek i archivní praxi polské. Šabatin chce článkem informovati především o nových teoriích pro pořádání a inventarisaci archivů, jaké se v sovětském Rusku v poslední době uplatňují. Chce také ukázati i na výsledky praktického jejich realizování, zejména při pořádacích pracích v archivech běloruských a ukrajinských. Sovětští archiváři byli postaveni před dva nálehavé úkoly, jejichž vzájemný poměr byli nuceni rychle vyřešiti. Na jedné straně přímo ohromné nové přírůstky aktů velkého časového rozpětí bylo třeba zinventovat, na druhé straně žádány od archivů prameny k nejrůznějším tematům a stejně i jejich edice. A tak se brzy stala základem theoretického uvažování sovětského archivnictví otázka inventarisace a vědeckého využití a zpracování archivů. Z těch úvah vplynuly podrobné normy pro vypracování různého druhu inventářů, odlišených právě stupněm aktuálnosti daného materiálu archivního. První stupeň této inventarisace nazývá Šabatin seznamem konservátorsko-evidenčním a uvádí několik jeho forem s podrobnými úvahami o jejich účelnosti. Druhým stupněm jest mu již zpracování vědecké, jdoucí k vnitřnímu obsahu spisů (problemnoje opisanie). V tom ovšem již rozhodují temata, daná předem, pro která archiv, namnoze však jen určitá část archivu, má být tímto způsobem zpracována. O tomto druhu inventování (tematičeskoje opisanie), které je vskutku zvláštností sovětského archivnictví, vykládá Šabatin značně obšírně, uváděje jednak svá řešení, jednak i řešení jiných archivních theoretiků sovětských. Nakonec podává několik praktických ukázek inventarisace obojího druhu.

Do temat z oboru pomocných věd historických řadí se druhý článek F. Pohoreckého, Nieznany oryginalu diplomu Ottona II. z 25 lipca 973 r., poučující krátce o nalezené listině císaře Oty II. u poznaňského antikváře. K článku, resumovanému též i francouzsky, jest přidáno zdařilé faksimile listiny a text. Cenné informace i pro nás přináší pojednání J. Stojanowského o archivní úmluvě polsko-rakouské, uzavřené dne 26. října 1932. Tato úmluva je nám známa již z odborného rozboru K. Kazbundy (ČCH XXXIX, 1933, str. 623—627), v němž je řadou neobyčejně bystrých postřehů ostře osvětlen poměr jednot-

livých ustanovení úmluvy k obdobným ustanovením naší úmluvy archivní s Rakouskem z r. 1920. Stojanowski neskryvá, že úmluva, o níž se tak dlouho jednalo, jest dílo kompromisů, které nikterak nespĺňuje všechny požadavky polské. Upozorňuje též na to, že v její motivaci je vynechán poukaz na příslušný odstavec mírové smlouvy st. germainské. Cení si však zejména, že úmluva umožňuje, aby se do Polska vrátila na př. část býv. korunního archivu, čítající přes 300 listin, a domnívá se také, že formulace práva reciprocity přináší i Polsku nejednu výhodu.

V díle XI. českou veřejnost archivní zaujme nejvíce obšírný článek Bachulského o archivní literatuře československé. Souborný tento referát Bachulski zařídil obdobně jako shora vzpomenuté pojednání o archivní literatuře sovětské a uvedl jej též krátkou informací o organizaci našeho archivnictví, v níž vidí zejména nedostatek centrálního vedení. Čteme tu i zajímavý postřeh, že toto jednotné vedení do určité míry nahrazuje čl. společnost archivní. V naší literatuře archivní postrádá dále větší zájem o technické otázky archivářské a úvahy o archivní teorii. Probírá pak podrobně článkový materiál, zejména v Časopisu archivní školy, a to z prvních 7 ročníků, dále ze Zpráv zemského archivu a ze Sborníku archivu ministerstva vnitra, a shrnuje jej v několik základních temat. Z nich hojně místa věnuje na př. článku o archivních extradicích, úmluvách a stejně pojednáním z oboru diplomatiky a historie úřadů. Všimá si i zpráv o činnosti jednotlivých archivů a v odstavci o recensích zdůrazňuje zejména náš zájem o archivní literaturu polskou. V celku lze říci, že informace jsou vsutku hojně a spolehlivé.

Úřední díl podávající zprávy o činnosti jednotlivých archivů jest ještě doplněn v tomto ročníku obšírnou zprávou ústředního ředitelství archivů za léta 1931 a 1932. Má obvyklou formu a přináší nové podrobnosti z čilého života v polských archivech. Z nich uvádíme důležitou změnu na místě hlavního ředitele státních archivů polských. 30. června 1931 opustil tento úřad profesor Stanislaw Ptaczycki a 29. srpna téhož roku zaujal jeho místo P. Witold Suchodolski, dosavadní přednosta odboru vědy a vysokých škol v ministerstvu školství.

Em. Janoušek.

Archivalische Zeitschrift. Herausgegeben durch das Bayerische Hauptstaatsarchiv in München. III. Folge VIII. Band (der ganzen Reihe 41). München 1932. Stran 328+12 tab.

Nový svazek AZ přináší řadu prací všeobecného významu z oboru archivní vědy a kromě nich množství zpráv a menších

prací o německém archivnictví, šest pohrobních vzpomínek na zemřelé archiváře německé a abecední seznam archivářů jiných národů, zemřelých v letech 1931 a 1932.

Nejprve se zmíním o článku pruského archivního rady Jindřicha Otty Meisnera „Internationale Archivorganisation“, v němž je podán přehled snah o mezinárodní spolupráci archivářů v letech poválečných. Myšlenka mezinárodně organisovati spolupráci významných archivů vznikla r. 1900 při mezinárodním sjezdu knihovníků v Paříži, načež r. 1910 byla ustavena „Permanentní komise archivní“ se sídlem v Bruselu, avšak mnoho činnosti nevyvinula. Roku 1926 při organizaci „Mezinárodní duševní spolupráce“ vzniklo „Comité international des sciences historiques“, které při třetím zasedání v Benátkách r. 1929 zřídilo archivní sekci.

Roku 1930 dostala „Commission internationale de coopération intellectuelle“ (CICI) prostřednictvím německé sekce memorandum říšského archivu v Postupimi o mezinárodní výměně archivně-technických zkušeností, shrnující pracovní program v 10 bodů: 1. shromažďování antikvářských katalogů, 2. zpráv o ceně archiválií, 3. archivní literatury a archivních časopisů, 4. studium archivního zákonodárství, 5. ochrana před požárem a krádežemi, 6. konservace archiválií, jejichž psací látky pro delší trvání jsou nebezpečné, 7. jednotná archivářská terminologie, 8. zpracovávání inventářů, 9. skartace aktů hospodářských organizací z doby světové války a 10. pořádání mezinárodních archivních výstav ve spojení s mezinárodními kongresy historiků.

Z podnětu presidenta italské sekce „Mezinárodní spolupráce duševních pracovníků“ byla svolána na počátek dubna r. 1931 do Paříže schůze představitelů významných státních archivů, aby ustavila stálou mezinárodní komisi archivních expertů „Organisme qualifié“. Schůze v Paříži se zúčastnili: P. Caron (Francie), E. Casanova (Italie), Des Maréz (Belgie), Jenkinson (Anglie), H. O. Meisner (Něm.), Nabholz (Švýcarsko), Simiensi (Polsko), Valls y Taberner (Španělsko). Usneseno navázati spojení s bruselskou „Permanentní komisí“ z r. 1910, a její předseda Cuvelier (Belgičan) zvolen do devítičlenného „Organisme qualifié“, jehož členy vedle něho jsou: Ludvík Bittner, E. Casanova (předseda), Courteault, Fruin, Jenkinson, Nabholz, Valls y Taberner a jedno místo rezervováno říšskoněmeckým archivářům. Tato stálá komise zasedala 20. prosince 1931 v Ženevě; usnesla se vydávati „Guide international des archives“, rozdělila archivy na čtyři kategorie: státní, oblastněadministrativní, soukromé a církevní, vyslovila se zásadně pro všeobecnou přístupnost archiválií starších padesáti let, pro

zařízení národních kinotek za účelem uchovávání filmů a na svolání mezinárodního archivářského kongresu do Říma.

Rozpravu o výrobě papíru v německých zemích od nejstarších dob až do počátku XIX. stol. napsal dvorní rada ve státním archivu štyrsko-hradeckém Viktor Thiel. — Nejstarší známý papír pochází z turkestanského města Lou-lanu a byl objeven r. 1899 Sven Hedinem. Je původu čínského a pochází z 3. stol. našeho letopočtu. Byl zkoumán výzkumným ústavem v Dahlemu u Berlína a poznáno, že je vyroben z konopného chmýří a vláken a z bavlny, která je indického původu. Vynález výroby papíru přičítá se čínskému ministru Tsai-lunovi a klade se k r. 105. Výroba byla tajemstvím a teprve v VIII. stol. přes Samarkand poznali ji Arabové, kteří zakládali papírny od Bagdadu až do Španěl. První španělská papírna vznikla r. 1150. V té době obchodní podniky v Itálii vedly obchodní korespondenci již skoro výhradně na arabském papíru. Do městských knih janovských papír se dostal r. 1154, a to do knihy pro zástavy; z Janova se dostal do úředních kanceláří v Benátkách, Tridentu a do král. kanceláře sicilské za normandských králů. První veřejné listiny na papíru — mandáty — vydával král Fridrich II., císař římský, v letech 1228 a 1230 (jsou chovány v Haus-Hof und Staatsarchivu ve Vídni). Výroba papíru trpěla nedostatkem suroviny — hadrů — neboť z čisté bavlny nebylo lze papír vyrobiti. Do císařské kanceláře se papír dostal za Jindřicha VII., byl původu španělského a italského. V městských kancelářích se objevuje před r. 1260 v Pasově, nejpozději r. 1310 v Praze, pražská kniha asi o 312 listech stála 3 fertony (asi 12 feniků). Vlastní výroba papíru do zemí severně Alp dostala se teprve v XII. století, kdy spotřeba papíru rychle stoupala. První papírny byly pravidelně majetkem knihtiskářů nebo obcí, klášterů, universit, slovem těch, v jejichž kancelářích nebo podnikcích se papíru hojně spotřebovalo. Nejstarší mlýn na papír byl v Norimberce od r. 1389, všechny ostatní zprávy o papírnách — také v Chebu — v době před XV. stol. nejsou doloženy. Norimberský mlýn vedli patriciu Stromerovi Lombardi, s nimiž se pak ve zlém rozešel. R. 1407 vznikla papírna v Ravensburku, r. 1408 ve Štrasburku, r. 1411 ve švýcarském Freiburgu. Štrasburský papír byl proslavený; byl užíván také v kopiářích české kanceláře v letech 1530—49. Lutherovy spisy (jenské vydání) jsou na papíře ženevském a basilejském. Nejstarší papírny v českém státě vznikly v Budišíně r. 1443, r. 1499 na Zbraslavi u Prahy, r. 1505 v Trutnově a v Praze, r. 1504 v Libni u Prahy, na Moravě r. 1505 v Olomouci, ve Vratislavi r. 1490. V Gdansknu vznikla papírna r. 1473, v Polsku v Krakově r. 1491

a v Prádniku r. 1510. Roku 1600 bylo na půdě Německé říše asi 160 papíren. Opatřování suroviny brzdilo stále rozvoj výroby. Kvalitně nejlepší papír přicházel z Holandska, v habsburských zemích byl papír uměle zdražován zvláštní daní „importo“, jejíž zavedení bylo omlouváno tím, že „chudý člověk, který je už tolik zdaněn, touto daní neutrpí“. Od doby Marie Terezie vyváželo se hojně papíru do Turecka (r. 1798 za 68.756 zl.). České papírny dodávaly dobrý a oblíbený papír tiskařský. Až do sklonku XVIII. stol. nebylo větších papíren leč o 8 až 12 dělnících. Na konec článku připojil autor přehledný seznam historické literatury o papíru a papírnictví.

Grundsätzliches zur Aufbewahrung und Kassation moderner Wirtschaftsakten je thema přednášek dvou archivářů státního archivu německého v Postupimi, Karla Demetera a H. Pantlena. Říšskoněmecký archiv v Postupimi přejímá registry říšských ministerstev, tedy také tak zv. ministerstev hospodářských — říšského hospodářství, práce, pošt i s jejich podřízenými orgány. V něm byly umístěny také registry územních správ ve válce obsazených krajů, válečných hospodářských ústředen a říšského ministerstva pro obsazená území Porýní a Vestfálska. Posléze uložily v něm své spisy také různá válečná společenstva, v nichž se mísil veřejný činitel se soukromým. Obě přednášky se omezují výhradně na úřední materiál. Rozkladem liberalismu jest stát nucen zasahovati do uspořádání výroby a směny zboží; tak vzniká — podle Demetera — „nový merkantilismus“; stát organisuje trh práce, stará se o nezaměstnané občany, má účast ve výrobním a zejména v obchodním (dopravním) podnikání. Akta, z této nové činnosti vznikající, jsou převahou rázu hospodářského a autor chce je dělit na: beschreibende, beurteilende, beschließende a reine geschäftsmäßige Aktenstücke. V posledním oddělení jsou celé serie bezcenných dokladových aktů (průvodky, stvrzenky, kvitance, pozvánky atd.). Zvláštní význam v hospodářských aktech však přičítá memorandumům a pamětním spisům, které mají prý asi takový význam jako v politických pramenech letáky a brožury. Z technických aktů radí zachovávat ta, která mají vztah ke vzniku výrobních aparátů nebo výrobků nebo k historii jich užití, rozšíření a osvědčení, dále ovšem plány, fotografie, nárysy nebo popisy jednotlivých produktů, nebo zařízení a jich užití a působení. H. Pantlen věnuje pozornost především otázce skartace těchto mas novodobých hospodářských aktů. Úkolem archiváře prohlašuje nikoliv zachrániti vše, co se zachovalo, nýbrž naopak zničiti všechno formální, schematické a vedlejší, aby se dobral vlastní podstaty. „Nechat ve

vedlejších utopeny všechny důležitosti je horší chyba, než odkrývati je a zároveň zničití něco, co by v záplavě dokladového a formálního materiálu mohl někdo bráti za důležité, neboť chybějící kus se vždy nalezne v registratuře nadřizného nebo soudního organismu“. Pro hrubou skartaci na místě samém Pantlen stanoví tyto zásady: 1. Být si vědomu, že jde o prameny k celkovým hospodářským dějinám říše, pročez spisy jednotlivosti nutno skartovat co nejdůkladněji, nejde-li o případy právě výmínečné. 2. U každého úřadu vyhledati jen podstatné, oběžníky jiných úřadů, sněmovní tisky a pod., nemají-li marginalií, skartovat. 3. Statistiky, plány, světlotisky zásadně přejímat, jde-li o neúplné, přípravné práce, nebo o návrhy řádně neschválené v katalogu označit, aby nevznikla záměna. 4. Z aktů, které mají v sobě jen jednotlivosti „unterhalb der niedrigsten historischen Schwelle“ jen výběr příkladů (specimina). 5. Separáty, brožury, memoranda vybrat, označit a zařadit do knihovny, na místo dát odkaz. — Pro jemnou skartaci Pantlen žádá založení současně repertáře, které u ukončených registratur mají formu knihy, obsah (hesla) pak psáti nejen do repertáře, nýbrž také na kartony, pro vědeckou a praktickou potřebu vedle repertářů zavést věcné kartotéky: politická, militaria atd., při volbě hesel hledět k zájmům současné vědy a veřejných potřeb, tedy hesla „moderní“.

H. Rogge: *Zeitgeschichtliche Sammlungen als Aufgabe moderner Archive* radí k sběratelské činnosti archivů bez ohledu a zřetele na princip proveniencie, jde-li o archiválie a jiné historické prameny v soukromých rukou. V archivech mají býti z takového materiálu pořizovány „zeitgeschichtliche Sammlungen“, které často mohou doplňovati výsledky badání v úředních archiváliích. Také pro dnešní období „velké materiální krise a přestavby“ má býti již podnikán takový archivní sběr. — Ředitel státního archivu v Bamberku Paul Glück seznamuje — i s praktickými příklady — o současném stavu grafologie, která si prý může již činiti nárok na vědecké hodnocení; činí tak v pojednání „Graphologie und Geschichtsforschung“. Jsouc zároveň trochu uměním, stává se grafologie vědou; kdežto v nejstarším období se spokojovala jen zjištěním citového založení písaře, v mladším období srovnávala jednotlivé znaky písma, aby z nich sestavovala obraz celkového charakteru, v době nejmladší chce od této sběratelské a srovnávací práce dospěti k závěrům všeobecně platným. Představitelem nejmladšího období pokládá Klagese, Saudka a Sylvuse (pseudonym). Pomocí 9 faksimilí provádí pak Glück grafologická studia na podpisech Gustava II. Adolfa, Albrechta z Valdštejna, Eugena Savojského, krále Fridricha Viléma I., Fri-

dricha II., jeho nevěsty Vilemíny Žofie Bayreutské, Kristiana Arnošta Braniborského (1663—1711 řada 12 podpisů) a Napoleona. Pro účely historie prý grafologie zdokonaluje způsoby, jak rozpoznati podpisy falšované od pravých. V části teoretické je Glückův článek vlastně referát o pracích Dr. Georga Scheidenmühla, *Die Handschriftenbeurteilung*, Dr. Rudolfiny Poppée, *Graphologie* (Lipsko 1925) a Nöcka Sylvuse, *Lehrbuch der wissenschaftlichen Graphologie* (Reclam 2 v. 1929). — Max Stois, *Das Recht des Staates an privaten Archivalien*. Podnětem k archivněprávní studii vrchního bibliotekáře mnichovské státní knihovny Dr. Stoise stal se osud Rotschildovského archivu ve Frankfurtě, jenž podle soukromých dispozic byl v r. 1901 a pak v r. 1912 silně a neúčelně skartován a zbytek, asi 12 beden, odvezen před několika lety z Německa do Londýna. Podle majitelovy vůle spálil archivář prof. Krieg také 55 balíků korespondence, v níž byla i korespondence vévody Arnošta II. Koburského s vévodkyní Alexandrou. Stois provádí čtenáře celým říšským soukromoprávním zákoníkem, ústavou i novými výnosy vládními a ministerskými, přechází pak na zákonodárství jednotlivých zemí, aby určil, zda je možné podle platných zákonů čeliti nějak libovůli soukromých vlastníků archivů a archiválií. Probírá netoliko otázku skartace nebo odvezení archivů ze státu, ale také omezovací podmínky pro užívání archivů a archiválií, na které chce vztahovati zákon o právu autorském. Pokud jde o ničení a zavlékání archivů, dochází k závěru, že podle civilního zákoníku mu nelze čeliti. V některých zemích, zejména v Lubecku, Badensku a Brunšvicu chrání archiválie do jisté míry památkový zákon, v jiných zemích má však tento zákon na mysli jedině ochranu památek výtvarné činnosti, hlavně stavitelských. Kdežto výmarská ústava v článku 150 dává ochranu výslovně také historickým památkám, není v dalších nařízeních o ně dostatečně postaráno. V Prusku je od r. 1926 přichystána předloha zákona, která mluví sice výslovně o ochraně listin, rukopisů, akt, starších knih, celých sbírek, archivů a biblioték, avšak zná zase jen „dobrovolné podřízení zákonné ochraně památek“, čímž rozumí jenom srozumění s úředně ustanoveným konservátorem. Částečně pomáhají pruským archivářům také ustanovení zákonů o předkupním právu pro stát a o vydržení. Autor se vyslovuje pro povinnou péči a ochranu archiválií zákonem stanovenou s právem vyvlastnění, není-li dodržována. Ústava (výmarská) to umožňuje, připouštějíc vyvlastnění pro blaho obecnosti za přiměřené odškodné.

V článku „Das Archivwesen Dänemarks“ líčí státní archivář v Kodani Dr. Axel Linvald osudy, organizaci a pořá-

datelskou a vědeckou činnost dánských archivů. Státní archiv — jako jinde také v Dánsku — jezdil původně od dvorce k dvorci s průvodem královým. Vozen byl dohromady s královským pokladem a říkalo se mu „Fadeburet“. Archivářem byl „custos capellae“, když vzrůstal, zůstaly jeho části na některých pevných místech. Prvně byl sjednocen u chrámového pokladu kapitoly v Lundu, odkudž jej král Erik Menveds (1286—1319) odstěhoval do Roskildy. V Roskildě zůstaly listiny svědčící o závazcích králů k zemi, ke stavům — stavovský archiv — až do r. 1660. Za obnovené říše královský archiv byl nejprv na hradě Vordingborgu a později v Kallundborgu. Roku 1582 byl přestěhován do Kodaně a tam r. 1660 dovezen a s ním spojen také archiv stavovský. Byl to výraz vítězství královského absolutismu. Když za krále Kristiana II. (1513—1523) byl pořizován inventář král. archivu, byly v něm listiny staré až pět set let. V XVI. století byl v Dánsku vůbec veliký zájem o archivy a dánští kronikáři hojně užívali listin jako pramenů. Za Kristiana II. byly zorganizovány dvě státní kanceláře: dánská a německá (pro vévodství a styky diplomatické). Podle organizačního řádu z r. 1770 byla v archivu oddělení: dänische, deutsche, auswärtige, Schatzkammer (Finanz, Komerz, Generalzoll), Militäre, Navale. Kristian IV. odtrhl rodinný archiv a odstěhoval na Rosenborg, za to 1713 přišel do Státního archivu archiv gottorfský a r. 1774 holštýnský z Kielu. Komorní archiv se časem dostal do naprostého zpuštění a byl zorganizován teprve v letech 1860—69 Janem Grundtvigem, po němž se stal státním archivářem „tajného archivu“, kteréž jméno přešlo na všechny státní archivy, známý dánský historik A. D. Jorgensen; za něho teprve bylo umožněno badání v státním archivu. Až do r. 1889 byla přístupna jenom akta do r. 1730, od té doby došlo v praxi k jistému zmírnění, ale teoreticky je přístupnost státního archivu dánského stále nejobtížnější ze všech archivů evropských. Tak ještě o spisech z doby Kristiana IX. († 1906) ustanoveno, že smějí býti zpřístupněny teprve r. 2010 a teprve po odborné kritice archivářů zkrácena tato lhůta na rok 1960. Od r. 1889 má Dánsko soustavný archivní zákon. Státní archiv byl v letech 1889—1918 formálně i správně rozdělen ve dvě části: historickou do r. 1660 a mladší. Dekretem z 29. listopadu 1918 archiv byl sloučen sice pod jednou správou, ale nicméně zůstaly dvě expedice: historická a úřední. Vedle centrálního státního archivu jsou čtyři archivy zemské: v Kodani pro Seeland, Laland, Falster a Bornholm, v Odense pro Fünen, ve Viborgu pro Jutsko a od r. 1931 čtvrtý v Apenrade pro severní Šlesvik. Zemský archiv v Kodani má veliké depôt, postavené v letech 1891—93 na způsob pevnosti; má

59 m délky a 14 m šířky; rozděleno je 8 příčnými zdmi v devět oddělení k zabránění šíření požáru; má 7¹/₂ km regálů. Centrální státní archiv v Kodani byl až do r. 1912 v místnostech kolem státní kanceláře, teprve tehdy dosáhl vlastní budovy za 800.000 dán. korun; má dnes místa na 28¹/₂ km regálů a ústřední topení schopné při mrazu — 12° C vytopiti současně administrativní budovu na 20° C a skladiště na 10° C. Umělou ventilaci má však jen ve správní budově. Přejímání registratur od úřadů (též státních škol a biskupů) je stanoveno zákonem na 30, 40 a 50 let. V letech 1916—20 měl státní archiv přírůstek 12.860 svazků, 16.784 fasciklů a 335 jednotlivých aktů, roku 1930 209 svazků a 903 fascikly. Je při něm zřízen výzkumný ústav, který zlepšil a zcentralisoval nákup papírů a psacích hmot pro všechny veřejné úřady a podniky. V pořádání archiválií v principu se drží zásady provenience, ale v praxi dělá někdy ústupky, o jejichž teoretické zdůvodnění nebo odmítnutí vznikají často polemiky. Archiv má také sbírku pečeti dánské šlechty o 12.000 exemplářích. V Kodani jest také starý městský archiv, který má zachován inventář již z r. 1563.

Vedle těchto prací všeobecného významu přináší „A. Z.“ ještě několik pojednání významu speciálně německého, tak: Carl Erdmann, Vatikanische Analecten zur Geschichte Lugwigs des Bayerns — autor jest stálým asistentem Pruského historického ústavu v Římě; Friedrich Bock: „Der älteste kaiserliche Wappenbrief“, rovněž týkající se císaře Ludvíka IV.; A. J. Walter, Die echten und die gefälschten Privilegien des Stifts St. Florian; padělky souvisely s proslaveným „Privilegium maius“ Rudolfa IV. V nekrolozích se vzpomíná viremberského státního archiváře Gebharda Mehringa (zemřel 16. října 1931), vatikánského archiváře Bruno Katterbacha (zemřel 29. prosince 1931), ředitele zemského archivu v Celovci Augusta Jaksche Wartenhorsta (zemřel 3. ledna 1932), saského archiváře a historika Dr. Huberta Ermische (zemřel 6. dubna 1932), hamburského státního archiváře na odp. Antonína Hagedorna a aktivního jeho kolegy Hermana Joachima (zemřel čtyři měsíce před Hagedornem, 25. ledna 1932). Abecední seznam uvádí 20 jmen a stručných životopisů archivářů anglických, rakouských, francouzských, belgických, španělských a několika německých, zemřelých od r. 1929.

Miloslav Volf.

Archivna sprava. Knižka 9, 10, 13, 14, 15. Vydalo Centralne archivne upravlinne USRR. Charkiv 1929—1931.

„Archivna sprava“ jest oficiální orgán ukrajinského archivnictví. Tak jako všesovětské archivnictví jest spravováno z centrály, totiž z Centralnoje archivnoje upravlenie při presidiu výkonného výboru Svazových sovětů, tak archivnictví ukrajinské má správu při presidiu výkonného výboru ukrajinských sovětů v Charkivě. Charkiv byl totiž až do nedávného usnesení sjezdu ukrajinských sovětů hlavním městem Ukrajiny. Nyní nepochybně přeseidluje ukrajinské Centralne archivne upravlinně do staronového hlavního města Ukrajiny, do Kijeva. Charkiv byl dosud také sídlem jednoho ze dvou „Centralnych istoryčnych archiviv“ Ukrajiny, kdežto druhý centrální archiv historický sídlil v Kijevě. Vedle těchto dvou centrálních archivů, které pořádají archivní fondy od doby moskevského panství na Ukrajině, a to hlavně od konce XVIII. stol., je v Kijevě ještě jeden archiv významu archivu centrálního, totiž Kyivskij archiv davnich aktiv, svým posláním a úkolem vlastně vědecký ústav, opatrující prameny pro starší dějiny Ukrajiny a organisující starý dějezpyt ukrajinský. Kromě centrálních archivů má sovětská Ukrajina ještě archivy krajské, a to v městech Oděse, Dnipropetrovsku, Černihyvě, Poltavě, Mykolajivě, na Volyni a v Charkivě. Ještě nižší stupeň v síti státních archivů byly do r. 1931 archivy okrskové, které však neměly většího významu a jen několik z nich bylo skutečně zorganizováno. Vedle jmenované sítě státních archivů byla do r. 1931 součástí ukrajinského archivnictví také řada archivů nestátních, mezi nimi co do velikosti na prvním místě Centralnyj archiv prací v Charkivě, t. j. archiv ústředí odborových svazů.

Casopis „Archivna sprava“ vychází v sešitech nebo dvojsešitech v nepravidelných lhůtách od r. 1923 a má vlastní knihovnu, v níž vyšlo několik rozsáhlejších rozprav z oboru historie a několik archivních příruček a sbírek vládních nařízení o archivnictví. Archiv starodavních aktiv v Kyjevě vydal v ní r. 1929 sborník k svému padesátiletí „Pamjatna knižka archivu“, jenž vyšel z redakce ředitele zmíněného archivu, V. O. Romanovského. Z jeho pera pochází také nejrozsáhlejší archivní příručka ukrajinská „Narysy z archivoznavstva“. V letech 1926 a 1928 vyšly v této knihovně dva svazky „Zbirnyku uzakoněn, rozporjadžen i instrukcij v archivnij spravi;“ v nich je souhrn vládních zákonů, nařízení a instrukcí o archivnictví od r. 1919. Redakci „Archivna sprava“ představovali r. 1929 akademik D. I. Bahalij, profesor V. I. Věretenikov, E. M. Ivanov, M. A. Rubač a P. M. Špunt, v roce 1931 byl ještě přibrán prof. Vasiljevoj a F. A. Herasimenko. Věretenikov, Rubač a Špunt byli zároveň členy Ústřední archivní správy v Charkivě, Ivanov, úředníkem charkivského Centrálního archivu a Herasimenko ředitelem krajského archivu v Poltavě.

Dvojsešit č. 9—10 časopisu „Archivna sprava“, jenž byl vydán o 120 stranách r. 1929, je věnován z největší části zasedání a výsledkům všeukrajinské konference archivářů, která se konala v prosinci 1928 v Charkivě. Zasedání trvalo osm dní a byla probána řada odborných archivních témat. Nejvíce času zabral první bod programu, o katalogisování archivního materiálu, k němuž referoval prof. Věretenikov a koreferát měl V. V. Majakovskij. Druhý člen centrální archivní správy P. M. Špunt referoval k druhému bodu, totiž o normách práce archivně-technické. Bod třetí byl věnován ochraně poškozených archiválií a referoval o něm ředitel kijevského Archivu davnich aktiv, Romanovskij, bod čtvrtý o ochraně archiválií před škůdci obsadil člen centrální správy archivní prof. Avěrin. O pětiletce v archivnictví mluvil Rubač, o vnitřním zařízení archivů Hlivenko a o organisaci celoukrajinské vydavatelské práce historické opět Rubač. Výsledky jednání byly shrnuty referenty v tесе, které byly schváleny a jsou v časopise rovněž otištěny. V resoluci o katalozích se zdůrazňuje, že registry, ať jde o materiál kteréhokoliv druhu nebo stáří, mají býti podány v novodobém rouše, řečí obecně srozumitelnou, aby v nich byl přesně vyjádřen obsah a duch listiny nebo akta, aniž by se však lpělo na totožnosti užitých výrazů a obrátů. Pro katalog je třeba — podle účelu — nějakolika druhů popisů, jichž formuláře se současně otiskují v připraveném nařízení centrální archivní správy. Každý katalog se má skládati z vylíčení dějin úřadu, v kterém fond vznikl, historie popisovaného fondu, popisu a charakteristiky každé knihy a aktu, obširných regist důležitých listin, chronologických dat, signatury a osobního a věcného rejstříku. V resoluci o záchraně poškozených archiválií zdůrazňuje ředitel V. O. Romanovskij nutnost preventivní ochrany archiválií, kterou zejména spatřuje v dokonalem odnětí archiválií přírodním vlivům. Vyslovuje se pro úplně uzavřená skladiště s betonovými stěnami, železnými regály, umělým odssáváním a vháněním filtrovaného vzduchu; před přímým světlem chce chrániti archiválie celofánovými povlaky. Poškozený papír chce klížit — přináší recepty pro přípravu klišů — odmítá s nedůvěrou zapon a proti hmyzům a bakteriím doporučuje „chemickou válku.“ Rubačova resoluce k referátu o pětiletce v archivnictví přináší statistická data o stavu fondů v ukrajinských archivech. Podle autora je jen třetina archiválií katalogisována, další čtvrtina sice je rozebrána, ale nekatalogisována, 42% archiválií jsou jen nespořádané kupy papíru. Základní rozložení fondů chce řídití zásadou vnitřní struktury a časové následnosti. Každý archiv musí ve dvou nebo třech letech vydati

tiskem jeden svazek katalogů. Resoluce o práci vydavatelské zdůrazňuje nutnost plánovitosti a řízení vydavatelské práce z centrální archivní správy. Na prvé místo klade vydávání katalogů, na druhé — ale rovněž po dobu přítomnou — systematické sborníky archivních dokumentů, charakterisujících sociálně-politický a hospodářský rozvoj Ukrajiny v XIX. stol. a národní probuzení ukrajinského národa. Pokud jde o hnutí sedláků, třeba počítati již druhou polovinou XVII. stol. a stol. XVIII. Materiál je dlužno nejen vydati, nýbrž také opatřiti komentáři. Doporučuje dále vydávati zvláštní sborník „Archiv radjanskoj Ukrajiny“, který by se výhradně věnoval publikaci pramenů k novodobé historii Ukrajiny. V resoluci se posléze doporučuje, aby při centrální archivní správě byly uvedeny v činnost komise pro organizaci dějezpytu v jednotlivých úsecích, a to: pro historii dělnické třídy, pro historii sedláků, národního probuzení a sovětské vlády na Ukrajině. Později by se mohly zřídit sekce další, pro hospodářské dějiny a zahraniční styky. Speciální sekce prý musí býti zřízena také pro archivní nauku.

Druhá rozprava je článek ředitele Všežidovského archivu (sionistického hnutí) v Berlíně (r. 1929!) prof. Julia Liberberga, Archivna robota Niměččyni nad fondami po istoriji Jevrejiv. Práce podává více než v titulu uvádí, přinášeje přehledné pojednání o vývoji židovského dějezpytu v západní Evropě a v Americe i s důležitými pracemi o jeho bibliografii. Základem pro dějezpyt židovstva jest šestnáctidílná německá „Encyclopaedia Judaica“, v níž jsou zprávy o pramenech k dějinám židů v archivech německých, rakouských, ruských, polských, ukrajinských, francouzských, československých, uherských, rumunských a j. Od r. 1903 byl vybudován ve Vratislavi prof. Civerem „Allgemeines Archiv für die Juden Deutschlands“, který vydával „Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums“ a později „Mitteilungen des Gesamtarchivs der deutschen Juden“, v němž byl pěstován židovský rodopis. Do Berlína přesídlil r. 1920 ze Ženevy také archiv socialistického bundu židovského, v němž bylo soustředěno mimo jiné přes 40 tisíc nelegálních publikací, rozšiřovaných v carském Rusku revolučními skupinami. Kromě těchto židovských archivů v Německu, byl v Berlíně zorganizován před deseti roky za přispění světového židovstva Schidnoevrejskij istoričnyj archiv, který se měl státi archivním depotem židovských organizací celého světa.

Nejstaršímu průmyslovému archivu na Ukrajině je věnováno pojednání prof. Olexandra Ohloblina, Archiv Bachmut-skych i Torskych soljanych zavodiv (XVIII. v.) Solné

podniky torské ležely v Donecké části Ukrajiny, která až do počátku XVII. stol. byla stepí. Teprve v prvních desetiletích XVII. stol. kolonisté, přicházející do této oblasti, našli v okolí Torských jezer solné vrstvy; Bachmutské závody vznikly ještě později, ale nabyly zato daleko většího významu a mnohem více vynášely. Sůl z nich byla vyvážena i přes Dněstr do Pravobřežné (polské) Ukrajiny. Největší rozkvět přinesla jim čtyřicátá a padesátá léta XVIII. stol., kdežto v 2. polovici XVIII. století nastal jim úpadek. Kdežto v letech 1750—57 dobylo se na Bachmuti ročně kol 280 tisíc pudů a u Torských jezer asi 67 tisíc pudů soli, roku 1774 bylo získáno jen 12 tisíc a 1'6 tisíce pudů. — O historii obou podniků je v rustině a v ukrajinštině značná literatura, neboť zájem ruských historiků o hospodářské dějiny již dávno před revolucí vedl mnohé do pěkně zachovaného jejich archivu, který býval uložen v archivu ministerstva spravedlnosti v Petrohradě a nyní je chován v centrálním archivu v Charkivě. Badali v něm a z něho publikovali A. Skalkovskij, P. Fomin, Filaret a Bahalija, jenž věnoval historii těchto závodů celkem tři různé rozpravy. — „Archivna sprava“ věnuje pozornost také teoretickým problémům dějezpytným. Tak uveřejňuje přednášku archiváře centrálného archivu kijevského M. F. Janovského, konanou na výročním zasedání „Historického sdružení Nestora Letopisce“ „Ponjatja archivnoho materialu“, v níž autor, vyznačující se obsáhlou znalostí světové literatury archivní a teoreticko-historické, hledá přesnou definici pojmu „archivní materiál“ a chce najíti hranice mezi materiálem archivním, knihovním a musejním.

Obsah článku „Notatki pro rozboročnu robotu“ je čerpán z praktických zkušeností krajského archivu volyňského a zabývá se otázkou topografických odkazů v archivních katalech a rozboru smíšených fondů. Také ostatní stati mají obsah archivně-technický: o vybudování chemické laboratoře při centrální archivní správě, o fotografii ve službě archivářově, o škodlivosti převazování archiválií motouzy, a přinášejí vesměs všeobecně známé a samozřejmé rady a pokyny pro archivářskou práci.

V oddělení zpráv z archivů je zpráva z krajského archivu dnipro-petrovského o archiváliích k historii Nížinských Řeků a zpráva archiváře kijevského centrálného archivu P. Fedorenka o skončení prací, souvisejících se soustředěním klášterních archivů v kijevském centrálním archivu; jde o archivy kláštera hamalijvského, kozeleckého, baturinského a petropavelského v Hluchivě. Zvláštní kapitolu činí vládní výnosy a nařízení o archivní správě a v závěru pokračuje Ina Ljubimen-

ková v článku o bibliografické práci historické na západě v posledních 15 letech.

13. a 14. sešit „Archivne spravy“ byly vydány v r. 1930 a mají 116 a 144 strany malé osmerky, kdežto v předcházejícím roce vycházela „A. s.“ ve formátu velké osmerky. Jsou tištěny na velmi špatném papíře a každý na jiném. Po stránce vnější úpravy nejsou tedy nijak doporučením sovětské práce za „pětiletky“, naopak ve srovnání s knižní výpravou knih před pětiletkou znamenají velký krok zpět. Jednostranně praktický zřetel, který začla pětiletka propagovati, projevuje se v nich také na obsahu; úvahy teoretické nebo všeobecného významu ustupují zřetelům technickým a místním. Nejdůležitější publikace, otištěná v 13. sesitě, je zákon z 5. května 1930 o organizaci jednotného archivního fondu socialistické sovětské republiky ukrajinské, jímž všechny archivní fondy ve všech ukrajinských archívech i mimo ně, bez ohledu na jejich původ nebo osobu majitelovu, ať právníckou nebo fyzickou, včetně rodinných archivů a písemností osob veřejně činných, nebo zúčastnivších se sociální revoluce a občanské války na Ukrajině, ať na té, nebo oné straně, prohlášují se částí jednotného státního fondu archivního; to platí dále také o archívech zlikvidovaných náboženských a jiných nadací a fondů a o negativních snímků a filmů, které vznikly na území Sovětské Ukrajiny a mají nějaký vztah k veřejným událostem anebo jiný historický význam. Představitelem nového vlastníka — Ukrajinského státu — jest centrální archivní správa v Charkivě, jež má jediná právo archiváliemi právně disponovati a řídit i a usměrňovati činnost, směřující k jejich ochraně, inventarisaci, jakož i k jejich správnému nebo vědeckému užívání. V podrobnějších ustanoveních jsou pak rozvádněny body posledně uvedené, zejména otázka užívání archiválií badateli, soukromými zájemci a publikování z nich.

Článek D. Alperoviče, Do pyttannia pro matérialy z istorii promyslovosti Rosii-serediny XIX. stor. zdůrazňuje důležitost starých gubernských archivů pro dějiny průmyslu v XIX. stol. a význam publikací statistického úřadu v Petrohradě a statistických úřadů gubernských, jejichž činnost byla velmi starého data — první carské „ukazy“ o statistice pocházejí z let 1804 a 1806 — a vynikala často znamenitě, zejména v šedesátých a sedmdesátých letech XIX. stol. nad současné statistické práce na Západě. P. Bilyk v článku „Ohlad archivnych matériativ z istorii Žovtnevoj revolucii ta hromadjanskoj vijny“ ukazuje na spletitost správních poměrů na Ukrajině v letech 1917 až 1919 a na praktických příkladech

uvádí, jak se měnily neustále hranice, jimiž byly od sebe odděleny jednotlivé vládní výsosti na Ukrajině i jak různě byly děleny jednotlivé gubernie na oblasti a jak za různých režimů byly reorganizovány stále různé vládní komise, na př. pro zemědělskou reformu nebo socialisaci a tak konkrétně zobrazuje obtíže, které postihují nyní archiváře archivů centrálních a krajských, kterým je písemný materiál těchto přechodných úřadů revolučních a protirevolučních právě odevzdáván.

Rada článků je věnována popularisaci archivní péče v řadách veřejných funkcionářů a technickým otázkám archivní práce. Pro laiky jsou pořádnány krátkodobé archivářské kursy — po 88 a 95 hodinách, v nichž se přednáší dějiny veřejné správy, archivní zákonodárství, dějiny ústavy z r. 1917 a 1923, ekonomická geografie a politické ekonomie, každá lekce po 10 hodinách, dále ukrajinská gramatika 14 a ukrajinská literatura 9 hodin, novověká paleografie v každém kursu po pěti hodinách, tolik připadá také na historický materialismus; archivnictví má 6 a organizace archivní správy v SSSR a v záp. Evropě po 8 hodinách.

V oddělení referátů a kritik je otištěna Romanovského kritika Belčykovovy, Teorie archeografii, Danylukova recense „Bjulletenu centralnoho archivnoho upravleniia Krym ASSR,“ neboli věstníku ústřední správy archivní v autonomní republice krymské, která je částí ruské sovětské republiky, dále recense ruského archivního časopisu „Archivnoje dčlo“ II. 19 a polského „Archeionu“ IV.

15. sešit „Archivne spravy“ vyšel o 96 str. roku 1931 a přináší v úvodním článku Fedora Herasimenka, člena centrální archivní správy, nazvaném „Problema kadriiv dlja archivnoho budivnictva i II. viddil pidhotovky archivnych robotnikiv pri BZINO“, návrh na zřízení odborné archivní školy, protože krátkodobé kursy ročně konané nedávají potřebného vzdělání, zejména ne pro úřad oblastních instruktorů archivních, který má býti podle reformy archivní správy ukrajinské zřízen po zrušení — většinou neaktivovaných — „Okrarchivů“. Herasimenko čítá potřebu odborně vzdělaných instruktorů archivních na 512. Navrhuje zřízení tříleté školy archivní celkem o 80 hodinách přednášek v týdnu, a to: 20 hodin národů v Sovětském svazu, 12 hodin dějin ruských a ukrajinských ústav z r. 1917, 6 hodin historické geografie Ruska a Ukrajiny, 8 hodin dialektického materialismu, 6 hodin archivnictví, 10 hodin o pramenech pro dějiny Ruska a Ukrajiny, 4 hodiny novověké paleografie slovanské, 6 hodin metodiky dějezpytu, 4 hodiny

dějin archivní správy v Evropě i v Sov. svazu, 2 hodiny novověké diplomatiky a 2 hodiny sfragistiky a chronologie.

Ochraně archivních budov před vlhkostí je věnován článek inž. Kalnického „Ochrova stin i pidvaliv vid hruntovoj vohkosti“, v něm z odborného hlediska je uvažováno o metodách ochrany archivních budov před vlhkostí povrchovou i vlhkostí z půdy, v které leží základy, dále o způsobech, jak vysoušeti základy a zdi, když nebylo dbáno při stavbě dostatečné izolace základů od okolní půdy; článek jest opatřen 16 schématy různých isolačních zařízení na povrchu i pod zemí. P. Mickěvič uvažuje o organisaci archivů bankovních a průmyslových podniků, Jurij Ivanov o „Utvorenně dokumentalnoj bazy rekonstrukcii silskoho hospodarstva“, neboli o sbírání pramenů o způsobu individuálního hospodaření selského, P. Bilyk pokračuje ve svém článku z minulého ročníku o archivních pramenech k revolučnímu období let 1917—21, Ina Ljubimenková o francouzských archivech za světové války, V. Věretenikov, J. Šabatin, M. Janovskij a O. Cvitkov o různých problémech archivní práce, zejména o lístkových katalozích a různém jich pořádání. V referátech je posudek o D. Javornického práci „Do istorii stepovoj Ukrajiny“.

„Archivna sprava“ ve všech popsanych ročnicích má ráz jednak úředního věstníku, jednak technickosprávní příručky. Přínáší sice několik významných pojednání, jako na př. články prof. Věretenikova nebo ředitele Romanovského, ale i ty se omezují na praktické otázky denní práce archivní. Čeho v ní postrádáme úplně, to jsou větší vědecká pojednání z dějin veřejné správy, historie a kritika textů důležitých historických pramenů, práce z pomocných věd historických, zejména novější doby a p., a to tím spíše, že „Archivna sprava“ je na Ukrajině jediná periodická publikace svého oboru.

Miloslav Volf.

Archiv radjanskoj Ukrajiny roč. I. (1932) istorično-archivno-žurnavčyj žurnal, vydává Centralna archivna uprava USSR v Char'kově, ročně šest sešitů, úhrnem 1240 stran, předpl. 9 rublů.

Vycházení „Archivu“ usneseno bylo sjezdem ukrajinských archivářů v roce 1931, a to především za účelem publikace pramenů k nejnovějším dějinám Ukrajiny, počínajíc selskými nepokoji na sklonku polské vlády na Pravobřežné Ukrajině, tedy v poslední třetině XVIII. stol., ovšem se zvláštním důrazem k dějinám proletářské revoluce a občanské války let 1917—1921. „Archiv“

plní toto poslání především, ale vedle něho stal se zároveň také věstníkem ukrajinského archivnictví na místě „Archivna sprava“, která rokem 1932 byla zastavena. Na konci každého sešitu — někdy vychází dvoješit — čtyři či pět tiskových archů jest věnováno odborněarchivářským pojednáním a zprávám („Kritika a bibliografie“).

Jednotlivé pramenné publikace jsou uvedeny stručnými, více politickoagitačními než vědeckými pojednáními o událostech, jichž jsou prameny pozůstatky; někdy v čelo otiskované zprávy či dopisu bývá vsunut v hranatých závorkách stručný heslovitý výklad otiskovaného čísla, výklad ovšem v duchu představ sovětské vládnoucí strany. Původ, uložení, případně doplněné datování uváděny jsou v závorkách za publikovaným číslem. Úvodní pojednání nevyčerpávají a někdy ani nečerpají z publikovaných pramenů, nýbrž mají úkol jen informativní. Cena uveřejněných publikací tkví tedy jen v pramenech samých. Edice jest však značně znehodnocena tím, že otiskované dokumenty neuvěřejňují se celé, nýbrž někdy jen jejich části, ony, které mají vztah k otázce vydavatelem sledované. Co a kolik bylo vypuštěno nelze ovšem vůbec kontrolovati.

V prvním ročníku „Archivu“ vydal P. Ptašynskij materiály a dokumenty k „Nimecko-avstrijska intervencia na Ukrajině 1918 r.“, provodiv je slušným úvodním pojednáním, z dalších publikací dlužno vyjmenovati: D. Pochylevyč: Čornomorska flota 1917 r., A. Kulyk a P. Ptašynskij: Do istorii zbrojnoj spilky ukrajinskoj buržuazii ta polskych pomiščikiv dla borotby proty proletarskoj revolucii“, v níž otištěno jest mnoho dokumentů z předhistorie polskoruské války roku 1920, dále výňatky z rukopisné pozůstalosti prof. D. J. Bahaliče, většinou obsahující poznámky k jednotlivým politickým pokynům sovětské historické vědě včetně známého Stalinova dopisu k revui „Proletarskaja revolucija“ z r. 1931 a M. Rubače: Agrarna revolucija na Ukrajině 1917—18 roka. — Ostatní publikace mají význam jen pro účast jednotlivých míst a závodů v událostech revolučních let.

V části archivářské uveřejněna jsou dvě pojednání o organisaci archivů průmyslových závodů a sice dnipropeetrovských uhelných dolů a pojednání S. P. Dubrova: Archivnyj fond Upravlenja načalnika Gydrotechnyčeskych rabot Juzozapadnogo fronta (1914 až 1917), kterýž fond — jistě veliké ceny pro dějiny technického vedení války se strany štábu ruské jihozápadní fronty jest nyní uložen v Centr. archivě v Kijevě. Otázkám archivní techniky věnován jest článek I. Šabatina o popisu archivního materiálu z hlediska potřeb „socialistického budování“, Věretenikov v vý-

znamu chemických laboratoří při archivech a Salnikovův o úkolech archivů v ochraně a shromažďování starých tisků. Popisu a pořádání archívalií věnuje pozornost také A. Barabašov, žádající dvojí popis: pro uložení podle fondů a pro tematické užívání; hesla pro druhý účel žádá pokud možno moderní, jichž zpracovávání lze v dohledné době předpokládati.

K ročníku „Archivu“ jsou vložena tištěná usnesení Všeukrajinského výkonného výboru sovětů z 20. června 1932. — Važlivější postanova i rozporjadzenňa v archivnomu budivnyctvi USSR — jimiž reorganisována byla Centrální archivní správa Ukrajiny (CAU) i systém archivů místních a rayonních. CAU jest rozdělena na dvě sekce: správní a vědecký kabinet. Archivy rayonní a místní (v městech) mají za úkol koncentrovati registratury správních instancí ve svých obvodech (jest jich 147). Vyšší typ archivů správních, avšak s posláním také již vědecko-historickým tvoří archivy oblastní, kterých jest 32. Centrálních archivů jest šest a jim na roven jsou postaveny čtyři historické archivy státní ve starých historických oblastních městech. Tuto kategorii vědeckých ukrajinských archivů tvoří: 1. Všeukrajinskij centralnyj archiv revoljucii v Charkovi, 2. Všeukr. centr. deržavnyj archiv v Charkovi, 3. Všeukr. centr. archiv prací v Charkovi, 4. Všeukr. centr. archiv starodavních aktiv v Charkovi, 5. Všeukr. centr. archiv starodavních aktiv v Kyevi, 6) Všeukr. centr. foto-kino archiv v Kyevi a dále „Deržavni istorični archivy v Artemiskomu, Luganskomu, Mariupoli a Stalini (Nikopol).

Charkovský „deržavnyj“ archiv jest archivem centrálních vládních úřadů, archiv „prací“ archivem odborových a jiných organizací dělnictva, archivy „starodavních aktiv“ jsou archivy historické. „Deržavné“ archivy navazují na býv. archivy gubernské. Archivům nejv. řady se přikazuje výslovně činnost publikační, všem bez rozdílu pak se ukládá organisovaná propaganda za účelem vzbuzení zájmu o dokumenty a prameny zašlých dob „předkapitalistického otroctví“ a „kapitalistického vykořisťování“, zejména v mladé generaci obyvatelstva. Politickopropagační zájem stojí — či má státi — stále v čele všech i odbornětechnických opatření.

Provedení usnesení ukrajinského výk. výboru sovětů ze dne 20. června 1932 bude vyžadovati ještě značného úsilí, zejména také po stránce výchovy archivního dorostu — ze 147 místních a rayonních archivů bylo 1932 obsazeno jen 28 — a prohloubení jeho speciálního vzdělání. CAU čelí těmto nedostatkům zatím vydáním dvojdílné archivní příručky. Roku 1932 vyšel první díl pod názvem „Arhivoznavstvo“, elementarnyj pidručnyk, má 228 stran, cena 5 rublů 25 kop.

Miloslav Volf.

Zprávy.

Za Václavem Hrubým. — Příliš často v posledních letech zakosila smrt v řadách českých historiků a archivářů, vybírajíc si neúprosné oběti nejen mezi generací starší, nýbrž i mladší. A tak dne 15. ledna 1933 odvolala neočekávaně z jejich středu i řádného profesora pomocných věd historických na Masarykově universitě v Brně Ph. Dra Václava Hrubého, jež krátká, avšak zákeřná choroba předčasně sklátila v hrob.

Narozen dne 9. října 1885 v Hradci Králové jako syn stavitele, Hrubý již od dětství projevoval živý zájem o historii, jemuž zůstal pak věren po celý život. Na Karlově universitě v Praze prošel jednak historickou školou Gollovou, jednak — a to zejména — školou Friedrichovou, jehož přednášky a cvičení získaly ho, založením medievalistu, pro pomocné vědy historické, v jejichž odborném studiu pokračoval v letech 1907—1909 na vídeňském ústavě pro rakouský dějepyt. Vrátil se do Prahy, stal se od 1. listopadu 1909 úředníkem archivu musea král. českého, v jehož svazku setrval až do konce roku 1920, byv ustanoven od poč. r. 1916 po odchodu archiváře Václava Schulze na odpočinek jeho správcem.

Již na počátku vědecké činnosti Hrubý projevuje založení po výtce kritické. Kritika se mu jevila vskutku „hybnou silou všeho pokroku ve vědě“, a právě proto sám se horlivě účastnil práce kritické, pokládaje ji přímo „za povinnost každého vědeckého pracovníka“. Kládl však na ni přísné požadavky: kritika se nemá totiž spokojovati pouhým zpravováním o postupu a výsledcích posuzovaných prací, nýbrž posuzovatel se sám má vždy snažiti proniknouti až k jádru příslušných otázek a zaujmouti k nim vlastní kritické stanovisko. A je jisté jen přirozený důsledek tohoto názoru, že to byly cizí práce, které ve většině případů (jak již jinde bylo s důrazem upozorněno) dávaly Hrubému podnět k sepsání vlastních studií, v kterých buď domýšlel náměty jinými nadhozené anebo se pokoušel o nové, odlišné jejich řešení.

To platí hned o prvních dvou tištěných pracích Hrubého, věnovaných privilegiím krále Jana Lucemburského pro Čechy a Moravy z let 1310 a 1311, z nichž prvé se zachovalo toliko v zápise formulářové sbírky biskupa Jana z Dražic, kdežto druhé nás došlo v originále. Srovnáním obou privilegií dospěl V. Chaloupecký v ČČH 1909 k závěru, že text privilegia z r. 1310 je jenom osnova moravského privilegia z r. 1311, koncipovaná pravděpodobně v biskupské kanceláři — snad rovnou od biskupa — a že tudíž privilegium z r. 1310 nikdy nebylo vydáno. Proti tomuto závěru obrátil se Hrubý pojednáním „Inaugurační diplom krále Jana Lucemburského z r. 1310“ (ČČH 1910). Diplomatičkým rozbořem, zejména srovnáním diktátu obou privilegií, určil, že obě dvě jsou stylisací příbuzná a že se podobné obraty vyskytují i v jiných Janových listinách. Věcným rozbořem, v němž se hned napoprvé ohlašuje bystrý kombinační dar Hrubého, dospívá k přesvědčení, že text z r. 1310 neklamně ukazuje k tomu, že toto privilegium vzniklo za jiných okolností nežli moravské z r. 1311: že pochází ještě z doby před Janovou korunovací, a majíc prozatímní charakter, že bylo vydáno jen pod panov-

níkovým sekretem s příslibem, že bude obnoveno pod majestátem ve třech exemplářích; z těch se zachoval toliko exemplář moravský z r. 1311, ač nelze pochybovat, že souběžně s ním bylo vydáno i pro Čechy privilegium v podstatě shodné. Text ve formulářové sbírce není tedy jenom návrh, nýbrž text listiny, která byla králem Janem skutečně vystavena. Chaloupecký se sice pokusil replikou, uveřejněnou v téměř ročníku ČCH, otřásti výsledkem rozboru Hrubého, avšak s nezdarem; závěr Hrubého byl celkem přijat, i když stylistická souvislost obou privilegií byla částečně zeslabena (srov. J. Šusta, Dvě knihy českých dějin, II. str. 127).

Téměř současně s článkem Hrubého vyšlo německé pojednání „Zur Kritik der ältesten böhmisch-mährischen Landesprivilegien“ (Prager Studien XV., 1910), v němž Rud. Koss vyslovoval pochybnost o pravosti moravského privilegia Janova. Hrubý, jenž právě chystal stat o listině markraběte moravského Albrechta Habsburského z r. 1434, potvrzující všechna privilegia markrabství moravského, již se mu podařilo nalézt ve státním archivu vídeňském, chopil se znovu péra a v bystré diplomatické studii „Ueber das Privilegium König Johans vom 18. Juni 1311 für Mähren“ (Věstník král. české společnosti nauk za rok 1911, čís. VI) s úspěchem obhájil jeho pravost nejen důvody, čerpanými ze srovnávání diplomatického a paleografického (jdeť o listinu zachovanou v originále, nýbrž i podrobným rozbohem jednotlivých článků privilegia, které vylučují jakýkoliv motiv k zpádělání. Pravost privilegia byla mu nad to podepřena i nepřetržitou řadou konfirmací z let 1411—1527. Hrubý byl ostatně přesvědčen, že podobné privilegium dostali tehdy i Čechové, třebaže se po něm všechny stopy ztratily. K moravskému privilegiu Janovu Hrubý se vrátil po čase ještě jednou v posudku práce Fr. Robenka, otiskněné v Hlídce 1927; odmítl tu právem jeho domněnku, že král Jan vydal privilegium jen Moravanům, resp. moravskému panstvu, které prý bylo mnohem silnější než české, a novými důvody, čerpanými ze stylisace privilegia, podepřel své dřívější vývody (srv. ČMM, 1928 a 1929).

V další práci „Příspěvek ke kritice formulářové sbírky biskupa Tobiáše z Bechyně“ (Časopis musea král. českého 1915) domýšlí Hrubý myšlenku Miloše Vystyda, nadhozenou v práci „Zbislav Zajíc z Třebouně a konec Závíše z Falkenštejna“, že totiž bude třeba předatovati některé formuláře ze sbírky biskupa Tobiáše, aby jejich zprávy byly uvedeny v soulad s jinými prameny. Hrubý v této „vzpomínce za přítelem“ bystrým rozbohem formulářů, v úvahu přicházejících, a přihlížeje bedlivě k politické situaci, dospěl namnoze k odlišnému datování nežli J. B. Novák ve své zásadní edici. Třebaže se mu nepodařilo vysvětliti všechny nesrovnalosti, přece postavil do nového světla nepřátelský poměr biskupa Tobiáše k částí české šlechty. Touto prací byl obrácen zájem Hrubého k českým sbírkám formulářovým XIII. a XIV. století, jimiž se v následujících letech soustavněji obíral. Nehledíme-li však k drobnému článku „Zloměk formulářové sbírky Jindřicha Italského“ (Časopis musea král. českého 1917), v němž seznamuje se se zajímavým pergaménovým zlomkem uloženým v musejním archivu, k rozboru t. zv. formulářové sbírky Přimdovy, jehož výtěžek přetiskl Ant. Podlaha v Soupise rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské (sv. II., 1922, str. 157-9, čís. 1145), a k rozřešení problému Jindřicha Vlacha z Isernie, o němž se zmíním svým místem, neuvěřejnili Hrubý výsledků svých pozorování.

Blížící se století výročí vzbudilo v Hrubém úmysl „vypsati osudy Rukopisu Královédvorského od jeho „nalezení“ až na naše dny“, při čemž šlo mu zejména o to, aby bylo odpověděno na otázky, „kdo byl skutečně

padělkou ať věcně či myšlenkově účasten a jakou cenu skutečně padělek pro nás měl“. Třebaže se mu nepodařilo uskutečnit záměr v rozsahu, jak si jej představoval, přece přispěl k řešení rukopisného sporu dvěma cennými pojednáními, dávajícími odpověď na otázky, kdo RK psal a jak RK vznikl. V jubilejní vzpomínce paleografové „Psal Hanka Rukopis Královédvorský?“ (ČCH 1917) Hrubý podrobil bedlivému a podrobnému rozboru paleografickému všechny známé padělky s počátku XIX. století, spojované s jménem Hankovým, a srovnal jejich písmo s písmem rukopisu královédvorského, které vyznačující se neobvyklou nevyrovnaností je podivná směs písem různých dob; pečlivým zkoumáním tvarů jednotlivých písmen určil, že se ve všech padělcích vyskytují tahy jedné a téže ruky, kterou rozbohem vlastního písma Hankova mohl bezpečně připsati Hankovi, jež tím neklamně usvědčil jako písaře všech zkoumaných padělků. V krátkém dodatku „Hanka padělatel“, uveřejněném rovněž v ČCH 1917, ukázal, že Hankovou rukou jsou psány i příspěvky, vyskytující se v některých iluminovaných rukopisech musejní knihovny a mající doložití jejich český původ. Otázku, jak vznikl RK, pokusil se Hrubý řešiti metodou diplomatickou, totiž srovnáváním slohu. V práci „Václav Hanka a jeho Rukopis Královédvorský“ (Knihovna grafické edice Veraikon, sv. XVII., 1919) určuje tímto způsobem předlohy jednotlivých písní a básní, podíl Josefa Lindy na básních epických a lyricke-epických a „pracovní metodu“ Hankovu, které užil při skládání rukopisu a která je výmluvným svědectvím jeho ledabylosti. Výtěžkem podrobného rozboru je poznání, že RK je přímý padělek Hankův a Lindův.

Státní převrat dne 28. října 1918 postavil české historiky a archiváře před vážné úkoly: bylo nutné připravit organizaci archivnictví a veškeré práce historické v novém státě československém. Hrubý se účastnil činně všech prací a jednání. Jsa horlivým zastáncem Národního archivu československého, který měl býti zřízen v Praze a v němž měly býti soustředěny všechny přední pražské archivy, Hrubý hájil vstřížnými důvody jeho účelnost ve stati „Národní archiv československý“ (Národ, roč. III., 1919) a těžce nesl, když k uskutečnění tohoto snu většiny českých archivářů nedošlo. V zájmu soustředění archivních sbírek a usnadnění historického badání navrhl spolu s ředitelem zemského archivu J. B. Novákem správnímu výboru Společnosti Národního musea ve zvláštním podání z r. 1919, aby sbírky musejního archivu byly připojeny k zemskému archivu; provedení tohoto návrhu bylo však z vnějších důvodů oddáleno. Hrubý se účastnil podnětně i jednání o zřízení zvláštního ústavu historického. Vedle ředitele J. B. Nováka a prof. Vl. Kybala vypracoval návrh, aby byl zřízen „dějzpytný ústav, do něhož by se převedla vydavatelská činnost zemského archivu pražského, pokud možno i s úředníky, zabývajícími se pracemi vydavatelskými, a rozšířila o nové naléhavé úkoly vydavatelské, tak že by se vytvořilo základní středisko vši naší práce dějzpytné“. Plán v tak velkém rozsahu, třebaže jeho účelnost byla nepopíratelná, však se nezdařil, a z usnesení historického poradního sboru při ministerstvu školství a národní osvěty byl „jako příprava k příštímu velikému historickému ústavu“ zřízen prozatím menší Historický ústav vydavatelský v Praze, jehož hlavním a prvním úkolem by bylo pokračovati v Regestech Emlerových. Prvým tajemníkem a správcem ústavu (od 1. ledna 1921) stal se právě Hrubý a zůstal jím až do r. 1925. Hrubý stál však také u kolébky státní školy archivní, zřízené hned r. 1919, na níž převzal přednášky o české diplomatice, když se byl r. 1920 habilitoval na Karlově universitě v Praze pro obor pomoc-

ných věd historických; habilitační práci předložil rozpravu o listinách pražských biskupů, která však tiskem nevyšla.

Organizační činnost, kterou Hrubý v té době vyvíjel, není však tím, co dosud bylo vytčeno, plně vyčerpáno. Jeho jméno je nerozlučně spojeno i se založením organizace československých archivářů (byl členem přípravného výboru, který vypracoval a zadal stanovy „Společnosti Archivní školy“, ustavené v lednu 1924) a se založením prvního samostatného českého časopisu archivářského, totiž „Časopisu Archivní školy“ (1923), jehož prvních dvou ročníků byl spoluredaktorem. Jako správce státního ústavu historického ve smyslu usnesení zvláštní subkomise z ledna 1921, podle něhož ústav měl „nejdříve připravit vydání Regest pro dobu Karla IV. ve zlepšené formě Regest Emlerových“, vypracoval Hrubý návrh na vydávání publikace „Regesta diplomatica nec non epistolaria coronae regni Bohemiae“, který ve znění poněkud změněném (odmítnuto bylo zejména Hrubým navrhované rozdělení listinné látky ve čtyři věcné skupiny: listin panovnických, biskupských, městských a šlechtických, a přijata zásada jednotné chronologické řady) byl schválen komisí pro vydávání Regest, ustavenou v listopadu 1922, a otištěn v ČAS I. O rok později vypracoval další návrh na vydávání sbírky pramenů k dějinám československým, nazvané „Památky dějin československých“ (Monumenta Cechoslovakiae historica), který, třebaže ústavní komisí byl v r. 1924 přijat, nebyl uskutečněn. Nejposléze ve funkci správce Historického ústavu vydavatelského byl povolán do komise, zřízené v r. 1923 k vedení Československého ústavu historického v Římě, a převzal vyřizování její úřední agendy.

Vědecká činnost Hrubého v tomto druhém období jeho života je dána především jeho úředním postavením v Historickém ústavě. Úřední práci převzal úkol zpracovat Regesta z let 1346—1355 a pracoval o něm, třebaže (jak později otevřeně doznával) bez potřebné chuti, až do odchodu z ústavu a z Prahy v r. 1925, kdy se další spolupráce o regestech Karla IV. zřekl. Zato skutečnou láskou přilnul k druhé edici, kterou k jeho návrhu historický ústav rovněž zařadil do svého programu, totiž vydání listin archivu koruny království českého. Tuto edici Hrubý založil značně široce: neomezil se toliko na listiny, které ještě dnes jsou uloženy v korunním archivu, nýbrž ve snaze „shromáždit co nejpůlňěji všechny písemnosti, o nichž lze bezpečně dokázat, že v archivu byly či ještě jsou“, pojal do vydání nejen všechny známé originály, kdekoliv dnes uloženy, které in-dorsátý neklamně potvrzují příslušnost do korunního archivu, nýbrž i listiny dnes ztracené, jejichž znění nás došlo ve starých kopiích a inventářích korunního archivu. Toto široké založení vyvolalo sice později námitky kritiky (Mendl v ČCH 1929), která vytýkala edici nedostatek pevného rámce, avšak po mém soudě ne zcela oprávněně. V posledním svazku edice zamýšlel Hrubý vypsati zřízení a dějiny korunního archivu a pokusiti se o jeho rekonstrukci. K edici, jak později ohlásil (ČCH 1930, str. 224), měl být přidán atlas pečeti s náležitým doprovodem sfragistic-kým a heraldickým. Aby přešel německou publikací „Monumenta Germaniae Historica — Constitutiones“, jejíž tehdy vydávaný osmý svazek měl sahati již až do konce r. 1348, Hrubý začal s přípravou druhého svazku edice, který měl obsáhnouti počátek vlády Karla IV. až do jeho císařské korunovace (1346—1355 Apr. 5). Příprava a tisk si vyžádaly řadu let, a tak teprve v roce desátého výročí obnovení české samostatnosti vyšel silný svazek „Archivum coronae regni Bohemiae, tomus II.“, který je nesporně světlým pomníkem ediční techniky Hrubého. Způsob vydání 373 dokumentů, z nichž velká část je tu tištěna vůbec po prvé, vyhovuje všem moderním požadavkům a jeho cenu nesnižují ani některé nedostatky

nebo omyly, které Hrubého edici byly poněkud nadsazeně vytčeny ve výše zmíněné kritice. Vydání prvního svazku s listinami korunního archivu z doby Přemyslovců a Jana Lucemburského ohlásil Hrubý do tří let. Slibu tomu však, žel, nedostál: do chvíle, kdy mu smrt vyrazila pero z ruky, vytiskl toliko patnáct tiskových archů, sahajících do r. 1305, takže do-tištění svazku připadne již novému vydavateli.

Na okraji prací o edici listin korunního archivu vznikaly Hrubému některé studie, které chtěl postupně otiskovati v Časopisu Archivní školy. Uveřejnil tam však toliko prvou částku o souborném názvu „Studie k dílu »Archivum coronae regni Bohemiae«“ (ČAS II., 1924), podávající dva drobné příspěvky. V prvním z nich seznamuje s osobou „Mikuláše Sortesa, sekretáře krále Karla IV.“, jenž jsa členem osobní družiny Karlovy, byl pověřován netoliko důležitými poselstvími k dvoru francouzskému, nýbrž i skládáním listin, které byly pro Karla IV. zvláště důležité, ačkoliv nebyl vůbec v poměru ke Karlově kanceláři. Druhá stať je věnována „smlouvě krále českého Karla IV. s anglickým králem Edvardem III. z 24. června 1348“ a vykládá diplomatickým rozbohem zachovaného dvojího znění její vznik. Výklad Hrubého, opakovaný a znovu zdůvodněný v odpovědi na zmíněnou již kritiku Mendlovu, uveřejněné v ČCH 1930, není však tak přesvědčivý, aby mohl zcela bezpečně vyvrátiti námitky Mendlovy, jenž vznik anglické smlouvy vykládá způsobem právě opačným. Třebaže Hrubý ohlásil ještě některé další studie, vzniklé mu pod rukou při edici korunního archivu — tak na př. o kopiích archivu království českého z šedesátých let XIV. stol. (srv. ČAS II., 114³), o činnosti Jana ze středy (srv. ČAS II., 114 a 121⁵) nebo o kancelářských poznámkách na listinách Karlových (srv. ČAS II., 124²) — již jich nevydal. A podobně nevyšel ani jeho slíbený (srv. ČAS II., 113² a 123) souborný výklad o kanceláři Karla IV., k němuž si po dlouhá léta sbíral materiál.

Vedle těchto prací, souvisejících s jeho postavením a úředními úkoly ve státním ústavě historickém, uveřejnil Hrubý — a to časově ještě dříve — dvě důležitá pojednání, v nichž upozornil na některé otázky vyžadující nového a soustavného zkoumání. V prvním z nich o názvu „Fals a bře v novská“ (ČCH XXVI., 1920) podal cenný příspěvek k poznání české imunity. Podrobným rozbohem celého důmyslně skloubeného řetězu fals bře vnovských a souvisejících s nimi podvržených listin kláštera rajhradského snažil se Hrubý vysvětliti jejich vznik, při čemž dospívá (zejména pokud doby vzniku jednotlivých padělků se týče) namnoze k jiným výsledkům nežli Friedrich při jejich edici v kodexu nebo v některých studiích speciálních. Duchovního otee všech podvrhů vidí Hrubý v opatu Dluhomilovi (1219 — post 1235), autoru tradice o Boleslavu II. v klášteře bře vnovském, jenž podle jeho výkladu již v interpolacích privilegia Jana XV. z r. 993 a v dodatku, připsaném v Bře vnově k pravé listině Přemysla Otakara I. z r. 1224, do níž Janovo privilegium bylo inserováno, vytkl bře vnovskému klášteru cíle, za nimiž měl jíti a k jejichž dosažení jeho nástupcové, zejména opatové Martin a Bavor, pomocí Dluhomilových i nových padělků klášteru skutečně dopomohli. Vnějším původem k porušení fals bylo zajistiti bře vnovskému klášteru pokud možno nejširší imunitu, o kterou nepochybně již v době Přemyslovců měl s královskými úředníky spory, které pak vyvrcholily na počátku XIV. století, dále vrchní právo ke klášteru rajhradskému, jež mu biskupové olomoučtí upírali, a příjem z desátků některých krajů severočeských, o které se klášter přel s biskupy pražskými; pomocí podvržených listin se skutečně podařilo bře vnovskému klášteru všechny zmíněné spory vyhráti. Konstrukce Hrubého svědčí sice o bystrém kombinačním daru autorově, a zdá se na prvý

pohled pravděpodobná, avšak podrobnějším zkoumáním jednotlivých vývodů, podpraných začasť pouhými domněnkami, jsme vedeni k nutné opatrnosti. Jinak však studie Hrubého podává řadu námětů a jemných pozorování, která si zasluhují plným právem pozornosti. V druhém pojednání, uveřejněném v I. roč. tohoto časopisu (1923) o názvu „Jindřich Vlach z Isernie a počátky městských knih pražských i desk z emských“, k němuž dal podnět Vojtiškův článek „K počátkům městských knih pražských a desk z emských“ (Právník, roč. LX., 1921), Hrubý opravuje nejdříve Novákovo rozlišení Jindřicha Vlacha a Jindřicha z Isernie nepochybným zjištěním, že protonotář Jindřich, jenž zemřel záhy po r. 1279, nebyl vůbec Vlach a že autorem obou sbírek formulářových je jeden a týž Vlach, totiž Jindřich z Isernie, ženatý laik a notář Přemysla Otakara II., po jehož smrti opustil dvůr, a založiv na vyzvání přísedného města Prahy Engberta někdy v letech 1279—80 knihu smluv, stal se snad prvním nám známým písařem pražským. Rozebíraje dále povahu knihy, založené Jindřichem z Isernie, Hrubý dovozuje, že pro soukromá právní pořízení měšťanů nebyly až do 40tých let XIV. stol. vedeny v Praze zvláštní knihy, nýbrž že soukromé smlouvy byly zajišťovány toliko radními listinami. Jindřichova kniha, kterou pražská obec kryla svou autoritou, nebyla sice soukromý podnik veřejného notáře (jak soudí Vojtišek), avšak nebyla to ani městská kniha, na kterou by instituce radních knih byla později navázala. Napodobuje italské knihy imbreviatur, avšak pod vlivem práva saského poskytuje zápisům právní průkaznost. Jelikož se nejstarší zápisy zemských desk podobaly zápisům knihy Jindřichovy, spojuje v sobě vliv městských knih německých a notářského instrumentu italského, soudí Hrubý, že při jejich založení spolupůsobil snad Jindřich z Isernie, účastně se patrně jako notář Přemysla Otakara II. reforem tohoto panovníka. Názor Hrubého, pokud se týče radních knih pražských, nedošel však souhlasu, zejména když Vojtišek podrobným rozbořem v Pekařově sborníku prokázal, že nejstarší kniha Starého města pražského z r. 1310 je nesporně kniha radní, svědčící již o pokročilém stadiu vývoje městských knih v Praze.

Vedle vlastních samostatných prací důležitou složku vědecké činnosti Hrubého značí nesporně i četné jeho posudky a zprávy o nových knihách, edicích a rozpravách nejen z jeho vědního oboru, nýbrž i obecné historie české. Kdežto s počátku vedle Českého časopisu historického (roč. XXI., XXIII. a XXVI.) uveřejňoval je zejména v Časopise musea král. českého (počínaje roč. 1915 a posledně r. 1922) — z posudků tu tištěných chtěl bych uvést alespoň obsáhlý referát o Sústově prvním svazku „Dvou knih českých dějin“ (roč. 1918) a kritický posudek Kossových „Forschungen zur mittelalterlichen Gerichtsverfassung Böhmens und Mährens“ (roč. 1921) anebo vědecký profil Friedrichův, psaný s láskou k jeho padesátce (roč. 1921) — soustředil v letech 1923—25 své kritiky vesměs do Časopisu Archivní školy. Ve dvou z nich vyslovil Hrubý vědecké kredo, pokud se týká paleografie a diplomatiky. Podává zprávu (ČAS II., str. 167—180) o čtvrtém svazku Ehrlových Miscellaneí, věnovaném příspěvkům paleografickým a diplomatickým, rozebírá zejména podrobně obsáhlý článek Steinackerův „Zum Liber Diurnus und zur Frage nach dem Ursprung der Frühminuskul“, poněvadž je mu neklamným důkladem krise, kterou paleografie prožívá. Paleografové hledají nové metodické cesty, vidouce, že dosavadní nevedou dále. Podle Hrubého — a v tom je mu dáti nesporně za pravdu — cesta ze slepé uličky je systematické studium jednotlivých písemných typů, na které již upozornil Traube, poněvadž jejich poznání a stanovení jejich vzájemného poměru

teprve umožní spolehlivější pokusy o dějiny jednotlivých písem, které by zachytily všechno bohatství historických zjevů paleografických. Hrubý vytýká při tom české práci paleografické provinciálnost a vybízí ji, aby se snažila uplatnit i na fóru mezinárodním. Nadhazuje při tom námět, aby „se vypracoval přesný paleografický soupis všech v naší republice zachovaných rukopisů latinského písma do roku 1300, založený na jejich typologickém probádání, a vydal s příslušným atlasem typů domácích“. Sám připravoval určení všech typů pražské minuskuly XIII. století (srov. ČAS II., str. 172), avšak k uveřejnění výsledků této práce se již nedostal. Referát o příručce R. Heubergera „Allgemeine Urkundenlehre für Deutschland und Italien“, uveřejněný v témže ročníku ČAS (str. 180-7), poskytl mu zase příležitost, aby v něm vyslovil některé názory o diplomatice. Tak zdůrazňoval, že „diplomatika není pomocná věda historická s úkolem „den Wert der Urkunden als historischer Zeugnisse zu bestimmen“, nýbrž věda samostatná se svými otázkami a svou metodou“ — právě proto se Hrubý stavěl zásadně proti názvu „pomocných věd historických“, jsa přesvědčen, že je to „contradictio in adiecto“, a navrhoval podle Václava Novotného, aby bylo pro ně zavedeno označení „základní vědy historické“, poněvadž jsou svými metodami schopny přímo osvětlovati minulost a řešiti historické problémy. Vyzdvihuje také právní podstatu listiny (jinde přímo zdůrazňuje „organickou souvislost studia dějepisné právního s diplomatickým“), podává v zmíněném referátě po prvé své rozřídění vsí látky listinné „do šesti skupin podle práva, z něhož jsou listiny vydávány a na němž jsou založeny, tedy v základě podle vydavatele: na listiny papežské, královské (knížecí), biskupské, městské, notářské a soukromé (listiny jednotlivců)“. Tímto rozdělením chce vyloučiti z diplomatiky nemožný pojem t. zv. listin soukromých, stavěných proti listinám papežským a císařským. Proti tomuto rozdělení vznesl některé námitky Vojtišek (ČAS VIII., str. 172 n.), které Hrubý slíbil jinde vyvrátiti a blíže zdůvodniti oprávněnost i užitečnost svého třídění; avšak smrt mu v tom zabránila.

Odehodem Hrubého z Prahy do Brna, kde byl ke dni 1. února 1925 jmenován mimořádným profesorem pomocných věd historických na Masarykově universitě, začíná třetí údobí jeho, žel již krátkého života. Odloučení od Prahy nesl Hrubý podle všeho velmi těžce a ani rychlá universitní kariéra — stalt se již 31. prosince 1928 profesorem řádným — nedovedla zacelit rány, jiltřené osobním přesvědčením, že se mu stala křivda a že je vědeckým světem pražským zneuznáván (těžce nesl na p. i., že se nestal členem ani České akademie ani Král. čes. společnosti nauk). Důsledek toho byl, že hleděl na Prahu černými brýlemi — dosvědčují to neklamně slova „zhýčkan pražským kamarádstvím“, jichž krátce před smrtí užil v polemice s prof. Vojtiškem (srov. ČAS IX.-X., str. 414) — a že se v jeho posudcích, a zejména v polemikách, nesených většinou podrážděným tónem, projevuje jednak špatně tajená zaujatost, jednak zřejmá snaha podati za každou cenu odlišná řešení příslušných problémů...

V tomto období rozšířil Hrubý svůj zájem i na obecné dějiny české staršího středověku. Popud k tomu mu dalo Bretholzovo nové vydání Kosmovy kroniky z r. 1923, o němž napsal posudek do ČAS II., význačný tím, že se v něm zřetelně projevuje národní uvědomění Hrubého (vytýká důrazně Bretholzovi, že není dosti spravedlivý a objektivní k české práci vědecké). Ve stati „Na okraj nového vydání Kosmovy kroniky“, uveřejněné v 49. roč. Časopisu matice moravské (1925), přičítuje Hrubý některé kritické poznámky k úvodu Bretholzovu. Vedle nového

zdůvodnění, proč dlužno klásti narození Kosmovo teprve někdy k r. 1050, a nového výkladu slov, kterými byl mylně podprán polský původ Kosmův, podává tu Hrubý odlišný názor na vznik Kosmovy kroniky. Rozeznává totiž dvojí redakci, z nichž prvá vznikla v letech 1119—22, a obsahuje toliko první dvě knihy dnešní kroniky, t. j. až do r. 1092, byla věnována opatu břevnovskému Klimentovi. Třetí knihu psal Kosmas jako dílo samostatné, provedením se zřejmě odlišující, a zamýšlel ji věnovati mělnickému proboštu Seběři; smrt mu však zabránila v definitivní úpravě. Opisovači však položili omylem věnování Seběřovi v čelo první knihy a spojili všechny tři knihy v jediný celek — tím vznikla dnešní podoba kroniky, která je tedy vlastně druhá redakce, již posmrtná. Názor Hrubého, podepřený řadou bystrých pozorování a výkladů, je po mém soudu správný.

Zvláštní pozornost věnoval Hrubý t. zv. zakládání listině biskupství pražského, resp. popisu jeho hranic, zachovanému v listině císaře Jindřicha IV. z 29. dubna 1086. Vedle kratičkému příspěvku „K listině biskupství pražského z r. 1086“ (CMKrČ roč. 96., 1922), v němž vyvrací Pekařovu námitku proti pravosti popisu výkladem, že slovem „mons“ na jihu je nepochybně označena Sumava, čímž obvod diecése je plně uzavřen, hledí k ní obsáhle jeho studie „Původní hranice biskupství pražského a hranice říše české v 10. století“, uveřejněná v jubilejním 50. roč. Čas. mat. mor. (1926); je to nesporně jeden z nejzávažnějších příspěvků k poznání českých dějin za Boleslavů. Jsa přesvědčen, že popis hranic v listině Jindřichově je převzat ze zakládacích listin pražského biskupství, vydaných nepochybně papežem Benediktem VI. a císařem Ottou I., Hrubý zkoumá krok za krokem jeho údaje a určuje, zda je lze na základě jiných pramenů usvědčiti z nepravdy a přiřknouti je teprve XI. století, jak činili Pekař, Zakrzewski a Chaloupecký. Výsledkem jeho rozboru je poznání, že popis listiny Jindřichovy je vskutku pravý a že hranice biskupství současně označují i hranice státu českého v X. století. V jeho práci zaujmou některé nové postřehy a vývody o kmenovém rozsazení a přeměně starých kmenových území v hradní okrsky, o knížectvích zlickém a slavníkovském (chorvatském) a jejich poměru k Premyslovcům, o staré říši chorvatské a jejím obnovení Boleslavem I., o rozsahu českého panství v Krakovsku, jež zůstalo českým až do smrti Boleslava II., a na Slovensku, kde se Čechové podle Hrubého Nitranska nikdy nezemocnili; o dobytí Moravy, které Hrubý klade teprve mezi léta 965—973, a přenesení biskupského stolce Metodějova do Prahy, kde biskupství bylo založeno v roce smrti Boleslava I., kterou posunuje až k roku 972, atd. Třebaže vývody Hrubého jsou leckdy až příliš hypotetické, nelze popřít, že jeho práce dává četné a plodné náměty k dalšímu badání. Studie Hrubého vyvolala odmítavý posudek prof. Chaloupeckého (v ČCH 1927), jenž jí vytkl jednak vadný postup metodický, jednak přílišnou odvážnost výkladů, svědčící o bezmezné kombináční odvaze; vyvrací některé jeho vývody a trvá na tom, že popis východních hranic je falsum XI. století. Hrubý v replice (CMM 1927) uhájil však nejen svůj postup, nýbrž celkem i výsledky, k nimž rozbozem popisu hranic došel. Pokud se východních hranic týče, Hrubý znovu zdůvodnil odlišný svůj názor i v obsáhlém posudku Chaloupeckého knihy „Staré Slovensko“ (CMM 1927), v němž přičiňuje k výkladům Chaloupeckého některé poznámky, svědčící o bystrosti v postřehu a o důkladném prostudování nejstarších dějin slovenských. V práci o popisu hranic ohlásil Hrubý sepsání monografie o knížeti Boleslavu I. (srov. CMM 50., str. 147 poz., a 51., str. 431), jemuž vykazuje — a zdá se, že právem —

mnohem důležitější místo v českých dějinách X. století nežli dosud bylo zvykem, a jest proto jistě litovati, že k uskutečnění tohoto záměru nedospěl.

Jiná otázka, která upoutala živý zájem Hrubého, je vznik města Prahy. Nejdříve přispěl k jejímu řešení statí „K otázce vzniku města pražského“, otištěnou v Novotného sborníku (1929); v ní podrobným rozbozem Soběslavského privilegia pro Němce pražské došel k závěru, že kombinace listiny Soběslavovy, mající původně toliko ustanovení řádu trestního a procesního, s listinou krále Přemysla Otakara I., udělující Němcům již i některé výsady, sdělaná při potvrzení obou listin králem Václavem I., nemohla býti základní listina městského zřízení pražského, poněvadž potvrzení Václavovo a jeho rozšíření privilegia bylo dáno ještě před zřízením města Prahy. K otázce se vrátil znovu souborným referátem „Nové příspěvky k starším dějinám Prahy“, uveřejněným v Naší vědě, roč. XIII. (1932), kde vedle zpráv o pracích Guthových a Šimkové, řešících počátky hradu pražského, seznamuje čtenáře se zmíněnou vlastní statí z r. 1929, s dvěma články Vojtíškovými (O privilegiu knížete Soběslava pro pražské Němce a jeho konfirmacích [1929] a K počátkům pražského města [CNM 1930]) a s článkem Mendlovým „Vici Teutonicorum a civitas circa S. Gallum“ (ČCH 1932) a připojuje k nim své kritické poznámky. Prvý článek Vojtíškův, stýkající se s prvou statí Hrubého, vyvolal sice některé jeho námitky, avšak naopak vedl ho i k tomu, aby podle jeho vývodů opravil některé své dřívější domněnky. Za to odmítá Hrubý zcela Vojtíškův výklad, že by nové město, zřízené u sv. Havla za Václava I., bylo základem pražského města, a dovozuje, že místo slova „salas“, vykládaného Vojtíškem dumyslně na městskou rychtu, nutno ponechat podle jiného rukopisu správnější „scolas“. A podobně zavrhuje Hrubý i Mendlovu domněnku, že nejstarší německá osada pražská nebyla u sv. Petra na Poříčí, nýbrž při tržišti na Starém městě, a uzavírá, že německá osada pražská nikdy a v ničem nebyla základem města Prahy, jak pověděl i Vojtíšek.

Kritika a spojené s ní diskuse jsou ostatně nejdůležitější složka vědecké činnosti Hrubého v posledním období jeho života. Svě posudky, v nichž komentoval všechny důležitější práce, vydané v těch letech v oboru pomocných věd historických anebo v oborech jim blízkých, uveřejňoval tehdy Hrubý jednak v Časopise matice moravské (roč. 1927—29), jednak — a to zejména — v Naší vědě (roč. 1926/27 až 1932), jejíhož redakčního kruhu byl od IX. roč. členem. Do svých referátů ukládal často celé samostatné studie; tak na př. v posudku Čádovy edice Zemských práv Ondřeje z Dubé (NV XIII, 1932) vykládá obsírně svůj názor, zcela odlišný a na podrobném rozboru založený, na vznik díla Ondřejeva anebo ve zprávě o Vojtíškově rozpravě o historické ceně zakládací listiny hodonínské (CMM, roč. 53., 1929) rozebírá sám detailně její jednotlivé články a dospívá k odlišnému výsledku, podle něhož nynější znění listiny je pravděpodobně velmi porušená listina zakládací. Posudky Hrubého jen výjimečně jsou zcela pochvalné: většinou obsahují výtky a námitky, a to zejména proto, že Hrubý hledal často v posuzovaných pracích problémy, které jejich autorům zůstaly skryty (říká, že autor „nedovedl se ptáti“, že „si nepoložil správnou otázku“, a pod.) a že pro takovéto mnohdy jen zdánlivé nedostatky neviděl kladné stránky posuzovaných prací. Tato vlastnost se nejvýrazněji projevila v posudku Mendlových Reget VI. 1. (Naše věda X., 1928—29), v němž se Hrubý omezil výhradně jen na negativní stránku, t. j. na nesprávné a nepřesné podle něho zpracovávání regestů, a nepřihlížel nikterak k listinám Mendlem po prvé tistě-

ným, třebaže znamenají vlastní jádro edice. A byť v některých výtkách, které Mendlovým registům činil, měl Hrubý nepochybně pravdu (tak na př., že registry mají vždy věrně vystihovatí právní podstatu listiny, přejímající její dispositivní sloveso, anebo že není správné jako registrem podávati výklad listiny, poněvadž ten patří do poznámky, a pod.), dal se naproti tomu zaujatosti, špatně skrývanou, strhnouti k tak silným výrazům (zejména obvinění, že Mendlova „Regesta jsou málem z jedné třetiny sbírkou padělků, sice bezděčných, ale přece padělků“), že jimi svému stanovisku silně ublížil, jak se zřejmě projevilo v diskusi, která přišla. — Jinou diskusi vyvolal Hrubý posudkem Vojtíškovy práce „O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých“ (CMM roč. 54., 1930 a NV XII., 1931), v němž dovozoval, že se znaky našich měst nevyvinuly teprve ve válkách husitských, jak tomu chce Vojtíšek, nýbrž již dříve, a to ne-li již ve XIV. stol. (Hrubý vidí nejstarší městský znak již v menší pečetí brněnské z r. 1315!), tak jistě od poč. XV. stol. (znak slavkovský z r. 1416). A třebaže svými vývody nedovedl Hrubý otrástiti závěry Vojtíškovy práce, která je beze sporu základní práce pro naši městskou sfragistiku a heraldiku, přece upozornil ve svých poznámkách na některé souvislosti, ke kterým je nutno přihlížeti a které se snažil, byť ne vždy se zdarem, zařaditi do historického vývoje.

Mezi posudky možno čítati i souhrnné zprávy, které Hrubý uveřejnil v Naší vědě. Vedle statě „Práce o pramenech dějin československých v prvním desetiletí republiky“ (NV XI., 1930 — též německy v Hanischových Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven z r. 1930 o názvu „Die Quellen zur chechoslowakischen Geschichte in den ersten zehn Jahren der Czechoslovakischen Republik“), v níž seznamuje jednak s jednáním o organizaci archivnictví a o ochraně písemných památek, jednak s heuristickými a vydavatelskými úkoly a institucemi, které k jejich provádění byly zřízeny, jakož i s edicemi pramenné látky k českým dějinám, vydanými v letech 1918—28, hledí sem zejména rozprava „Deset let československé práce numismatické“ (NV XIII., 1932), kde v rámci zpráv o numismatických pracích G. Skalského, Em. Nohejlové a j. seznamuje s novými myšlenkami vědeckými, které se až dosud v československé numismatice objevily. A je jistě význačné, že se sám opět pokusil o řešení některých problémů. Vedle rozluštění nápisu na denáru vojtěšském, řadícího denár mezi ražby slavnickovské z Líbice, kteréžto řešení bylo bezvýhradně přijato G. Skalským (srov. Numismatický čas. čl. IX. 1933, str. 113 n.), obíral se Hrubý také denárem sv. Václava a v krátkém příspěvku „Nejstarší mince česká“ (NV 1932), jenž je, tuším, vedle nekrologu prof. V. Novotného (tamtéž) poslední práce Hrubého, rozluštil Skalskému nečitelný nápis na druhé straně svatováclavského denáru jako „Vratlaus rex“ a označil jej podle toho jako společný denár knížete Vratislava a jeho syna Václava, jenž byl podle všeho ražen důsledkem Václavových postřizín. Tento výklad nebyl však Skalským přijat.

Je nepochybné, že zájem o numismatiku byl vzbuzen u Hrubého jednak pracemi o dějinách českých X. století, jednak jeho učitelskou činností na universitě. Příмым plodem této činnosti, podávajícím v jádře jeho seminární kursy pro posluchače prvního ročníku, je jeho kniha „Úvod do archivní teorie i praxe“ (1930), jež je určena za archivní příručku inteligentům a lidem dobré vůle, kteří jsou z lásky k starým dějinám ochotni ujmouti se zanedbaných archivů venkovských. Vedle obecných výkladů o podstatě archivu, jeho obsahu, pořádku, inven-

tári, katalogu a archivářových povinnostech, do kterých jsou vloženy i stručné výklady paleografické, diplomatické, sfragistické, heraldické a chronologické, podává Hrubý v druhé části knihy podrobnější poučení o archivu městském na podkladě výkladů o základech městského zřízení, městské správy a městské kanceláře. Kniha je doplněna řadou příloh, jednak diplomatických (ukázky listin, zápisů v městských knihách a pod.), jednak chronologických (tabulky chronologické a měsíční, seznamy papežů, panovníků a biskupů). Kniha Hrubého vyvolala odmítavou kritiku Vojtíškovu v VIII. roč. tohoto časopisu, proti níž se Hrubý bránil celkem bezúspěšně v replice, vyšlé již posmrtně (ČAS IX.—X., 1933). Jisto je, že Hrubý, položiv za základ svých výkladů výklad o archivech a zřízeních městských, octl se na pracovním poli sobě cizím a že právě proto jeho kniha v mnohých částech jest toliko kompilace. Nadto její zpracování svědčí neklamně o povrchnosti a spěchu, s kterým byla psána.

Smrt, která Hrubého nečekaně překvapila, znemožnila mu uskutečnit plány, které si ještě dal a které by byl nepochybně vskutku provedl. Vedle ohlášeného (srov. Úvod do arch. teorie, str. 14 a 15, a ČAS IX.—X., str. 410 a 411) „Úvodu do diplomatiky“ a zamýšleného úvodu do české paleografie (spolu se seznamy zkratk latinských, českých a německých) byl to zejména velký plán zpracovati listiny Václava IV. v rámci publikace „Regesta imperii“ způsobem, který by pokud možno nejlépe nahradil jeho diplomatár a jímž chtěl doložiti správnost svých názorů o regestech, jak o tom mluvil ve statí „Regesta imperii Venceslai IV.“, otištěné r. 1930 v Šimákově sborníku. Nevím, pokud přípravné práce Hrubého k této edici pokročily. Za to, tuším, aspoň z větší části, je asi připravena jiná práce, o které Hrubý již od dlouhých let pracoval, totiž „Začátky listiny v Čechách a na Moravě“. Zmínuje se o ní již r. 1926 (srov. CMM roč. 50., str. 86, pozn. 2.) a od té doby ještě několikrát, a ohlašoval v ní nový výklad vzniku některých listin Friedrichova Codexu (tak na př. t. zv. zakládací listiny kláštera opatovického z r. 1073, listin kladrubských z let 1115 a 1186 a j.). Jsem přesvědčen, že bylo by nejlepší uctění památky Hrubého a jeho díla, kdyby tato práce, třebaž i ve zlomku, byla posmrtně uveřejněna, neboť z různých narážek se možno důvodně domýšleti, že byla Hrubému obzvláště drahá.

Zdeněk Kristen.

Ph. Dr. Eduard Šebesta, vrchní archivní rada a představený staré spisovny hlav. města Prahy, zemřel 14. ledna 1933. Narodil se 21. listopadu 1879 v Chrudimi; jeho studia na pražské universitě a zvláště na vídeňském ústavu pro rakouský dějezpýt určovala jeho životní dráhu, a tak nastoupil po dosažení doktorátu službu v pražském místodržitelském archivu. Z tohoto archivu přešel r. 1907 do archivu hlav. města Prahy, ale za války opustil archivní činnost a věnoval se revizní službě zásobování města; po likvidaci válečného hospodářství byl pověřen správou staré spisovny, která obsahovala spisovnu pražskou od spojení měst pražských do r. 1870. Starší část spisů do r. 1844 převzal již r. 1923 městský archiv, takže v staré spisovně zbyla jen mladší část spisů; později po pensionování přednosty hlav. spisovny připojil Dr. Šebesta také tuto spisovnu pod své řízení, což bylo umožněno nedostatkem zájmu o spisovenskou službu u rozhodujících činitelů a podeňováním významu spisovny pro úřadování. V době studií a archivní činnosti napsal Šebesta některé práce z oboru pomocných věd historických, z nichž vydala Česká akademie r. 1905 „Nově nalezený zlomek formuláře Tobiáše

z Bechyně,“ a r. 1906 otiskl Č. Č. M. stať „Česká listina z r. 1399 z cisterciáckého kláštera v Heiligenkreuzu v Dol. Rakousích.“ V deníku Union otiskl v letech 1907—1910 příspěvky k dějinám Prahy na počátku vlády královny Marie Terezie. Do Sborníku příspěvků k dějinám hlav. města Prahy, dílu III. (1922) přijal jeho redaktor dr. Teige Šebestovu edici „Dopisy J. Tadeáše Hubatia z Kotnova hraběti F. V. z Trauttmansdorffu 1741 až 1744.“ Z posledních jeho prací sluší uvést vydání „Popisu pražského obyvatelstva z r. 1771,“ které chystal, z něhož však do tisku připravil jen I. díl, Staré město; vyšel až po Šebestově smrti r. 1933 s úvodem a poznámkami L. A. Krejčíka. V časopisech a denních listech (Nár. listy, Právo lidu, Venkov, Čes. slovo, Reforma a j.) otiskl Šebesta velký počet drobných statí, k nimž čerpal látku hlavně z materiálu v staré spisovně uloženého; byly to ukázky materiálu k dějinám r. 1848, divadla, dělnictva, řemesel, živností, tělovýchovy a j. Materiál z XIX. století přetiskoval v těchto příspěvcích většinou v úplném znění slovo od slova, velmi zhusta i s poznámkami kancelářskými a expedičními. — V Rodopisné společnosti československé byl dr. Šebesta od jejího založení horlivě činný.

Miloš Lier.

Stanislav Ptaszycki, hlavní ředitel polských státních archivů, nestor polských archivářů, zemřel dne 20. prosince 1933 ve Varšavě. Smrt zastihla tohoto pilného a stále iniciativního 80ti letého vědce uprostřed práce. Pišeme-li dnes rok 1853 jako rok jeho narození, uvědomujeme si teprve tím jasněji, kolika důležitých a osudových událostí v kulturním životě polském byl Ptaszycki svědkem a s tím větším obdivem vzpomínáme my všichni, kdo jsme měli příležitost v posledních letech s ním přijít do styku, na velkou duševní svěžest tohoto krásného starce s vládným a zaujatým pohledem. K historii a archivnictví dostal se Ptaszycki přes studia filologická. Skončil gymnasium ve Vilně, studoval dále slovanskou filologii v Petrohradě a hlavní město Ruska stalo se pak tomtu polskému vědci, pišícím rusky i polsky, stálým domovem. Tam působil až na malé výjimky do r. 1918, do osvobození Polska.

Těžisko vědecké práce Ptaszyckého spočívá zejména v četných monografiích, v poslední době dosahujících více než jednoho sta bibliografických jednotek. Již v r. 1877 publikuje rusky první svou práci z dějin staré polské literatury, záhy však jeví zájem i o polské dějiny kulturní, zejména století XVI. a déle se pak zastavuje u velkého spisovatele této doby, Mikuláše Reje z Naglovic. K této zajímavé postavě vrací se ve svém vědeckém díle ještě několikrát. Do oboru čistě historického a stejně i do problémů archivářských a edičních přivádí Ptaszyckého jmenování v r. 1884 do moskevského archivu ministerstva spravedlnosti, kde mu bylo svěřeno zvláštní oddělení, zv. tehdy poněkud úzce litevskou metrikou. Byla to vlastně valná část archivu býv. velkoknížectví litevského, v níž ovšem největší fond tvořila právě metrika, registra to kanceláře velkoknížecí. Působení Ptaszyckého na tomto místě netrvalo dlouho, pouhá tři léta; doba pro archivní práci jistě nedlouhá. Stačila však na to, aby v ní Ptaszycki vypracoval a též publikoval téměř 300 stránkový ruský inventář knih a aktů litevské metricky, jenž až dodnes jest jedinou a nezbytnou pomůckou pro studium tohoto fondu. Styk s dokumenty litevské historie vzbudil zajisté Ptaszyckého zájem i o historii Litvy a od té doby dotýká se svými monografickými tematy nejednoho problému z tohoto oboru.

Když pak v r. 1889 jmenován byl profesorem polské literatury na

římsko-katolické duchovní akademii v Petrohradě, dostává se mu zodpovědného a v tehdejších politickém ovzduší jistě obtížného úkolu působiti výklady o polských zveřejněných literárních na národní výchovu polských kněží. Tehdy též Ptaszycki přichází i v bližší styk s kulturním prostředím polským a publikuje též více i v polském jazyku. Ziskává si však i půdy a významu stejně ve vědeckých kruzích ruských. Zde pokládá za nutné seznamovati toto prostředí s vědeckými výsledky zejména polské literární historie a rozšiřuje dále svůj vědecký zájem i na otázky ruskopolských styků kulturních v minulosti. V r. 1896 nabývá konečně docenturou polské literatury na universitě petrohradské pevné posice ve vědeckém světě ruském a v r. 1904 jmenováním členem krakovské Akademie věd dostává se mu jakási domovského práva i v polském světě vědeckém. Dlouholeté pedagogické působení Ptaszyckého na duchovní akademii petrohradské získalo mu neobyčejnou oblibu v kruzích církevních. Když polské historické spolky vzpomínaly v r. 1927 50ti leté vědecké činnosti Ptaszyckého, byli to kromě mnohých vynikajících osobností kulturního světa polského zejména vysocí církevní hodnostáři polští, kteří se k Ptaszyckému hlásili jako ke svému učitel.

Do archivního života polského v obnoveném polském státě mohl Ptaszycki zasáhnouti aktivně hned v r. 1918. Tehdy povolán byl za profesora na nově zakládanou katolickou universitu v Lublíně a současně též postaven byl v čelo nově zřízeného státního archivu v tomto městě. Velká autorita, kterou si dovedl získati svým životním dílem i osobními vlastnostmi v kruzích historických a archivářských dovedla jej dále i na vedoucí místo centrální organizace polských archivů. V r. 1926 jmenován hlavním ředitelem polských státních archivů. Na jeho jmenování v neposlední řadě působilo zajisté i to, že dlouholetými pracemi v archivech ruských získal si značnou jejich znalost, kterou bylo třeba uplatnit i v revindikačním jednání polsko-ruském. A můžeme vskutku pozorovati, že od příchodu Ptaszyckého za vedoucího polských státních archivů počíná jednání toto rychleji postupovati. V čelo archivů polských postaven byl ve věku, kdy většina lidí užívá již odpočinku, bylo mu již více než 70 let. Úkoly, které Ptaszyckého zde čekaly, nebyly nikterak jen reprezentativní. Bylo jednak třeba šířeji dobudovati síť státních archivů, zabezpečiti materiálně některé z nich a dále, a na to Ptaszycki kladl váhu nemalou, stvořiti z různorodých původně ústavů a úřadů, které v minulosti rostly ve zcela rozdílných prostředích, jednotným vědeckým duchem ovládanou vědeckou organizací, sloužící stejně historickému badání, jako správním potřebám nového státu. Jest jistě s podivením, do jaké míry dovedl Ptaszycki porozuměti novým methodám archivní theorie i praxe. Tímto porozuměním hlavně získal si nemalou důvěru všech archivních pracovníků polských bez rozdílu.

Tento čilý ruch v polském archivnictví, jež Ptaszycki s nemalým taktem dovedl stejně podnititi jako regulovati, můžeme dnes dobře sledovati v odborném archivním časopise polském „Archeionu“, jež Ptaszycki za rok po svém jmenování založil a redigoval až do ročníku IX. (1931). Touto redakční činností a stejně i svou organizační prací v polském archivnictví stal se Ptaszycki známým v širší archivní veřejnosti naší a můžeme i říci, že způsobil, jímž řídil archivní revui polskou v nejednom směru působil podnětně i na reorganisasi našeho archivního časopisu.

Em. Janoušek.

Ze státní školy archivní. — Ve dnech 20.—22. června 1933 vykonány závěrečné zkoušky II. ročníku VI. kursu, a podle jejich výsledku

byli pak přijati za žáky III. kursu pánové: 1. PhSt. Antonín Haas, 2. PhDr. Josef Hráský, 3. PhC. Václav Husa, 4. PhDr. Jaroslav Chavát, 5. PhSt. Martin Vochoč, 6. PhSt. Timoteus Zelinka a PhDr. Václav Záček. Dekretem min. školství a nár. osvěty ze dne 14. října 1933 č. j. 113.192/33-V/1 byly svěřeny přednášky III. ročníku v zimním i v letním semestru 1933—34 těmto docentům: PhDr. Václavu Vojtíškoví, ř. profesoru Karlovy university a archiváři hl. města Prahy přednáška o české diplomatice, novověká diplomatika Dru Františku Roubíkoví, vrch. komisaři v archivu min. vnitra, prameny dějin československých II. část Dru Jaroslavu Prokešovi, docentu university Karlovy a odb. radovi v archivu min. vnitra, přednášky o správě krajské, městské, patrimoniální a církevní zemskému archivnímu radovi Dru Bedřichu Jenšovskému, přednáška o archivnictví (II. část) rovněž archivnímu radovi Dru Bedřichu Jenšovskému. Knihovna archivní školy měla ke dni 31. prosince 1933 celkem 3060 svazků.

Ve zprávě o státních zkouškách V. kursu, uveřejněné v tomto časopise v ročníku IX.—X. str. 349 a 350, uvedeni jsou pánové Jan Klepl a Dr. Josef Matoušek jakožto absolventi státní zkoušky s celkovým prospěchem dobrým, kdežto skutečně vykonali státní zkoušku archivní s celkovým prospěchem velmi dobrým, což se tímto opravuje.

Dr. B. Jenšovský.

Archiv ministerstva vnitra v Praze v letech 1918—1934. — Jde-li o první zprávu o tomto největším veřejném archivu naší republiky v tomto časopise — mimo výtah z úřední zprávy, otištěné v I. sv. oficiální publikace „Deset let Československé republiky“ (1928, str. 330—4), který podal v VIII. roč. ČAS, str. 250, Dr. Jenšovský — nutno se pochopitelně vrátiti až do dob bezprostředně popřevratových, aby další přehled o činnosti a postavení archivu min. vnitra byl plynulý a s dostatek informativní; pro přílišný rozsah materiálu nebude arci možné na tomto omezeném místě zacházeti do podrobností, pro ně odkazují předem na pozdější úřední zprávu, kterou časem podám ve Sborníku archivu min. vnitra. Při tom navazují na stručné zprávy, které o a-u m. v. otiskl L. Klicman v ČCH XXV. (1919), str. 175, a v příloze „Archivnictví a organizace práce historické,“ vydané při ČCH roč. XXVI. (1921), str. 50/1.

A. m. v. je jenom úředním názvem archívem popřevratovým, věcně jde o nejstarší státní archiv v zemích koruny české, jehož počátky jako organizovaného archivu sahají do XVI. stol. a jenž nynější základní podoby nabyl zvláště v pol. XVIII. stol., kdy archivářem J. J. Klau-serem bylo ze značné části provedeno nové uspořádání jeho spisových fondů politických, po př. soudních a finančních, vzešlých z činnosti předbělohorské české kanceláře královské a pobělohorské kanceláře českých místodržících, jakož i královské české komory od r. 1526—1748. Tento guberniální archiv 2. pol. XVIII. a 1. pol. XIX. stol. nabyl v souvislosti s novou organizací státní správy v polovici XIX. stol. titulu archivu místodržitelského a v tomto postavení zůstal až do převratu, maje však zároveň, po př. znovu nabyv, podobně jako ve starší době, funkci nejen archivu státní správy politické, nýbrž i státní správy justiční a finanční v oblasti českého království, z níž mu postupně vyplývalo nové a velmi cenné rozmožování fondů. Po převratu byl tento archiv z důvodů jak věcných, tak i správních převzat výnosem presidia min. vnitra ze dne 18. ledna 1919, čís. 589, do správy ministerstva vnitra, čímž na místo dosavadního titulu „archiv místodržitelský“ vstoupil titul „archiv ministerstva vnitra,“ jehož ředitel měl zároveň již z předpřevratové doby titul ředitele „státního archivu.“ Nový titul a nové správní zařazení, třebaž

opět v oblasti státní správy politické, nebyly tentokrát jen formalitou, pouhou výměnou vývěsního štítu, nýbrž měly účinkem i podstatnou změnu jak ve vnějším postavení, tak i ve vnitřní funkci tohoto archivu, kterou nevyčerpávalo jen to, že se z archivu, jehož teritoriální oblast působnosti se od doby bělohorské až do té doby vztahovala jen na Čechy, stal archivem celostátním, jako jím byl již v době předbělohorské.

Radikální obrat stavu, který nastal po převratu, způsobil i podstatnou změnu v a-u m. v., takže, jak patrně zvláště dnes pod zorným úhlem více než patnáctiletého vývoje popřevratového, převrat způsobil v něm novou epochu, lišící se podstatně od stavu období dřívějšího. Obsah a dosah tohoto obratu byl dán nejen novým a zvýšeným úředním postavením a-u m. v. a jeho novými úředními úkoly, nýbrž i novým duchem, kterýž jej teprve postavil po vědecké, badatelské stránce na první místo mezi obdobnými ústavami u nás, což vyplývalo zcela přirozeně z jeho nezměrného a z největší části nedotčeného bohatství písemností, plynoucích hlavně od počátku XVI. stol., nyní plně poskytnutého interesované veřejnosti. K tomuto vřídému postavení po naznačené stránce dospěl a. m. v. arci teprve postupně po mnohých nesnázích, zvláště pak vnějších — ač ani vnitřních nechybělo — především přirozenou vahou svého významu vědeckého, badatelského.

K tomu, a nikoliv na nejposlednějším místě, přispěla také nová správa archivu a nový jeho úřednický sbor, který naplnil od převratu a. m. v. jiným, zásadně odlišným duchem proti dřívějšímu, kdy archiv jak uvnitř, tak i na venek nadmíru trpěl správou tehdejšího ředitele K. Köpla, jenž pro správu tak důležitého a cenného archivu nebyl odborně a zejména svými osobními vlastnostmi kvalifikován. Lze dnes snad aspoň zčásti pochopiti, že stíny nepříznivé a neblahé minulosti padaly i na první léta trvání a-u m. v., jisto však jest, že se nové správě podařilo za vydatné pomoci nových úředníků překonati nepříznivou tradici, namnoze houževnatě se udržující a udržovanou, a dokázati, že v a-u m. v. nadešlo nové období. Neznamená to ovšem, že se za dosavadních 15 let podařilo přes velké společné úsilí odstraniti všechny nesnáze a překážky, s kterými se a. m. v. setkával a dosud setkává, a zvláště nerozřešená, žel, zůstala nejpalcivější otázka, otázka nového umístění archivu, která se stala jak z důvodů odborných, tak i technických krajně naléhavou. Když před 30 lety, r. 1903, byla archiv, ještě místodržitelskému, přikázána nová administrativní budova v Palffyho paláci ve Valdštejnské ulici, čís. 16, byl to sice nemalý pokrok proti dřívějšímu, zcela neutěšenému stavu — při tom však zároveň i krok nazpět se zřetelem k programu zvláštní a nové budovy archivu, pro kterou byl již o desetiletí dříve vypracován dokonce plán — leč ohromným rozšířením archivních fondů v prvních třech desetiletích tohoto století a nutným zvýšením počtu archivního úřednictva stala se i zmíněná archivní budova nedostatečnou, a to tím spíše, že se po převratu, kdy se teprve dostala v celku v užívání archivu a kdy byly adaptovány některé její přízemní místnosti, objevily i jiné její nemalé nedostatky s odborného stanoviska. Potřeba archivní novostavby podle moderních požadavků archivářských a technických zvyšuje i to, že velká část fondů a-u m. v. (jejich přehled podává Fr. Roubík v čl. „Přehled fondů archivu ministerstva vnitra“ v archivářské pomůcce „O našich městech a patrimoniích a o správě obecních archivů,“ vydané Čsl. společností archivní v Praze 1934) jest umístěna v mohutných dvou kryptách pod malostranským kostelem sv. Mikuláše (tam jest archivní depot již od r. 1784), kteréžto umístění jest jak s hlediska odborného archivního, tak i badatelského značně nedokonalé, i když jest celkem velmi bezpečné. Při

tom arci byla od převratu učiněna v tomto provisorním umístění řada větších i menších zlepšení, která měla odpomoci aspoň největším závadám.

Při převratu čítal úřednický sbor archivu 5 členů (bez pomocných sil), z nichž 3 (ředitel K. Köpl, Dr. G. Pirchan a Dr. Fischer) byli národností německé a jen 2 (zástupce ředitele Dr. Lad. Klicman a Dr. H. Opočenský) české. Po převratu došlo především k změně v správě archivu; dosavadní ředitel K. Köpl byl pensionován a správa archivu přešla na Dra Lad. Klicmana, který byl úředníkem archivu již od r. 1896. V dubnu r. 1919 stav úřednictva počal býti doplňován (vedle K. Köpla vystoupil ze služeb archivu hned po převratu i Dr. Fischer a na jejich místa vstoupili Dr. Jar. Prokeš a Dr. Jos. Dostál, r. 1920 odešel z archivu Dr. H. Opočenský, jenž vstoupil do služeb ministerstva zahraničních věcí) a pak rozmnožován pro rychle rostoucí úřední povinnosti a odborné úkoly archivu počet odborných (konceptních) archivních úředníků, který dosáhl posléze (od t. zv. resystemisace) čísla 11. Podrobnosti vývoje a změn osobního statusu úřednictva a-u m. v. nebudu tu pro obšírnost připomínati a pro informaci úplné postačí uvésti nynější stav (z února 1934), jenž jest podle úředního pořadí tento: 1. Dr. Ladislav Klicman (*1867), ministerský rada a ředitel státního archivu; 2. Doc. Dr. Jaroslav Prokeš (*1895), vrchní odborový rada a zástupce ředitele; 3. Dr. Josef Dostál (*1892), odborový rada; 4. Dr. Václav Letošník (*1891), odborový rada; 5. Dr. František Roubík (*1890), odborový rada; 6. Dr. Josef Bergl (*1874), vrchní min. komisař; 7. Dr. Václav Pešák (*1899), vrchní min. komisař; 8. Doc. Dr. Otakar Odložilík (*1899), vrchní min. komisař; 9. Dr. Antonín Blášk a (*1892), koncipista státního archivu a lektor německé university; 10. Dr. Josef Hráský (*1905), koncipista stát. archivu; 11. Dr. Václav Zábek (*1905), koncipista stát. archivu. Ze služeb archivu vedle uvedených již osob vystoupili v této době: vrchní odb. rada Dr. Gustav Pirchan a, jenž byl jmenován profesorem obecných dějin na německé universitě v Praze (1933), a vrchní min. komisař Jaroslav Kurša, jenž odešel do výslužby (1931). Převážná většina (9) dnešních úředníků a-u m. v. vstoupila do něho teprve od převratu a jen 2 sloužili v něm již před tím.

Úkoly a povinnosti, které připadly a-u m. v. po převratu, jak po stránce administrativní, tak i vědecké, byly, jak z velké části vyplývalo z míromědné doby, rozsáhlé a rozmanité a vyžádaly si velkého vypětí sil archivních úředníků. Z nich na prvním místě dlužno vzpomenouti vynikajícího podílu archivu na provádění archivní a spisové rozluky ve Vídni podle pražské úmluvy ze dne 18. května 1920, jejíhož sjednávání, vedeného po několik měsíců v první polovici roku 1920, činně se zúčastnil ředitel Dr. Lad. Klicman. Tento podíl na provádění rozluky byl dvojnásobný. Archiv se účastnil jednak přímo ve Vídni rozlukových prací, jednak obstarával přejímání a distribuci materiálu archivního, po př. spisového, zasílaného postupně z Vídně do Prahy, mezi příslušné úřady a ústavy, což souviselo s tím, že ředitel archivu Dr. Lad. Klicman byl ustanoven tajemníkem komise pro přejímání správných pomůcek z rakouské rozluky spisové, zřízené ministerskou radou RCS koncem r. 1920. V této druhé funkci převzal a. m. v. v l. 1921—1925 celkem 25 zásilek, dopravených po železnici z Vídně do Prahy (v 26 nákladních vozech), v úhrnné (okrouhlé) váze 2.810 q, t. j. valnou většinu materiálu spisové a archivní rozluky. Toto velké množství materiálu rozdělil pak archiv mezi — posloupnost výčtu byla určena množstvím (nejvyšším počínajíc) přiděleného materiálu — min. železnic, voj. zeměpisný ústav, min. národní obrany, min. financí, min. vnitra, min. školství a národní osvěty, min. zemědělství, min. pošt, min. veřejných prací, archiv hradu praž-

ského, min. obchodu, archiv min. vnitra, min. spravedlnosti, min. sociální péče, voj. pozůstalostní úřad, min. zahraničních věcí, nejv. účetní úřad kontrolní, ředitelství státního dluhu, správní soud, komisi pro přejímání správních pomůcek, geodetický ústav, presidium zemského soudu civilního v Praze, Jednotu čsl. matematiků a fysiků, hlav. voj. telegrafní sklad, státní školu archivní, statistický úřad, Národní museum v Praze, Zemskou banku v Praze, tiskový odbor min. presidia, zemský archiv český, plavební úřad a knihovnu min. zahraničních věcí.

Při přímé účasti na archivní rozluce ve Vídni soustřeďoval se a. m. v. především na převzetí spisů bývalé české dvorské kanceláře, jichž největší část byla uložena ve vídeňském archivu min. vnitra a spravedlnosti; ten archiv se tak stal hlavním střediskem činnosti úředníků a-u m. v., vysílaných k rozlukovým pracím. Poněvadž pro jiné naléhavé práce nebylo možné, aby byl ve Vídni exponován na delší čas jeden nebo dva úředníci, byl a. m. v. nucen prováděti rozluce občasnými expedicemi 2—3 úředníků, kteří pracovali ve Vídni po několik týdnů, po př. měsících, a vraceli se ve chvíli nutné potřeby do Prahy. Proto se rozlukových prací a-u m. v. ve Vídni zúčastnila v l. 1920—4, t. j. v hlavním období provádění archivní a spisové rozluky, většina tehdejších archivních úředníků. Největší podíl z toho připadl na Dra Jar. Prokeše, vedle něhož rozsáhlejší měrou se uplatnili Dr. Fr. Roubík, Dr. Jos. Bergl a Jar. Kurša (pracoval speciálně na archivní a spisové rozluce v bývalém šlechtickém archivu při min. vnitra ve Vídni), menší měrou Dr. G. Pirchan a Dr. V. Letošník. První expedice (Dr. Prokeš, Dr. Bergl a dodatečně Dr. Roubík) odjela do Vídně pod vedením ředitele Dra Klicmana v říjnu r. 1920 a skončila práce před Štědrým dnem t. r.; poslední expedice (Dr. Prokeš) byla vyslána v říjnu 1924 a skončila práce v posledních dnech toho roku. Dodatečně byli do Vídně ještě vysláni k speciálním úkolům rozlukovým: r. 1926 Dr. Roubík k jednání (žel, nezdárenému) o vydání oddílu „Valdsteiniana“ z válečného archivu a r. 1930 Dr. Prokeš k rozloučení a převzetí fondu „Čechy, Morava, Slezsko“ (Böhmen, Mähren, Schlesien) z dom., dvor. a státního archivu ve Vídni, jakož i k převzetí registraturních spisů okresního hejtmanství v Mistelbachu a okresní chudinské rady v Poysdorfu. Vedle archivu min. vnitra a spravedlnosti ve Vídni pracovaly expedice a-u m. v. též v dom., dvor. a stát. archivu, v býv. šlechtickém archivu, ve válečném archivu, archivu min. kultu a vyuč., v archivu dvorské komory a v registratuře rakouského úřadu kancelářského pro vnitro; hlavním úkolem při tom byla, jak již poznamenáno, rozlučka pozůstatků bývalé české dvorské kanceláře, kromě toho se však zúčastnili úředníci a-u m. v. rozluky i jiných fondů archivních, po př. spisových, zvláště českého oddělení býv. dvorské komory, fondu „Valdsteiniana“, fondu „Böhmen, Mähren, Schlesien“ a registry válečného dohlédacího úřadu (Kriegsüberwachungsamt).

Provedení vídeňské rozluky archivní, která byla výjimečnou událostí v dějinách archivnictví, přineslo a-u m. v. pozoruhodné obohacení jeho fondů, byť šlo spíše o obohacení kvalitativní než kvantitativní; rozlukou se dostalo přímo do archivu jen o málo více než 2.000 kartonů spisů vedle asi 300 knih (rukopisů), kterýžto počet v dnešním stavu a-u m. v., jenž dosahuje výše okrouhle 100.000 kartonů archiválií, jest jistě neveliký. Při tom však nelze zapomenouti také bohatého poučení, jehož nabylí úředníci a-u m. v., provádějící rozluce, kteří, majíce podle pražské úmluvy neomezený přístup ke všem fondům vídeňských státních archivů, nejen poznali dopodrobna, co vše se k českým dějinám ve vídeňských archívech chová, a zvláště, co v nich i po skončení rozlu-

vých prací zůstane, nýbrž měli i nadměru rozsáhlou, všestrannou a nutkavou příležitost k mimořádnému rozmnožení a prohloubení odborných vědomostí archivářských (o tom všem bylo by možné a účelné psátí šíře, musí se však tak státi na jiném místě). Největší fond, jehož a. m. v. nabyt vídeňskou rozlukou, byla registratura, nebo správněji řečeno, zbytky registratury bývalé české dvorské kanceláře do r. 1749. Většina těchto pozůstatků chovala se sice, jak již poznamenáno, vedle pozůstatků bývalé rakouské dvorské kanceláře (rovněž do r. 1749) a její pokračovatelky, spojené dvorské kanceláře (1749—1848), v archivu ministerstva vnitra a spravedlnosti ve Vídni, důležité však a nikoliv nepatrné její oddíly byly uloženy také jednak v bývalém šlechtickém archivu (Adelsarchiv) u min. vnitra ve Vídni, zvláště pokud šlo o privilegia nobilitační, jednak v archivu ministerstva kultu a vyučování ve Vídni (spisy, týkající se věci církevních a studijních); několik málo spisů bylo uloženo i v dom. dvor. a státním archivu ve Vídni (nepočítají v to arci ty spisy české dvor. kanceláře, které se dostaly do tohoto archivu již v době Rosenthalově a byly rozptýleny do různých umělých sbírek se spisy jiné provenience, zejména do fondu „Böhmen, Mähren, Schlesien“). Velmi cenným obohacením po této stránce byl můj objev spisových pozůstatků soudního senátu české dvor. kanceláře (do r. 1749) v aktech českého senátu nejvyššího soudního úřadu (Oberste Justizstelle 1749—1848), které byly odevzdány do archivu min. vnitra a spravedlnosti ve Vídni teprve r. 1918 a před tím byly vědeckému badání skoro nepřístupny, takže se o zbytcích české dvor. kanceláře v nich nevědělo; žel, stal se tento mimořádně cenný fond českého senátu nejvyššího soudního úřadu, celkem dobře dochovaný, r. 1927 z největší části obětí zločinného vypálení vídeňského archivu min. vnitra a spravedlnosti, čímž naše historická věda utrpěla mnohonásobnou a nenahraditelnou těžkou ztrátu (o ní základní data podává můj čl. „K archivní pohromě vídeňské“, ČMM 52, 1928, 230/2). Arci i naznačené spisové pozůstatky soudního senátu české dvor. kanceláře, které byly a-m m. v. převzaty, jsou jen žalostné trosky původního stavu, leč právě tím jejich cena ještě stoupla (zachované spisy se týkají z největší části jednak obsazování soudních úřadů v českých zemích zvláště v době pobělohorské až do pol. XVIII. stol., jednak velkých a vleklých sporů fideikomisních z 2. pol. XVII. a 1. pol. XVIII. stol., vedle toho se tu zachovala skoro nepřerušovaná řada expedičních protokolů, „Expedita privatorum“, soudního senátu české dvor. kanceláře, jenž existoval nejspíše již od r. 1701, nikoliv teprve od r. 1719, od vydání známé úřední instrukce pro českou dvor. kancelář). Tak se a-u m. v. podařilo soustřediti pozůstatky registratury české dvor. kanceláře, až do té doby rozptýlené — jsou to ovšem jen trosky původního stavu (srov. o tom i mé poznámky v čl. J. Opočenského, Archivní úmluva RČS s rep. Rak., ČAS I., str. 91 (6) — což jest zajisté velmi významné dílo jak na poli archivním, tak i badatelském; inventář tohoto fondu dokončují a vydám tiskem.

Leč i ostatní, třeba mnohem menší fondy, jichž se a-u m. v. dostalo z vídeňské rozluky, přinesly obohacení. Je to především sbírka 296 listin (vznikla většinou tím, že listiny byly vyňaty ze spisů, jejichž částí byly), z velké části lenního obsahu, převzatá z archivu min. vnitra a spravedlnosti, dále sbírka listin klášterů, zrušených císařem Josefem II. (dostala se do Vídně r. 1811 z pražské univ. knihovny), převzatá z dom., dvor. a státního archivu, a sbírka 71 svazků rukopisů (převládá v nich opět lenní obsah), převzatá z archivu min. vnitra a spravedlnosti, vedle několika jiných ojedinelých kusů tohoto diplomatického rázu. Do této souvislosti

patří i sbírka 129 svazků, získaná z bývalého šlechtického archivu, českých t. zv. saalbuchů (register majestátů a register listů erbovních neb nobilitací, při čemž vskutku jde jen o malý počet skutečných register, t. j. knih originálních zápisů), které ponejvíce vznikly opisy z originálních konceptů po rakouském vzoru až v 2. pol. XVIII. a na počátku XIX. stol. ve spojené dvor. kanceláři a do nichž byla opsána královská privilegia (šlechtická, církevní, městská a cechovní), vydaná od XVI. stol. Ze spisových fondů zvláště cenné bylo získání fondu „Valdsteiniana“ z dom., dvor. a státního archivu (na 3.350 kusů vojenské registratury Albrechta z Valdštejna z l. 1632—4), jímž se doplnil starý základní fond vojenských a komorních spisů Albrechta z Valdštejna, chovaných v a-u m. v.; získati obdobnou, o něco větší sbírku válečného archivu se, žel, dosud přes nespornost věci nepodařilo. Z téhož archivu byl a-u m. v. odevzdán fond „Dietrichsteiniana“, chovájící korespondenci Adama a kardinála Františka z Dietrichštejna z l. 1560—1647 (byl dříve částí sbírky „Grosse Korrespondenz“ dom., dvor. a státního archivu ve Vídni jako fascikl 16a—24, dnes karton 1—22) a fond „Čechy, Morava, Slezsko“ („Böhmen, Mähren, Schlesien“), pokud arci měl spisy, vyšlé z činnosti českých úřadů, především české dvor. kanceláře (tím se jeho rozlučka, započatá zemským archivářem, předčasně zesnulým Drem Kossem, a dokončená Drem Prokešem stala zvláště obtížnou). Důležitý jest i fond šlechtických spisů jakož i spisů, týkajících se znaků měst a duchovenstva českých zemí, který byl vydán bývalým šlechtickým archivem; tam činil tento fond mladších spisů, od polovice XVIII. stol., pokračování obdobných starších spisů české dvor. kanceláře, ač jest ovšem jiné provenience. Současně bylo z téhož archivu vráceno a-u m. v. oddělení spisů S 209, které bylo kdysi z guberniálního archivu odvezeno do Vídně. Konečně a. m. v. získal provedením rozluky v knihovně vídeňského ministerstva vnitra několik starých cenných tisků, většinou obsahu právního nebo historického, které byly někdy částí spisů, po př. knihovny české dvor. kanceláře.

Ze spisové rozluky vídeňské byly v a-u m. v. až dosud uloženy 163 balíky spisového materiálu z bývalého rakouského c. k. ministerstva pro výživu lidu z let 1914—1918 a mimo to odevzdalo ministerstvo spravedlnosti ze spisů, které převzalo od rakouského c. k. ministerstva spravedlnosti, archivu prozatím jejich část, pro úřední potřebu již méně významnou, celkem 825 balíků. Dříve nebo později budou v a-u m. v. soustředěny i ostatní spisy ze spisové rozluky (bude ie arci nutno proskartovat), pokud příslušné úřady ukládají v něm spisy.

Mnohem většího rozmnožení fondů a. m. v. získal od převratu přebíráním spisů od různých úřadů domácích, ať šlo už o přebírání celých fondů nebo o přebírání těch skartovaných spisů, které byly při odborné revizi shledány úředníky a-u m. v. historicky po př. i úředně důležitými; také po této stránce se musím omeziti jen na věci nejdůležitější, aniž bych mohl podati vyčerpávající přehled. O převzetí presidiální registratury policejního ředitelství v Praze z let 1769—1869 (397 fascikulů a 81 pomocných knih), velmi důležitého to historického pramene, a staré části knihovny policejního ředitelství v Praze, jakož i o převzetí archivu tereziánského ústavu šlechtičen na pražském hradě (28 fascikulů s repertoriem, 215 krabic, 50 rodokmenů v pouzdrech a knihovnička genealogických a heraldických almanachů a spisů) podal zprávu již Dr. Lad. Klicman v ČCH XXV, str. 175, a v příloze „Archivnictví“ k ČCH XXVI, str. 50/1. K fondu

presidiálních spisů policejního ředitelství v Praze přistoupil r. 1921 fond všeobecné registratury pražského policejního ředitelství z let 1861—1880, který při převzetí čítal 1.200 balíčků spisů, 200 podacích protokolů a 60 indexů. Od zemského úřadu v Praze byly r. 1923 a 1926 převzaty účetní knihy a spisy zemské účetny pro král. české a hlavní zemské pokladny (na 1.230 knih a 350 fasciкул spisů) a r. 1924 byly odevzdány do archívu pozůstatky registratury válečné tukové ústředny pro Čechy se sídlem v Praze z let 1914—1918 (přes 200 fasciкул spisů a na 140 knih). Velký přírůstek přineslo a-u m. v. r. 1928 převzetí starších soudních spisů z let 1784—1850 od zemského soudu civilního v Praze, které vzešly jednak z činnosti bývalého zemského soudu (Landrecht) pro Čechy, jednak civilního soudního senátu pražského magistrátu, ceikem na 2.950 fasciкул spisů a 810 knih. Téhož roku převzal a. m. v. od zemského (krajského) civilního soudu v Praze na 200 fasciкул fideikomisioních spisů (odd. F) ze XVII.—XIX. stol., obsahujících zvláště spisy o přechodech fideikomisioního majetku s držitele na držitele se zvláště cennými soupisy majorátního majetku (inventáře knihoven, sbírek, nábytku atd.). Z jiných soudních fondů spisových dostalo se v této době a-u m. v. rozsáhlejších přírůstků z registratury pražského vrchního státního návladnictví (trestní spisy do r. 1905, spisy o věcech tiskových do r. 1910 s protokoly a seznamy do r. 1900) a státního návladnictví v Praze (spisy z let 1848—1895, 145 fasciкул, periodický tisk z let 1895—1914, na 100 fasciкул, venkovský periodický tisk z let 1914—1918, na 100 fasciкул), jakož i z registratury bývalého zemského trestního soudu v Praze (do r. 1897, ceikem na 200 fasciкул). R. 1925 byl archívem převzat celý materiál předběžného sčítání lidu na Slovensku z r. 1919 (428 krabic). Značný přírůstek přineslo r. 1931 převezení registratury bývalého kraje bydžovského (jičínského) od okresního úřadu v Jičíně, a to jak její části starší (do r. 1843), tak i mladší (do r. 1868); úhrnem bylo převezeno na 1450 fasciкул spisů a na 250 pomocných knih. O rok později byly převezeny od okresního úřadu v Králové Hradci z bytky krajské registratury královéhradecké (do r. 1863) zároveň se spisy královéhradeckého okresního hejtmanství z 2. pol. XIX. stol., ceikem na 700 fasciкул a 210 pomocných knih. R. 1932 odevzdalo a-u m. v. ministerstvo financí z archívu map katastrálních Výtahy z rozvrhu katastrálního vyměření a ocenění pro podání odvolání podle zákona ze dne 6. dubna 1879 nebo (podle barvy tiskopisů) t. zv. modré aršky. Tento rozsáhlý materiál, doplňující a rektifikující údaje stabilního katastru, nebyl však dán archívu úplný, neboť část byla před tím nevhodným uschováním zničena; ale i tak jde o fond nejen velmi obsáhlý, nýbrž i cenný. Vztahuje se na Čechy a jest srovnán podle berničních a odhadních okresů, uvnitř jich pak podle obcí a v nich opět podle jednotlivých majitelů; kromě dat o pozemkové výměře, o povaze pozemku, jeho bonitě a čistém výnosu jsou tu uvedeny i traťové názvy. R. 1926 byl v a-u m. v. uložen archiv bývalého lužického semiáře v Praze (16 krabic).

Nejvýznamnějšího však obohacení a. m. v. došel r. 1927 převzetím desk zemských, desk dvorských, desk hejtmanství německých lén a desk svobodnických od zemského krajského soudu civilního, resp. od ředitelství zemských desk a pozemkových knih v Praze. Ceikem bylo převzato: 1) 1397 svazků větších desk zemských; 2) 254 svazky menších desk zemských; 3) 136 svazků dvorských desk; 4) 68 svazků knih hejtmanství německých lén; 5) 185 svazků knih svobodnických;

6) 66 svazků deskových dobrých zdání a zpráv z let 1638—1772; 7) 116 svazků deskových protokolů radních z let 1656—1783; 8) 200 svazků starých repertorií k instrumentním knihám; 9) 84 svazky seznamů a pomocných knih různého druhu; 10) 3.631 listin; 11) 117 fasciкул spisů a pomocných knih (a 12) sbírka kalendářů a schematismů od r. 1587 do r. 1848. R. 1930 bylo toto převzetí doplněno převzetím 339 svazků staré hlavní knihy desk zemských, 29 svazků indexů k hlavním knihám zemských desk, 77 svazků lenních extraktů českých lenních desk a 18 svazků různých jiných seznamů a indexů k zemským deskám. Převzetí desk zemských do správy a-u m. v. přineslo historické vědě veliký prospěch, jak ukazuje mimořádný počet badatelů, užívajících k studiu tohoto vzácného pramene historického. A. m. v. zvětšil se tímto převzetím o 2.969 knih, 3.631 kusů listin a 117 fasciкул spisů.

Rovněž velké rozšíření fondů přineslo a-u m. v. skartování spisů rozličných státních úřadů, při němž a. m. v. vykonával předepsanou odbornou archivní revisi skartovaných úředních spisů a vylučoval ze zničení spisy, které bylo nutno pokládati za historicky důležité. Po této stránce pokračoval a. m. v. v obdobné činnosti archívu místo-držitelského, leč počet jeho intervencí se proti dřívějšímu zmnohonásobil. Revisi skartovaných spisů patří k nejdůležitějším i nejrozsáhlejším úkolům úředníků a-u m. v. a z ní se dostalo archívu velkého množství materiálu, hlavně od pol. XIX. stol. do přítomnosti. Od převratu a. m. v. vykonal okrouhle na 500 skartačních intervencí (za jediný rok 1952 na př. 47, z toho 15 u pražských úřadů a 32 mimo Prahu), z nichž každá trvala průměrem týden; připadala-li na jednu intervenci průměrem 10 kartonů materiálu, vyloučeného ze zničení a uloženého v archívu, znamená to rozšíření archivních fondů za předešlé patnáctiletí okrouhle o 5.000 kartonů. Předním důvodem velmi vzrostlé skartační agendy byla jednak světová válka, za níž se v úředních registraturách nahromadilo ohromné množství spisů, které přeplnily skladiště, jednak reforma státní správy, zvláště v oboru správy politické. Největší počet skartačních intervencí a-u m. v. připadal na obor státní správy politické a justiční, a to ve všech vřících; byly skartovány a převzaty spisy jednak předválečné a válečné, jednak i poválečné, pokud to připouštěly kancelářské předpisy a vynucoval si nedostatek registraturního místa (mimo to přejímá archiv pravidelně od min. spravedlnosti sbírku závadného periodického, po př. i neperiodického tisku). Z těchto skartačních plynulo zvláště velké množství materiálu z oboru správy politické; jak v oboru správy politické, tak i justiční a. m. v. vykonával mimo úřady centrální (pražské) skartační prohlídky skoro výhradně jen v zemi České. Vedle uvedených oborů prováděl a. m. v. odbornou revisi skartovaných úředních spisů také u ministerstva financí (hlavně účetních dokladů), min. sociální péče a u státního úřadu pozemkového. Skartačních intervencí zúčastnili se až na ředitele všichni archivní úředníci a z důvodů, jsoucích na snadě, byly každému z nich přiděleny pokud možno určité úřady, po př. oblasti, aby byla zachována osobní, a tím i věcná kontinuita, při tomto velmi delikátním úkolu archivním nadmíru žádoucí. Skartační agenda vyžadovala mnoho času i práce nejen po stránce odborné, nýbrž i administrativní, a a. m. v. vypracoval také řadu dobrých zdání a pokynů pro provádění skartačních u státních úřadů, jimiž měly být při skartování úředních písemností zajištěny dokonale jak vědecké, tak i úřední zájmy. Mimo to a. m. v. podal množství dobrých zdání o ukládání státních spisů, po př. jiných písemností (na př. pozemkových knih) v jiných archívech nebo ústavech, jako vůbec a. m. v. byl velmi často dotazován jak se strany úřadů, po př. ve-

řejných ústavů, tak i soukromníků, a podal žádaná vyjádření a pokyny pro řádnou odbornou správu archivů.

Zvláštní pozornost byla věnována pozůstatkům registratur bývalých krajských úřadů v Čechách, v nichž se zachoval velmi cenný historický materiál od doby josefinské, někdy již tereziánské, až do šedesátých let minulého století (spisy z doby před postátněním krajských úřadů, t. j. před polovicí XVIII. stol., se tu z vysvětlitelných důvodů, když nebylo pevně úřední kanceláře a tedy i registry, nedochovaly). Tyto spisy jsou až dosud uloženy z větší části u okresních úřadů v místech bývalých úřadů krajských a jen menší část jest v a-u m. v. (již v době předpřevratové byly tu uloženy spisové pozůstatky, arci jen žalostné, krajských úřadů, jejichž sídlem byla posléze Praha, berounského, kouřimského a rakovnického); některé jich zlomky se dokonce neprávem rozptýlily do městských archivů. Poněvadž nebylo z několika důvodů možné pomýšletí v této době na zřízení státních archivů oblastních, jejichž základem by se staly právě spisové pozůstatky krajských úřadů, musil se a. m. v. omezití především na jejich řádnou evidenci a zabezpečení; v případech zvláště naléhavých, kde tomuto vzácnému materiálu hrozila zkáza, byly spisy převezeny do a-u m. v., jako vůbec a. m. v. pokládá nyní z důvodů jak vědeckých, tak i administrativních nejvhodnějším soustřediti tyto t. zv. krajské archivy postupně do svých depotů, neboť jednak by se tak staly obecně přístupnými vědeckému badání, jednak by tu mohly býti snadno konfrontovány s korespondujícím materiálem zemského úřadu (gubernia a místodržitelství). Evidence krajských archivů byla pořízena z velké části v souvislosti s pátráním po spisech o stavbě státních silnic, o čemž ještě dále bude pověděno, v letech 1921—1923 Drem Berglem, Drem Dostálem, Drem Letošnikem, Drem Prokešem a Drem Roubíkem a sestaveny povšechné soupisy (inventáře) všech zachovaných registratur; při tom odstraněny eventuelní nejvážnější závady v uložení spisů (v tom největší péče byla věnována zejména pozůstatkům registry bývalého krajského úřadu čáslavského, nejlépe a nejrozsáhleji zachované registry krajské v Čechách, která byla sice před válkou zachráněna před hromadným zničením intervencí prof. Aug. Sedláčka, ale při tom uložena opět do vlhké místnosti, kde propadala zvolna jisté zkáze; tato registry byla nyní přenesena po urovnání a sepsání a-u m. v. do nových suchých a bezpečných místností okresního úřadu v Čáslavi). Z ohrožených registratur, u nichž nebylo možno zjednatí na místě nápravu, byla do a-u m. v. převezena, jak již pověděno, krajská registry bydžovská (jičínská) a trosky registry královéhradecké (většina této registry byla zničena před válkou na svémocný rozkaz okresního hejtmana barona Malovce). Při pořizování soupisů krajských registratur bylo zjištěno, že nemalá část tohoto velmi cenného materiálu byla v předchozích dobách zničena jednak špatným umístěním (ve vlhkých místnostech), jednak lidskou nevědomostí a nedostatkem odborného dozoru. Poněvadž také časově souběžné fondy a-u m. v. (do r. 1848) podlely při postupování do archivu ze značné části neodborné skartaci, takže se v krajských registraturách zachovaly proto podstatné doplňky k úředním spisům guberniálním, resp. místodržitelským, rozhodl se a. m. v., že ze zachovaných krajských registratur nebude nic vylučováno a ničeno, takže zůstanou pro budoucnost uchovány tak, jak se dochovaly do dnešních dnů.

Převzetím nových fondů pochopitelně se nemohla skončiti práce archivu; fondy, převzaté z velké části bez pomůcek a namnoze neurovanané, bylo nutné pořádati a uváděti je, pokud tak bylo lze, v původní registry systém, jakož i je inventovati. Při ohromném množství ma-

teriálu nových fondů nebylo arci dosud možné tuto práci pořádati a inventarisační všude zcela dokončiti, zvláště když při převratu nebyla řádně organizována ani stará část archivu, takže i tu bylo třeba pronikavě zasáhnouti; přes to však pořádati a inventarisační práce archivu pokročily do té míry, že a. m. v. pomýšlí v příštích letech, jakmile tomu dovolí finanční poměry, počítí postupně vydávati serii inventářů svých fondů, které zajisté budou vědeckými badateli uvítány a užívání archivu se jimi podstatně usnadní a ulehčí.

Přední příčina, proč zpracovávání nových fondů nemohlo postupovati dosud tak rychle, jak by si toho a. m. v. přál, byly i jiné úkoly, rovněž velmi rozsáhlé a pracné, které a. m. v. musil od převratu vykonávati, a to jednak v oblasti služby administrativní jako poradní orgán úřadů, především ministerstva vnitra, jednak v oblasti odborné přípravou materiálu pro vědecké badatele. Po oně stránce a. m. v. vypracovával pro úřední potřebu rozličná dobrá zdání o otázkách, které bylo potřebí řešiti za pomoci archivního materiálu, po př. na historickém základě; začasťe šlo při tom o dobrá zdání velmi obsáhlá a obšírná, jejichž vypracování si vyžadovalo delší doby. Největší počet dobrých zdání připadal na agendu místních jmen, a to jak názvů obcí a osad, tak i částí osad, o nichž a. m. v. podával a podává ministerstvu vnitra odborné posudky se stanoviska správnosti jak historické, tak filologické, po př. oprávněnosti názvu. Tato agenda, jež dosáhla od převratu výše několika tisíc elaborátů, nezdídká obšírných, je sice neustálá, soustředila se však hlavně kolem sčítání lidu z r. 1921 a 1930; ta sčítání vedla k vydání, resp. k přípravě vydání místopisných lexikonů Československé republiky, v nichž ministerstvu vnitra příslušelo stanoviti všechny místní názvy, a k tomu toto ministerstvo užívalo jako poradního orgánu svého archivu, původně převážnou měrou, v posledním asi pětiletí výhradně.

Velké dílo mimořádného významu, jak administrativního, tak i vědeckého, vykonal a. m. v. v letech 1923—1925 vypracováním dobrých zdání pro ministerstvo veřejných prací, respektive pro pařížskou reparační komisi, o nákladu na stavby státních silnic v Čechách, kterážto dobrá zdání podala nezvratný důkaz, že náklady na tyto stavby nenesl stát, nýbrž dominia (vrchnosti a poddaní), jimiž silnice, vystavěné ohromnou převahou před r. 1848, probíhaly, takže náklady nelze započítávati pod titulem reparací. Je pochopitelné, že vedení podrobného důkazu, který musil býti podán o každém kilometru silnice, vyžádalo si mimořádné práce, a to nejen tím, že v naší literatuře nebylo průpravných studií a že šlo o velký počet silničních úseků, nýbrž i proto, že příslušný archivní materiál nebyl soustředěn, neboť vedle spisů guberniálních, po př. spisů zemského ředitelství silničního, bylo nutné rozsáhlou měrou užití i materiálu krajských archivů, v nichž se zachovaly podrobné doklady toho, jak stavba v jednotlivých úsecích postupovala a za jakých podmínek se prováděla. Bylo by i s vědeckého stanoviska žádoucné, aby výsledky tohoto studia byly publikovány, a a. m. v. doufá, že se mu časem podaří naléztí formu, jak tak učiniti. Největší nesnáž tkví ve velkém rozsahu elaborátů, jejichž bylo vypracováno 89 a které měly úhrnem 1426 stran textu a 353 str. příloh. Na vypracování těchto dobrých zdání měli vedle ředitele Dra Lad. Klicmana účast všichni tehdejší úředníci archivu, Dr. Pirchan, Dr. Prokeš, Dr. Dostál, Dr. Letošník, Dr. Roubík, Dr. Bergl, Dr. Pešák, Dr. Odložilík a Jar. Kurša, a vedle 7 všeobecných dobrých zdání o historických datech o stavbě silnic v Čechách a nákladu na ně, o kompetenci patrimoniálních a krajských úřadů v Čechách, o účasti patrimoniálních úřadů při stavbě silnic v Čechách, o účasti poddaných

při stavbě silnic a o pravomoci vrchností při poddanských robotách, byla vypracována speciální dobrá zdání o stavbě těchto silničních úseků v Čechách: silnice rumburská (z Kolína do Lobendavy), silnice moravsko-slezská (Mnichovo Hradiště-Česká Kamenice), silnice žitavská, silnice moravsko-haličská, silnice jičínovská (Kopidlno-Poděbrady), silnice kladská (hradecká), silnice brněnská (žďárská, Golčův Jeníkov-moravské hranice), silnice kutnohorská, silnice pelhřimovská (vlašimská, po př. čechtická), silnice chrudimská, silnice budyšská, silnice lipská, silnice mariánskolázeňská, silnice unhošťsko-řevničovská, silnice loketsko-plzeňská od hranic plzeňského kraje do Lokte, silnice loketsko-plzeňská (falknovsko-kraslická), silnice Zatec-Lubenec a Zatec-Most, silnice nejdecká v loketském kraji, silnice jáchymovská v loketském kraji, silnice waisassenská, silnice karlovarská, silnice chebská, silnice železnorudsko-teplická v záteckém kraji, t. zv. silnice říšská, silnice zbraslavská (pasovská) v berounském kraji, silnice linecká v berounském kraji, silnice bavorská (Plzeň-Haselbach), silnice chebská v plzeňském kraji, silnice kdyňsko-brodská, silnice nepomucko-přeštická, silnice horšovotýnsko-karlovarská, silnice domažlicko-třeboňská v plzeňském kraji, silnice vodňansko-plzeňsko-kraslická, silnice slezská III. oddíl, silnice moravsko-slezská (Hradec Králové-Mnichovo Hradiště), silnice jilemnická (Cistá-Jilemnice), silnice novobydžovská (Chlumec n. C.-Konecchlumí), silnice spojovací z Turnova do Jičína, silnice krkonošská (Liberec-Trutnov, odbočka Příchovice-pruské hranice), silnice linecká v tábořském a budějovickém kraji, silnice poličko-písecká, silnice benešovsko-jihlavská v tábořském kraji, silnice jindřichohradecká, silnice lomnicko-strážská, silnice strážsko-jindřichohradecká, silnice dobříšsko-vimperská, silnice domažlicko-třeboňská v budějovickém a pracheňském kraji, silnice vodňansko-plzeňsko-kraslická v pracheňském kraji, silnice železnorudsko-teplická v pracheňském, klatovském a plzeňském kraji, silnice Teplice-Petrovice, Teplice-Lovosice, Lovosice-Libčevy, Libčevy-Kozly, silnice litoměřická II. díl, silnice podbabská, silnice mostecko-teplická, silnice lounsko-teplická, silnice ústecko-varvažovská, silnice litoměřicko-českolipská, silnice Lovosice-Ústí nad Labem, silnice Kravaře-Čes. Kamenice, silnice děčínsko-rumburská, silnice děčínsko-varvažovská, silnice slezská na území boleslavského kraje, silnice kostecká, silnice liberecká (Liberec-Röhrbach, pobočka Bílý Kostel-hranice u Žitavy), silnice zákupsko-děčínská, silnice pražsko-mělnická, silnice Kbely-Staré Benátky, silnice Libeň-Postřížín, silnice linecká (Praha-Babice), silnice pelhřimovská v kraji berounském a kouřimském, silnice nuselská, silnice černokostecká (Praha-Kostelec n. Č. L.-Kutná Hora, spojovací silnice z vídeňské silnice do Kostelce n. Č. L.), silnice vídeňská (z Prahy do Vídně), silnice chrudimsko-svitavská, silnice poličská (později moravsko-bavorská), silnice litomyšlsko-poličská, silnice Chrudim-Králové Hradec, silnice Vysoké Mýto-Králové Hradec, silnice Chrudim-Ždírec, silnice mělnická (od hranic kouřimského kraje do Jestřebí), silnice pardubicko-vysocká, silnice liberecká I. díl (Liberec-Mladá Boleslav) a silnice liberecká II. díl (Liberec-Habartice).

Oběma uvedenými velkými skupinami dobrých zdání, které samy o sobě ukazují, jak významné místo od převratu a. m. v. zaujímal i ve službě správní, není však ani zdaleka vyčerpána účast archivu jako poradního orgánu správního, a ani ostatní agenda, sem spadající, nebyla nepatrného rozsahu; i když snad jde, zvláště u srovnání s první skupinou, o menší, ač nikoliv malý počet vyžádaných a vypracovaných dobrých zdání, byla to z větší části zase práce značně rozsáhlá, a to vyplývá jak ze spleti otázek, které byly archivu kladeny, tak i z rozsáhlosti materiálu,

kteřý bylo nutné zpracovat. Při tom a. m. v. nepracoval dobrá zdání jen pro ministerstvo vnitra anebo pro zemský úřad v Praze, nýbrž i pro jiné úřady, zvláště pro ministerstvo školství a národní osvěty a pro ministerstvo financí, vedle jiných. Možno rovněž jen všeobecně charakterizovat povahu dobrých zdání, vypracovaných a-m. v. Značný jich počet se týkal právní povahy obcí a trhů, dále nadací všeho druhu, věcí genealogických a heraldických (z těchto zase zejména byla početná dobrá zdání, týkající se státního znaku Čsl. republiky) a živnostenských; zvláště obšírná dobrá zdání byla vypracována o otázkách obsazování církevních beneficí a patronátních práva, jakož i o některých předmětech fundací. Jest zřejmé, že převrat zasáhl i po této stránce a. m. v. velmi pronikavě a že se jeho působením ráz správní agendy archivu proti dřívějšímu nemalo pozměnil; některá část nové agendy, vyvolána dočasnými poměry převratovými a poprevratovými, měla arci jen přechodné trvání, ostatek však zůstal již trvale, při čemž také časem ožil i nejedna kus agendy předpřevratové, který původně, v prvních letech a-u. m. v., ustoupil do pozadí. Všeobecně třeba konstatovati, že se i po této stránce správní činnost a-u. m. v. proti předpřevratové době zmnohonásobila a příslušná agenda podstatně stoupla.

Jak pronikavě stoupla agenda a-u. m. v. od převratu vůbec, patrně názorně a i po vnitřní stránce v celku spolehlivě z pohybu počtu archivních čísel jednacích (exhibitů) v jednotlivých letech, při čemž jest poučné srovnání jej se stavem předpřevratovým z posledních let předválečných a z doby světové války. R. 1912 měl místodržitelství archiv 1361 jednacích čísel, r. 1913 1384, r. 1914 1516, r. 1916 1417, r. 1917 1086, r. 1918 dokonce jen 941, kdežto a. m. v. měl r. 1919 1490 jednacích čísel, r. 1920 1609, r. 1921 2665, r. 1922 3641, r. 1923 3013, r. 1924 3025, r. 1925 3442, r. 1926 3973, r. 1927 3821, r. 1928 4002, r. 1929 3775, r. 1930 3806, r. 1931 5215, r. 1932 4279 a r. 1933 4574. Srovnání stavu předválečné a poprevratové agendy archivu místodržitelství a-a-u. m. v. ukazuje též, že ačkoliv byl po převratu počet odborného úřednictva archivu zvýšen (nikoliv však počet pomocného úřednictva, který zůstal v podstatě na předválečné úrovni), nebyl přece zvýšen tou měrou, jakou se zvyšovala a zvýšila archivní agenda. Bylo již připomenuto, že v době předválečné a před převratem měl místodržitelství archiv 5 odborných (konceptních) úředníků, kdežto a. m. v. měl po převratu r. 1919 rovněž 5 úředníků, r. 1923 8, před vydáním nového platového zákona 10 (t. zv. systemisace určila pro archiv jen 9 úředníků) a po t. zv. resystemisaci 11 úředníků. Vzal-li by se za základ předválečný stav a výše agendy, pak by počet úřednictva a-u. m. v. měl být úměrně se zřetelem k výši agendy posledních čtyř let 14—15; obstarává-li archivní agendu jenom 11 úředníků, znamená to, že i jejich výkon jest u srovnání s dobou předválečnou značně vyšší, jakož i to, že započatá vnitřní reorganizace archivu nemohla dosud postupovati tak, jak by si bylo s odborného stanoviska přáteli.

Přes to, že a. m. v. měl, stejně jako již před tím archiv místodržitelství, vyhraněnou povahu archivu správního, jehož podíl na správní službě nebyl jen pasivní (přejímání úředních registratur do archivních depotů), nýbrž i — a to rozsáhlou měrou — aktivní, nezanebával a naopak do popředí vždy stavěl i druhou stránku svého veřejného postavení, úkol vědecký, a to opět nejen pasivně tím, že, jak již vzpomenu, zachraňoval bohatý historický materiál, nýbrž i aktivně, že jej zpřístupňoval odborné a interesované veřejnosti. I po této, a nutno říci, že právě po této stránce, způsobil převrat v a-u. m. v. novou epochu, která souvisela na nejpřednějším místě s osobou nového ředitele archivu

Dra Lad. Klicmana a ovšem také s novým ovzduším, které přineslo do archivu nové úřednictvo. Dru Klicmanovi náleží zásluha, které nelze s dostatek zdůraznit, že proti dřívějšímu stavu — kdy ředitel místodržitelského archivu K. Köpl skrýval před badateli materiále, a začasť právě nejdůležitější, takže práce, které vznikly v době jeho ředitelství podle spisů místodržitelského archivu, pravidelně nevyčerpávají všeho zachovaného materiálu — učinil přebohaté pramenné zdroje a-u m. v. v plné míře přístupnými všem vážným badatelům, stejně jako pečoval o to, aby studium badatelů v archivu bylo, pokud tak bylo arci při jeho nadmíru stísněných poměrech lokačních vůbec možné, i po vnější stránce ulehčeno, zejména tím, že byla pro jejich potřeby upravena zvláštní rozměrná místnost studijní (t. zv. malý sál). Výsledky tohoto pronikavého obratu, jímž drahocenné fondy byly vysvobozeny ze zakletí, zrači se výmluvně v mimořádném v zestupu počtu badatelů; spolupůsobilo při tom ovšem také to, že se po převratu vůbec zmnožil, aspoň kvantitativně, historický interes, zvláště pokud se týkalo politických dějin stol. XIX. (naproti tomu však se medievalistické studium octlo v úpadku), a ovšem i převzetí zemských desk, čímž se nejen nadmíru usnadnilo jejich užívání, nýbrž se podstatně zvýšil i vědecký zájem o ně. Proti ojedinělým studijním návštěvám v místodržitelském archivu v době předpřevratové nastoupilo po převratu, a zejména od r. 1923, studium, možno říci, masové, řídké dřívější návštěvy studijní byly vystřídány návštěvami, jichž počet jde ročně do tisíců. R. 1923 bylo badatelských návštěv 830, r. 1924 1143, r. 1925 1571, r. 1926 2305, r. 1927 2142, r. 1928 2283, r. 1929 2229, r. 1930 2145, r. 1931 2997, r. 1932 2158 a r. 1933 2584.

Většina badatelů v a-u m. v. byli příslušníci republiky, leč také jistý počet zahraničních badatelů (z nich na prvním místě byli říšští Němci a Němci rakouští, vedle nich Švédové, Poláci, Jihoslované, Rusové, Italové a Francouzi) pracoval tu na nejrůznějších tématech. Použití materiálu a-u m. v. zahraničními badateli bylo usnadňováno tím, že a. m. v. zapůjčoval, zvláště v těch případech, v kterých se uplatňovala reciprocita, archiválie pro vědecké potřeby zahraničním archivům anebo i jiným vědeckým ústavům, stejně jako za obdobných podmínek půjčoval materiál do jiných archivů nebo vědeckých ústavů domácích; hojnou měrou a. m. v. prostředkoval také zapůjčování archiválií a rukopisů ze zahraničních archivů a vědeckých institucí pro zdejší badatele. Mimo to se účastnil expositivem svého materiálu některých výstav vědeckých, zejména výstav soudobé kultury v Brně r. 1928, pro niž byly vypracovány statistické diagramy o jednotlivých hlavních odvětvích činnosti archivu od převratu. Povolení k užívání archiválií a-u m. v. mimo desky zemské k potřebě studijní nebo výstavní přísluší presidiu ministerstva vnitra (žádosti — mimo žádosti universitních studentů, ověřené řediteli studijních seminářů, a žádosti obecních kronikářů, ověřené obecním úřadem — jest kolkovati 5 Kč); povolení ke studiu zemských desk udílí ředitel archivu. Početné studijní návštěvy kladly ovšem velké nároky na úřednictvo a-u m. v. a vyžádaly si značného času, a to tím spíše, že velká část fondů archivu jest organizována podle starších pořádacích systémů, vzdálených vědecké potřebě a stanovisku, takže je namnoze třeba nemalé rutiny a času, aby hledaný materiál byl nalezen. Vyhledávání archivního materiálu neomezovalo se jen na vědecké potřeby; také úřady kladly i po této stránce na archiv značné požadavky, jmenovitě pokud se týkalo spisů nadačních, které byly vedle jiných pro ně priorovány a zapůjčovány.

Velmi důležitou pomůckou v pracích a-u m. v. stala se archivní knihovna, jejíž vybudování souvisí rovněž nerozlučně s jménem ředitele

tele Dra Klicmana. Archiv měl sice již aspoň od pol. XVIII. stol. knihovnu, ta však byla neurovnána a rozptýlena. Teprve po převratu byly tyto knihy (na 3.000 svazků) zinventovány a řádně postaveny a knihovna soustavně doplňována se zřetelem k obsahu a k potřebám archivu. Dnes čítá knihovna archivu okrouhle 13.300 inventárních čísel a 20.350 svazků; mezi nimi jsou vzácné, někdy unikátní politické brožury, řada kalendářů (od r. 1672) a schematicmů všeho druhu, dnes velmi cenných a důležitých, a rozsáhlá sbírka úředních novin. Je to významná pomůcka jak pro úřední práce členů archivu, tak i pro badatele, kteří užívají archivu.

Nezájem ředitele dřívějšího místodržitelského archivu K. Köpla na vybudování archivní knihovny souvisel s velké míry s jeho vnitřním odporem k vědeckým pracím a vědeckému uplatnění archivních úředníků (tak o někdejším dlouholetém a vynikajícím úředníkovi místodržitelského archivu, prof. V. Novotném, jenž se vyznačoval velkou plní i v úředních pracích, napsal v úředním podání, že jeho universitní docentura je pro archiv „luxus“); ředitel Köpl, ačkoliv v instrukci, vypracované bývalou c. k. archivní radou ve Vídni a rozeslané c. k. ministerstvem vnitra všem zemským šéfům, byla úředníkům státních archivů vědecká práce přímo a výslovně uložena povinností, jakoukoliv vědeckou činnost svých úředníků zavile znesnadňoval, ba znemožňoval, a tím i znechucoval. I v tomto ohledu se stal nový ředitel a-u m. v. pravým opakem předchůdce. Ředitel Dr. Klicman nejen si přál, aby úředníci archivu vědecky pracovali, nýbrž je v tom i všemožně podporoval v správném přesvědčení, že se archivářská práce musí opírat o vědeckou základnu stále obnovovanou a utužovanou (za Klicmanova ředitelování 4 úředníci archivu se habilitovali na universitě a jeden se stal universitním lektorem, dva se stali členy profesorského sboru státní archivní školy atd.); nemalá vědecká činnost většiny úředníků a-u m. v. souvisí nepochybně se značné částí s tímto novým duchem, příznivým i úřednictvu archivu. K tomu přistoupilo zásluhou ředitele Dra Klicmana a za význačné součinnosti úředníků a-u m. v. i založení zvláštního vědeckého orgánu archivu, „Sborníku archivu ministerstva vnitra republiky Československé“, jako samostatné přílohy „Věstníku min. vnitra“, jehož dosud vyšlo pod redakcí Dra Lad. Klicmana šest svazků a jeden, nejnovější svazek, pod redakcí Dra Jar. Prokeše. V prvním svazku (1926) byla otištěna práce Dra Frant. Roubíka, Počátky policejního ředitelství v Praze (str. 282), v druhém svazku (1929) studie Dra Ot. Odložilíka, Vyšetřovací komise z r. 1848 a jejich registratury, Dra V. Pešáka, Protokoly české dvorské kanceláře od pol. XVI. stol. do Bílé hory, Dra Frant. Roubíka, Osudy registratury Albrechta z Valdštejna a jeho jičínské komory, Dra Frant. Roubíka, Příspěvek k dějinám náhodského archivu Octavia Piccolominiho, Dra Frant. Roubíka, Národní gardy v Čechách v letech 1848—1851 a jejich registratury (str. 272), v třetím svazku (1930) práce Dra V. Pešáka, Dějiny král. české komory od r. 1527. Část I. Začátky organizace české komory za Ferdinanda I. (str. 399), v čtvrtém a pátém svazku (r. 1931) obšírná práce Dra Frant. Roubíka, Dějiny Chodů u Domažlic (str. 666), v šestém svazku (r. 1933) studie Dra Jos. Bergla, Judaica v archivu min. vnitra v Praze, Dra V. Pešáka, Studie k dějinám král. české komory a Dra Frant. Roubíka, Příspěvky k čsl. historické geografii (I. Hraniční spory moravsko-uherské v XVI. až XVIII. stol., II. Stichova mapa zemských stezek a celních stanic v Čechách z r. 1676, III. Sběrka map a plánů v archivu

min. vnitra v Praze; str. 360) a v sedmém svazku (r. 1934) edice Protokolů vyšlé korespondence kanceláře českých direktorů z let 1618 a 1619, pořizená Drem Jar. Prokešem (str. 191).

Uplnělé patnáctiletí a-u m. v. bude v jeho dějinách znamenat nejen období mimořádně význačnou, nýbrž i uzavřenou jakož i vyhraněnou, spojenou nerozlučně s jménem ředitele Dra L. d. Klicmanna. Na počátku této periody byl arcí a. m. v. nucen podstoupiti těžký boj na dvou frontách; na vnější frontě proti svým odpůrcům, kteří pod heslem zřízení Národního archivu doporučovali převéstí a. m. v. v zcela odlišné prostředí organizační, než bylo prostředí, v němž vznikl, po čtyři staletí se vyvíjel a s nímž, nikoliv na svou škodu, dokonale srostl, na vnitřní frontě proti zakořeněné neblahé tradici a neodpuštělným, jakož i těžko napravitelným hříchům předešlé správy. Nutno přiznati, že tyto nesnáze na obou frontách, zvláště na frontě vnější, stály mnoho času a energie a že nemálo zabránily využití výhodné popřevratové situace pro další nutnou výstavbu a organizaci nejen a-u m. v. samotného, nýbrž všeho čl. archivnictví vůbec, nikoliv na základě cizích vzorů, nýbrž v organické souvislosti s předešlým vývojem domácím. Byly to však také naznačené nesnáze, jež donutily a. m. v. k plnému vypětí sil, aby na všechny strany dokázal nejen oprávněnost existence, ale i své přirozené prvenství v čl. světě archivním v tom smyslu, že jedině sám může býti čepem, na němž musí záviseti organizace čl. archivnictví. Smím se snad těšiti naději, že nebudu viněn z neskromnosti nebo dokonce z nepravdy, konstatuji-li, že v tomto odborném sporu a. m. v. čestně jakož i úspěšně obstál, a to zajisté nikoliv jen pro svůj prospěch, nýbrž i pro prospěch všeobecný. Patnáctileté dílo a jeho výsledky, naprostý rozdíl mezi počátkem a dneškem, jsou toho nezvratitelný důkaz. Neznamená to ovšem — a naznačil jsem to už hned s počátku — že by nezbyly ještě nedostatky a že není potřeba dalších a nemalých reforem, jak v a-u m. v., tak zvláště ve veškerém čl. archivnictví. Zasluga předešlého období a-u m. v. tkví v tom, že byl položen dalšímu postupu pevný základ a určen mu zásadní směr.

Nebylo možné v této retrospektivní skizze, jež nutně klade důraz na základní linie patnáctiletého, a jak již bylo naznačeno, uzavírajícího se vývojového období a-u m. v., jakož i na celkovou charakteristiku, nikoliv na jednotlivosti a podrobnosti, vyhnouti se předešlým zmínkám; stalo se tak v naději, že nemožou býti a také nebudou křivě vykládány, jakož i proto, že bez nich podaný obraz nebyl by, a to právě v nejhlavnějších rysech, úplný a vystihující. Příští zprávy o a-u m. v., které, jak doufám, budou následovat pravidelně v kratších obdobích, budou se moci již soustřediti k podrobnostem a jednotlivostem vykonané práce.

Jaroslav Prokeš.

Z Čsl. státního archivu zemědělského. — V r. 1931, 1932 a 1933 pokračovaly práce zemědělského archivu v základních směrnících, daných zkušenostmi z jiných let, a ty soustřeďují archivní činnost do tří hlavních úkolů, jednak prací pořádacích, jednak organizačních a vědeckých.

Pořádacím a organizačním pracím byla dána pevná opora instrukcí pro archivy a registry státních lesů a statků z r. 1928, o níž v minulé zprávě za rok 1930 bylo obšírněji pojednáno. V pražském skladišti se tedy pokračovalo v pořádání archivu panství kácovského, v katalogisování listin pražského ředitelství bývalých císařských statků a v pořádání nejstarších účetních a jiných správních spisů panství karlístejnského, dále knih archivu panství tuhoměřického a středoklukského a statku michelského a panství štěkenského. V r. 1931 kromě toho přivezen do

pražského skladiště archiv panství Ratají n. Sáz., v r. 1932 archivy státních hřebčinců v Nemošicích u Pardubic a v Tlumačově, které pak byly podrobeny pořádacím pracím. A v r. 1933 byl uložen v pražském skladišti t. zv. toskánský archiv z archivu správy státních lesů v Ostrově u Karlových Varů.

Z archivů u jednotlivých správ neb ředitelství státních lesů a statků nejdlé se pracovalo v Buštěhradě na inventarisaci velkého archivu ústřední účtárny býv. pražského ředitelství císařských statků, a kromě toho byly tam pořádány i archivy panství buštěhradského, zvoleněveského a jenečského (tachlovického). U správy v Červ. Poříčí byl dále uspořádán archiv panství. Počato s pořádáním archivu u správ v Ostrově u Karlových Varů a ve Víglaši, u ředitelství státních lesů a statků v Lipt. Hrádku a u ředitelství komposesorátu v Oravském Podzámku. Pokračováno také v pořádacích pracích u správy v Chlumu u Třeboně. Třeba tu uvést i jednání o rozluce archivu a registry ředitelství statků býv. těšínské komory. Ten archiv, uložený v těšínském zámku, zůstal ve vlastnictví polském. Podle úmluvy o spisové rozluce byly přejímány z registry ředitelství jen spisy od r. 1888—1918 a ukládány v registry ředitelství státních lesů a statků ve Frydku. Kromě toho však mimo časový rámeček, stanovený úmluvou, podařilo se dostati i starší spisy, týkající se zejména starých cest, stavby škol a kostelů. Při této příležitosti byl též pořizen povšechný popis tohoto archivu, velmi důležitého pro dějiny Těšínska, v němž mimo jiné jest řada urbárů a gruntovních knih.

V organizaci péče o archivy na velkostatech nestátních bylo pokračováno především prohlídkami archivů na těch velkostatech, z nichž část půdy přešla do majetku státního. Tímto převzetím nabývají státní statky zvláštního zájmu na archívech těchto panství, a proto zemědělský archiv pro prohlídce těchto archivů žádá pozemkový úřad, aby vložil do úmluvy o konečném vyřešení pozemkové reformy na těchto státech zvláštní ustanovení o zabezpečení archívu. To ustanovení vymezuje orgánům příslušné správy státních lesů a statků, a zejména zemědělskému archívu, širší možnosti v užívání a v péči o tyto archivy. V těch ustanoveních jest ovšem i pamatováno na příslušné klausule, které otevírají tyto archivy vědeckému badání. Tímto způsobem byly tedy prohlédnuty archivy a registry panství: (v r. 1931) Napajedla, Přísečnice, Horšovský Týn, (v r. 1932) Kynžvart, Plasy, Tachov, Krásnohorské Podhradí, Prakovce, Svinice, (v r. 1933) Svatý Antol, Jelšava, Pohorelá.

S touto akcí do určité míry souvisí i přípravné práce k soupisu všech dosud zachovaných archivů na soukromých velkostatech. Tento soupis archiv chce provéstí soustavnými prohlídkami archivů a registry na všech velkostatech v republice. Tyto soustavné prohlídky archiv počal prováděti v r. 1931. K nim se archiv dává zmocnití státním pozemkovým úřadem a všechnu akci provádí s vědomím a souhlasem ministerstva školství a národní osvěty. V r. 1931 byla vykonána prohlídka na 57 velkostatech, v r. 1932 na 28 velkostatech a v r. 1933 na 55 velkostatech. O metodách a výsledcích prohlídek přináší větší podrobnosti můj článek v minulém ročníku časopisu a stejně i článek v ročníku přítomném. Na ně odkazuji.

V září r. 1932 přestěhoval se archiv do nových místností v budově ministerstva zemědělství. Získal tím zase další místo k rozšíření. Má nyní 5 menších a 4 velké místnosti pro kanceláře, tříposchoďové skladiště pro archivní knihovnu a rozsáhlé, též tříposchoďové skladiště pro archiválie. Tím mu bylo též umožněno zařídití v badatelně zvláštní příruční knihovnu.

Do vědeckých úkolů archivu patří především podpora badání v dějinách hospodářských. Tento úkol archiv splňuje tím, že uděluje jednotlivým badatelům žádané informace, předkládá jim archiváře a poskytuje jim všechnu potřebnou literaturu ze své knihovny. V r. 1931 vykazuje badatelna 172 návštěv, v r. 1932 241 a v r. 1933 295. Archivní knihovna vzrostla v r. 1931 o 2388 svazků, v r. 1932 o 1732 a v r. 1933 o 617. Kromě toho se účastnili archivní úředníci sami řadou vědeckých prací řešení různých historických otázek.

Em. Janoušek.

Z archivu ministerstva zahraničí. — Poslední zpráva o činnosti archivu ministerstva zahraničních věcí v ČAS. VIII. str. 245—246 podávala připomínky o chystané úpravě archivních místností, úřadoven i skladů v nové budově ministerstva zahraničních věcí, v Černínském paláci. Od té doby uplynuly téměř tři roky, v kterémžto období se uskutečnily skoro veškeré tehdejší plány, a archiv ministerstva zahraničních věcí je dnes již ve svých nových místnostech. Ponechává se si podrobnější článek o umístění a zařízení archivu, jakož i o systému urovnání jednotlivých fondů na dobu pozdější, až budou veškeré práce skutečně provedeny, chce se zde jenom stručně zmínit o zařízení nových archivních skladů.

Jak již předešle bylo uvedeno, zvolil archiv ministerstva zahraničních věcí pro ukládání svých spisů systém vodorovného uložení, které je pro spisy příznivější, neboť jednak jim poskytuje více klidu a zaručuje tak jejich další trvanlivost, jednak uchovává spisy přesně tímž způsobem, jak ležely v registratuře. Tento systém se nyní obecně uznává nejlepším. Než dosud se ho neuzívalo ve větším měřítku, protože starší archivy pracují s materiálem, který byl již dříve srovnán a upraven pro uložení na stojato. Archiv ministerstva zahraničních věcí využil plně té výhody, že si sbírky teprve tvoří a může je tedy upravovat podle nejmodernějších zásad. Nový způsob uložení vyžaduje však zvláštních typů regálů, které musí mít více oddělení a přestavitelných přehrad než staré regály. Otázka nových typů regálů byla, jak ukazuje být jen krátká zkušenost, šťastně vyřešena. Z četných návrhů a po různém zdokonalování byl vybrán nový typ (navržený firmou Tresoria, Jínonice), jímž byly skladističní místnosti jednotně zařízeny. Regál je plnostěnný, t. j. jest uzavřen dole i nahoře, po obou stranách a vzadu. Uprostřed je rozdělen pevnou přehradou, která má v sobě zasunovatelnou manipulační desku a dvě příhrady, vzniklé nad deskou a pod deskou jsou dělitelné na libovolný počet oddělení, a to železnými tyčemi a nikoli, jak tomu bylo dosud u archivních regálů, plnými deskami. Použití tyčí místo plných přehrad činí konstrukci lehčí a také úspornější v nákladu potřizovacím, umožňuje rychlé přestavování jednotlivých přehrad. Zároveň se získá více místa, t. j. při stejné výšce regálů lze uskladnit větší počet fasciкулů neb krabic, než kdyby se ukládaly plně přehradové plechy.

Ukládání materiálu na stojato bylo voleno jen pro určitý menší počet fondů, které se však pro vertikální uložení zvláště upravují tím, že se spisy vážou do knih. Tím se s dostatek spevní a netrpí ani při intenzivním používání. Pro ukládání státních smluv byly zařízeny ocelové skříně, centrálně uzavíratelné, v nichž spisy, t. jest i vázané smlouvy, jsou v jednotlivých zásuvkách uloženy horizontálně.

Pokud jde o činnost archivu ministerstva zahraničních věcí v uplynulém období, lze z ní po vnější stránce vyzdvihnouti práce směřující k dokončení spisových rozluk, zintenzivnění styků prostředkujících s cizinou a konečně práce hledící k podpoře vědeckého studia v cizině (postavení čl. akademie v Římě). Z vnitřních prací nutno se zmíniti

o nové úpravě politických zpráv, archivem navržené a uskutečněné, kteroužto úpravou byla zaručena jejich jednotnost a zabezpečena trvanlivost. Kromě toho se archiv věnoval po celé období návrhům úpravy nových archivních místností a skladů v Černínském paláci, kterážto práce od prvních počátků plánů až po konečné vypsání jednotlivých zařízení byla úplně archivu svěřena. Zato bylo odloženo uspořádání nových fondů, poněvadž ve starých místnostech nebylo již místa na pořadatelské práce ani místa na uložení nových fondů, a konečně nebylo by ani hospodárné instalovati fondy přechodně, když v nových skladističních stejné bylo nutné provésti jejich novou upravu, přesignování atd. Mnoho práce si vyzádala příprava i vlastní stěhování archivu, provedené zhruba, t. j. bez definitivní instalace fondů, ve dnech 7. až 23. prosince 1933. Nově se do archivu dostaly spisové zůstalosti býv. c. a k. generálního konsulátu v Berlíně (z období válečného 1914—1918, celkem asi 600 fasciкулů, bez pomocných knih), část archivu československého konsulátu v Záhřebu (z období 1922—1925, celkem asi 300 fasciкулů, opět bez pomocných knih) a archivu býv. c. a k. konsulátu ve Varně (od r. 1856 do r. 1918 spolu se všemi zachovanými pomocnými knihami, celkem asi 150 fasciкулů).

Příruční knihovna vyrostla až do konce roku 1933 na 4.254 děl.

Osobní změny ve stavu konceptních úředníků nenastaly, změnilo se toliko přidělení odborového rady Dra Karla Kazbundy, který byl dne 1. ledna 1932 odvolán z Vídně, kde působil od r. 1930 jako přednosta kulturně-historické homise. Pomocný personál byl v r. 1933 dočasným přidělením silně rozmnožen, takže archiv může urychleně provésti instalaci fondů v nových skladističních a pokračovati rychle v indikování politického materiálu ministerstva zahraničních věcí.

MŠ.

Historický archiv Sociálního ústavu RČS. — Historický archiv Sociálního ústavu RČS je celkem malou umělou sbírkou pramenů k dějinám sociálního a dělnického hnutí u nás od poloviny XIX. stol. Čítá 420 inv. čísel asi o 3800 kusech. Jeho účelem je soustřediti archiváře i starý písemný materiál pokud je rozptýlen v soukromých rukou nebo ve spolkových skříních. Poskytuje však také ústředním odborových svazů možnost, aby v něm uložily staré registry. Myšlenka vybudování při Sociálním ústavu RČS historický archiv zrodila se brzy po vzniku ústavu samého a byla propagována hlavně Dr. Zdeňkem Tobolkou a zemřelým knihovníkem ministerstva sociální péče Aug. Žaludem. Oba však měli tenkrát — před 12 roky — na mysli spíše všestranné sociální muzeum, k němuž by archiv byl připojen. Než zprvu nedostatek místností — dokud ministerstvo nemělo paláce — a v r. 1928 smrt Žaludova, překážely, aby myšlenka byla uvedena ve skutek. Znovu, již v užším rozsahu, se objevila, když před dvěma roky byla ustavena při Sociálním ústavě historická komise pro výzkum dějin sociálních hnutí v československých zemích v XIX. a na poč. XX. stol. Těžké finanční poměry, v nichž se již r. 1932 ocitlo státní hospodárství, nebyly však dobrou prognosou.

Nieméně autor této zprávy, jako jednatel historické komise Sociálního ústavu, dal se do pořadatelské práce, zkatologisoval sbírky a pozůstalosti, které získal kdysi pro Sociální ústav A. Žalud a sám také opatřil něco nového, hlavně tištěné prameny z ústředních sekretariátů odborových svazů pražských. Když však loni v pololetí ministerstvo financí znemožnilo vypláceti malý paušál, který presidium Sociálního Ústavu na práce v archivu mohlo poskytnouti, protože prý jde o „zavádění

nových a neodůvodněných vydání“, je dnes archiv odkázán jen na dary veřejnosti a dobrou vůli členů historické komise.

Co archiv chová? Především sbírku přepisů, kterou dal v r. 1920 pořádit ve vídeňském archivu ministerstva vnitra a spravedlnosti Dr. Z. V. Tobolka. Je to 35 kusů přepisů, často velmi obsáhlých relací, které o českém dělnickém hnutí posílali ministerstvu vnitra v letech 1866 až 1876 pražští a brněnští místodržitelé, dále několik relací rakouskouherských vyslanců v Londýně a v Paříži o rozsahu a rázu hnutí I. internacionály, přednášky min. předsedy Richarda hr. Belcrediho císaři o zemském zákoně českém v příčině vyvazení pozemků, o vystěhovalectví z Čech do Ameriky, o dělnických vzdělávacích kroužcích, o pražském „Oulu“, recherche pařížského vyslance o účasti rakouských poddaných na pařížské komuně a j. Z pražského archivu ministerstva vnitra byl pořízen dr. Tobolkou opis protokolu sjezdu čs. soc. demokratické strany v Břevnově 7. dubna 1878, který upadl do rukou policie při domovních prohlídkách, konaných u účastníků sjezdu o několik neděl později. K těmto opisům se druží sbírka opisů 14 aktů z registratury horního hejtmanství v Praze o poměrech v horním průmyslu na Plzeňsku r. 1882.

Další oddělení činí pozůstalosti: je to především písemná pozůstalost inž. Jindřicha Fleischnera, min. rady v ministerstvu veřejných prací, jenž od mládí byl horlivě činný ve smyslu snah laboretistických a zanechal vedle velkých prací, tiskem vydaných, „Chrám práce“ (1920) a „Technická kultura“ (1918) ještě řadu rukopisů prací drobnějších, zejména přednášek, které stejně nadšeně konal ve spolecích inženýrských, jako v dělnických organizacích pražských a jičínských. Dvakráte se dotkl v pracích také temat historických: jednou rozpravou o dějinách českého sklářství, jednou rukopisnou prací o významu Fr. Antonína hr. Sporka, kterou připravil pro Šokolskou jednotu v Lysé n. L., kde po řadu let, v nedalekém cukrovaru v Litoli, byl zaměstnán. Fleischner byl oddaným stoupencem realismu, v jehož duchu se také nese všechna jeho pozůstalost, čítající sama na 100 inv. čísel. Druhá pozůstalost, do archivu odevzdaná, je pozůstalost učitelky a později redaktorky Karly Máchové (*1854 †1920). Kromě osobních listin, zápisníků, fotografií, dokumentárních pohlednic, chová 22 rkpů přednášek, které na různých místech tato průkopnice emancipačních snah ženských konala, a také 10 inv. čísel 215 dopisů, které zanechala. Mezi nimi je také šest dopisů manželů Masarykových z let 1902—07, dále dopisy Elišky Krásnohorské, Růženy Svobodové, Hany Kvapilové, Antonína Němce, básníka Antonína Mačka a j. Z rozchvácené pozůstalosti Josefa Krapky, dělnického básníka, redaktora a v letech 1897—1901 ústř. tajemníka soc. demokratické strany je uloženo v archivu 65 dopisů z let 1897 až 1901, tedy právě z doby, kdy Krapka stál v popředí hnutí. Dávají v lecčems nahlédnouti zejména do zákulisí poměrů v redakci nově založeného deníku „Práva lidu“.

Sbírky novin a letáků mají jen po několika desítkách čísel a účelem jejich jest toliko zachraňovat ojedinelé, často dost vzácné exempláře starých dělnických novin a tisků, aby nepřicházely zbytečně na zmar. Nicméně jest v nich zachyceno několik ilegálních anarchistických letáků a novin z let osmdesátých, tištěných v tajné tiskárně v Hluboké u Liberce a ve Vídni. Také sbírky organizačního a propagačního materiálu stran socialistických a křesťanskosociálních jsou jen v zárodcích, podobně jako je spíše ukázkou, než čím jiným, to, co bylo darováno ústředním odb. svazů dřevodělníků, nár. soc. kovopracovníků, soc. dem. kovodělníků, pekařů a železniční Unie. — Něco aktů, odevzdaných Sociálnímu ústavu

po Družstevní výstavě, konané roku 1921 v Praze, dává zprávy k historii československého družstevnictví.

Kdežto pod sign. V. se nalezne 22 inv. čísel vzešlých z úředního materiálu, který do vznikajícího ministerstva sociální péče RCS byl přinesen ze zemské centrály pro sprostředkování práce takže je v nich zachycen kousek sociální politiky starého zemského výboru král. českého, sign. W. má 30 inv. čísel, v nichž je zachována řada vevýznamných dopisů a prvních aktů sociálního odboru Nár. výboru českosl. a vznikajícího ministerstva sociální péče. Jde o počátky agendy ministerstva až do 16. listopadu; jeden kus je z 25. XI. 1918; zejména dva kusy korespondence s vídeňským zmocněncem, posl. Vlastimilem Tusarem stojí za výslovnou zmínku.

Zvláštní oddělení představuje sbírka pamětí a životopisů sociálních pracovníků československých, která je činností pamětní subkomise historické komise Sociálního ústavu stále rozmnožována. Dílem jde o autogrammy, dílem o stenografické zápisy pamětí vypravovaných. Jména uvádím: Fr. Jiránek, zakladatel strany nár. socialistické, T. J. Jiroušek, zakladatel strany křesťanskosociální, Fr. Schaller, první ústř. tajemník Odborového sdružení (1896—99), Václav Johanis, V. Šturm, Matěj Kováč „Paměti o slovenském socialistickém hnutí od r. 1897“, Ant. Mottl (účastník soc. dem. sjezdu v r. 1878), životopis Peckův, paměti Ant. Svěčeného, nár. soc. senátora Ferd. Štastného, býv. senátora Štelzla ze Sušice, K. Veselého z Rakovníka, tři rukopisné práce zemřelého Ladislava Zápotockého, životopis vůdce katolického dělnictva Václava Žižky a pod.

Sbírka fotografií, filmů a negativů čítá 90 inv. čísel asi o 460 kusech. Je mezi nimi osm družstevních alb, 28 negativů družstevních objektů, snímky z českosl. mezinárodní družstevní výstavě v Gentu 1924, film o českosl. sociální politice, natočený pro mezinárodní sjezd soc. politiky v Praze r. 1924, řada snímků z tohoto sjezdu, snímky mezinárodních sociálních pracovníků a osob z úřadu práce v Ženevě, fotografie členů sociálně-politického výboru Nár. Shromáždění, jenž vypracoval v r. 1924 zákon o starobním a invalidním pojištění, a posléze přes 80 fotografií a reprodukcí starých sociálních pracovníků zemřelých i ještě živých, nebo dělnických vůdců československých.

Historická komise Sociálního ústavu je si vědoma, že hlavní prameny k sociálním dějinám československým nové doby zůstanou především ve veřejných našich archivech, nicméně však má snahu zachrániti a spořádati v historickém archivu Sociálního ústavu to, co jsou původu soukromého, bylo by vydáno čiré náhodě. Kdyby se v pozdější době historický archiv Sociálního ústavu mohl přiměřeně rozvinouti a státi depótem archivů odborových a družstevních svazů — až jejich registratury dozrají — zajistil by si ovšem sám v organizaci našeho archivnictví místo významné.

Miloslav Volf.

Vydávání pramenů v našem státě. — Podnět. Na návrh univ. prof. Dra Jos. Borovičky zaslala Československá archivní společnost 11. března 1931 našemu ústavu dopis tohoto znění: „Správě Československého státního ústavu historického v Praze. Neorganizovanost české práce historické byla již častěji předmětem stesků a nechyběly ani pokusy o nápravu tohoto stavu. Československá archivní společnost jest si dobře vědoma, že tento stav je zároveň projevem bohatosti vědeckého podnikání na tomto poli, nicméně soudí, že by lepší organizace podstatně přispěla k zvýšení výsledků práce, dnes velmi roztráštěné. Je-li

náprava vůbec možná, pak se to podle mínění Společnosti může státi především v oboru velkých edičních podniků pramenných, které jsou uskutečňovány prací veřejných historických korporací a ústavů. Jakékoli zlepšení organizace historické práce však musí vycházet od zjištění toho, co již tu je. Avšak bohatost a rozmanitost edičních podniků dnes je již tak veliká, že se téměř ztrácí řádná evidence toho, o čem se v československých ústavech vědeckých pracuje a co se chystá. Proto Čsl. arch. spol. má za to, že první krok k nápravě musí být učiněn tím směrem, že se zjistí, které publikace jednotlivé ústavy nyní vydávají, které pro nejbližší dobu připravují nebo na které podniky pomýšlejí jako na pole své budoucí činnosti. Čsl. arch. spol. soudí, že podobný soupis by byl bezpečný počátek pokroku v tomto oboru, a domnívá se zároveň, že, když již u nás není nějaké autoritativní korporace, která by vědeckou práci ediční dirigovala, může aspoň Historický ústav tuto práci mít v evidenci. Proto se Čsl. arch. spol. obrací na Čsl. ústav histor. s žádostí, aby se ujal iniciativy v této věci, která zajisté spadá v obor jeho působnosti. Výbor Čsl. arch. spol. nepochybuje, že Čsl. ústav histor. sám najde vhodné prostředky, jak tento podnět (užje-li se ho) uskutečnit, dovoluje si však přece při této příležitosti podotknouti několik slov, jak si představuje jeho provedení. Má-li evidence edičních podniků mít skutečnou cenu, musí být všeobecně přístupná vědeckým interestům. Toho se docílí uveřejněním v nějakém historickém časopise, nejlépe snad v Časopise Archivní školy. Naponejprv bude třeba, aby soupis edicí a edičních ústavů byl poněkud obsáhlejší — snad ve formě referujícího článku — po případě s všeobecnou charakteristikou celého podniku, v dalších letech pak stačí referovat jen o postupu vydavatelské práce přesnými informacemi, které si Čsl. ústav histor. opatří, a oficiálně u správy korporací či soukromou cestou. Čsl. arch. spol. si nezastírá obtíže, s kterými se Čsl. ústav histor. setká ve své snaze zjednat a udržovat evidenci vydavatelských podniků, avšak domnívá se, že věc stojí za námahu, neboť již prostá evidence edicí a chystaných prací edičních může vykonávat dobrý účinek na organizování vědecké práce historické vůbec, které zajisté potřebuje zlepšení. A Čsl. arch. spol. je přesvědčena, že k nápravě lze dojít jen touto cestou. Dr. V. Vojtíšek, předseda v. r. Dr. Bedřich Jenšovský, jednatel v. r.“

Stanovisko zásadní. Státní ústav historický návrh přijal. Ředitel ústavu Dr. Jan B. Novák, uznává význam Archivní společnosti i důvody v jejím dopise uvedené, oznámil 11. května 1931 Archivní společnosti, že „činí opatření, aby první přehled současné naší produkce ediční vyšel v Časopise Archivní školy již koncem roku 1931“. Ten úmysl roku 1931 nebyl uskutečněn a státní ústav histor. se rozhodl žádaný soupis odložit. Když na konci roku 1933 byly konány přípravy pro jedenáctý ročník Časopisu, vrátil se také historický ústav k dřívějšímu svému slibu a oznámil to vědeckým společnostem, archivům, knihovnám, historickým seminářům vysokých škol a jiným ústavům příbuzným. Ústav zoresal na padesát dopisů a obdržel na třicet odpovědí. Odpověděly zejména všechny čelné vědecké společnosti a podobně i veškeré archivy, které jsou střediskem rozsáhlejší činnosti ediční. Možná tedy říci, že se podnět setkal s dosti pronikavým oblasem i souhlasem. V některých odpovědích jest souhlasné stanovisko zvláště vytkeno. Československá akademie zemědělská 23. prosince 1933: „Československá akademie zemědělská vltá Vaše rozhodnutí podati v nastávajícím ročníku Časopisu Archivní školy přehled současné historické práce ediční“. Královská česká společnost nauk 3. ledna 1934: „Královská česká společnost nauk vítá snahu po

získání přehledu práce historické, směřující k vydávání historických pramenů“. Historický klub v Praze 24. ledna 1934: „Výbor Historického klubu . . . s radostí bude podporovat každou snahu, směřující k účelnější organizaci vědecké práce historické“. Poněkud odlišné stanovisko zaujal řed. právně-histor. semináře práv. fak. Masarykovy univ. prof. Dr. Fr. Čáda. V jeho dopise čteme mimo jiné toto: „K akci Vaší, které právě, pokud jde o informační službu, přeji plného zdaru, dovolil bych si však se svého stanoviska určitou poznámku: Ediční práce je vždy prací dlouholetou. Obyčejně v kruzích historických, archivech, knihovnách a pod. je dobře známo, kdo a na čem pracuje. Případů duplicity bývá velmi málo a pochybují, že by mezi vážnými badateli kdy nastaly. Jediný případ by byl, že by některý historik buď se snažil předstihnouti jiného edicí s menším aparátem edičním nebo dokonce snad vydati jen pouhý text, což bych považoval v nynější době přímo za marnotratnictví s národním jménem, protože vlastně všechny podniky ediční jsou neuskutečnitelné bez velké podpory se strany státu. Ale při právní desorganizaci naší historické práce, kdy jsme se nedomohli ani toho, aby všechny historické ústavy byly soustředěny v jediné nejvyšší instanci, není možnosti zabrániti ani ústavu, ani jedinci, aby nepodnikal totéž, co druhý . . . Informační služba by byla velmi vítána, postihne však nejvýše jen většinu veřejných ústavů, zabývajících se edicemi. Naproti tomu zůstane stranou ediční práce soukromá, kde bude však asi těžko nejen informace shánět, nýbrž kde bude těžko i soukromým badatelům přiznat se k zamýšleným pracím. Je to sice téměř vždy veřejným tajemstvím, ale přece jen na tolik tajemstvím, aby ho nemohli zneužít nevážení badatelé. Kromě toho upozorňuji na skutečné nebezpečí: Už tím, že někdo ohlásí, že nějakou edici chystá, nemělo by býti řečeno, aby druhý na tom nebo na blízkém poli nepracoval, protože máme až příliš mnoho případů, kdy takovýmto způsobem se rezervoval materiál ad calendas graecas, při čemž ani dotyčný se k edici nedostal, ani druhému k materiálu pro edici nutnému nedovolil přístupu.“

Čitoval jsem projev prof. Čády, neboť sluší, abychom uvážili neznáze a možné nevýhody tohoto podniku. Čáda má zajisté pravdu, že nejedna edice nebyla dokončena a že snad mohla býti dokončena, kdyby se jí byl ujal jiný vydavatel. Nelze vyloučiti, že takové případy se mohou vyskytnouti i napříště. Avšak obává-li se Čáda nepříznivého psychologického účinku takového soupisu, možno si představit i vliv opačný, že totiž vydavatelé, poučení osudem příliš rozsáhlých úkolů, budou vedeni k větší opatrnosti a nebudou přijímatí více prací, než pravděpodobně mohou dokončiti. Konečné slovo po té stránce přinese teprve budoucnost. My při této akci měli jsme na zřeteli především jiná hlediska. Tento soupis není určen jen úzkému okruhu těch, kteří se sami zaměstnávají vydáváním dějinných pramenů. Stejně, ba ještě více, se obrací k širší obci historických pracovníků, kterým není tak snadné se vyznati v rozmanitých našich edičních podnicích.

Početnost našich edičních podniků. Jestli u nás těch podniků poměrně mnoho. Co kdysi činila jedna instituce, koná nyní instituci několik. Výrazný jest tu příklad naší Král. české společnosti nauk. Vydala Staré letopisy české, jichž nové vydání chystá Histor. spolek v Praze; postarala se o vytištění Tomkových „Základů starého místopisu pražského“, jichž pokračování převzal archiv m. Prahy. Společnost vydala Erbenova a Emlerova „Regesta Bohemiae et Moraviae“, jichž pokračování převzal stát. ústav histor. Takových příkladů bylo by možno uvésti několik. Toto rozrůznění jest zčásti důsledkem specialisace, která

jest předpokladem vědeckého pokroku. Tytéž vývojové rysy postihneme v organizaci ediční práce i u jiných národů. Zdá se však, že zvláštní poměry našeho kulturního prostředí se i tu jeví tím, že počet edičních podniků jest obzvlášť veliký, ať již se srovnáváme se sousedy co do velikosti národa a státu nebo co do početnosti ediční produkce samé. Neuvádím to, abych tu snad podával návrh na novou organizaci našich edičních podniků. Upozorňuji jen na nesnáze tohoto soupisu. Ježto příbuzné úkoly koná několik různých institucí a poněvadž naopak nejedna instituce vydává několik edicí, navzájem dosti vzdálených, není také možno ediční činnost zde utřídití podle obsahu. Východiskem musí býti instituce samy. Rozlišují je podle právní a vědecké povahy na čtyři skupiny: společnosti, spolky, archivy a ústavy.

Cíle a rozsah tohoto soupisu jsou zřejmé z nadpisu a z toho, co bylo výše pověděno. Aby nebylo omylu, připomínám jen, že časovým mezníkem jest obnovení samostatnosti a že se tedy omezují na vydavatelskou činnost od roku 1918 a o starších publikacích se zmiňují jen potud, pokud novější publikace jsou pokračováním publikací starších. Druhé omezení tkví v pojmu vydání pramenů. Vydání pramenů nutno tu odlišiti od zpracování. Edice se vyznačuje tím, že připravuje látku pro práci jiných historiků. Kdybychom chtěli zaznamenávatí zpracování, ve kterých přílohou k historickému líčení jsou otištěny některé prameny, přesahovalo by to meze a možnosti tohoto soupisu. Konečně se soupis omezuje na organizovanou činnost vydavatelskou a ponechává stranou ojedinelé podniky, třebaž známé, záslužné a vítané. Po té stránce odkazuji na příslušné oddíly Bibliografie české historie. Soupis se opírá o zprávy institucí samých. Zprávy byly podány způsobem velice rozmanitým. Některé byly obsírné, takže jsem zde mohl podati jen stručný výňat. Některé instituce oznámily nám i publikace, které nespádají do rámce tohoto soupisu, a tyto údaje musil jsem vynechat. Jiné zprávy byly až příliš stručné a musil jsem údaje sám doplňovati. Snažil jsem se dáti soupisu jednotný ráz a doufám, že se mi to z největší části také podařilo.

Král. česká společnost nauk. Společnosti uvádím na prvním místě, neboť jimi počíná vývoj organizace historické práce, který započal na počátku devatenáctého století a který byl u nás dovršen až po převratě v obnoveném státě. Na jedinečné zásluhy Královské české společnosti nauk upozornil jsem již výše. Vznikem novějších vědeckých institucí a nedostatkem finančních prostředků byla Společnost přivedena k tomu, že z velkých edičních podniků si zachovala jediný „Archiv český“, vydávaný nákladem domestikálního fondu českého. Z úctyhodné řady třiceti tři svazků vyšel v době poválečné třicátý prvý, počátek edice desk dvorských král. českého: „První kniha provolací desk dvorských z let 1380—1394“, vydal Gustav Friedrich (1921). Společnost vydává mimo to spisy Jos. Dobrovského a Bernarda Bolzana. Spisů Bolzanových vyšly tři svazky, z monumentální edice spisů Dobrovského jest již několik svazků úplně připraveno k tisku, připraveno jest i vydání korespondence J. Dobrovského s Jos. Helfertem a z „Archivu pro badání o životě a díle Josefa Dobrovského“ dáno do tisku číslo 1, B. Jedličky „Rozprava o Dějinách řeči a literatury“; druhým číslem budou J. Volfa „Drobné příspěvky o životě a díle Josefa Dobrovského“. O nynějším stavu své ediční činnosti podala nám Král. čes. spol. nauk tuto zprávu: „Péčí Král. čes. spol. nauk vydává se jen Archiv český, v němž se toho času vydávají nejstarší knihy desk dvorských z doby před r. 1526. Vlastně pomýšlí se tu toho času jenom na vydání pěti svazků „Provolací knih — Libri proclama-

tionum“, v nichž se zapisovaly pře, vedené u dvorského soudu o statky, které spadly jako odumrtí na krále a jím byly různým výprosníkům darovány. Z řečených pěti provolací knih nejstarší jest již po několik let v rukou badatelů. Druhá kniha z časů krále Václava IV. vyplňuje svazek XXXV. Archivu českého, který bude veřejnosti odevzdán asi začátkem března 1934. Třetí kniha provolací tvoří svazek XXXVI. Archivu českého, v němž jest toho času úplně dotištěn její text s přídávky z vedlejších příručích knih notářů dvorského soudu. Ke svazku tomu připravují se nyní rejstříky jmenný i věcný, jejichž dokončení vyžádá si ještě asi jednoho roku času, takže teprve v roce 1935 bude moci kniha ta býti přístupna veřejnosti. Čtvrtá kniha provolací vyplní svazek XXXVII. Archivu českého. Její dokončení nesnadno předvídati v nynějších dobách finanční tísně. Až bude tato kniha dotištěna, bude lze uvažovati teprve o vydání poslední, totiž páté provolací knihy. Jinak nemá Král. česká Společnost nauk toho času v programu svém žádné větší edice historických pramenů, hlavně z té příčiny, že nemá fondů, z nichž by bylo možno podporovati nákladné práce heuristické, s nimiž jest příprava každého velkého vydání pramenů nezbytně spojena. Ale přes to se Král. česká Společnost nauk neuzavírá v mezích své možnosti přispívati k tomu, aby se uveřejněním důležitých pramenů rozšiřovalo poznání neprobádaných úseků domácích dějin. Jest proto ochotna jako dosud i nadále aspoň menším sbírkám historických dokumentů popřáti místa ve svém Věstníku. Publikace toho druhu z poslední doby je sbírka akt, nazvaná „Náboženské poměry při kutnohorské konsistoři r. 1464—1547“, kterou vydává Fr. Trnka na pokračování ve Věstníku I. třídy o r. 1931. Sbírká bude ukončena asi ve Věstníku na r. 1935, nedonutí-li finanční poměry Společnosti k tomu, aby rozsah svého Věstníku ještě značněji redukovala. Druhou publikací takovou jest Otakara Odložilka sbírka nazvaná „Z korespondence pobělohorské emigrace z let 1621—1624“, která vyšla ve Věstníku r. 1932. Jejím doplňkem bude korespondence Matyáše z Thurnu, jejíž vydání jest zatím oddáleno nepříznivými poměry finančními, které donutily Společnost rozsah Věstníku zatím značně redukovati“.

Česká akademie věd a umění. U srovnání s Královskou českou společností nauk měla Česká akademie od svého založení (r. 1890) příznivější podmínky a mohla proto rozvíjeti rozsáhlejší činnost publikační. Ten stav zůstal i v době nejnovější. Do zájmového okruhu tohoto přehledu spadá především „Historický archiv“, vydávaný I. třídou. V době poválečné bylo tu vydáno šest knih: č. 43. Dr. Karel V. Adámek, „Listiny k dějinám lidového hnutí náboženského na českém východě v XVIII. a XIX. věku“, díl II. (1922), č. 44. a 45. Dr. Jan Heidler, „Příspěvky k listinám Dra Frant. Lad. Riegra“, díl I. (1924), díl II. (1926), č. 46. A. Rezek a J. V. Šimák, „Listář k dějinám náboženských blouznivců českých v století XVIII. a XIX.“, část I. (1927), č. 47. A. Birnbaumová, „Stavební účty zámku Troja u Prahy“ (1929), č. 48. Fr. Čáda, „Nejvyššího soudí království českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká“ (1930). Nyní se tiskne druhý díl Rezkova-Šimákovy Listáře. Mimo rámec Historického archivu vydala I. třída: „Paměti a listář Dra Aloise Pražáka (péčí Dra Fr. Kameníčka), díl I. 1926, II. 1927. Mimo to k jubileu svatováclavskému vydala I. třída spolu s třídou třetí „Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Ludmíle“, uspořádal prof. Josef Vajs. Pro historika jest arci důležitá i „Sbírká pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a ve Slezku“, kterou vydává III. třída Akademie. Sbírká se dělí na několik skupin a řad. V první řadě první skupiny, která obsahuje české spisy od nejstarších dob až do začátku XV. století, vydali H. Hrubý

a Fr. Šimek „Tkadlečka“ (1923), ve zvláštní „Sbírce staročeských slovníků“ vydal V. Flajšhans dva svazky, které podle staročeského autora nazval „Klaret a jeho družina“ (sv. 1., 1926, sv. 2., 1928). Druhá řada první skupiny, zahrnující české spisy od dob M. Jana Husi až po r. 1620, byla roku 1922 zásluhou E. Sedivého rozhojněna spisem Quir. de Augustis-M. z Mýta „Světlo apatékářův.“ Druhá skupina Sbírký pramenů, do jejíhož programu náleží literární korespondence a prameny cizojazyčné, byla od roku 1918 rozmnožena takto: č. 23. K. Paul, „Dopisy československých spisovatelů Stanku Vrazovi a Ljudevitu Gajovi“ (1923), č. 24. J. Šafránek, „K. Al. Vinařického korespondence a spisy pamětní“, IV. (1925), č. 25. V. A. Francev, „Korespondence P. J. Šafaříka, I. S ruskými učenci. Část 1. a 2. (1927), č. 26. Bohumil Ryba, „Spisy Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic“, sv. 1. Spisy prosaické (1933). V tisku jest (č. 27) „Korespondence a zápisy Fr. L. Celakovského“, sv. IV., seš. 1. od Fr. Bílého a V. Černého. Mimo Sbírký pramenů vydává třetí třída Akademie i dvojí literárně-historickou knihovnu. Ve „Staročeské knihovně“ vydal V. Flajšhans (č. 2—5.) ve čtyřech svazcích Kroniku Českou Hájka z Libočan od počátku do roku 1347. (1918—1933). V „Novočeské knihovně“ bylo v uplynulém patnáctiletí vydáno nebo (většinou) znovuvydáno osm svazků obrozenské literatury: č. 3. Jan Máchal, „Hankovy písně a prstonárodní srbská muza do Cech převedená“ (1918), č. 4.—6. Jar. Vlček, „Almanahy Antonína Jaroslava Puchmajera“ II., III. (1920), IV. (1921), č. 7. „Sebrané spisy Františka Vladislava Heka“ II., Výbor z prací prosaických, vydal Jan Jakubec (1923), č. 8. Jos. Linda „Záře nad pohanstvem“, vydal J. Máchal (1924), č. 9. „Sebrané spisy Fr. Vlad. Heka“, III. Životopis, lit. činnost, vydal J. Jakubec (1924), č. 10. Jos. Linda, „Jaroslav ze Sternberka v boji proti Tatarům“, vydal Fr. Kréma (1930). Zvláštní postavení v organizační Akademii zaujímá Komise pro vydávání pramenů českého hnutí náboženského ve stol. XIV. a XV. Její publikační činnost v posledním patnáctiletí byla zvlášť bohatá. Vydáno bylo sedm svazků její „Sbírký pramenů“: č. 13. V. Kybal-O. Odložilík, „Matěje z Janova Regulae veteris et novi testamenti“, svazek V. (1926), č. 14. V. Novotný, „Mistra Jana Husi korespondence a dokumenty“ (1920), č. 15. S. Harrison Thomson, „M. Jana Husi Tractatus responsivus“ (1927), č. 16., 17. Frant. Šimek, „M. Jana Husi Tractatus responsivus“ (1927), č. 16., 17. Frant. Šimek, „Jakoubek ze Stříbra. Výklad na Zjevení sv. Jana“. Díl I. (1932), díl II. (1933). Z dalšího programu Komise bylo oznámeno, že prof. F. M. Bartoš má k tisku připravenou latinskou postilu Jakoubkovu a doc. Dr. Odložilík připravil poslední svazek Regulí Matěje z Janova. Prof. Fr. Šimek připravuje k vydání Rokycanův výklad na evangelium sv. Jana. Provedení programu závisí na tom, zda se komisi podaří opatřit potřebné prostředky peněžité.

Matice slovenská. Vedle obou jmenovaných společností vědeckých má Matice slovenská podstatně jiný ráz. Odlišné poměry slovenské vedly k tomu, že tu v jedné instituci byly spojeny úkoly, které u nás byly rozděleny mezi instituci několik. Matice slovenská při založení roku 1862 byla především spolkem národně-buditelským a lidověhonným. Také v novější době vědecká působnost jest jen část její činnosti. Historický odbor Matice podniká výzkum archivů, ale tyto práce nestaly se ještě základem větší edice. V některých knihách Matice jsou však prameny otištěny jako přílohy. Správa Matice nás upozornila zejména na přílohy „Dejin Matice slovenskej (1863—1875)“ od Julia Botto (1923) a na národně-politicky významné výňatky z listů Štefana Moysesova, které Štefan Krémery a Eugen Klementis vydali v knize „Moyses a Kuzmány“ (1927). Z knih, které podle organizačního a informačního oběžníku Matice slo-

venské na konci roku 1933 byly v tisku, možno tu zaznamenati „Rozpomienky a pamäti“ od Dr. Michala Bodického. Matice slovenská vydala a vydává mimo to ještě větší počet historických prací, ale to jsou zpracování, která se vymykají z tohoto soupisu edicí.

Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslovakische Republik. Ze Slovenska se vracím znova k vědeckým společnostem pražským. Brzy po zřízení České akademie byla založena v Praze společnost německá: „Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen“. Roku 1924 byl název pozměněn a s názvem i program, takže společnost působnost rozšířila na celou československou republiku. Z jejích publikací nutno uvésti především „Bibliothek deutscher Schriftsteller aus Böhmen, Mähren und Schlesien“, zahájenou již na konci minulého století na podnět prof. Aug. Sauera. Název není zcela přílehavý, neboť ve sbírce nalezneme daleko více, než bychom v ní hledali: Wolkanovu edici „Deutsche Lieder auf den Winterkönig“, spisy hraběte Frant. Ant. Sporka a zejména korespondenci a životopis vynikajícího českého vlastence hraběte Kašpara Sternberka. Tyto a jiné podobné edice, důležité pro historii vzdělanosti v Čechách, vyšly již v předválečné době. V době poválečné byla vydána jen korespondence německého spisovatele Adalberta Stiftera, a to sv. 2. až 6. (1918—1931), péčí Gust. Wilhelma. Roku 1922 byla při Němec. společ. věd a umění založena nová sbírka „Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte“. V té sbírce vyšlo dosud dvanáct svazků a třináctý jest v tisku. Z toho počtu jsou dvě edice: S. Steinherz tu otiskl domnělou literární práci Karla IV. (Nr. 3. „Ein Fürstenspiegel Karls IV.“, 1925) a rovněž od Steinherze pochází druhá edice této sbírky „Dokumente zur Geschichte des grossen abendländischen Schismas (1385—1395)“, 1932. Historická komise Něm. společ., která tuto sbírku vydává, podniká zároveň výzkum české berní rule z roku 1654. Berní rule má býti užito k zjištění osídlení, populačních a hospodářských poměrů Čech v období po třicetileté válce. Dosud byl zpracován kraj loketský. Německá společnost oznámila, že nemá v úmyslu vydati celou berní rulu v plném znění. Nieměně nelze nepoukázati na to, že — jak čtenář se níže dočte — zpracování berní rule bylo již dříve v programu Českého zemského archivu.

Deutsche wissenschaftliche Gesellschaft. Roku 1904 byla v Liberci založena druhá německá společnost vědecká, která roku 1924 byla reorganizována a okruh působnosti rovněž rozšířila na celou oblast republiky. Z podniků této společnosti jest pro historika nejdůležitější „Anstalt für sudetendeutsche Heimatforschung“ v Liberci. Ten ústav započal vydávati zvláštní sbírku histor. pramenů „Sudetendeutsche Geschichtsquellen“. Nejprve vyšel roku 1930 3. sv. sbírky, v němž Bert. Bretholz vydal urbář lichtenštejnských panství na jižní Moravě a v Rakousích z r. 1414 („Das Urbar der Liechtensteinischen Herrschaften Nikolsburg, Dürnholz, Lundenburg, Falkenstein, Feldsberg, Rabensburg, Mistelbach, Hagenberg und Gnadendorf aus dem Jahre 1414“). R. 1932 vyšel jako 5. sv. zlomek horní knihy krupské z roku 1512 a horní kniha z roku 1530. Obojí pramen vydal prof. Wilhelm Weizsäcker („Das Graupner Bergbuch von 1530 nebst einem Bruchstücke des Graupner Bergbuches von 1512“). V tisku jsou další sv. sbírky, které připravuje městský archivář chomutovský Rudolf Wenisch, sv. 1. nejstarší městská kniha chomutovská, sv. 2. kadaňská kniha testamentů, sv. 4. chomutovské urbáře z let 1560 až 1606.

Učená společnost Šafaříkova. Po převratu nastal také na Slovensku čilejší ruch vědecký. R. 1926 byla založena v Bratislavě vědecká společnost, která si zvolila jméno Šafaříkovo. Její poslání směřuje přede-

vším k vědeckému výzkumu Slovenska a Podkarpatské Rusi. V prvních letech trvání založila Úč. společ. Šafaříkova tři řady publikací, a to „Práce“ a „Přednášky“ a mimo to vědeckou revue „Bratislavu“. V počátcích ediční činnosti Úč. společ. Šafaříkovy nemohla ovšem býti příliš rozsáhlá, a proto nalazáme zatím v „Pramenech“ jedinou historickou edici prof. Rud. Rauschera „Soudní knihy osvětimské a zátorské z roku 1440 až 1562“ (1931) a mimo to dvě edice literárně-historické: Šafaříkovy dopisy Slovinci Jer. Kopitarovi v letech 1826 a 1827 (vydal Václav Burian, 1931) a E. Stúr „Das Slawenthum und die Welt der Zukunft“ (vydal Jos. Jirásek, 1931). Další edice, prof. Richarda Horny „Obnovené zemské zřízení opavské“, je v tisku. Teprve v r. 1933 se zřizuje v duchovnědné třídě „Historický odbor“, který má podle pozměněných stanov Společnosti pracovními komisemi, k nimž přibírá slovenský dorost vědecký, soustavně prováděti archivní výzkum Slovenska. Tak dochází k zvláštní edici historických pramenů k dějinám Slovenska, nazvané v tradici Palackého „Slovenský archiv“. V prvním svazku se právě dotiskuje Václava Chaloupeckého „Žilinská kniha“, pro druhé je připravena edice středověkých listin některých měst a zemanských rodů lptovských, kterou připravil Alexander Húščava jako I. díl „Liptovských archivů“. Pro třetí svazek jsou péčí prof. Chaloupeckého připraveny „Husitské listy ze Slovenska“ jako dokumentární doprovod Jiráskova „Bratrstva“, pro 4. sv. Bronislava Varsíka „Krmánova historie slovenské církve evangelické“. Pro 5. sv. přichystal prof. Chaloupecký „Nejstarší listiny psané národním jazykem na Slovensku“. Realisace tohoto bohatého programu záleží ovšem na finančních prostředcích, které Úč. společ. Šafaříkova bude mít k dispozici.

Tovarištvo „Prosvita“. Starší než Společnost Šafaříkova jest Tovarištvo „Prosvita“ v Užhorodě, jehož literárně-vědecký odbor již roku 1922 vydal první ročník „Naukového zborniku“. Vedle menších edičních prací jest tu vydána „Tišovska Aleksandrija“ z počátku 18. století. Literární ten pramen otiskl a rozebral dr. Ivan Pankevič. V témže ročníku a následujících uveřejňoval kanovník Dr. Vasil Hadžega v rusínském doslovném překladu Protokol visitace biskupa Mich. Man. Oľšavského z r. 1751 (části týkající se bývalých žup marmarošské, užské, ugočské a zemlinské; edice má název „Dodatki k istorii Rusinov i ruskich cerkvej“). J. A. Javorskij vydal ukázkou literární tvorby náboženské 17. stol. („Vetchozavětnja biblejskija skazanija v karpatorusskoj cerkovnoučitelnoj obrabotkě konca XVII-go věka“, roč. V. 1907). Dosud vyšlo 9 ročníků Naukového zborniku; v nejbližší době chystá se spolek Prosvita vydati ročník X. Podle informací, které nám poskytl prof. František Gabriel, bude tu pokračování Protokolu visitace M. M. Oľšavského v Zemplině, načež se přikročí k publikaci části tohoto protokolu, týkající se Šaryše. Vasil Hadžega připravuje také k vydání z archivu biskupského protokol visitace De Kameliovoy. Mikuláš Lelekač uveřejní v X. ročníku Zborniku Prosvity ze soukromého majetku autobiografii Michala Teodoroviče z pol. 18. stol. a postupně snad dojde k vydání všech 3 svazků zápisků Teodorovičových, podávajících bohatý materiál pro poznání života, jak na podkarpatském venkově v 18. stol., tak i v biskupské kanceláři. Na doporučení zeměděleho prof. A. Petrova chystá Prosvita k vydání V. svazek rukopisné Historie Lučkejovy, týkající se Spiše.

Československá akademie zemědělská. Po vědeckých společnostech obecného rázu možno uvésti ještě akademii s vyhraněným okruhem působnosti. Miním Čsl. akademii zemědělskou, jež byla založena pro řešení teoretických i praktických problémů současného našeho zemědělství. Zem. akad. věnuje však pozornost i otázkám historickým. K tomu

účelu založila sbírku „Prameny a základy“. Sbíрка má dvě řady; řada A jest určena pro vydávání historických pramenů, korespondence, literárních pozůstatků a autobiografií, řada B jest vyhrazena pro spisy klasické, biografii a pod. Pro historika je tedy důležitější řada prvá. V ní vyšly „Příspěvky k soupisu archivů velkých statků“ od Dra A. L. Krejčíka (1929) a „Hospodářské instrukce (Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV.—XIX. století)“ od Dra Václava Černého (1930). V řadě B byly vydány „Vzpomínky na Josefa Holečka“ od Ant. Rezáče (1930), sborník „Památky Kuněše Sonntaga“ (1932) a „Dopisování Jana Krouského a jeho přátel“ od J. Šimáka (1932).

Československé zemědělské museum. Příbuzný úkol se Zemědělskou akademií má i Zemědělské museum. Nemíním tu uváděti historické publikace Zemědělského musea. Upozorňuji však na jeho Věstník. Věstník Zem. mus. byl totiž spojen s Časopisem pro dějiny venkova, jenž má od r. 1924 zvláštní přílohu pro otiskování drobných pramenů k dějinám venkova; bylo jí dáno jméno někdejšího moravského časopisu „Selský archiv“.

Historický spolek. Druhou skupinou v tomto přehledu řadím vědecké spolky. Z nich největší zásluhy na poli pramenů edicí si získal Historický spolek v Praze. Jemu byla svěřena nejdůležitější sbírka pramenů, „Prameny dějin českých“, vydávané z jubilejní nadace Františka Palackého. Péčí Histor. spol. vyšly od roku 1882 do roku 1907 třetí až šestý díl Pramenů. Jejich obsah a význam netřeba tu zajisté uváděti. Mimo to zahájil Spolek rovněž z nadání Františka Palackého „Sbíрку kronik a letopisů českých v překladech“, z níž vyšly dva svazky (1882 a 1905), a k Emlerovým „Pozůstatkům desk zemských království českého“ byl vydán rejstřík od Theodora Antla (1899). Vedle hlavních svých úkolů Spolek pokračoval ve vydávání „Jednání a dopisů konsistoře katolické a pod obojí“. Jul. Pažout tu vydal „Jednání a dopisy konsistoře pod obojí způsobou přijímajících a jiné listiny téže strany se týkající z let 1562 až 1570“ (Nové řady díl I., 1906) a Frant. Tischer tiskl tu „Dopisy konsistoře podobojí z let 1609—1619“ (Nové řady čís. 2., sv. 1., 1917). Mimo to Histor. spol. z podnětu J. V. Šimáka a jeho prací podnikl rozsáhlou edici „Zpovědních seznamů arcidiecése pražské z let 1671—1725“ (dílu I. sv. 1., Bolešlavsko a Kouřimsko, 1909). Od obnovení samostatnosti Historický spolek pokračoval v edicích dříve již započatých. Ve sbírce „Pramenů dějin českých“ byl vydán díl VIII. prací V. Novotného: „Historické spisy Petra z Mladoňovic a jiné zprávy a paměti o M. Janu Husovi a M. Jeronymovi z Prahy“ (1932). Šimákových „Zpovědních seznamů“ vyšel dílu I. sv. 2: Chrudimsko, Čáslavsko (1918), dílu II. sv. 1.: Bechyňsko (1928), sv. 2: Vltavsko (1929), sv. 3.: Podbrdsko (1929) a sv. 4.: Prácheňsko (1931). Archivář František Tischer dokončil sv. 2. (1921) a rejstříkem (1925) jmenovanou edici „Dopisů konsistoře podobojí“. V tisku je III. díl „Sbírk pramenů práva městského království českého“, podávající „Privilegia král. měst venkovských v království českém z let 1420—1526.“ (Připravil Jaromír Čelakovský, vydal Gustav Friedrich). O prvním díle „Sbírk pramenů práva městského“ bude zmínka níže při vydatelské činnosti archivu hlav. města Prahy, druhý díl vydal Jar. Čelakovský roku 1895 pomocí Čes. akademie a nákladem fondu, pro vydávání té Sbírk zřízené. Další program Histor. spol. byl nám naznačen takto: Do „Pramenů dějin českých“ se připravuje vydání „Starých letopisů českých“ (prací Jos. V. Šimáka) a pramenů k událostem roku 1547. Ve „Sbírci pramenů práva městského“ se pomýšlí vydati nejstarší prameny městského práva pražského ze XIII. a XIV. století a privilegia i artykule cechů pražských.

Připravuje se dokončení Šimákovy edice „Zpovědních seznamů“. Uznává se potřeba pokračovati ve vydání „Pozůstatků desk zemských“. Nadto se Historický spolek usnesl, že bude vydávati další části obrazového díla V. Vojtiška „Vývoj městských knih v československé republice ve světlostiskových ukázkách“, a to řadu II., Knihy měst českých a řadu III., Knihy měst moravských. Také o tomto díle bude zmínka níže při městském archivu pražském.

Historický klub. Ještě jednou třeba připomenouti cile a rozsah tohoto soupisu. Je tím dáno, že bohatou činnost Historického klubu musím téměř zcela pominouti. V Čes. časop. histor. a v knihách, které Klub vydal, bývají pramenné přílohy, tak zejména ve spisech Františka Hrubého a Karla Kazbundy. Pramenných edicí v užším slova smyslu však Historický klub téměř nevydává. Z poslední doby lze tu jediné jmenovat společnou práci Jos. Pekaře a Zđ. Kristena „Odhalení o Valdštejně zradě a smrti“ (1934). S pomocí Histor. klubu a nákladem Histor. semináře univ. Karlovy vydal Jos. Pekař „Zprávy pramenů o boji na hoře Vítkově dne 14. července 1420“ (1926). V komisi Histor. klubu je druhá edice podobná: Jos. Pekař, „Zprávy pramenů o bojích u Hory a Brodu kol vánoc 1421“ (1928). Je to, tuším, první příklad u nás, že histor. prameny jsou vydány se zvláštním zřetelem k potřebám vyučovacím.

Matice moravská. Bohatší jest ediční činnost Matice moravské. Spolu s Časop. Matice mor. zajišťují „Prameny dějin moravských“ velký vědecký význam mor. spolku. Sbirka započala edicí „Korespondence a zápisků Jana Helceleta“ (vydal Jan Kabelík, 1910), 2. sv. byl „Ukazatel jmen k latinským zemským deskám brněnským a olomouckým“ (sestavil Frant. Černý, 1914), ve 3. sv. vydal Jar. Bidlo první část známé edice „Aktů Jednoty bratrské“ (1915). Po válce vyšel 4. sv. Pramenů, přinášející druhou část Bidlových „Aktů Jednoty bratrské“ (1923). 5. sv. Pramenů podá „Knihy počtů města Brna z let 1343 až 1365“ ve zpracování Bedřicha Mendla. Tu edici podniká historická komise Matice mor. společně se státním ústavem histor. Text je vytištěn, tiskne se úvod a rejstřík. „Co a kdy začne a bude moci začít Historická komise vydávati jako další svazky Pramenů, závisí na jejich financích, jak se utváří“.

Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen. Také německý histor. spolek pražský našel osobité pole ediční činnosti. Již v druhé polovině minulého stol. počal vydávati listiny a letopisy jednotlivých měst, založiv sbírky „Deutsche Chroniken aus Böhmen“ a „Städte- und Urkundenbücher aus Böhmen“. K této tradici se spolek vrátil i v době pejnovější. R. 1929 byla vydána sbírka pramenů k dějinám okresu Teplic-Sanova, již zpracoval Aug. Müller (Stadt- und Urkundenbücher aus Böhmen, Band VII. Quellen- und Urkundenbuch des Bezirkes Teplitz-Schönaun bis zum Jahre 1500, bearbeitet von Aug. Müller. Gedruckt auf Kosten der Bezirksverwaltungscommission, jetzt Bezirksvertretung Teplitz-Schönaun). Z dalšího programu Spolku pro děj. Němců v Čechách bylo nám oznámeno, že spolek pracuje společně s krajinským spolkem „Deutsches Heimatmuseum“ v Duchcově na edici nejstarší městské knihy duchcovské.

Archivy a ústavy. Učené společnosti a vědecké spolky ztělesňují ve vydávání pramenů prvek svobodné a dobrovolné spolupráce. Těžisko tkví v osobách. Zájmy a sklony jednotlivců dávají směr vydavatelské činnosti a určují její osudy. Potíže a nesnáze, které z toho plynou, vedly již v minulém stol. k pokusům o organizaci, která by se připínala k úředně zřízeným ústavům vědeckým. Byly nadto předem zřejmé výhody, které takovéto ústavy slibovaly při rozsáhlejších a složitějších

edicích, neboť ústav mohl sebrati rozptýlené prameny mnohem snáze a s větší úplností, než jaké mohl dosíci sebe pilnější jednotlivec nebo sebe horlivější spolek.

Český zemský archiv. Tendence ty působily u nás zejména při založení čes. zem. arch., jemuž již od let 70. byly dány neobyčejně významné úkoly ediční. Měl především opatřiti pramenný základ pro české dějiny od r. 1526, a proto měl připravit a vydati „Sněmy české od roku 1526 až po naši dobu“. Když v letech 80. byl započat český výzkum v papežských archívech v Římě, bylo čes. zem. arch. svěřeno provedení výzkumu, jakož i vydání jeho výsledků ve sbírce „Monumenta Vaticana res gestas Bohemias illustrantia“. Na počátku 20. stol. bylo do programu archivu pojata vydání berní rule, a za vedení F. A. Slavíka byly vykonány pro edici tu rozsáhlé práce přípravné. Do volného vztahu k čes. zem. arch. byly postaveny i všechny další edice, podnikané z prostředků zemských, výše již zmíněný „Archiv český“, „Codex diplomaticus regni Bohemiae“ a obrazové dílo „Acta regum Bohemiae selecta phototypice expressa“. Vydavatelská činnost čes. zem. arch. vykazuje tedy ze starší doby 10 prvních svazků „Sněmů českých“, a to období 1526—1604 (1877—1900), pak, když na počátku 20. stol. ta edice byla postavena na dokonalý základ metodický, prvou část XI. dílu (rok 1605, prací Kamila Krofty, 1910) a prvou část XV. dílu (rok 1611, prací J. B. Nováka, 1917). Ve sbírce „Monumenta Bohemiae Vaticana“ vyšly v l. 1903 až 1907 díly I. (Acta Clementis VI., 1342—1352) prací Lad. Klicmana, II. (Acta Innocentii VI., 1352—1362) prací J. B. Nováka a díl V. Acta Urbani VI et Bonifacii IX., 1378—1404) prací Kamila Krofty. Gustav Friedrich vydal v l. 1904 a 1907 1. sv., r. 1912 2. sv. Kodexu, čímž toto základní pramenné dílo české historie bylo dovedeno od nejstarších dob až do r. 1230. Friedrich také vydal dvě sešity „Acta regum“ 1908 a 1913. Mimo to vyšly až do doby válečné 4 sv. „Zpráv čes. zem. archivu“, v nichž o edičních a badatelských podnikcích čes. zem. arch. jsou podrobné zprávy. Poválečná činnost čes. zem. arch. navazuje na starší podniky, ale mimo to byly archivu vytčeny úkoly nové. Řed. Jan B. Novák vydal r. 1929 2. část XV. dílu „Sněmů českých“, a tím textová část tohoto monumentálního díla byla dokončena. Hynek Kollmann r. 1923 odevzdal veřejnosti 1. část 1. sv. druhé vatikánské edice „Acta S. Congregationis de propaganda fide“ (léta 1622 až 1623). Nové nazírání na úkoly archivů vedly k tomu, že r. 1922 byla založena nová sbírka čes. zem. arch., nazvaná „Čes. zem. archiv — Katalogy, soupisy, registáře a rozborů“. V té sbírce byl vydán (jako 2. sv. 1. oddílu) katalog listin arch. korunního z l. 1158—1346, („Archiv koruny čes., 2. Katalog listin z l. 1158—1346“) dílo zvěčnělého zatím již archiváře Rudolfa Kossa (1928). O přítomném stavu publikační činnosti podal nám čes. zem. arch. obsahlou zprávu, z které podává stručný výtah. Ve sbírce „Sněmů českých“ se nyní bezprostředně pracuje na 3 sv., totiž na 2. části XI. svazku, již vydají společně vyslanec Kamil Krofta a Miloslav Volf, sv. XII., rok 1606 a 1607 tiskne prof. Jos. Borovička a díl XV. bude doplněn rejstříkem péčí Bedřicha Jenšovského. Zároveň byla zahájena „Knihovna Sněmů českých“, v níž budou otiskovány větší práce, obírající se dějinami sněmů a stavů českých a dějinami českými vůbec v době, které je věnována edice „Sněmů českých“. Mají se tu tedy otiskovati především spisy, které vznikly z přípravných prací pro tuto edici nebo jsou zpracováním látky v ní otištěné. V 1. sv. vychází právě obsáhlá práce zemřelého řed. arch. J. B. Nováka, „Rudolf II. a jeho pád“. Program druhé velké edice čes. zem. arch. „Monumenta Vaticana“ byl v poslední době ještě rozšířen tím, že před 1. sv. byl

zařazen „Tomus prodromus: Acta Johannis XXII. et Benedicti XII. (1316—1342)“; jeho vydání je svěřeno Dr. Věře Kosinové; text je v tisku. Ještě dále pokračil sv. III. (Acta Urbani V., 1362—1370). Vydavatel tohoto sv. B. Jenšovský má již text i rejstřík dotištěn. Svazek IV. (Acta Gregorii XI. 1370—1378) tiskne Karel Stloukal. Jsou připravovány: sv. VI., Acta Innocentii VIII., Gregorii XII., Alexandri V. et Johannis XXIII., 1404—1417, necnon et Clementis VII. et Benedicti XIII. paparum Avinionensium, 1394—1417), vydává B. Jenšovský, sv. VII. (Acta Martini V., 1417—1431) vydá Jan Morávek, sv. VIII., jenž zabere pontifikát Eugena IV. (1431—1447), připravuje B. Jenšovský. „Acta S. Congregationis de propaganda fide“ mají být v dohledné době obohaceny sv. předběžným, v kterém vydavatel H. Kollmann poučuje o organizaci kongregace, o jejich písemnostech a o výzkumu v jejím archivu. Dokončení tohoto sv. zdržela vydavatelova nemoc a týž osud stihl i pokračování vlastní edice. V programu čes. zem. arch. je mimo to nová knihovna „Analecta“, v níž mají být publikovány výsledky mnohaletého výzkumu zahraničního, zejména italského, které nelze vždy zařadit do rámce velkých soustavných edicí archivních. Zároveň mají být vydávány soupisy bohemik ve významných archívech a knihovnách, jejichž ukázkou je studie B. Jenšovského „Knihovna Barberini a český výzkum v Římě“, otištěná v VI. sv. „Zpráv čes. zem. arch.“, 1924. Ve sbírce katalogů se dotiskuje 1. sv. 1. oddílu, popisující vznik a vývoj archivu čes. koruny. Je to rovněž dílo zesnulého arch. Rudolfa Kossa, které připravil k tisku Dr. Otakar Bauer. Zároveň je připravován 2. oddíl Katalogů, který přinese katalog reversů k zemi, kladených k zemským deskám cizinci, kteří byli přijati za obyvatele království (český inkolát). V 1. sv. podá vydavatel Vlad. Klecanda výklad o českém inkolátu do Obnoveného zřízení zemského, v 2. sv. bude katalog příznávacích listů z téže doby (do r. 1627). Oba sv. jsou v tisku. Jako třetí oddíl sbírky Katalogů vyjde inventář arch. zem. sněmu království českého od r. 1861, který připravuje B. Jenšovský. Ze zprávy čes. zem. arch. se také dovidáme zprávu vitanou a pro všechny české historiky důležitou, že prof. Friedrich již připravil k tisku 3. sv. Kodexu, který zabere dobu vlády kr. Václava I. S tiskem se však ještě nezačalo. Od roku 1918 vyšly tři sv. Zpráv čes. zem. arch. Přípravuje se 8. sv. Kromě toho chystá ředitelství čes. zem. arch. u příležitosti otevření nové budovy souhrnnou informační knihu, kde bude vyloženo zařízení nové budovy po stránce technické a podán přehled fondů zemského archivu. V knize bude také otištěna přednáška, kterou měl zesnulý ředitel J. B. Novák při otevření nové budovy archivní.

Moravský zemský archiv. Také na Moravě byl zem. arch. od počátku ohniskem vydavatelské činnosti. Bude tomu téměř sto let, co počal vycházeti „Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae“. Na počátky té edice vrhá sice stín neblahá činnost Antonína Bočka, ale po Bočkově smrti se ujali jeho díla účtyhodní badatelé a poslední svazky Kodexu stály i po odborné stránce na výši, která odpovídala době a jejím nárokům. (15. sv. Kodexu vyšel prací arch. Bert. Brétholze 1903). Zem. archivář mor. Vinc. Brandl podnikl rozsáhlou edicí „Knih půhonných a nálezových“ (1872 až 1895). Ve volnější souvislosti se zem. arch. bylo ještě několik jiných podniků, jako B. Navrátila „Jesuité olomoučtí za protireformace“ nebo „Zemské sněmy a sjezdy moravské“ od Františka Kamenického. Tato vydavatelská činnost na čas ustala, a když v poslední době bylo přerušeno pásmo opět navázáno, stalo se tak způsobem poněkud odlišným. R. 1932 byla zahájena „Nová řada publikací zem. archivu v Brně“, a v duchu současného nazírání na úkoly archivů je v čelo postaven katalog archiv-

ního fondu. Vydání 1. sv. jest dílem Jindřicha Šebánka a podává inventář pergamenových listin archivů zrušených klášterů z l. 1078—1471. („Archivy zrušených klášterů moravských a slezských, 1. Inventář pergamenů z l. 1078 až 1471“, vydal J. Šebánek, 1932). Nyní nám bylo oznámeno, že ještě na jaře letošního roku vyjde prací řed. arch. prof. Frant. Hrubého 1. sv. díla „Moravské korespondence a akta z let 1620—1636“. Ten sv. přinese materiál z let 1620—1624. 2. sv. má být dotištěn (podle finanční situace) roku příštího (1935) a bude v něm materiál z l. 1625 až 1636, v tom výběr nejdůležitější čes. korespondence Karla st. z Žerotína z let 1628—1636 (z let 1620—1628 se korespondence ta nedochovala). K vydání je z velké části připravena i mor. korespondence z doby samého povstání (1. sv.), ale jak a kdy bude ji lze vydati, podobně jako některé jiné podniky, v zem. arch. pro vydání přichystané, zatím říci nelze. Do těch lze zařadit korespondenci hr. J. Mat. z Thurnu a jeho rodiny z let 1627—53, dále deník Lva Viléma z Kounic z cesty po Itálii a Španělsku v l. 1636—1638 a korespondence, nasbírané v archívech a knihovnách švýcarských z doby před Bílou horou, osvětlující styky Moravanů a Čechů s tamními kruhy kalvínskými. Všechny uvedené věci má z největší části připraveny k tisku rovněž sám řed. arch. Hrubý.

Státní archiv ministerstva vnitra. Kdežto až do konce doby rakouské byly u nás zemské archivy hlavními nositeli vědeckého ruchu na poli archivním, politická samostatnost umožnila rozvoj státních archivů. I v této souvislosti na prvním místě nutno jmenovat archiv min. vnitra, jehož základem jsou archivy bývalé čes. kanceláře, čes. komory a bývalého čes. místodržitelství. Dokladem vědeckého rozvoje archivu jest, že r. 1926 mohl být zahájen „Sborník arch. min. vnitra rep. českoslov.“, jenž podle programu má přinášeti zejména pojednání o dějinách archivu a rozličných jeho fondů, pojednání o dějinách státních úřadů zemí koruny čes. vůbec a království čes. zvlášť, inventáře t. zv. historických částí archivu. Při vydávání Sborníku se hlavní snaha obrací k tomu, aby zprávami o správnických úřadech, po př. institucích, jejichž spisové pozůstatky se chovají v arch. min. vnitra, a o jejich fondech byla připravena půda pro publikaci inventářů arch. fondů. 1. sv. Sborníku podal „Počátky policejního ředitelství v Praze“ od Frant. Roubíka (1926), v 2. sv. bylo několik menších prací od Ot. Odložilka, Václava Pešáka a Roubíka, v 3. sv. byla první část práce Pešákovy „Dějiny král. čes. komory od r. 1527“ („Začátky organizace čes. komory za Ferdinandů I.“ 1930), sv. 4. a 5. má „Dějiny Chodů u Domažlic“ od Roubíka (1931), v 6. jsou otištěny tři práce: „Judaica v arch. min. vnitra“ od Jos. Bergla, „Studie k dějinám král. čes. komory“ od Pešáka a „Příspěvky k českoslov. histor. geografii“ od Roubíka (1933). Nyní vyšel 8. sv. Sborníku a uveřejňuje: „Protokol vyšlé korespondence kanceláře českých direktorů z let 1618 a 1619“. Vydavatelem je Jar. Prokeš.

Archiv ministerstva zahraničí. Z ostatních archivů ústředních úřadů rozvinul horlivou činnost publikační archiv min. zahraničí. Jak nám oznamuje, jeho publicistická a ediční činnost na poli historickém je určována jednak zkušenostmi a výtěžky likvidační akce vídeňských archivů, jednak shromážděním pramenů k čl. revoluční akci zahraniční. V prvním ohledu jde jak o dějepisné zpracování určitého tématu, tak i o edici pramenů a dokumentů k určité době nebo slozce hnutí a pod. Stejný zřetel se při tom věnuje monografiím archivním, které mají seznámiti odborníka i soukromého zájemce s jednotlivými fondy archivními, zejména vídeňskými, podati nárys vnitřních dějů a organizace úřadu i jeho spisovny, a pokud možno, připojit i soupis bohemik a slo-

venik příslušného fondu. Od r. 1924 vydalo min. zahr. tyto práce vyšlé z činnosti archivu: 1. V „politické knihovně“, řadě 1.: K. Kazbunda, „Pouť Čechů do Moskvy 1867 a rakouská diplomacie“ (1924), J. Opočenský, „Vznik národních států v říjnu 1918“ (1927), Jar. Papoušek, „Carské Rusko a naše osvobození“ (1927), 2. ve sbírce „Publikace arch. min. zahr. věcí“, řadě II.: č. 1. K. Kazbunda, „Archiv c. k. státní rady 1861—1868 a seznam poradních předmětů, týkajících se zemí českých a Slovenska“ (1926), č. 2. M. Opočenská, „Slovenica uherských listin v domácím, dvorním a státním archivu ve Vídni v období let 1243 až 1490“ (1927), č. 3. Jar. Prokeš, „Husitika vatikánské knihovny v Římě“ (1928), č. 4. E. Šmurlo, „Le Saint-Siège et l'Orient orthodoxe russe 1609—1654“ (1928), č. 5. J. Opočenský, „Konec monarchie rak.-uh.“ (1928), č. 6. E. Šmurlo, „Voltaire et son oeuvre Histoire de l'Empire de Russie sous Pierre le Grand“ (1929), 3. ve sbírce „Archiv diplomatických dokumentů čsl.“: J. Opočenský, „Les négociations relatives aux frontières de la Slovaquie“ (I. 1927, II. 1928). Z dalších publikací toho druhu zamýšlí min. zahr. věci uveřejnění práci Boh. Matouše, „Soupis bohemik a slovenik vídeňské státní konference“ a Marie Opočenské-Jeršové, „František Adam Kolář“. Přípravovány jsou arch. monografie o registratuře býv. c. a k. min. zahr. a soupis protokolů min. rady rak. z let 1848—1918.

Památník osvobození. Okruh zájmu arch. min. zahr. je po některé stránce příbuzný Památníku osvobození. Památník osvobození nabyl konečně podoby a nynějšího rozsahu tím, že se v něm spojila obě do nedávna oddělená střediska památek a dokumentů historie našeho osvobození, a to Památník odboje při min. národní obrany a Archiv nár. osvobození při zem. arch. čes. Bylo připojeno i středisko histor. materiálu k čsl. dějinám vojenským, t. j. Vojenský archiv a museum RČS. Proto projektovaná ediční činnost Památníku osvobození bude hleděti jednak k historii osvobození v letech světové války jako k svému přednímu úkolu, jednak k historii našeho vojenství vůbec jako k svému oboru druhému. Na náš dotaz bylo nám o edičním programu Památníku osvobození oznámeno toto: „Jsou zamýšleny dvě řady edicí pramenů a dvě řady studií monografických: I. „Prameny k dějinám národ. osvobození“ a „Studie z dějin národ. osvobození“, II. „Prameny k vojenským dějinám čsl.“ a „Studie z vojenských dějin čsl.“ V první skupině je připravena do tisku a vyjde ještě tento rok na podzim edice Deníků a zápisníků M. R. Štefánika, a dále je ze značné části připravena edice pramenů k dějinám bitvy zborovské a soubor článků red. Jana Hajšmana, psaných o čes. věcech do jihoslov. listů v l. 1917 a 1918 („Česká kampaň v jihoslovanském tisku“). Pokud jde o 2. skupinu, slouží zatím náhradou za samostatné pramené edice a větší knižní studie, k jejichž vydávání se přikročí později za součinnosti s Kruhem pro studium čsl. dějin vojen. při Vědeckém ústavu vojenském, zvláštní Vojensko-historický sborník, který vychází dvakrát za rok a ukončil právě svůj 2. roč. Je to jakýsi protějšek k staršímu čtvrtletnímu historickému sborníku „Naše revoluce“, věnovanému dějinám osvobozenickým (zahájil právě X. roč.), v němž ústav spolupracuje a který nahrazuje jeho vlastní orgán podobný, k němuž by bylo nepochybně došlo. Vedle těchto edičních podniků je v plánu Památníku osvobození vydání studijních příruček a pomůcek, jako jsou: kritická bibliografie literatury k dějinám osvobození, soupis všech publikací a tisků, které produkovalo naše osvobozenické hnutí, a pod., dále katalogy archivních a musejních fondů ústavu, průvodce po jeho sbírkách, informačně-popularisující publikace příležitostné a j. Ústav, který byl v nynější své podobě konstituován teprve před 4 lety, může — jak patrně — podati zatím

spíše jen zprávu o svých plánech do budoucna, než o svých edičních podnicích, již dokonaných“.

Ruský archiv zahraniční. Spojením rozmanitých archivů, které emigranti zachránili z pohromy občanské války, vznikl rus. arch. zahr., jemuž naše min. zahraničí popřalo útluku i vydatné podpory finanční. Rozmanité fondy arch. byly spojeny v jeden veliký arch. ústav, jenž pro slovanské studie u nás otvírá jedinečné možnosti. Archiv vydal již tyto publikace: „Russkij istoričeskij archiv“, Sborník I. Arch. 1929, Kizevetter, „Na rubeže dvou století“, Serija memuarov, (č. I. 1929), „Sborník statej, posvjaščennych P. N. Miljukovu“ (Praha 1929), „Iz dnevnika gen. M. V. Aleksejeva“, podgotovil k pečati Jan Slavík (zvláštní otisk ze sborníku „Russkij istorič. archiv“). Jako další publikace byly oznámeny tyto spisy, připravované řed. J. Slavíkem: „Z archivu Ivana Aksakova“ (korespondence a dokumenty z rusko-turecké války 1876—1878), „Paměti senátora D. N. Ljubimova“ (1880—1906), „Protokoly vyšetřování careviče Alekseje Petroviče“ (1718), „Ukrajinskoe dělo“ (úřední dokumenty o rusko-ukrajinské otázce z bývalého archivu rus. min. vnitra).

Čsl. státní archiv zemědělský jest v tomto výčtu státních archivů vynechán, ježto zatím nevydává samostatných pramených publikací. Některé práce jeho úředníků byly uvedeny výše při zprávě o Čsl. Akademii Zemědělské. Zmínky zasluhuje však

Archiv pražského hradu, zřízený kanceláří presidenta republiky, který spravuje nejvýznačnější archiválie k dějinám pražského hradu a české oddělení bývalého archivu dvorské komory. Zatím neměl ještě prostředků k vydávání edicí pramenů nebo jiných větších publikací. Správa archivu nám však oznámila, že v budoucnu podle daných možností bude třeba pomýšletí jak na edice k dějinám hradu, tak i na celkové jeho dějiny, k nimž se zatím shromažďuje psaný a obrazový materiál. Jako první číslo samostatné sbírky publikací vyjde v brzké edice „Nově objevený inventář rudolfinských sbírek z roku 1619“ (zvl. otisk z Památek archaeologických).

Archiv hlav. města Prahy. Od archivů státních obracím se k archivům městským. Na prvním místě nutno zajisté uvést archiv m. Prahy, neboť vedle obou archivů zemských tento archiv měl u nás nejstarší tradici vědeckou. Již archiváři Erben a Emler vynikli vydáním velikých publikací pramených, ale teprve jejich nástupci obraceli zájem speciálně k pramenům samého města. Jaromír Čelakovský vydal roku 1886 nákladem města „Privilegia měst pražských“ jako 1. sv. jmenované již „Sbírky pramenů práva městského“. Arch. Jos. Teige vydával výtahy z městských knih, uspořádané podle hlediska místopisného. Dva svazky jeho „Základů starého místopisu pražského (1437—1620)“, (oddíl I. Staré město pražské), vyšly roku 1910 a 1915, naposled po Teigově smrti již roku 1922 byl dán na veřejnost fragment dílu třetího. Nástupce Teigův, Václav Vojtíšek, obrátil nově pozornost k vývoji měst. knih a výsledkem těchto studií v publikacích měst. archivu je velká obrazová publikace „Vývoj měst. knih v čsl. rep. ve světlotiskových ukázkách (Exempla progressum librorum civitatum rei publicae Bohemoslovenicae illustrantia phototypice expressa). Rada I. Knihy pražských měst. Libri civitatum Pragensium“, sv. 1. tab. I-XXX. 1928, sv. 2. tab. XXXI-LX, 1930, sv. 3. tab. LXI-LXXII, Knihy nižších úřadů, Libri officiorum inferiorum, 1931. O dalším programu oznámil archiv, že k obrazovému dílu Vojtíškovu bude vydán slovný doprovod se zpracováním vývoje městských knih česko-moravských. Také ve vydávání Základů místopisu bude podle možností pokračováno, ač v nové úpravě. Podle archivní instrukce, obnovené

radou městskou 3. června 1932, archiv m. Prahy má v programu vydání: diplomatů měst praž., hlavní měst. knihy praž., nejstarší prameny měst. práva praž. XIII.-XV. století, privilegia a artykule cechů praž., prameny k starému místopisu praž. měst a okolí.

Městský archiv v Brně získal teprve v posledních letech zvláštního arch. úředníka. Nevydával také dosud publikací. Nyní oznámil, že r. 1935 mění zahájení vydávání Publikací arch. zem. hlav. m. Brna, které podle dosavadních dispozic a finančních prostředků měst. archivu budou obsahovat dvě řady. V 1. řadě budou vydávány katalogy, 2. řada ponese název „Sborník příspěvků k dějinám m. Brna“. Prvá řada je rozvržena na sedm svazků: sv. 1. katalog sbírky listin, sv. 2. katalog rukopisů, sv. 3. inventář registratury, sv. 4. katalog knihovny hr. Antonína Mitrovského, sv. 5. katalog knihovny u sv. Jakuba, sv. 6. soupis obrazů, fotografií, fotografických desek a plánů, sv. 7. drobné fondy (pozůstalost Kristiána d'Elverta, knihovna Národního divadla v Brně, deposit Družstva Národního divadla v Brně, deposit brněnských cechů). Z uvedeného plánu nejprve bude vydán v r. 1935 5. sv. I. řady, přinášející katalog knihovny u sv. Jakuba, který jest již v rukopise téměř hotov. Zda se časem k uvedeným dvěma řadám připojí ještě třetí řada, ve které by byly edice pramenů k městským dějinám, nelze v přítomné době ještě říci, neboť městský archiv nemá po té stránce nic připraveno, ani pokud se týká materiálu, ani pokud se týká finanční úhrady.

Archivy jiných měst a obcí. Od jiných měst. archivů se nám nedostalo zpráv, že by podnikaly samostatné publikace povahy pramenné. Jediné z Čes. Budějovic bylo oznámeno, že měst. arch. připravuje edici úročních listin budějov., vydaných pod měst. pečeti, mimo to bude vydán i inventář měst. arch. V této souvislosti možno také uvést zajímavý náběh, který k vydání listin obecních archivů činí Společnost Slovenského muzea v Turčianském Svatém Martině. Roku 1931 počala ve svém Sborníku vydávat stálou přílohu, nazvanou „Slovenský diplomatár“. Jsou tu otiskovány pergamenové listiny archivů, deponovaných v archívech Slovenského národního muzea nebo archivu tomu zapůjčených pro studium a konservování. Vydání jest uspořádáno podle proveniencie, starší listiny do roku 1526 se otiskují v plném znění, novější v regestech. Takto byly uveřejněny nejprve listiny Lipt. Trnovec, pak listiny Turan, v 3. části listiny Zvol. Lupče. Nyní se tisknou v 4. části listiny Záborských ze Zábora a v 5. listiny Veličovec z Lehotky. Slovenský diplomatár tiskne archivárka Slovenského národního muzea Dr. Mária Jeršová-Opočenská. Jeršová připravila také již do tisku první část inventáře archivu Slovenského národního muzea (Archívne depot). Podobně Společnost zemského muzea podkarpatského má ve svém majetku významné listiny marmarošských měst, které se chystá vydati Dr. J. M. Jankovich. Dr. Frant. Gabriel připravuje sbírku listin, vztahujících se k sociálním a hospodářským dějinám Podkarpatské Rusi a má připraveny pro vydání dokumenty z urbaniální reformy tereziánské v užském komitátu, především „Tabellae anteurbariales statum exhibentes“ a výpovědi osadníků na „Novem puncta interrogatoria“. Andrej Saš vydal spis o archivu města Mukačeva („Archiv privilegiovannago goroda Mukačeva (1376—1850), 1928, též maďarsky, 1927), kde v příloze je otištěno z městského archivu několik nejdůležitějších listin.

Archiv metropolitní kapituly v Praze. Z církevních archivů možno v tomto soupise ediční literatury uvést jen jediný: archiv kapituly u sv. Víta na hradě pražském. Stojí-li však tento archiv v tomto výčtu sám, jest naproti tomu výčet jeho pramenných publikací podivu-

hodně bohatý. Sbírká „Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis“ byla od r. 1918 takto rozmnožena: sv. 16. „Akta korektorů duchovenstva diecése praž. z let 1407—1410“ (1921), sv. 17. „Catalogus codicum manu scriptorum, qui in archivio capituli metropol. Prag. asservantur“ (1923), sv. 18. „Supplementum secundum ad seriem praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum s. metropol. ecclesiae Prag.“ (1925), sv. 19. „Catalogus collectionis operum artis musicae, quae in bibliotheca capituli metropol. Prag. asservantur“ (1926), sv. 20. „Catalogus incunabulorum, quae in bibliotheca capituli metropol. Prag. asservantur“ (1926), sv. 21. „Supplementum tertium ad seriem praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropol. ecclesiae Prag.“ (1928), sv. 22. „Doplňky a opravy k Soupisu rukopisů knihovny metropol. kapituly praž.“ (1928). Všechny tyto svazky jsou dílem zeměřelého archiváře, biskupa Dra Ant. Podlahy, ovocem jeho jedinečné píle a obětavosti.

Státní ústav historický. Vracím se ještě jednou k otázkám zásadním. Byla zmínka o nových směrech v archivnictví, které přinesly zvýšené nároky na práci archivů a archivářů. Nové ty směry se přihlásily zvláště výrazně v prvních letech obnoveného státu a z nich se také zrodila myšlenka soustředění činnosti archivů na jejich vlastní archivní látky a pro výzkum v cizích archivech a pro vydávání histor. pramenů zříditi histor. ústav zvláštní. Nevyjadřuji se arci zcela přesně. Popřevratové organizační plány neměly na zřeteli všechny jednotlivé archivy, nýbrž jeden velký ústřední archiv, Národní archiv, a histor. ústav neměl být od Národ. archivu zcela odloučen; badatelský a vydavatelský ústav měl býtí sekci Národ. arch. Reformní návrhy směřovaly k sloučení archivů a k sloučení vydavatelské činnosti, tak aby archivní výzkum a vydávání nejdůležitějších edicí bylo soustředěno v jediném ústředí, vydržovaném ze státních prostředků. Takový asi byl ideový základ Čsl. stát. histor. ústavu vydavatelského, jak jej chápal jeho iniciátor, zeměřelý již Václav Hrubý. Ježto nebyl zřízen Národ. archiv, neuskutečnil se ani velký histor. ústav. Čsl. stát. histor. ústav vydavatel., jenž byl r. 1920 zřízen min. školství a nár. osvěty a později byl přejmenován na Stát. ústav histor., nestal se ústředím veškeré vydavatelské činnosti, nýbrž jen jedním ze středisek vedle jiných středisek. Do vínku byl ústavu dán jen jeden velký ediční úkol, arci dosti rozsáhlý a obtížný. Ústav měl pokračovati v Erbenově a Emlerově edici „Regesta Bohemiae et Moraviae“ a zpracovati všechno období lucemburské od r. 1346 až do r. 1437. Základní tento úkol ústavu byl rozdělen mezi první úředníky ústavu, V. Hrubý měl vydati V. sv., to jest dobu od počátku vlády Karlovy až do jeho císař. korunovace r. 1355, B. Mendl měl vydati VI. sv. neboli látku z let 1355 až 1363. Hrubý, stav se profesorem v Brně, po čase se úkolu vzdal a vydání V. svazku bylo r. 1929 přeneseno na Blaženu Rynešovou. Ze VI. svazku Mendlova vyšly zatím dva sešity (Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae tomus VI. fasc. I, 1928, tomus VI. fasc. 2, 1929). Pro další pokračování velkého toho úkolu nebylo možné počítati jen s nečetným vlastním úřednictvem histor. ústavu. Pro dobu Václava IV. byli získáni Frant. Roubík a Jar. Prokeš, z nich se však Roubík záhy úkolu vzdal. V souvislosti s vydáním Regest stalo se naléhavou potřebou i vydání formulářových sbírek z kanceláře Karla IV. a Václava IV. Samostatnou tu edici pro Stát. ústav histor. od r. 1924 připravuje třeboňský arch. Václav Hadač. Stát. ústav histor. rozšířil program i na vydání Regest z let 1437 až 1526 a Blaž. Rynešová r. 1924 počala přípravné práce pro Regesta krále Jiří (1457—1471). Konečně na návrh Emila Schiecheho bylo do programu ústavu pojata i vydání Regest

krále Jana. Pojem Regest byl tu však vymezen poněkud odlišně. Kdežto Emler a jeho pokračovatelé podávají zkrácený otisk listin, Schieche má podati latinský výťah z listin po způsobu německých regest Böhmerových. Kdežto „Regesta Bohemiae et Moraviae“ zahrnují veškerou látku listinnou, „Regesta Johannis regis Bohemiae“ se omezi jen na to, co má vztah k osobě a vládě Janově. S tím rozdílem souvisí i rozdíl další: „Regesta Bohemiae et Moraviae“ se omezují na území českých zemí, kdežto „Regesta Johannis regis“ nebudou územně omezena a mají zachytiti Janovu politiku v její veškeré mezinárodní souvislosti. Vydání všech těchto děl regestových předpokládá velmi rozsáhlý a rozmanitý výzkum. Tím lze vysvětliti, že se dříve mohlo přikročiti k vydání některých zvláštních celků archivních, které časem byly zařazeny do programu Stát. ústavu histor. a kterými pracovní pole ústavu, zejména v době, kdy v jeho čele stál řed. zem. arch. J. B. Novák, neobyčejně vzrostlo. Václav Hrubý vydal r. 1928 svazek listin někdejšího archivu čes. koruny („Archivum coronae regni Bohemiae“, tomus II., 1346—1355). Edice Hrubého měla v 7 sv. podati všechny listiny toho archivu, a to zachované i ztracené. V 8. sv. měly býti dějiny archivu. Po jmenovaném 2. sv. začal Hrubý tisknouti 1. sv., na počátku r. 1933 však zemřel. Jest naděje, že za pomoci archiváře zem. archivu Ot. Bauera začatý 1. sv. edice Hrubého bude dokončen. R. 1929 vydala Blažena Rynešová „Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka“. Tento 1. svazek edice týká se let 1418 až 1437, 2. sv., vydaný r. 1932, zahrnul léta 1438—1444, v tisku je třetí sv., jenž přinese listy a listiny z let 1445 až 1448, a sv. IV. (1449—1462) bude edice dokončena. V touz dobu se Stát. ústav histor. ujal také edice „Desk dvorských král. čes.“. Bylo výše uvedeno, že edice byla zahájena v Archivu českém. Editor G. Friedrich shledal však účelným, aby pro rychlejší dokončení edice některé knihy desk dvorských byly vydány ve Stát. ústavě histor. „První kniha půhonná z l. 1383—1407“ byla vydána r. 1929 (Desky dvorské, díl VII.), druhá kniha půhonná z l. 1407—1530 (Desky dvorské, díl VIII.) jest vtištěna, zbývá vtištěnouti předmluvu a rejstřík. Následovatí má kniha zvodů z l. 1437 až 1498 (Desky dvorské, díl VI.), trhová kniha desk dvorských z l. 1414 až 1482 (Desky dvorské, díl IX.) a kniha zápisná od r. 1445 (Desky dvorské, díl X.). Pro porozumění stačí připomenouti, že prvních pět dílů Desk dvorských jsou knihy provolací, vydávané v Archivu českém. Další rozmnožení pracovních úkolů Stát. ústavu histor. nastalo, když komise ústavu přijala návrh B. Mendla, aby byly vydány berní knihy našich měst z doby předhusitské. Počátek byl učiněn s knihami počtů m. Brna z l. 1343 až 1365, jež jsou nejstarším pramenem toho druhu ve střední Evropě, a jak bylo uvedeno již výše, Stát. ústav histor. podniká tuto edici spolu s Histor. komisí Maticе moravské. Nález zlomku register Karlových v archivu výmarském dal r. 1930 příležitost k drobné edici B. Mendla („Výmarský zlomek register Karlových“, zvláštní otisk z Časopisu Archivní školy), po roce následovala obdobná edice V. Vojtiška, („Pražský zlomek komorního registra krále Jana z r. 1312“, zvláštní otisk ze Sborníku Friedrichova). Ještě důležitější bylo, že r. 1929 bylo zařazeno do programu ústavních prací vydání desk zemských. Vydání bylo odůvodněno jednak hledisky histor. a právně-histor., jednak špatným stavem nejstarších kvaternů. Zvláštní komise, které min. škol. a nár. osv. svěřilo vedení tohoto podniku edičního, doporučila, aby byly vydány desky zemské od obnovení roku 1541 zatím až do Obnoveného zřízení. I při tomto omezení jde o obrovský počet 263 kvaternů. Vydání má býti utříděno do pěti serií: I. trhové, II. památné, III. zápisné větší, IV. zápisné menší, V. půhonné. V první serii první kvatern byl svěřen G. Friedrichovi, druhý A. Vavrouškové, přípravné práce k třetímu kvaternu V.

Pešákovi. Prvé dva kvaterny 2. serie převzal Vlad. Klecanda, první kvatern 3. serie Jar. Prokeš a první kvatern 4. serie V. Letošník. 5. serie vzbudila zájem hlavně u právních historiků. Vydání prvního kvaternu 5. serie vzal na se Mil. Stieber, vydání druhého R. Rauscher. I tu jest veliké rozpětí mezi plány a tím, co zatím bylo uskutečněno. V tisku jest jediný svazek, a to druhý svazek 1. serie (zápisy z let 1542 a 1543), jež k tisku připravila A. Vavroušková. Všim tím program stát. ústavu histor. není ještě vyčerpán. R. 1928 na návrh Václava Chaloupeckého bylo do programu ústavu zařazeno vydání středověké látky slovenských archivů do r. 1490. Na prvním místě mají býti vydány prameny k dějinám českých vojsk a rot na Slovensku, „Husité a Jiskra“, prací V. Chaloupeckého. Nověji se však ta edice ocitá také v programu Slovenského archivu Safaříkovy učené společnosti. Mimo to od r. 1926 bylo do programu ústavu zařazeno vydání soupisů a katalogů archivů čsl. — Ústav nemá vlastního časopisu, nýbrž otiiskuje zprávy o postupu prací, jakož i drobnější výsledky v Časopise Archivní školy.

Československý historický ústav v Římě. V těsné souvislosti se stát. ústavem histor. byl roku 1922 min. škol. a nár. osv. zřízen Čsl. histor. ústav v Římě. Komise toho ústavu se rozhodla pro dvojitý velký a vyhraněný úkol ediční. První úkol jest vydati zprávy papežských nunciů u císařského dvora z l. 1592 až 1628. Látka je rozdělena podle nunciů. Zprávy nuncia Philipa Spinelliho (1598—1603) tiskne Karel Stloukal, písemnosti Giovanni St. Ferreriho (1604—1607) Zd. Kristen, nunciatura Antonia Caetaniho (1607—1611) byla svěřena Mileně Linhartové, jež 1. svazek svého edičního úkolu vtiškla a tiskne nyní svazek 2. („Epistulae et acta nuntiorum Apostolicorum apud imperatorem 1592—1628. T. IV. Epistulae et acta Antonii Caetani, p. 1., 1932.“) Vydání zpráv Cesara Spezianiho (1592—1598) připravuje Jos. Matoušek. Druhým souborným výsledkem našeho římského badání bude vydání středověkých zpráv k dějinám slovenským z archivů vatikánských. Bude to obdoba sbírky „Monumenta Bohemiae Vaticana“. Pro první svazek je výzkum v podstatě skončen; dobu Jana XXII. a Benedikta XII. zpracovala Věra Kosinová, prameny z pontifikátu Klimenta VI. sebrala M. Opočenská-Jeršová a pontifikát Inocence VI. zpracoval Alex. Húščava. Skrovnější styky, které ve středověku byly mezi stolicí papežskou a Slovenskem, jsou příčina, že látka, která v českých Monumentech vyplňuje tři svazky, ve slovenských vyplní svazek jediný. Mimo oba podniky souborné bylo do programu římského ústavu zařazeno na podnět architekta Oldřicha Stefana vydání korespondence a literární pozůstalosti architekta Domenica Martinelliho (1650—1718). Vydání bude společná práce O. Stefana a Věry Kosinové. R. 1925 bylo také usneseno, že ústav bude vydávati italský sborník „Bolletino dell' Istituto storico Cecoslovacco“, v němž budou otiškány jednak informativní články o pracích ústavu, jednak i studie čsl. badatelů, vzešlé z výzkumů v Římě nebo Itálii vůbec. Látka pro první svazky je z větší části připravena.

Slovenský ústav. Vedle zvláštních ústavů histor. je vydávání pramenů také v programu Slovenského ústavu. Sbírkou, kterou ten ústav vydává, sluje „Prameny k dějinám vzájemných styků slovanských“, a vyšly v ní dosud 3 svazky, a to sv. 1., přinášející Masarykovy studie o F. M. Dostojevském, sv. 2. s pamětmi Fedora Kovářka „Zážitky a dojmy ruského Čecha za carství“, sv. 3. „Cesty za slovanskou písní“ L. Kuby (sv. I. Slovenský západ a východ). Ve 4. sv. má býti vydána vzájemná korespondence kn. Čpartorského s gen. Zachem péči prof. M. Handelsmana. Zásady, pravidla a program této edice nebyly dosud pevně stano-

veny. Sbírkou „Knihovna Slovanského ústavu“, v níž byly vydány Kollárovovy „Rozpravy o slovanské vzájemnosti“ redakcí M. Weingarta, bude podle publikačního řádu přinášeti vynikající (klasická) díla slovanská, která jsou zvláště charakteristická pro myšlenkový i estetický vývoj všech Slovanů nebo jednotlivých slovanských národů, a to z doby nové i z dob starších, v původním znění nebo českém překladě (po př. v původním znění s připojeným překladem), s instruktivními úvodem a poznámkami a v takové zevnější úpravě, která by pomáhala získavati zájem čtenářstva pro významné projevy slovanského ducha. Vzhledem k neutěšenému stavu finančnímu nemá Slovanský ústav pro nejbližší budoucnost záměru rozvíjeti větší činnost ediční. Chystá se jen 2. sv. Kubovy práce „Cesty za slovanskou písní“.

Ústavy vysokoškolské uvádím naposled. Jejich význam nechci tím arci nijak podceňovati. Semináře universit a St. škola archivní jsou u nás zajisté nejdůležitější východiska studia pramenů. Avšak ty ústavy jen výjimečně podnikají jejich vydání. O edici histor. semináře univ. Karlovy byla již zmínka. V pracích z vědeckých ústavů filosof. fakulty univ. Karlovy vydal F. Tauer vypravování o výpravě sultána Solimana I. proti Bělehradu roku 1521 („Histoire de la campagne du sultan Suleyman Ier contre Belgrade en 1521“, perský text s francouzským překladem, 1924). Zvláště bohatá jest publikační činnost seminářů fakult právnických, ale i tu jsou uveřejňovány rozbor pramenů, nikoli edice. Zpráva, kterou prof. J. Kapras zaslal za seminář dějin práva čsl. na Karlově univ., vyznívá jako program příští. V „Pracích ze semináře“ nyní se tiskne rozprava „Všehrd a desky zemské“ od Veselého, následovati bude „Rozbor knih psanců“ od Rauschera a „Prameny zemského zřízení vladislavského“ od Veselého. Prof. F. Čáda z Brna oznámil: „Právně-historický seminář práv. fakulty Masarykovy univ. v Brně pomýšlel sice kdysi v rámci publikací ze seminářů časem vydati některá moravica-juridica, ale naprostý nedostatek finančních prostředků způsobil, že seminární publikace velmi záhy uvázly“.

Poznámky závěrečné. Končím prozatím soupis. V příštím ročníku Časopisu bude otištěno jeho pokračování a v něm budou sepsány publikace nové nebo ty, které v tomto prvním soupise snad omylem byly vynechány. Takovéto omyly jsou snad omluvitelné, uvážíme-li, jak veliký počet tázaných neodpověděl na dotaz, a dodám-li, že jiní odpověděli neúplně. Mimo tyto náhodné neúplnosti jsou arci edice, které jsem vědomě z tohoto soupisu vynechal. Sám na příklad jsem byl v těchto letech účasten na dvou menších edicích, kterých tu neuvádím, ježto byly vydány soukromým nakladatelem a nenáleží do programu většího celku vydavatelského. Po té stránce odkazují ještě jednou na „Bibliografii české historie“, kterou Historický klub tak obětavě vydává. Soupis se tedy omezuje na to, co na tomto poli podnikají společnosti, spolky, archivy a ústavy. Snažil jsem se ukázati přítomný stav, při němž je přítomnost chápána ve smyslu velmi širokém. Na jedné straně zahrnuje publikace celého období minulých 15 let, na druhé straně zaznamenává již i práce připravované, jichž dokončení přinesou teprve léta příští. Myslím, že právě tyto výhledy do budoucnosti dodávají tomuto soupisu zajímavosti a dokumentární ceny. Jest tu vedle sebe postaveno, co za patnáct let bylo vydáno a co vydati hodláme v době příští. Takovéto srovnání jest jistě užitečné, neboť může býti podnětem k tomu, abychom ještě jednou změřili, co jsme vykonali, co vykonati chceme, a kdy a jak chceme dospěti k vytčenému cíli. Někde bude nepochybně revidován program i postup. Tento soupis ukázal také, že několik institucí si obralo úkoly

shodné nebo velmi příbuzné, a bude zajisté nutno uvažovati o tom, zda by nebylo možné dospěti k účelnější dělbě práce nebo ke spolupráci. Nechci se pouštěti do podrobností a nemíním tu vůbec vyslovovati návrhy, které by nutně byly projevem osobního stanoviska a pro které není místa v této zprávě, podávané jménem ústavu. Spokojují se objektivním konstatováním, že i v oboru zdánlivě tak nečasovém, jako jest vydávání histor. pramenů, obráží se doba. Optimismus prvých 15 let republiky dal vznik množství nových podniků a programů. Přes poměrně výhodné poměry finanční byl z programů těch uskutečněn jen zlomek. Obtížnost a zdoluhavost vydavatelských prací způsobila, že uskutečnění programů přechází do období horší situace, kdy veškeré vědecké instituce zápasí s finančními potížemi. Není doba pro rozsáhlé nové programy, ale bylo by nezodpovědné, kdybychom se nesnažili z programů, jednou vytčených, co nejvíce uskutečniti. Některé instituce upozorňují na nedostatek peněžitých prostředků ve svých zprávách a ty zmínky jsem zařadil i do tohoto soupisu. Nutno však dodat, že obdobné potíže jsou nyní obecné. Nemohu tedy zprávu skončiti jinak, než snažným přáním, aby obsah tohoto soupisu došel pozornosti i u těch kruhů, kterým je svěřena správa státních a veřejných prostředků. Na nich zajisté závisí, aby optimistický rozběh prvních let samostatnosti nebyl náhle neúčelně zastaven. V programech, které tu byly vytčeny, jest mnoho edicí, jichž vydání by bylo pro dějiny národa a státu neocenitelným ziskem. Byla by to těžká pohroma kulturní, kdyby po vědeckých potížích, které edice po léta zdržují, uveřejnění dokončených prací bylo nyní pro nedostatek peněz znemožněno.

Za státní ústav historický *Dr. B. Mendl.*

Z činnosti historické komise Sociálního ústavu RČS. Komise za předsednictví senátora Modráčka a místopředsednictví profesora Dr. B. Mendla vyvinula v prvních dvou letech života značnou činnost. Postarala se především o vypracování bibliografie samostatných spisů o socialismu v české literatuře od čtyřicátých let XIX. stol.; je to dílo redaktora J. Vozky, a zpracováno ve více než 2.000 heslech, vyjde v „Masarykově Sborníku“, ve svazku „Masaryk a socialismus“. Sociální ústav přispěl k vydání práce 5.000 Kč. Stálé snižování rozpočtu Sociálního ústavu znemožnilo sice koupě starých socialistických spisů a novin českých a českoamerických — koupil je pak ústřední sekretariát čs. soc. dem. strany — ale zato historická komise navázala styky se starými pracovníky sociálními, a podařilo se jí získati je k napsání nebo vyprávění pamětí; tyto jsou stenografovány a vzniká z nich oddělení v archivu Sociálního ústavu. Pro odborové svazy byl vypracován po studiu současných registratur odborových svazů a všeobecně-archivních zásad plán organizace registratur odborových svazů, který byl na podzim r. 1933 vytištěn ve 1.400 českých a 600 něm. exemplářích a poslán ústředím svazů. Komise si vzala také za úkol provéstí soupis pramenů k dějinám soc. hnutí od 40. let minulého století v českosl. archívech veřejných. Plenární schůze komise se konají průměrně jednou za dva měsíce a bývají spojeny s odbornou přednáškou z historiografie moderních hnutí dělnických. O historiografii dělnického hnutí ve Francii a v Itálii promluvil člen komise Dr. Josef Matoušek, o historiografii dělnických hnutí v SSSR Dr. Jan Slavík, o Polsku Dr. Václav Čejchan, o historiografii dělnického hnutí u Němců promluvil prof. dr. Mendl. Cyklus těchto přednášek vydá Sociální ústav jako zvláštní publikaci „Knihovny Sociálního ústavu“.

Na veřejné přednášce Sociálního ústavu v prosinci 1933 promluvil o příčinách dělnických nepokojů v Praze r. 1844 člen hist. komise Dr. Jar. Charvát.

M. V.

Dvě pomůcky pro místní dějepis. Péči městského archiváře v Chomutově Dra Rudolfa Wenische byla vydána s podporou měst Chomutova, Kadaně a Zátce příručka „Richtlinien zur Abfassung von Ortsgeschichten für Bezirkskunden und Gemeindegedenkbücher mit besonderer Berücksichtigung der Bezirke Komotau, Kaden und Saaz“ (v Chomutově r. 1929, str. 63), podávající návod, jak si mají vésti badatelé o dějinách místních, okresních nebo obecních, zejména, chtějí-li se obíratí řádným vedením pamětních knih obecních. Z pera téhož autora vyšla neméně informativní příručka o třídění městských knih v severních a severozápadních Čechách „Gliederung der Stadtbücher Nord- und Westböhmens. Ein Behelf zur Erfassung der Stadtbücher im übrigen sudetendeutschen Gebiete,“ vydaná v Chomutově r. 1931 (str. 82) nákladem archivní sekce spolku „Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen.“ Předmluvu k ní napsal profesor Wostry. Wenisch rozděluje městské knihy do tří kategorií, na knihy, týkající se ústavy, správy a soudnictví. V první kategorii jsou zastoupeny právní prameny (knihy statut, privilegií, patentů a pod.), úřední řády (knihy volebních řádů, přísah, instrukce atd.), vztahy měšťanů a poddaných k obci (registra o přijetí nových měšťanů, registra křtů, oddavků a úmrtí, poddanských zhostů, povolení k sňatku atd.). Druhou kategorií, oddělení správní, rozděluje do tří skupin; do obecné skupiny zařazuje knihy úřední, radní, knihy týkající se korespondence a sbírky formulářů; druhá skupina zahrnuje v sobě jednotlivá odvětví správní, jako obecní majetek, fomesla a trh, chudinskou péči a zdravotní poměry, nadace, kostel a školu, vojsko; třetí skupina se týká obecních financí, a to knih početních, činžovních, jakož i knih dlužních. Třetí kategorie, vyhrazená soudnictví, má tolikéž tři pododdělení, a to oddělení obecné, shrnující knihy rukojemství, odkladů, práva šestipanského, úřadu perkmistrovského, smluv a pod.; oddělení soudnictví sporného, zaujímající knihy procesu civilního a trestního, jakož i knihy odvolací; oddělení soudnictví nesporného zahrnuje knihy, týkající se zejména práva zástavního, rodinného a dědického. Bylo by bývalo dobře, kdyby byl autor vyšel od rozdělení městských knih, které navrhl Vojtíšek ve Věstn. České akademie 1915.

O. B.

O archivech ve východní Malopolsce (Východní Haliči) podává dobrou a jasnou informaci přehledná studie ředitele státního archivu ve Lvově E. Barwińskiego, *Les archives en petite Pologne orientale*, vydaná v r. 1932 jako separát publikace *Bulletin de l'union des sociétés savantes polonaises de Léopol*. Uvítáme v ní zejména krátkou historii rozvoje ochrany a péče o archivy v minulém století. Při výkladu o okolnostech, které přispěly v r. 1878 k založení dvou zemských archivů v Haliči, a to v Krakově a ve Lvově, máme nejednu příležitost vzpomínati analogického vývoje našeho archivnictví v dobách předválečných. Kompetence a činnost těchto zemských archivů, nazývaných podle největších svých fondů archivy aktów grodzkich i ziemskich byla ovšem menší, než na př. kompetence našeho zemského archivu českého neb zemského archivu moravského. Obdoba je i v tom, že v těchto archivech jsou též uloženy katastry, ovšem až josefským počínajíc.

V našem předválečném archivu místodržitelském nacházíme opět

analogii státního archivu lvovského, jež zahajuje činnost až v r. 1908. A stejně i na tomto poli byli jsme šťastnější. Státní archiv ve Lvově byl dobudován vlastně až po převratu. Účinkem velkorysé organizace polského státního archivnictví, dobře připravené i jednotně vedené, stal se centrálním archivem haličským, kde jsou nyní soustředěny téměř všechny archivy bývalých státních úřadů rakouského Polska (Haliče) od 70tých let stol. 18. až do r. 1918. Vývoji tohoto archivu a jeho fondům věnuje Barwiński pochopitelně nejvíce místa. Vybudování tohoto archivu je totiž především jeho dlem. Vede jej již od r. 1912.

Kromě těchto dat čteme i obšírné zprávy o osudu městského archivu lvovského a o jeho fondech a stejně i krátký popis fondů městského archivu v Přemyšlu. V několika rádkových charakteristikách informuje nás Barwiński i o nemalé řadě archivů menších měst východohaličských. Ke konci studie jsou též podána i základní data o archivu arcibiskupském a kapitulním ve Lvově (v onom mimo jiné najdeme soustředěno i 163 archivů farních s matrikami) a data o biskupském archivu v Přemyšlu. Několik slov je věnováno i arcibiskupskému a biskupskému archivu církve řecko-katolické ve Lvově a Přemyšlu. O archivech privátních však nenajdeme nic. Autor ovšem na tento nedostatek sám v úvodu poukazuje.

Studie Barwińskiego uvádí vskutku rychle a spolehlivě do archivní organizace v býv. východní Haliči a jsme za ni autorovi vděční. Jedno přání jen tanulo nám stále při čtení na mysli, a zejména pak při výčtu jednotlivých fondů archivních, aby totiž vedle francouzských překladů jednotlivých institucí a úřadů byly uváděny též původní názvy polské, po příp. německé.

E. Janoušek.

Průvodce po polských archivech byl vydán jako další svazek publikací státních archivů v r. 1933 především za tím účelem, aby informoval o situaci a obsahu polských archivů účastníky mezinárodního kongresu historického, konaného v srpnu r. 1933 ve Varšavě. Jeho vypracování bylo svěřeno vskutku rukám nejpovolanejším. Napsal totiž knížku ředitel hlavního archivu varšavského J. Siemiński. Zatím činíme záznam podle jeho francouzského vydání, nadepsaného *Guide des archives de Pologne. I. Archives de la Pologne ancienne. Warszawa 1933, Wydawnictwa archiwów państwowych* (str. 121). Spis byl vydán též polsky. Tohoto polského vydání si všimneme později v obsáhlejší zprávě.

E. J.

Ukrajnskyj archiv II. Vydala Archeografická komisia Všeukrajnskoj akademii nauk v Kyjevi 1931. Stran 436. Latinský titul této historické edice všeukrajnské akademie zní: „Ukrainae tabularium, Collegii archeografici Academiae scientiarum Ukrainae cura collectum.“ O 1. svazku této edice bylo referováno v minulém dvouročnicku ČAS, 2. svazek jest celý věnován uveřejnění *Kodenských knih soudních věcí z let 1771-72.* „Kodenská kniha“ jest protokol polského oblastního soudu vojenského, jemuž bylo podřízeno v posledních letech polského panování na Ukrajině rozsáhlé území na Polesí a Podolí ve všech věcech trestních. Soud zasedal střídavě v různých městech, nejvíce v Trojanově a Kodni, ale také v Tetijově, Humani, Dymyru, Kotužinci a Korsuně a soudil jak prosté zločiny individuální, jako vraždy, loupeže, krádeže, cizoložstva, tak také hromadné protiprávní činy ukrajnských povstalců-hajdamáků. Kodenská kniha podává tedy veliké bohatství zpráv o tak zv. hajdamačině, již se týká skoro polovina všech projednávaných případů, a jest tedy cenný pramen

k dějinám národního a sociálního zápasu na Ukrajině. Na posledních připojených listech v knize jsou seznamy těch, kdož za léta 1769 až 1773 byli pro zbrojnické činy katem popraveni, při čemž jsou také výslovně uváděni ti, kdo byli členy hajdamackých bratrstev nebo jim nadřozovali. Kniha, která přináší na 600 zápisů o jednáních před soudem, byla ovšem psána polsky; do polštiny jsou překládány také výpovědi obžalovaných a svědků ukrajinských. Nález nebo jiné zatímní rozhodnutí jsou poznamenávány jen stručnými, stereotypními formullemi po straně. Vydání je opatřeno rejstříkem jmenným a věcným (velmi stručným).

Miloslav Wolf.

Diplomatický rozbor několika slezských listin z první poloviny 13. století provádí **Zofja Kozłowska-Budkowa** v článku „Przyezynki do krytyki dokumentów śląskich z pierwszej połowy XIII. w.“, uveřejněném ve sborníku „Studia z historii społecznej i gospodarczej poświęcone prof. Dr. Franciszkowi Bujakowi“ (1931, str. 1—19). Autorka si všímá především činnosti písaře Mikuláše, zakladatele kláštera v Jindřichově (Heinrichau), který se záhy domohl význačného postavení na dvoře i v kanceláři Jindřicha I. Bradatého. Mikulášovi na vrub připisuje také vyhotovení dvou exemplářů listiny, týkající se sporu o zboží Glewo z roku 1220, které si patrně sám složil a napsal. Osada Glewo byla totiž částí rodového majetku Mikulášova, který po své smrti odkázal klášteru Jindřichovskému; měl tudíž také zvláštní zájem, aby listiny, svědčící v jeho prospěch, byly vydány. Srovnávajíc je s darovací listinou Jindřicha I. Bradatého, vydanou r. 1222 Rádu německých rytířů, zjišťuje Kozłowska-Budkowa, že všechny byly psány touž rukou, t. j. Mikulášovou. V druhé části své studie se obírá autorka třemi listinami, vydanými Jindřichem Bradatým klášteru P. Marie v Kamenci r. 1230. Všechny tři se hlásí k témuž roku vydání (t. j. 1230), jejich vydavatelem pak je „Henricus dei gracia dux Zlesie, Polonie et Cracovie“. Zato obsahem se navzájem podstatně liší. K jejich označení užívá autorka signatur státního archivu ve Vratislavi „Kamenz 3, 4, 5“. Podle listiny č. 3 daruje Jindřich Bradatý klášteru P. Marie v Kamenci 150 velkých lánů ze svého lesa u Džbánova, které mají být vysazeny na právě německém; jestliže by se nedostávalo 150 lánů, mají být přibrány lesy na druhé straně přeseky; v listině čís. 4 vysazuje též panovník 150 lánů lesa, náležejících klášteru v Kamenci, podle německého práva a vyhrazuje si vůči poddaným klášterním „ius ducatus“; v listině č. 5 obdarovává panovník klášter P. Marie v Kamenci patronátním právem ke kostelu ve Frankenberce, Přílukách a ve Vartě, jakož i udělením vyšší a nižší pravomoci soudní v uvedených místech. Autorka soudí, že listina číslo 4 byla vskutku vydána r. 1230. Naproti tomu listina čís. 3, jejíž pečeti se značně liší od ostatních pečeti Jindřicha Bradatého, byla buď antedatována anebo padělána spíše formálně nežli věcně; podle mínění autorčina stalo se tak asi v letech 1248—1260. Zato ovšem listina čís. 5 je zřejmý padělek a to jak obsahem tak i formou. Kozłowska-Budkowa míní, že vzorem padělku byla listina čís. 3. Ježto cisterciáci kameňečtí vedli na počátku 15. století tuhý zápas o přiznání patronátního práva ve Vartě, soudí, že asi do té doby spadá vznik listiny čís. 5; r. 1454 je také poprvé vidimována.

O. B.

Čtvrtý ročník publikace „*Annales Institutorum, quae provehendis humanioribus disciplinis artibusque colendis a variis in Urbe erecta sunt nationibus*“ — (Romae MCMXXXII, str. 291 a 1 tab.), na jejíž důležitost pro organizaci mezinárodní spolupráce vědecké v Římě jsem upozornil

v posledním ročníku tohoto časopisu, podává ročenku římských ústavů, vědeckých institucí a kulturních sdružení za akademický rok 1931—32. Vhodnějším rozdělením látky bylo dosaženo proti předešlým letům větší přehlednosti. Pokud jde o Československý ústav historický v Římě, je ještě litovatí, že zpráva o něm je jen pouhým přetiskem zprávy z III. ročníku, ještě poněkud zkráceným. Vedle římských ústavů bylo tentokrát přihlíženo i k podobným institucím v ostatní Itálii, jakož i k mezinárodním organizacím pro duševní a kulturní spolupráci, čímž publikace byla postavena ještě na širší základ. — Historiky a archiváře vedle stručné zprávy o ustavení mezinárodní komise pro bibliografii archivů vatikánských a o jejich počátečních pracích (str. 226—227) bude zajímat především informativní článek o dějinách a osudech polského výzkumu v archivech italských a zejména vatikánských od dob krále Stanislava Augusta Poniatowského až do našich dnů („*Expeditio Romana dell' Accademia Polacca. Ricerche negli Archivi Vaticani*“, str. 255—270). Kromě toho jsou v tomto ročníku otištěny dvě rozpravy z oboru dějin umění, mající však úzký vztah k římským ústavům; tak W. C. L. Stein načrtává osudy německých umělců v Římě („*Gli artisti Tedeschi in Roma*“, str. 138—144) a M. Recchi zkoumá, pokud Antonio Canova působil na myšlenku učiniti z Říma centrum uměleckých studií („*Antonio Canova e le Accademie straniere in Roma*“, str. 145—148). — Z přednášek a tištěných prací jednotlivých ústavů, s nimiž „*Annales*“ seznamují širší vědeckou obec stručnými, avšak výstižnými výtahy, dlužno v tomto časopise vytknouti alespoň práci Suzanne Vitteové „*Formulaire de la Chancellerie royale conservés dans le fonds Ottoboni*“, otištěnou v „*Mélanges de l'École Française de Rome*“ za rok 1931, poněvadž je to cenný příspěvek k francouzské diplomacie XIV. a XV. století.

Zdeněk Kristen.

Z Československé archivní společnosti. — Osmá valná schůze společnosti konala se dne 28. dubna 1933 v místnosti Státní školy archivní za předsednictví prof. Dra Václava Vojtíška. Výbor, zvolený na valné schůzi dne 18. března 1932 fungoval po celé období beze změny v tomto složení: 1. Prof. Dr. Václav Vojtíšek, ředitel archivu hl. města Prahy, předsedou; 2. Dr. Jan Morávek, vrch. odb. rada v ministerstvu školství a národní osvěty, místopředsedou; 3. Dr. Bedřich Jenšovský, zemský archivní rada, jednatelem; 4. Dr. Gustav Pirchan, vrch. odb. rada archivu ministerstva vnitra a docent německé university v Praze, pokladníkem; dále 5. Dr. Josef Borovička, profesor university Komenského v Bratislavě, 6. Dr. Emanuel Janoušek, vrch. komisař ve Státním archivu zemědělském, 7. Dr. Vladimír Klecanda, profesor university Komenského v Bratislavě, 8. Dr. Věra Kosinová, archivářka českého zemského archivu, 9. Dr. Bedřich Mendl, rada správní osvětové služby ve Státním ústavě historickém a docent university Karlovy, 10. Dr. František Roubík, vrch. komisař archivu ministerstva vnitra, ostatními členy výboru: 11. Dr. Václav Pešák, komisař archivu ministerstva vnitra, 12. Dr. Karel Kazbunda, odb. rada v archivu ministerstva zahraničí a docent Karlovy university, 13. Dr. Jaroslav Werstadt, rada archivu Památníku národního osvobození a 14. Dr. František Hrubý, ředitel zemského archivu v Brně a docent university Masarykovy, náhradníky. Revisory zvoleni byli Dr. Václav Novotný, profesor university Karlovy v Praze, P. František Tischer, arcibiskupský archivář v Praze a Dr. Václav Černý, odb. rada v Československém státním archivu zemědělském. V první schůzi výboru zvolena zapisovatelkou Dr. Věra Kosinová.

O činnosti společnosti přednesl jednatel tuto zprávu:

V činnosti archivní společnosti byly to především úkoly, které přešly již z uplynulého období do nového roku správního, jimiž výbor společnosti musel se zabývat. Bylo vypracováno a ministerstvu školství a národní osvěty v Praze odevzdáno vyjádření archivní společnosti k návrhu osnovy připravovaného zákona na ochranu památek; vypracování řídí se směrnicemi, jak se na nich usnesla zvláštní komise společnosti, v níž zasedali Dr Vojtišek, Dr Borovička, Dr Černý, Dr Jenšovský, Dr Mendl a Dr Roubík, a o nichž bylo zde referováno již na loňské valné schůzi.

Z předešlého období rovněž přešla do nového roku otázka reorganizace Státní školy archivní, a to jak pokud se týče programu přednášek, tak zvláště také se zřením k odborné zkoušce archivní. Jak již bylo rovněž referováno na minulé schůzi valné, předním znakem navrhované reformy Státní školy archivní jest taková organizace školy, aby při zavedení určitých alternativních přednášek ve vyšších ročnících mohla škola sloužit nejen pro výchovu dorostu archivního, nýbrž i pro školení adeptů služby musejní. Byl proto k poradám užší komise o této škole v letošním roce povolán též zástupce Svazu musejí československých ředitel historicko-archeologického oddělení Národního musea Dr Karel Guth. Dosavadní program archivní školy rozšiřuje se o přednášky z přehledu všeobecných dějin umění, ze speciálního kursu dějin umění, o kurs prehistorické archeologie, o numismatiku, o kurs o konservaci předmětů musejních a o přednášky o musejnictví. Úpravou dosavadních přednášek, hledící především k tomu, aby byl snižen počet hodin v oněch disciplínách, z nichž možno získati určitých vědomostí na přednáškách universitních, bylo dosaženo toho, že i po přibrání předmětů výše uvedených, zůstává celkový počet týdenních hodin téměř v dosavadní výši. Návrh archivní společnosti vypracovaný s tohoto hlediska byl předložen ministerstvu školství a národní osvěty i Svazu musejí československých.

Ve svých schůzích věnoval výbor společnosti pozornost i dalším otázkám archivní organizace, jež probíral často v dosti podrobných a obsáhlých rozhovorech, ať šlo o ochranu archivů patrimoniálních nebo o novou instituci t. zv. menšinových musejí, nebo posléze o různé nové útvary povahy archivní jako jsou na př. archiv literární, archiv sociální, archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce a pod. Výsledkem těchto debat bylo především zřízení zvláštní komise (Dr Vojtišek, Dr Bergl, Dr Černý, Dr Janoušek, Dr Jenšovský a Dr Mendl), již bylo uloženo podrobněji prozkoumati otázku archivů patrimoniálních a připravit určité návrhy na jejich ochranu. Komise, vycházejíc z elaborátu Dra Janouška, navrhla po způsobu organizace ochrany patrimoniálních a šlechtických archivů ve Vestfálsku, založení svazu majitelů soukromých archivů šlechtických a patrimoniálních, kteří by přispívali určitým ročním příspěvkem do společného fondu, z něhož by byli placeni odborní pracovníci, kteří by podle rozhodnutí a směrnic výboru nebo užší rady tohoto svazu pořádali postupně archivy jednotlivých členů tohoto svazu. Někteří členové komise vstoupili v užší styk s tajemníkem svazu velkostatkářů Kolovratem, který jeví o věc mimořádný zájem a slíbil věc podporovati ve svazu a napsati i zvláštní článek do orgánu svazu. Přednáška Dra Emanuela Janouška o osudech archivů patrimoniálních, pořádaná archivní společností dne 4. prosince 1931, byla otištěna v Časopise archivní školy sv. IX.—X., a přispěje zajisté také k propagaci ochrany těchto archivů. O patrimoniální archivy zajímají se i někteří činovníci političtí, s nimiž rovněž vstoupili členové komise do styku; kladným výsledkem této součinnosti jest návrh Ing. Našince podaný v zastupitelstvu země České, jímž Českému zem-

skému archivu ukládá se spolupráce na organizaci a ochraně archivů patrimoniálních.

Pokud jde o další archivy, o nichž se stala výše zmínka, usnesl se výbor archivní společnosti na pořádání několika přednášek, v nichž by byla věnována pozornost jednak všeobecně problémům organizace archivní, jednak speciálně jednotlivým druhům archivů, ke kterýmž přednáškám byli by vždy přizváni pracovníci v těchto archivech (archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce, archiv literární, archivyhudební a pod.).

V publikační činnosti Československé archivní společnosti dlužno se především zmíniti o Sborníku historických prací, který Společnost vydala k šedesátým narozeninám svého někdejšího předsedy ředitele Českého zemského archivu Dra Jana Bedřicha Nováka, redakcí Dra Bedřicha Jenšovského a Dra Bedřicha Mendla. Sborník, jehož program se zřením k pracovnímu zájmu jubilarntovu určen byl obdobím humanismu v Čechách, nadepsán jest „K dějinám československým v období humanismu“ vydán byl za subvence českého zemského výboru (10.000.—Kč) jakožto zvláštní svazek Časopisu archivní školy, k jehož vydání ministerstvo školství a národní osvěty uvolnilo 12.000.—Kč; peněžitý příspěvek přislíbil také pan Karel Schwarzenberg, majitel panství orlického, a lze očekávati, že i Česká Akademie věd a umění přispěje k tomuto vědeckému podniku. Do sborníku napsali články, vesměs v rámci programu; Frant. M. Bartoš, Otakar Bauer, Josef Borovička, Frant. Čáda, Václav Černý, Josef Dostál, Ant. Friedl, Karel Hrdina, Frant. Hrubý, Emanuel Janoušek, Bedřich Jenšovský, Věra Kosinová, Zdeněk Kristen, Kamil Krofta, Božena Kubíčková-Čádová, Bohumil Kvapil, Milena Linhartová, Antonín Liška, Fridolín Macháček, Josef Matoušek, Bedřich Mendl, Otakar Odložilík, Václav Pešák, František Roubík, Bohumil Ryba, Blažena Rynešová, Jan Slavík, Karel Stloukal, Jindřich Sebanek, Anna Vavroušková, Miloslav Volf, Jaroslav Werstadt. Celkem přispěli 32 autoři do Sborníku, k němuž ovšem připojena jest i bibliografie prací Novákových. Sborník čítá 512 stran velkého kvartu a vytištěn byl Státní tiskárnou v Praze, světlotiskové přílohy opatřil Grafický ústav V. Neuberta na Smíchově.

V přípravě příručky archivní, o níž bylo zde již častěji referováno a jež, jak známo, má podati přehled všech archivů a jejich hlavních fondů v celé republice Československé, došlo k některým změnám, resp. k některým novým opatřením. Rozdílná úroveň odpovědí na dotazníky, jichž dosaženo v celku přes 500, způsobilá, že jejich zpracování a doplňování vyžádalo si mimořádně dlouhé doby, takže nemohly býti ještě stále ukončeny práce redakční, které mají uvést všechn došlý materiál do jednotné formy. Ani přítomná doba po stránce hospodářské není zvláště příznivá k uskutečnění této záslužné sice, avšak obtížné práce. Československé archivní společnost nevzdává se však naprosto tohoto svého dnes již čestného závazku ani naděje, že prací redaktora příručky Dra Jana Morávka podaří se přece jen tuto příručku uskutečniti.

Za to právě v těchto dnech možno přikročiti k tisku příručky, obsahující přednášky proslovené na kursech archivářských, které pořádala Československá archivní společnost společně s Ústředním spolkem profesorů československých v Praze dne 31. března a 1. dubna 1931. Příručka, k jejímuž vydání dochází po přání posluchačů těchto kursů, bude obsahovati přednášky prof. Vojtíška, Dra Prokeše, Dra Roubíka a Dra Jenšovského.

Účastí předsedy archivní společnosti Dra Vojtíška v redakci Časopisu archivní školy dostává se i tato důležitá revue pro archivy, po-

mocné vědy historické i organizaci práce ediční do užší sféry zájmů Československé archivní společnosti. I tento časopis vydávaný nákladem Státní školy archivní t. j. ministerstva školství a národní osvěty, pocituje tíhu dnešní situace hospodářské a dnešních opatření úsporných. V nejbližší době bude vydán dvojsvazek ročníku IX. a X. za léta 1931 a 1932.

V roce 1932 konal výbor Československé archivní společnosti celkem 6 řádných schůzí výborových; vedle toho však scházely se komise, ustanovené ke zvláštním úkolům jako: komise pro návrh památkového zákona, komise pro ochranu archivů patrimoniálních a komise pro reorganizační Státní školy archivní. Na valné schůzi dne 18. března 1932 přednášel člen výboru společnosti docent Dr. Bedřich Mendl o knihovně Jana z Rabštejna a jejích bohemikách v Drkolně. Dne 6. června konána vycházka do pražské univerzitní a veřejné knihovny, kde podali instruktivní výklad úředníci knihovny Dr. Jan Snobr a doc. Dr. Flora Kleinschnitzová.

Za člena společnosti přihlásili se v roce 1932 Dr. Zdenka Karlová a Dr. Jan Klepl. Těžká ztráta postihla společnost úmrtím dvou vynikajících členů společnosti biskupa Dra Antonína Podlahy, který zemřel dne 15. února 1932, a revisora společnosti univerzitního profesora Dra Václava Novotného, zemřelého dne 11. července 1932. Na samém počátku roku 1933 ztratila společnost takřka současně dva další členy Dra Václava Hrubého, profesora university Masarykovy v Brně, a Dra Eduarda Šebestu, vrch. archivního řadu v Praze. — Koncem roku 1932 čítá Československá archivní společnost 1 člena čestného a 81 člena řádného.

Slavnostním večírkem dne 26. listopadu 1932 v Domě spolku inženýrů a architektů vzpomněla společnost šedesátých narozenin svého bývalého předsedy Dra Jana Bedřicha Nováka, jemuž při této příležitosti byl odevzdán Sborník prací věnovaných k jeho šedesátinám.

Jakožto člen Federace historických společností východoevropských měla společnost svého zástupce v přípravném výboru pro II. sjezd historiků východoevropských a slovanských; tento zástupce účastnil se také konferencí Federace, pořádaných v květnu roku 1932 v Praze na místě původně projektovaného, ale odvolaného pak sjezdu historického.

Kapitulě vyšehradské poslán soustrastný projev k úmrtí archiváře kanovníka Sittlera. Společně s jinými korporacemi pořádala společnost smuteční tryznu na památku zesnulého biskupa Dra Antonína Podlahy. — Jednací protokol za rok 1932 vykazuje celkem 412 čísel dopisů odeslaných a přijatých.

Přehlížíme-li celkovou činnost společnosti za uplynulý rok 1932, nemůžeme se ani ubránit ani vyhnouti konstatování, že proti roku předešlému jeví se činnost menší. Příčiny jsou několiké. Většina problémů archivní organizace a úkolů archivní práce, které jsou předmětem zájmu a činnosti archivní společnosti, jest tak rozsáhlá a komplikovaná styčnými body s tolika různými jinými institucemi ať úředními, ať soukromými, že jest skutečně jen v některých případech možno, aby náměty a návrhy podané v určitém správním roce ještě v témže roce byly uskutečněny. Vidíme, jak i na úředních místech, nadaných vysokou kompetencí a vybavených dostatečným aparátem pracovním i pomocným, a to nejen u nás, nýbrž i ve starších státech, těžce se vyřizují problémy organizace archivů zvláště a organizace vědecké práce vůbec. Těžká situace hospodářská, vynucující kategorická opatření úsporná nejvíce právě v oborech, do nichž spadá i péče o archivy, jest zajisté také z dalších příčin ochablé činnosti. Malý poměrně okruh pracovníků přetížen je pracemi a povinnostmi úředními i mimoúředními, dalších sil přibývá jen velmi pomalu, jakož vůbec v dnešní době stíženého zápasu existenčního velmi nesnadno nalézají se pra-

covníci z motivů ryze ideálních a pro funkce nehonorané. Mohli bychom uvést ještě další příčiny, jakými jsou přetížení právě vedoucích činovníků společnosti povinnostmi úředními v uplynulém roce ještě více než kdy jindy, odchod některých pracovníků z Prahy, atd., ale přes to přese všechno nechceme omlouvat všeobecně, nýbrž naopak budiz upřímně konstatováno, že mohlo se pracovat víc, že na př. mohlo být více přednášek, že publikační činnost přes veliký výkon, jakým jest Sborník Novákův, mohla se projevit čileji, zvláště tam, kde jde o podniky již déle připravované. A tu dlužno však obrátit se i k širšímu členstvu, jehož poměr ke společnosti a zájem o její práci není takový, jak by si bylo přáti, a to nejen k členstvu, nýbrž i k širší archivní společnosti. Svědčí o tom malá účast na přednáškách a členských schůzích společnosti, svědčí o tom zvláště absence starších vedoucích úředníků archivních od prací společnosti, ukazuje na to posléze i malý příliv nových členů, v době, kdy obsazena byla nově místa archivních úředníků a kdy zahájen byl nový kurs Státní školy archivní. Chceme se však na všechno to dívat jen jako na zjev dočasný v naději, že příští rok dohoni, co bylo snad ztraceno, a v další vzestup úkolů i významu Československé archivní společnosti.

Ve volbách zvoleni jednomyslným přisvědčením tito činovníci: Předsedou dr. Václav Vojtíšek, ředitel archivu hlav. města Prahy a profesor univ. Karlovy; místopředsedou dr. Jan Morávek; vrchní odbor. rada min. školství a národní osvěty; jednatelem dr. Bedřich Jenšovský, zemský archivní rada; pokladníkem dr. Gustav Pirchan, profesor něm. univ. v Praze. Členy výboru pak dr. Josef Borovička, prof. univ. Komenického v Bratislavě; dr. Emanuel Janoušek, vrchní komisař českoslov. státního archivu zemědělského; dr. Věra Kosinová, zemská archivářka v Praze; dr. Bedřich Mendl, rada Státního ústavu historického a docent univ. Karlovy; dr. Jaroslav Prokeš, odborový rada při archivu min. vnitra v Praze; dr. Jaroslav Werstadt, rada při Památníku osvobození v Praze. Náhradníky: dr. Václav Pešák, komisař archivu min. vnitra v Praze; dr. František Hrubý, ředitel zemského archivu v Brně a prof. univ. Masarykovy; dr. Karel Kazbunda, rada archivu min. věcí zahraničních a dr. Fridolín Macháček, ředitel musea a archivu města Plzně. Revisory účtů: odb. rada dr. Václav Černý, arcib. archivář P. František Tischer a archivář dr. Josef Bergl.

Na valné schůzi přednesl předseda společnosti prof. Dr. Václav Vojtíšek přednášku „O hlavních problémech našeho archivnictví“, která je otištěna v tomto časopise. Na přednášku navázána čilá rozprava, které se účastnili dr. Mendl, dr. Slavík, dr. Jenšovský a přednášející.

Jslg.

O našich městech a patrimoniích a o správě obecních archivů jest název příručky obsahující přednášky, konané na archivářských kursech, pořádaných Čsl. archivní společností ve spojení s Ústředním spolkem profesorů československých. Přednášky vydané za redakce prof. Dra Václava Vojtíška Čsl. archivní společnosti v Praze, podávají základní nauky a praktické pokyny pro archiváře, shrnuté v tyto stati: Z právních dějin československých měst (Václav Vojtíšek), O patrimoniální správě v zemích českých (Bedřich Jenšovský), Pokyny pro rovnání archivů zvláště obecních (František Roubík), Skartování písemností (Jaroslav Prokeš). K přednáškám připojeny jsou stručné informace o hlavních archívech pražských, do nichž v době kursů uspořádány byly erkurse, a to o archivu ministerstva vnitra (Fr. Roubík), o českém archivu zemském (B. Jenšovský), o československém státním archivu zemědělském

(Em. Janoušek) a o archivu hl. města Prahy (V. Vojtíšek). Příručka (146 str.) prodává se za 25 Kč, pro členy Čsl. společnosti archivní za 20 Kč. Objednávky přijímá Čsl. společnost archivní v Praze IV. Belcrediho tř. čp. 5.